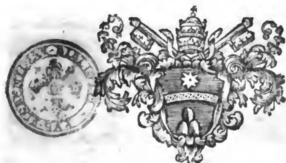

FRANCISCI ANTONII
DE SIMEONIBUS
De Bello Transylvanico, & Pannonico
LIBRI SEX.
Ad Sanctissimum Patrem
CLEMENTEM
UNDECIMUM
PONTIFICEM MAXIMUM.

ROMÆ, MDCCXIII.
Ex Typographia Antonii de Rubeis in Platea Cerensi.
SUPERIORUM FACULTATE.

Per l'Ill.mo Sig.r Antonio Magliabechi

Sanctissimo Domino Nostro

CLEMENTI XI.

PONT. OPT. MAX.

FRANCISCUS ANTONIUS DE SIMEONIBUS

FELICITATEM.

UAM bene, sapienterque institutum a majoribus sit, ut summi alicujus viri nomine liber decoretur, certe ex eo cognoscere licet, quod, per manus traditum morem, nemo fuit,

qui facto non comprobaret: nam, ut alia omittam, experientia compertum est, eo majorem quemquam sibi conciliavisse laudem, quo majoris authoritatis vir ipsius suscepit patrocinium. Quamobrem multo nos veteribus feliciores esse constat, quando nobis, quod eis non licuit, Te implorandi copia est. Sunt enim SANCTITATI TUÆ *quum naturæ, tum virtutis bona omnia, quæ vix singula in omnibus prædicantur. Quæ hic nec recensere, nec laudibus celebrare consilium est, quia conscius mei ingenii tenuitatis tam nobile argumentum, quod doctissimus, ac ex omnibus eloquentissimus pro dignitate tractare se non posse cognoscit, nequaquam sumere audeo. Quod si pudorem hunc cupido meum in Te summum obsequium, egregiamque observantiam demonstrandi vinceret, tamen hoc loco rem non aggrederer, quum, quam paucissimis omnia ea perstringere, quæ vix comprehendi volumine possunt, Tuæ non*

esse

esse dignitatis existimarem. Jam constat, majora ea videri, quæ integra hominum cogitationibus reservantur, quam quæ satis pro dignitate non exponuntur. Jam scio res ipsas optime loqui, adeo ut Tuarum virtutum documenta semper hominum animis contineantur oporteat, quando non cito sunt peritura beneficia, quæ in Christianam Rempublicam contulisti, sed perpetuo sunt permansura. Quod nisi res ita se haberet, nescio, an historicis, qui vera de Te scribent, fides esset futura, quum Tua rerum gestarum gloria plus quam hominis esse videatur, adeo ut dubitare prope quidam possent, utrum maxima re vera ea sit, an litteratis, quos omnes perpetuis beneficiis obstrinxisti, placuisset, ut maxima videretur. Sed provisum huic rei est, quum ea ratione, quam demonstravi, tum quia nemini occulta Tua moderatio est, quando authoritate, & quibus aliis rebus vales, eniteris, ut de Tuis laudi-

bus præclara ingenia sileant. Proinde ut pro explorato omnes habent, Te magis præclare facere, quam præclare laudari cupere, ita nemo dubitat, quin ex virtute non tam libenter laudis fructum percipias, quam alia digna SANCTITATE TUA *audendi nanciscaris occasionem. Jure igitur merito Tibi longe omnium Sapientissimo has meas lucubrationes committere optimum duxi, quum quod maxime decet tot virorum fortia facta Tibi, qui tantam suggeris materiam historicis, proponere, tum quia pulcherrimum fore existimavi Tibi Christianorum Parenti Optimo historiam dicare, ex qua, quomodo paulatim Turcarum potentia imminui cœperit, apparet. Munusculum ergo hoc & his de causis, & maxime ob ingenitam* SANCTITATI TUÆ *humanitatem non injucundum fore confido. Quod ubi me assecutum esse cognoscam, certe maximum mei laboris fructum tulisse lætabor.*

LE-

LECTORI.

UAM difficile sit historiam scribere, hic demonstrare supervacaneum videtur, quum nemo sit, qui ignoret, quantam diligentiam adhibere, quantaque eruditione, doctrinaque ornatus esse historicus debeat. Quæ cogitatio si doctissimos viros a tali re suscipienda detineat, quanto magis me deterrere a proposito debuerit, ne ego quidem ignoro. Et ingenue fateor, hoc apud me ita potuisse, ut solum authoritate quorundam adductus, historiam, quam me exercendi causa scribere cœperam, & absolverem, & ederem. Summæ enim pertinaciæ me accusandum esse existimabam, nisi eorum judicium, quorum & doctrinæ, sapientiæque opinio apud cunctos est singularis, & optimam in me perspexeram voluntatem, tanti facere demonstrarem, ut eis morem gerere summo decori, gloriæque mihi esse existimarem; maxime quod non injucundum litteratis meum laborem fore mihi persuasi, quando tot, tantique viri illum probassent. Accedit, quod rei difficultas, quæ me ab incepto deterrebat, ea, quum excusationem ad omnes paret, ut illud perficerem, hortabatur. Nam quum hominis sit errare, eo magis excusatione dignus est, qui in re difficillima, quam qui in facillima offendit. Redarguitur ab veteribus, ut alios omittam, Sallustius, ab recentioribus etiam Livius, & Tacitus; plura reprehendit in Cæsare Lipsius, etsi historicorum principes destinati sunt. Quid ergo expectare possem ego, nisi plura operis difficultati con-

concedantur, aliqua adolescentiæ condonentur, alia aliis dimittantur? Hæc quum ita sint, tamen lætitia afficior, quum cogito, me, si diligentiam omnem non præstiti, quam materiæ dignitas requirere videtur, saltem eam adhibuisse, quam ingenii tenuitas permisit. Non enim contentus fui primo verborum, sententiarumque delectu, aut primo historiæ filo, sed, ut Horatii verbis utar, sæpe stylum verti; & iterum scripsi, quæ digna legi sunt. Et quod pro explorato habebam, non minus cura, meditatione, exercitatione, & tempore, quam optimorum scriptorum lectione fieri, ut unus sit operis sonus, atque ut optimis sententiis, verbisque distinguatur, & illustretur historia, eo historicos & Græcos, & Latinos legi omnes, Cæsaris vero commentarios, Sallustii, Liviique, quæ extant, sæpe perlegi, propterea quod hos imprimis mihi imitandos proposui, utpote illos, qui quum aliis rebus, tum maxime Latina puritate cæteros antecellunt. Confido ergo pro tua humanitate, lector, te æqui, bonique esse consulturum, si quid non elimatum lapsum sit. Quæ quum multa esse arbitrarer, ne tua patientia abuti viderer, nihil ab operis principio quæsitum in medium evocare volui, solum ab rerum ordine declinavi, quando locorum situs, gentium, de quibus agitur, mores, instituta, leges paucis demonstravi, & rerum causas altius repetii, ut omnia magis magisque in aperto essent. Nec pulcherrimum duxi otiosas coacervare sententias, & ab Philosophiæ fontibus sæpe sæpius præcepta aliqua, quod difficile non est, mutuari, quamvis ab aliquibus in hoc reprehensum iri non ignoravissem. Nam, si veteres in hac parte imitatus ero, quorum in historiis, præter quam in concionibus, perraræ sunt sententiæ, nihil aliorum judicium extimeo. Eadem de causa neque illorum cupidini non satisfecisse me pœnitet, qui eos ab historiæ regula aberrare existimant, quorum cura in onerandum, ut ita dicam, re-

rerum ordinem ingeniosis interpretationibus, licet puerilibus, commentitiis, & malignis, intenta non est. At si quis concionum directarum, vel indirectarum frequentiam non probet, persuasum sibi habeat, velim, me acriter enisum esse, ne earum opportunitas desideraretur. Et si in libris de bello Transylvanico historiæ modum eadem de causa excessisse videbor, scire juvat, tum magis dissensionibus in conciliis, quam armis in campis, magis ab legatis, & Consiliariis in aulis, quam ab militibus, Ducibusque in acie esse pugnatum: proinde non aliam a me iniri potuisse viam apparuit, qua omnia breviter, & nitide pro viribus exponerem, quam eam, qua quorundam orationes, ac consilia quam paucissimis referrem. Præterea non minus laboravi, ut latinis solum verbis uterer, quam ut latina, &, ut ita dicam, historica elocutio esset, contendi: qua in re si me erravisse contigerit, apud eruditos excusatum fore non difficile duco, qui, quantum hæc res difficultatis habeat, probe cognoscunt. Et hæc de stylo, atque aliis hujuscemodi dicta sufficiant, nunc, quia non magis harum rerum, quam veritatis rationem habere debet historicus, me libenter in margine libri locum annotaturum fuisse profiteor, unde rem sumpsi, ut fert laudabilis recentiorum mos, si multa narrare necesse non fuisset, quæ vel aliis historicis incognita, vel consulto ab eis prætterita fuerunt. Nam excusatione digni ii sunt, si res subtiliter non exequuntur, qui historiam de aliquo bello proprie condere noluerunt, sed nihil aliud in se receperunt, quam omnia ea innuere, quæ in tota Europa aliquo tempore quid novitatis habere visa sunt. Meam igitur historiam in omnibus fere cum aliis congruere arbitror, & si quid non conveniat, causam, quæ me movit, adjeci. Nam præter litteras publicas, Consiliariorum sententias, legatorum postulata, & quidquid de belli ratione exercituum Duces ad Reges scripserunt, alia etiam, quæ memoriæ ii prodide-

derunt, qui bello interfuerunt, perlegi, ex quibus omnia ab amicitia, ab odio, ab invidia vacuus excerpsi. Hæc præfatus, nihil relinquitur, nisi ut dicam, me dedita opera scripsisse, uti res eo tempore erant, quo bellum gerebatur. Scio enim non modo nunc Pannoniæ formam esse mutatam, verum etiam Turcas multum virtutis, & potentiæ opinionis deperdidisse non ignoro.

IM-

IMPRIMATUR

Si videbitur Reverendissimo Patri Magistro Sac. Pal. Apostolici.

N. Caracciolus Archiep. Capuæ Vicesg.

Historiam belli Transylvanici & Pannonici a Francisco Antonio de Simeonibus conscriptam, mandante Reverendiss. P. F. Gregorio Selleri S. P. A. Magistro perlegi; neque in ea quidquam bonis moribus absonum offendi: cuncta enim, ut ad veterum scriptorum imitationem, ita ad Christianæ Religionis normam exacta sunt. Quamobrem dignum publica luce opus censeo, quod iis, qui de historico scribendi genere & latini sermonis castitate judicare possunt, probatum iri confido. Quo scriptor studiosissimus, qui optimis artibus literisque colendis juventutem suam feliciter dicavit, eruditorum hominum judicio & commendatione ad uberiores studiorum ac diligentiæ fructus edendos vehementius inflammetur.

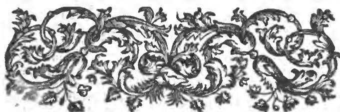
E Vaticana Bibliotheca XIII. Kal. Majas MDCCXIII.

Carolus Majellus ejusdem Bibliothecæ Præfectus.

IMPRIMATUR

Fr. Gregorius Selleri Ord. Præd. Sac. Apost. Pal. Magister.

DE

DE BELLO TRANSYLVANICO

Liber Primus.

ELLUM paulo minus quinquaginta ante annis confectum scripturus, satis causæ est, ut credatur, incorruptam profiteri fidem: quippe qui neque beneficiis obstrictus Reges, Ducesque immeritis onerabit laudibus, neque injuria permotus in iis vel laudabilia reprehendet. Nam quî apud eum, hæc studia posse cogitandum est, quum ii vita functi una rerum gestarum fama, velut pro mortalibus æterni facti, cogniti sint? Tempus sane tanti operis aggrediendi vix hoc opportunius est, quod neque memoriæ exoletæ, aut vetustate jam obscuras res memorando, quid fictum narretur, oportet, neque bellum nuper confectum exponentem florentes Principes, ne quid veri audeat, deterrere possunt. Assiduissime enim accidere solet, ut supprimere suæ ignaviæ famam exoptantes in Scriptores magna cum infamia tanquam in hostes sæviant, vel laudis nimium cupidi eosdem præmiis, pollicitationibusque corrumpant. Ea enim hominum natura est, ut suas laudes libenter prædicari audiant, de alienis dici iniquo animo ferant, quasi sibi debitæ gloriæ detrahatur. Quum igitur mihi non odium, non amicitia, non alia officiant, quam verissime potero de bello Transylvanico, ac Pannonico dicere statui; ut quam inire ab lectoribus gratiam latini sermonis puritate, sententiarum gravitate, atque dicendi venustate nequeo, eam tum ingenuitate,

tum varietate, tum denique ipsa operis magnitudine ineam. Bellum sane injustitia causæ, magnitudine periculi, & varietate casuum dignum, quod memoriæ prodatur. Nam gentes maxime mobiles, atque in una mobilitate constantes. Milites seditiosi. Viri imperii cupidissimi, non minus libenter propter timorem Principatu abeuntes, quam denuo oblata occasione illum occipientes. Eorum hac de causa per insidias alii, alii in prælio interfecti. Prava consilia. Invidia res magnæ expectationis impeditæ. Oppidorum defectiones. Assiduæ conjurationes. Atrocius non modo in seditionis principes, verum etiam in novi sermonis authores vindicatum. Circumventi insontes. Criminosi ad honores evocati. Fortissimi viri ob virtutem invisi per dolum interempti. Milites perpessi rerum inopiam. Incendiis, rapinisque deletæ urbes. Modo irrita, modo perfecta incepta. Urbes per vim expugnatæ aliæ, aliæ consilio, vel fraude captæ, nonnullæ voluntate receptæ. Nobilitata exercituum strage obscura loca. Modo Ducum temeritate, ac imperitia, aut militum ignavia adversæ res, modo eorundem diligentia, ac alacritate prosperæ. Tot, tantisque exemplis, quis documentum harum rerum cupiendarum, illarum denique vitandarum omnibus dari neget? Nam sicuti nulla facultas, nisi historia, exemplis docet, ita haud dubie nihil historia aptius ad instituendos ad bonos mores mortales invenitur. Nec alia de causa sapientissimi homines magistram vitæ eam appellarunt. De historiæ laude nunc dicere & locus, & tempus posceret, nisi jactatam, & ab optimo quoque scriptore agitatam rem præterire etiam illud moneret, quod quibusdam videri possem per ambitionem munus meum extollere velle. Meliore igitur consilio priusquam initium dicendi faciam, aliqua supra repetam: nam posteriorum rerum causas cum prioribus ita conjunctas esse constat, ut haud facile illæ sine his cognoscantur. Amurate ejus nominis Turcarum Rege quarto, qui domi, militiæque clarus habebatur, vita functo, Turcæ Hibraimum fratrem Regem salutarunt. Hic amore mulierum nonnullarum captus, unisque corporis voluptatibus deditus vitam, veluti pecora, transigebat. Item omnia cruciatuum exempla in innoxios juxta, ac noxios edebat; & profunda avaritia vir eo consilio pessimum quemque ad magistratus evocabat, ut rapinis locupletes, aliqua illata causa, interfici jubens pecuniam publicaret. His artibus bonis, quod se spretos dolebant, malisque invisus, quod impunitos se non relinqui videbant, Validæ matri minime acceptus, quia nihil ejus gratiæ dabat, huc rem duxit. ut nemo tam injusta imperia ultra ferre vellet. Inter se conjurantibus, ac rationem negotii perficiendi quæ-

quærentibus occaſionem defectionis admaturandæ ipſe præbuit, quod bellum Venetis illatum ducere ſine dedecore non valeret. Optimates igitur, ubi plebem quoque a propoſito non alienam acceperunt, primo nefarium hominem Regno expulerunt, ad extremum etiam interfecerunt. Sic crudelis Rex dignum anteacta vita exitium invenit. Regnum Mehemeti filio ſeditionis principes tradunt, quem octo annos natum quum per ſe Rempublicam adminiſtrare non poſſe cognoſcerent, Validam in Regni procuratione eſſe ea lege juſſerunt, ut de Zaimæ Regis matris, ac duodecim aliorum conſilio omnia adminiſtraret. Valida, ut maxime imperii cupida erat, & ea ſpe naturalem clementiam projecerat, Amurati filio inſidias tendens, ne Zaimæ authoritas creſceret, anxia erat. Propterea ſecum volvere cœpit, quemadmodum etiam Mehemetem, Zaimamque interficeret. Compoſitus dolus certo proceſſiſſet, niſi parvo temporis ſpatio multis de cauſis, amplius decem Præfectis mutatis,(quos ſumma cum authoritate Turcarum more paci, belloque præpoſitos Primos Viſirios appellant) Siauſium, utpote ſibi fidum, ac tanto muneri non imparem, ad ſummum Magiſtratum Zaima evocandum curaviſſet, quando nondum in Validæ ſuſpicionem venerat. Nam de ejus conſilio omnium animos lenius tractans, cunctos alliciens, optimatum juxta, ac plebis favorem ita ſibi Zaima conciliavit, ut Valida ſolum illos ſceleris, quod moliebatur, ſocios inveniret, quos vel mali mores ad Rempublicam perturbandam incitabant, vel conſuetudo ad rerum novarum ſtudium impellebat. Valida tamen temporis ſpatio complures partim gratia, partim ſua authoritate conſpiraturos ſperabat. Dum hac ſpe rem in longiorem diem confert, diutius, ut accidere neceſſe erat, conjuratio tegi non potuit. Nam quidam conſilii particeps, incertum præmiorum ſpe, an metu, rem ad Siauſium perfert. Qui, re cognita, tantum moratus, dum conjurationem Zaimæ, Mehemetique Regi aperiret, juſſis equitibus omnibus arma capere, maturat tantæ rei occurrere. Equites tum vetere adverſus Prætorianos odio, tum Siauſii pollicitationibus inflati rem libenter ſuſcipiunt, inopinanteſque Prætorianos obſident. Prætoriani ubi vim procedere non poſſe viderunt, ad preces verſi, traditis ſeditionis principibus, ab Siauſio veniam impetrant. De his tamen omnibus, & de Valida quoque ſupplicium ſumptum eſt. Horum morte quietas res factas nonnulli arbitrabantur, ſed Zaima nunquam ſe ab timore vacuam eſſe rata, niſi Prætorianorum nomine deleto, quod eos qua vetere inſtituto, qua Regis imbecillitate novis rebus ſtudere ſciebat, Mehe-

An.1656 metem Chiuperlium, qui summum magistratum gerebat, ad se vocat; atque, ut Prætorianos omnes dimitteret, orat, ne sibi in reliquum tempus timere cogerentur. At Mehemetes Chiuperlius, *Quo*, inquit, *consilio nobis tantam invidiam conflabimus? Aut quos equitibus moderaturos, his deletis, speras? An hos seditiosiores Pretorianis esse non constat? Non ne præstat utrumque ordinem in Republica esse, ut alter alterius pravis consiliis sit impedimento? Solimanus Magnus horum virtute gloriam sibi peperit, horum præsidio parta retineamus, oportet. Utinam Reges, qui post Solimanum fuerunt, plus æquo eorum virtuti non concessissent; non esset nunc eorum temeritas nobis ferenda. Nam, nisi impune primo in humiles se gessissent, moxque honestis nominibus inimicitias exercentes invisos Præfectos sine periculo interfecissent, nunquam tantam arrogantiam sibi nunc sumerent, ut stipendii augendi gratia in Reges supplicia componerent. Qui nequicquam remedium tanto malo dare conati sunt, quum neque occulta vi, neque aperte obviam ire eorum temeritati possent, qui vires ad resistendum habent. Præterea militum animos molliendo, virtutem, non temeritatem, eis minuerunt. Elatius se gerunt desides Asiatici paucorum mensium tyrocinio, quam pueri illi ab ineunte ætate optima disciplina instituti, vel alii, qui postquam quinq; annis egregiam Regi probassent operam, ad honorem evocabantur. Fuga potius ad salutem contendere cupiunt, ut integri manuum mercede inopiam tolerent, quam se fortunæ committere, quum cicatrices sibi fructui non esse intelligant. Et licet non nisi nomen, atque opinionem veteris ferociæ retineant, (nam virtutem penitus projecerunt) tamen tumultus excire, velut consuetudine, non dubitant. Unum igitur remedium huic rei mei consilii est dare, ut non modo ex industria torpescere militum animos non sinamus, sed præmiis omnibus ad virtutem excitemus, ne in posterum tantum dedecus admittatur, ut plurium annorum spatio militum ignavia ne Cretam quidem recipere possimus. Deinde optime publicæ quieti prospicietur, quum veteranos seditiosos periculis objectem; quod, illis interemptis, alii in eorum locum succedent, qui illa vitæ licentia non assuefacti in officio facile contineantur.* Hoc consilium non ingratum Zaimæ fuit, utpote ea, quæ sine invidia rem consequi posse cognoscebat; quoniam ad corporis formam, aliaque fortunæ bona altitudo ingenii, non ut est fœminarum captus, accesserat. Quo inito consilio, belli causa adversus Moldavos, Valacos, Transylvanosque esse Chiuperlio videbatur; sed in aliud tempus rem conferre ei placuit, quo omnia ad bellum summa vi trahendum parata essent, ne, re male gesta, in contemptum hostibus, suisque veniret. Nam quum Moldaviæ Stephanus

Geor-

Georgitia, Valachiæ Constantinus Serbanus, Transylvaniæ Georgius Ragotius Imperium obtinerent, hi pro gloria belli, animique magnitudine, se Turcarum Regi vectigales esse dolore afficiebantur: *indignum esse Christianam religionem profitentibus Christiani nominis hostium servitutem perpeti* dicebant. *Foedere, atque amicitia se conjungere pulcherrimum esse, ut recuperatæ libertatis gloria ad se perveniat. Parem occasionem negotii conficiendi daturam esse fortunam frustra sperandum, quum urbano motu, & Cretense bello Chiuperlius detentus officere suis consiliis non posset.* Initium defectionis ab aliquo ex his jam factum esset, nisi Chiuperlii diligentiam tranquilla omnia fecisse fama perlata in opportunius tempus consilium transferre coegisset. Hoc ubi per indicium ad Chiuperlium allatum est, quum præter consuetudinem familiari amicitia conjunctos eos videret, quos novis rebus studere suspicabatur, ad eos in hanc sententiam scribere voluit. *Se non fugere, quod vectigales Principes neque bellum suscipere, neque fœdera inconsulto Rege inire possent. Quid igitur sibi vellent, amicitiam ostentando? Errare eos, qui terrorem invictissimis Turcis inferre velint, quibus eos Principatu expellendi facultas sit.* Ad hæc omnes respondent, *se nullo fœdere conjunctos esse; minusque contra Regem conjurasse. Ejus rei testimonium esse, quod de stipendio non recusarent. Magnam injuriam illum facere, qui finitimos Principes paci studere prohibeat. Tandem se in fide mansuros* concluserunt, *si ipse injurias non cumularet.* Chiuperlius sive hoc responso adductus, sive quia certis authoribus consilium non cognoverat, sive quod ad bellum necessaria non paraverat, excusationem accepit. Fortuna tamen, quæ ejus consilium comprobare statuerat, effecit, ut Ragotii cupiditas belli occasionem præberet. Nam quum Carolum Sveciæ Regem Gustavi exemplum ad res novas incitaret, bellum Sarmatis intulit. Hic suis viribus Regnum sibi conciliandi spe lapsus, statuit æquis conditionibus socium aliquem sibi asciscere, cujus opibus rem facilius obtineret. Diu secum volventi Georgium Ragotium sibi opportunum esse occurrit; quod eum altiora cupere, eidemque nec vires, nec audaciam ad asperiora etiam aggredienda deesse non ignorabat. Idcirco legatum ad eum mittit, qui diceret, *si Georgius in belli societatem veniat, Regni partem ei se esse traditurum, Sarmatis expugnatis, in præsentia vero recepta oppida ei attributurum.* Legati oratio Ragotium per se Regni maxime cupidum non secus incitat, quam si quis currenti calcar addidisset: nam victoriam animo providens, in societatem belli venire non dubitabat. Sed quum An. 1656

po-

An.1656 postea, si Turcarum Regis animum offenderet, totam belli molem in se vertere posse judicaret, de Transylvaniæ Principatu dimicare, ut aliena occuparet, dementiæ videbatur. Consilium ergo omnium, quos sibi fidos cognoverat, habentem Acatius Berciajus his verbis ad rem suscipiendam hortatus est. *Quantum hodie miratus sim, Georgium Ragotium de hac re nostram sciscitatum esse sententiam, difficile ad fidem est: quippe qui non ignavum hominem, vel adversis rebus fractum, sed virum, cujus alacritatem, ac animi magnitudinem cuncti laudibus efferunt, timoris suspicionem dare cognoscam. Quis te, Georgi, fortunæ beneficio uti prohibet? Aut quem belli scientia tecum exæquari putas? Carolus Rex Sueciæ te Sarmatis Regem constituere in se recipit; quid cunctaris? Primo adventu munita oppida tibi tradere pollicetur; & dubitas fortunam periclitari? Valachiæ, Moldaviæque Principes te socium orant, ut suis, ac suorum omnium opibus utaris; & tantam opportunitatem e manibus dimittere turpe non ducis? Occasionem parem reperire te nunquam posse, mihi affirmanti fidem præstes, velim; præcipue quum ad has res accedat, quod Turcæ sive vetere instituto plura bella suscipere nolunt, sive per intestina arma non possunt. Quum Cretense bellum confecerint, quis ignorat ipsis non illaturos esse bellum, nisi plures annos ad omnia paranda consumpserint? & tunc vel tua virtus, vel res prosperæ eos a proposito deterrere poterunt.* Hæc verba, quæ vel mitem hominem accendissent, quam libenti animo audacissimus vir accepisset ex hoc cognoscere libet, quod explendæ libidinis desiderio captus, contradicere conantem magnis verborum contumeliis prohibuit. At ille, ut ejus mens nihil præter publicam quietem videbat, nihil injuria permotus, se continere non potuit, quin diceret, *se eum non esse, qui timore, aut invidia adductus illa proposuisset. Nec se mirari ea re, quæ accidere in dies soleat eis, qui Principis auribus servire nolint. Se tamen ita dicere, ab ira, ab odio vacuum esse, nec sua causa loqui: alii vero, qui contra censuissent, timendum esse, ne privatam gratiam primam habeant.* His verbis, quod haud obscure se designari Berciajus sentiebat, *mentiri eum* respondet, *qui, se Principis dignitatem post omnia habere dicat*; multa utrinque dicta sunt, sed ultra minas processum non est, quum quod omnes, qui aderant, præcipue Joannes Chiminianus vir Ragotio maxime acceptus, tum quod ipse Ragotius consilium Berciaii probavit. Igitur ad Carolum Regem scribit, *se ipsius amicitia confisum contra Turcarum, atque Germanorum voluntatem rem suscipere, & celeriter ad ipsum cum exercitu venire non dubitare.* His scriptis Ragotius

tius illico delectum tota Transylvania habere, auxilia ab Serbano, ac Georgitia sociis accersere, arma disponere, rem frumentariam expedire, ac omnia, quæ ad bellum usui essent, parare. An.1656
Quæ ubi fama divulgavit, Sarmatæ sibi præmetuentes, ad eum legatum mittunt, qui æquis conditionibus, ac spe Regni ei persuaderet, *ne Carolo adesset*. Mehemetes Chiuperlius ad eum litteras mittit, *ne invito Rege quempiam, præcipue ejus socios bello lacesseret, quum ei sociorum injurias negligendi non sit usus*. Eadem ei Ferdinandi ejus nominis tertii Romanorum Imperatoris verbis nunciantur. Sed Ragotio durum fortunam non periclitari, durum Carolo deesse, durum exploratam victoriam dimittere videtur. Itaque Sarmatarum legato respondet, *se neque parte, neque spe esse posse contentum, quum brevi omnia consecuturum confidat*. Ad Chiuperlium rescribit, *se ab Sarmatis rogatum, ut Regnum susciperet, nullam volentibus, nullam Turcarum Regi injuriam inferre, quum eo contenderet, atque perpetuo in Regis fide mansurum profiteretur*. Ad Principem Joannem Veicardum Avesperghium litteras remittit, atque orat, Cæsari renunciet, *summam in eum suam voluntatem esse; proinde nunquam passurum, ut ei detrimentum inferatur, quin potius, quoad posset, ejus dignitatis adjutor esse velit*. Ragotius, quo facilius Cæsar sibi fidem faceret, legatum ad eum quoque mittit: qui ubi Cæsarem convenit, atque omnia, quæ ad Avesperghium scripta docuimus, confirmavit, orat, *ne Sarmatis contra eum, cujus egregiam in se cognovisset voluntatem, auxilia mitteret*. Ad quæ Princeps Wincislaus Lubcovitius vir non consilii magis, quam in Cæsarem fidei respondet, *non recte Georgium facere, quum de consilio callidorum hominum nimium fortunæ confideret, quod non semel experientia sit compertum, viros nimis alta cupientes puncto temporis & parta, & sperata amisisse. Cogitaret, quid natura non hominibus modo, verum bestiis etiam præscripsisset, ut, quibus rebus possent, injurias propulsarent. Sarmatas non semel demonstravisse se potius ad extremum vitæ periculum adire velle, quam libertatem amittere. Perpenderet, quid inexpectatum in bello evenire posset, antequam illud sumeret: frustra enim, accepta calamitate, dolere, qui fortunam, quam nonnisi lacessito tentare licet, imperii cupidine periclitatus sit*. Hæc tametsi Georgio nunciabantur, atque etsi, auxilia Sarmatis mittere velle, non obscure Cæsarem innuisse acceperat, tamen consilium non mutat: immo ad se Moldavorum, ac Valacorum auxiliis receptis, coactoque exercitu, non numero, non virtute militum spernendo, in Sarmatiam castra movet. Et evulgari curat, *se ab Sarmatis accer-*

An. 1657 *cersitum, eo contendere*. Hoc facit reddendæ sui consilii rationis causa. Ubi pervenit loca parum munita primo impetu occupans, Leopolim, Sarmatis fortiter defendentibus, oppugnare instituit. Quum vero apud præsidium nec periculi denunciatione, nec promissis proficere posset, simulque id plurium mensium esse negotium cognovisset, Carolo adjungi maxime cupiens, re infecta Zomascum petit. In itinere quinque millia hostium nullo negotio fudit. Quæ victoria ubi ad superiorem spem accessit, quidquid intercederet temporis, id Regni præmium morari Ragotius ratus, quantum accelerari potuit, Gracopolim contendit. Oppido tres cohortes ex fœdere recipiuntur. His, oppidoque Ragotius Joannem Bettelenium præficit. Deinde alias urbes tentat, quarum partem vi, partem pollicitationibus ab Joanne Casimiro Rege avertit. Quibus rebus permoti Sarmatæ, quum infirmi ad resistendum essent, publico consilio ad Cæsarem, rogatum auxilium, legatos Regni nobilissimos mittunt. Sperabant Sarmatæ, Cæsarem partim Svecorum odio, partim spe Regni (legatis enim in mandatis dederant, ut Leopoldum Cæsaris filium se Regem creaturos pollicerentur) ad suum auxilium concitaturos. Deliberatur de hac re Viennæ. Communi tandem consensu statuitur, ut Joanni Casimiro Cæsaris verbis gratiæ pro optima in Leopoldum voluntate agerentur. Sciebant enim, omnes Reges hostes Cæsari futuros, quum eum orbis terrarum Imperium affectare arbitrarentur. Magna tamen controversia extitit, succurrendum ne Sarmatis esset. Nam Avesperghius non negligendam esse rem dicere, Lubcovitius contra censere. Horum authoritate in duas partes reliqui discedunt Consiliarii. Sic in illud tempus ducta res est, quo, quum semper Sarmatas in majore periculo esse acciperent, Avesperghius tanta ope enisus est, ut mediocres copias subsidio eis mittere Cæsar vellet. Paucis post diebus Ferdinandus morbo implicitus naturæ concedit. In cujus locum Leopoldus succedit. Qui statim, ut par erat, Rempublicam suscipiens, convocato concilio, proponit, utrum mittere auxilia Sarmatis, an copiis ad inferendum terrorem rerum novarum cupidis uti optimum esset. Nam opinio sine authore exierat, nonnullos Ludovici Galliæ Regis opibus confisos Imperium se adepturos sperare. Sed eędem rationes Ferdinandum patrem, atque Leopoldum, permoverunt, quod Imperium citius se adepturum speraret, quum lenitatis signa mitteret, qua semper Austriacum genus rem obtinuerat, quam quum diffidentiam Germanorum, exercitus retinendo, demonstraret. Hoc probato consilio, peritissimis Ducibus bis sena millia hominum attribuit, ut Caroli, Georgiique

giique consiliis officiant. Quumque Carolus auxiliorum spe Sarmatis belli ducendi alacritatem innatam esse cognosceret, ne unus Leopoldus exploratam victoriam interpellaret, ad Mehemetem Regem legatum mittit, qui eum contra Leopoldum accenderet, ac pro Georgio deprecaretur. Chiuperlius quum diu secum volvisset, quid respondendum Carolo judicaret, tandem etsi Leopoldum magis in animos Germaniæ Principum sibi conciliandos, quam in bellum insistere posse conjectabat, tamen timens, ne in societatem belli aliis venientibus res non prospere cederet, non esse tempus tanti hostis lacessendi intelligit. Nam nondum seditiosis extinctis maximo cum periculo sibi belli dedecora obiici posse videbat. Igitur Legato respondere placuit; *nunquam Regem societatem, amicitiamque cum iis instituere consuevisse, qui ab se descifcentium patrocinium suscepissent, atque socios vexarent; proinde si quid vellet, prius cum Sarmatis pacem faceret, Ragotiumque desereret, deinde missis legatis de aliis rebus ageret.* Ubi Carolus, se Turcarum Regem incendere non potuisse, Fridericum Danorum Regem a Batavis, Philippoque Hispaniæ Rege ad bellum sibi inferendum impelli, item Fridericum Gulielmum Brandeburgi Ducem, cui maxime confidebat, consilia cum hostibus communicare, accepit, tot difficultatibus circumventus, consilium Fridericum Gulielmum orandi capit, *ne ad hostium amicitiam accederet; atque Friderico Danorum Regi persuaderet, ne Batavis aures præberet.* Nam etiam missis Joanni Casimiro auxiliis victoriam se adepturum Carolus sperabat, ubi illos suspectos non haberet. Sed quum suas preces non audiri cognovisset, quod Fridericus nihil de apparatibus remitteret, conatu desistere statuit, ut Dano occurrere posset. Prius tamen ad Georgium scribit, *ne rem in discrimen adventu Germanorum adduceret: sed relictis militibus, qui oppidis præsidio essent, confestim se in Transylvaniam reciperet. Sine periculo rem esse consecuturum, si sua tempora expectare velit.* His litteris perlectis Ragotius concilium cogit. Major pars non expectandum censet, quin in Transylvaniam castra moveret. Nullo enim consilio illum fortunam nunc sine spe periclitari, qui aliquo temporis spatio intermisso sine vulnere negotium confecturum sperat. Pars sive quod ita rem postulare sentiret, sive quod Ragotium segniores castigare cognovisset, non esse rem sui judicii dicit, tantum dedecus admittere, ut domum reditio fugæ consimilis videatur; & Sarmatis non impares tot laboribus parta puncto temporis amittant. *Ecquid spei*, dicunt, *militibus, Præfectisque custodiæ causa in oppidis relictis esse posse, Georgi putas, quam non sine desperatione te discessisse*

An. 1657

An.1657 *ſiſſe cognoſcent? An illos tam fortes futuros ſperas, ut ne tum quidem deditione ſibi conſulant, quum Ducem, quem ſecuti ſunt, fuga ſibi proſpexiſſe animadvertunt?* Ragotium ut ſemper audacius conſilium probare natura impellebat, prius ſe, quemcumque caſum fortuna tribueret, ſubiturum confirmat, quam irrito incepto diſcedere. Atque hoc temerarium conſilium non deponit, niſi ubi Germanos perveniſſe cognovit.(Nam prius Sarmatæ neque ſuorum finium charitate,quos populatū adierant, inde eum detrahere potuerunt.) Tum Sarmatæ rerum commutatione facta Georgium non conſectari turpe ducentes, eum inter flumina Bochium, Buſechiumque deprehendunt, atque circumſiſtunt. Ragotius ſpe fugæ, ac defenſionis amiſſa ab vi ad preces verſus pacem iniquis conditionibus impetrat. Sarmatas Scythæ conſequebantur. Hi ubi terrorem fugientium cognoverunt, occaſionem rei bene gerendæ prætermittere non eſſe conſilium judicant, etſi Sarmatæ ſuam fidem lædi querebantur. Hoc conſilium ſtatim per Sarmatarum nuncios ad Ragotium perlatum effecit, ut milites hortaretur, *gradum adderent; una celeritate periculum vitari poſſe*. Sed ſive plus prædæ ſtudium apud Scythas, quam ſalutis ſpes apud Tranſylvanos potuiſſet, ſive Scythæ levis armaturæ, ac idoneis equis uſi iter accelerare potuiſſent, certum eſt, eos tertio die huc rem duxiſſe, ut paſſuum millia tria inter extremum Ragotii, & primum ipſorum agmen intercederent. Hoc ſimulatque Ragotius cognovit, ſuam ſalutem paucis equitibus committens, atque per occultos tramites iter agens incolumis in Tranſylvaniam pervenit. Joannes vero Chiminianus,quem cum imperio reliquerat, etſi per montes, qui ad Valachiam pertinebant, ad ſalutem contendere conabatur, tamen poſtquam nullam in armis, quod quatuor ſuorum millia in acie conciderant, nullam in fuga ſpem eſſe cognovit, neceſſariam ſubire deditionem decernit. Vix quatuor impigros pedes tutati ſunt, qui tantæ calamitatis nuncium domum attulerunt. Tranſylvanorum, ut per Ragotium periculum cognoverant, inter ſpem, & metum expectatione pars erecti ſtare, alii calamitatem providentes plorare, nonnulli Templa Deum oratum adire, ut ſe metu liberaret. Cognita deinde re tantus eos dolor occupavit, ut aliquandiu ſilentium haberent: deinde ab mœrore ad furorem verſi Ragotii cruciatu ſuis parentare cupiebant. Hos tamen conſilio ab ſeditione Ragotius continuit; nam in morbum propter dolorem incidiſſe dixit; ſidemque interpoſuit, ſibi, ubi convaluiſſet, curæ futurum, ut Scythæ pretio captivos redderent. In hanc ſpem erecti Tranſylvani, a Deo Ragotii ſalutem expoſtulant. Quam rem ubi impetrant, ad Ragotium nobiliſſimos Civi-

Civitatis legatos gratulatum mittunt, quod convaluiſſet, ſimulque oratum, ut ejus, quod promiſiſſet, reminiſceretur. Qui reſponſum ferunt, *Semeſvariam ad concilium venirent; ibi de his rebus ſe acturum*. Simulatque ad diem frequentes conveniſſe legationes Ragotius vidit: *Se non ſuarum neceſſitatum cauſa, ſed omnium dignitatis amplificandæ gratia negotium ſuſcepiſſe* exponit. *Fortunam, non ſuam ignaviam prope partam victoriam interpellaviſſe. Paceque cum Sarmatis facta ſibi juxta, ac omnibus conſuluiſſe. Quid igitur de ſua audacia, & non potius de Scytharum perfidia, ac aviditate querererentur? Ad illam explendam ſuas non ſufficere facultates, quod pro uno Chiminiano centum nummorum aureorum millia ſibi dari æquum cenſeant. Sibi vix quinquaginta nummorum aureorum millia eſſe, quæ in vindicandis in libertatem optime de ſe meritis militibus profundere non recuſaret. Miſererentur igitur ſui, & rationem optimos Cives in patriam reddendi quærerent*. His verbis auditis, ſtupor omnes defigit, ut in re ſolet, quæ præter opinionem accidit. Ubi vero eo ventum eſt, ut Ragotii fautores pecuniam, vel ab omnibus, vel ab iis tantum, quibus cum captivis neceſſitudo intercederet, imperandam dicerent, omnes magnum clamorem primo tollunt; poſtea pars omnibus precibus Ragotium deteſtari, pars ei gladio minitari, plerique ejus bona publicanda dicere, nonnulli reliquos orare, ut memores libertatis communem cauſam ſuſciperent. Ulterius ventum foret, niſi Ragotius pro tempore conſilium capiens, ſe omnia experturum promiſiſſet, ut optimi viri Civitati reſtituantur. Igitur muneri aptos, ac ſibi opportunos homines legatos ad Scytharum Regem, qui de hac re agerent, mittit. Quos ut Rex vidit, ſive Chiuperlii juſſu, ſive quod explorandi cauſa veniſſe arbitratus eſſet, ſive ne domum reverſi ſuis, bellum ab ſe parari, nunciare poſſent, in vincula coniici jubet. Chiuperlius item Franciſcum Tortaium in vincula coniiciens bellum parare, ut factioſos milites juxta, ac Ragotium ulciſceretur. Hunc etiam ſibi infeſtum Chiuperlius cognoverat, quod ſe tam apud Hibraimum, quam Mehemetem Reges proditionis inſimulaſſet. Magna tamen difficultate afficiebatur, quod Leopoldum Ragotium defenſurum ſuſpicabatur. Sed quoniam occaſionem Ragotii Principatu expellendi dimittere nolebat, pacem cum Venetis facere ſtatuit, ne Leopoldi impetus diſtentus vereri cogeretur. Igitur Ballarinum, qui in Venetorum legati locum ſucceſſerat, ad ſe vocans, hortatur, ut *per conditiones Cretam tradens Turcarum amicitiam redimeret. Hoc Venetis expedire, ſibi perſuaderi, quum bello non compoſito nulla facultas Turcas ab oppidorum mœnibus prohibendi eſſet*. Æquiſſima hæc conditio An.1657

B 2 ditio

An.1657 ditio Chiuperlio videbatur. At Senatus iniquissimam conditionem esse illam censuit, quæ Provinciæ jactura pacem sibi pareret, eo magis quod non alium belli finem usque adhuc cognovisset, quam victoriam, in cujus spem se erigere posse non difficile existimabat, quum novum bellum adversus Ragotium, ut vulgo circumferebatur, Turcæ suscepissent. Hoc Veneti Senatus responsum ne commutata quidem facie Chiuperlius accepit; nam ut non minoris animi, quam consilii vir erat, bellum adversus Venetos mediocribus copiis gerere statuit. Sic novi belli specie veteranos, quos Cusseinis totos esse sciebat, ex Creta accersens, tyronesq; eo mittens ejus authoritatem minuere, & in Ragotium animadvertere posse videbat. Igitur delectum subito edicere, auxilia accersere, arma, omniaque parare. Quæ ubi in Transylvania comperta sunt, tantus omnes terror invasit, ut sibi timentes Ragotium discordiæ semen execrarentur, quoniam postquam exercitu Civitatem spoliavisset, in maxima mala eam proiiceret. Ragotius quum per suos familiares, ac viros sibi ex privatis negotiis obnoxios motus sedare nequicquam tentasset, item parem se Turcis non esse sentiret, unum remedium huic rei posse dari ratus, si ab Turcis veniam impetraret, de hac re ad Mehemetem Regem Jacobum Nassaronum, Stephanumque Zigaium legatos mittit. His præterea mandat, ut misericordia, pecunia, pollicitationibus, ac quibuscumque rebus possent, Chiuperlium consilium mutare subigerent; ad hoc alios donis aggrederentur, quos sibi opportunos cognoscerent. Nassaronus, Zigaiusque ubi Constantinopolim pervenerunt, quos aliquem gratiæ locum apud Reginam, Chiuperliumque habere intelligebant, hos pecunia corrumpere enituntur. Jam nonnulli, ut venales erant, Ragotii patrocinium susceperant, inter quos Mustafus quidam Zaimæ maxime acceptus, qui omnibus sermonibus referebat, *præstare certa spe susceptum conficere bellum, quam novum cum periculo aggredi*. Hic sermo ad Chiuperlii aures perveniens cum ad legatos ad se vocandos impellit. Legati hac re maxime lætantur, quod jam Mehemetem donorum spe captum rem componere velle arbitrabantur. Ubi ergo in ejus conspectu venerunt, Nassaronus Mehemetem orat, *ut Ragotio parcens locum misericordiæ relictum esse in supplices demonstraret. Ragotii quum in ipsum, tum in Regem maximum esse studium; eumque negotium suscepisse, quod Regis voluntate Regnum se occupaturum sibi persuaserat, quum stipendium pendere pollicitus esset*. Hæc ubi audivit Chiuperlius ira accensus eos in carceres duci jubet, etsi pleni lacrymarum, atque supinas manus tendentes orabant, *ut sibi, Ragotioque parcat, quum omni-*

omnibus rationibus ei satisfacere parati essent. Parum quoque abfuit, An.1657
quin Caroli Sveciæ Regis legatus pro Ragotio verba faciens eandem fortunam ferret: ei tamen imperat Chiuperlius, ut Transylvanis renunciet, sibi nullam cum eis pacem esse posse, nisi Ragotii capite ad se relato. His rebus compositis Sevasio Chenanio Budæ Præfecto mandat, milites uti toti Provinciæ imperet, coactumque exercitum Temesuariam ducat. Hassanem quendam suum familiarem Budam petere jubet, ut consilia Præfecti cognosceret, & Transylvanis pronunciaret, *sibi esse in animo pœnas ab ipsis repetere, nisi Georgium vel vivum, vel necatum traderent*. Eidem amplius in mandatis dat, uti ad Præfectos omnes scriberet, *nihil gratius sibi facere eos posse, quam si, quo possent studio, ac celeritate, copias contraherent*. Hæc omnia Leopoldo nunciata effecerunt, ut sibi eam rem cogitandam existimaret: nam magnopere timebat, ne Turcæ in Ragotium animadvertendi specie, vel de improviso se inopinantem aggrederentur, vel (quod non minus periculosum ducebat) Transylvaniam devincerent. Movebatur etiam eo, qnod Simeon Reningherius suus ad Mehemetem Regem legatus renunciaverat; Mehemeti Chiuperlio esse in animo a bello nunquam quiescere, ut hac occupatione milites ab seditionibus contineret, ut sibi suspectos viros sine invidia periculis objectaret, ut Transylvaniam denique occuparet. Ab hac enim gente, quam infirmam ad resistendum Chiuperlius existimabat, gradum in Pannoniam fore, eum non fugiebat. Venetorum quoque calamitas, quos etiam jurejurando Turcę deceperant, Cæsarem cautiorem esse hortabatur. Facile enim se posse ab iis decipi judicabat, qui fidem lædere in turpissimis rebus non habent; huc præsertim accedente, quod majore apparatu, quam contra Georgium necesse esset, omnia expedirent. Igitur placuit ad Reningherium scribere, *sibi gratum facturum, si omnia Turcarum consilia manifesta haberet, & Chiuperlium oraret, ut Georgio ignosceret, ne insontes pro sontibus pœnas luerent*. Hæc Reningherio exponenti Chiuperlius respondet, *se a majoribus accepisse, uti nunquam longinquam perditis hominibus concederet impunitatem, nec alio sua consilia spectare, nisi ut Ragotio nec seræ, nec leves veniant pœnæ. Si id*, inquit, *sine contentione Cæsare adjutore consequi potero, libenter ab armis discedam, ut omnia ei tribuisse appareat, erga quem summum est Regis studium*. Exitus vero orationis fuit, *se Joanni Bettelenio Principatum adjudicare animo proposuisse, quod eum, utpote Leopoldi Imperio subjectum, non alieno in illum animo esse judicaret*. Hæc ubi Viennam nunciata sunt, multiplicatus est omnium timor,
quia

An.1657 quia Bettelenium fœdere obligatum oppida munita Turcis tradendi conjectabant: nam quum eum Imperii cupidum cognovissent, fortius hujusmodi virum cupidinem excæcare potuisse judicabant, quæ vel modicos homines transversos agere solet. Nec minorem terrorem Venetis, Sarmatis, Moscovitis, aliisque finitimis belli apparatus intulit, quam Cæsari incussit. Veneti, quod Chiuperlium ira accensum existimabant, quum ab ipso latam conditionem non accepissent, ne majore conatu contra se uteretur, timebant. Reliqui adeo recenti Turcarum infidelitatis exemplo, quod Venetis de improviso contra fidem bellum intulissent, admoniti, quoties arma ab eis parari intelligebant, sibi consilium capiendum existimabant. Et ne ea quidem res omnibus terrorem dempsit, quod litteras ad Principem Joannem Ferdinandum Portiam Leopoldi præcipuum consiliarium Chiuperlius misisset, *se, ut paci studere demonstret, paratum esse ab armis discedere, ubi Leopoldus Ragotium Principatum deponere cogeret*. Hoc etsi difficile factu existimabatur, quod Ragotium ita amplexum Imperium tenere constabat, ut potius mortem subire, quam eo se abdicare vellet, rem tamen suscipiendam Portia existimat, ut hac spe Turcam, quoad posset, a bello contineret. Portia ergo ad Chiuperlium scribit, *sibi curæ futurum Ragotium ad sanitatem reducere*. Ad Ragotium vero; *potius æquitate, quam vi Turcas ab maleficio temperare consuesse. Si Principatu abiret, optimum esse, ne Transylvani, ne ipse ante omnes coopertus miseriis efficeretur*. Litteris acceptis Ragotius, ut ei Imperii libido summa, ad hoc temeritas maxima inerat, Valachiæ, Moldaviæque societati, Cosacorum amicitię confidit (ii enim ampliora auxilia ei mittere, atque exercitus in Turcarum fines introducere, ut eorum manus distinerent, polliciti erant) milites, Præfectosque, in quos plurima sua beneficia erant, in oppidos custodiæ causa introducit, ut si quid accideret, quam amicissimo præsidio confidere posset. Ad Leopoldum præterea legatum Franciscum Julajum mittit. Hic ubi Viennam pervenit, Lubcovitium conveniens in hunc modum loquitur. *Etsi Georgius Ragotius tantum animi Leopoldo non esse cognoscit, ut barbarorum consiliis obviam ire audeat, tamen inclinandam rem fortunæ dare non dubitat, quum ab ea raro audacissimos homines desertos esse constet. Dicam verum, etsi ad fidem difficile, Ragotius non magis imminente periculo, quam Leopoldi timore cruciatur, quum videat, ejus dignititatem pati posse, quod ne ipse quidem ferre valet. O invidendam animi magnitudinem! Tot apparatibus non terretur: tantam vim non timet: tantisque exercitibus animo non deficit. Quid di-*

dici, aut excogitari potest fortius? Quid fingi constantius? Publicæ salutis causa incommoda non recusat: ne gloria belli penes hostes sit, pericula devorat, quæ alii, quorum officio magis convenit, etiam sua causa subire recusant. Quid igitur dolemus, quum in dies Turcas alacriores fieri videmus? Quid miramur, quum eosdem omnia tanquam sibi debita petere intelligimus? Merito sibi spiritus sumunt, qui se timeri intelligunt. Turcæ (rem compertam refero) belli occasionem quærunt, quum finitimos ea re laborare sentiunt, ne eam præbeant, at prætermittunt illam, quam velut dedita opera ab audacibus viris sibi dari existimant. Quum hæc ita se habeant, cur Cæsar Turcarum animum auget eorum consilium probando? Cur Ragotio spem minuit, ejus constantiam temeritatis nomine appellando? Quare si hoc turpe non ducit, cum Turcis se non conjungit, ut re ipsa eum ad internecionem persequatur, cui gratiæ agendæ essent, tanquam Transylvaniæ, ac Pannoniæ conservatori? Hoc ne hostes quidem futurum sperant, nec Ragotius, ne accidat, timet, quum devicta Transylvania facilem aditum in Pannoniam Turcis esse constet: tamen me oratum misit, ut si aliqua re eum juvare Leopoldus noluerit, saltem innoxios defendi sineret. Ex hac oratione Lubcovitius maximam esse Ragotii temeritatem cognovit, quum vix legati orationem ferre se potuisse vidisset. Igitur timens, ne ab eo belli initium fieret, Leopoldo consilium dat, ut modis omnibus eum terreat. Qui hac de causa Comitem Buseinum cū exercitu in ulteriorem Pānoniam petere jubet. Sed ne hujus rei quidem fama Ragotium permovet, quin potius omnia majore studio ad bellum pararet, ut utrisque occurrere posset. Non enim dubitabat, Leopoldum in Turcarum societatem venturum, sed magnopere verebatur, ne Zatmariensem, Zobolicienſemque pagos (comitatus hos appellant) occupare in animo haberet. Igitur quum Zatmariam munitionibus firmasset, nihil aliud sibi ab Cæsare timendum arbitrabatur. His rebus Chiuperlio nunciatis, non magis vi, quam arte rem consequi cupiens, Lippam Mehemetem quendam prætoriæ cohortis Præfectum petere, alios in alia oppida Transylvaniæ contermina contendere jubet. His mandat, ut non minus Ragotii rationes explorarent, quam ex Optimatibus, quæ Civitatis voluntas in eum reperiretur, cognoscerent. Mehemetes simulatque Transylvanos in duas partes discessisse cognovit, quos alieno in Ragotium animo esse judicabat, in his Acatium Berciaium, Lippam ad se vocat. Acatius hac occasione cum Turcis amicitiam instituendi oblata reliquos hortatur, ut illico Lippam peterent. At illi se injussu Principis ad hostem ituros negant. Tum Berciaius perspecta eorum voluntate coactus An. 1657

An.1657 ctus consilium ad Mehemetem scribendi probat; *Se invito Principe hostes adire non posse, ne scelus in eum concepisse viderentur; si expectare vellet, dum ab Ragotio hac potestas fiat, quod futurum sperarent, postquam concilium Albæ Juliæ indictum dimisisset, libenter se ei satisfacturos.* Responso hoc Mehemetes permovetur; maxima vero iracundia Chiuperlius exardet, quum eum pecunia corruptum id renunciavisse suspicaretur. Nam in animum inducere non poterat, eo temeritatis Transylvanos processisse, ut omnes sua mandata spernere consensissent. Explorandi causa, simulque Transylvanos docendi legatum Albam Juliam mittit, *se nunquam propter Ragotii perfidiam de sua in Transylvanos benevolentia antea diminuisse, quod coactos eos Ragotio parere arbitrabatur; at nunc quum omnes consentire comperisset, quia in colloquium venire invitati gravati essent, sibi consilium capturam. Regi tamen clementiæ locum relictum esse, si Ragotium vel vivum, vel mortuum traderent. Cogitarent igitur etiam atque etiam, utrum plus præsidii in Ragotio, quam virium Turcis sit.* Quæ dicta ubi legatus dedit, pavidi Transylvani rem ad Concilium deferunt. Nonnulli suo metu aliorum terrorem metientes, materiam Turcis Transylvaniam servituti addicendi præbendam non esse censent; *optimum esse si Ragotius pro communi salute se Principatu abdicaret.* Pars *id Turcis maxime insitum,* dicunt, *ut timidos persequantur, alacresque timeant. Ejus rei testimonium esse, quod ubi Transylvanos animo non deficere intelligebant, bellum tantummodo apparare ausi essent: nunc autem quum timorem perspexissent, bellum inferre eos non dubitare. Ne ostenderent imminutum esse animum, si pace frui vellent; nec ejus postulatis aures præberent, quoniam eo pertineret Chiuperlii consilium, ut peritissimum Ducem, magni consilii virum, atque magnæ apud Valachos, Moldavos, Cosacosque authoritatis hominem suo jussu interficiendo, se facilius opprimeret.* Hæc Ragotii partium hominum oratio ex ore ipsius mitti videbatur, quod ipse aderat. Hac de causa reliqui in horum sententiam discedunt. Jam dies instabat, quo legati ad Mehemetem, exponentes, discedere statuerant; *Transylvanos, neque impares rei animos gerere, neque libertatem deserere velle,* quum Scytharum adventus consilium hoc omittere cogit. Nam illi posteaquam in Transylvaniam pervenerunt prædam agitare, agros, castellaque incendere, omnia crudelitatis exempla in obvios statuere incipiunt. Tot, tantisque malis vi occurrere non posse Transylvani rati, Ragotium majorem in modum orant, *sui periculi rationem habeat; magnam gloriam ad ipsum perventuram, si Turcis satisfaciendo omnibus prospi-*

spiciat. Scytharum excursionibus, & multo magis timore suorum, quos sibi privatim consilium capturos suspicabatur, permotus Ragotius, quum aliam periculi vitandi rationem sibi relictam non esse videret, quam Principatu abire, hoc facere statuit. Nam hanc rem non esse impedimenti loco videbat, quominus eum denuo occiperet, vel quum Turcas domum se contulisse, vel quum eos majoribus rebus astrictos esse intelligeret. Hæc cogitanti Franciscum Redaium sibi opportunum esse occurrit, quod eum neque authoritate, neque magnitudine animi, neque divitiis suæ cupiditati obviam ire posse cognoscebat. Antequam Principatu abire sibi in animo esse diceret, optimum esse judicavit, per suos familiares cum Redaio agere, *quoniam Principatu abire statuisset, & permagni sua referre cognovisset, quam amicissimum Principem, ac suo beneficio obstrictum habere, placere sibi, Transylvanos orare, ut ipsum Principem crearent*. Lætus hoc accipit Redaius; atque se nunquam in referenda gratia ingratum fore pollicetur. His rebus compositis, Ragotium nequicquam Berciaius orat, ut petitionem suam curæ habeat; quoniam magni animi, ac rerum novarum studioso homini, qui suis consiliis officeret, favere, summæ dementiæ Ragotio videbatur. In vulgus ergo simul allatum est, Georgium pro civitatis salute Principatum deponere velle, &, dejecto Berciaio sibi fido, Franciscum Redajum, utpote Reipublicę opportuniorem, Principem fieri optare, gratias Deo omnes agunt, quod eam mentem contra omnium opinionem audacissimo viro dedisset, quæ desiderium Principem iterum eum creandi faceret, si facta ab Mehemete Rege potestas esset. In suffragium missi, omnes Franciscum Redajum, Berciajo graviter repulsam ferente, Principem probant, ea tamen lege, ut, Turcarum Rege concedente, Ragotium iterum Principem haberent. Agit gratias omnibus Ragotius, quod optimam in se voluntatem demonstravissent, semperque Civitatis dignitatem primam se habiturum pollicetur. Transylvani post unam libertatem se tanti viri decus habere dicunt; tantaque fuit lætitia, ut omnibus manarent gaudio lacrymæ. Discedentes in hanc sententiam ad Chiuperlium litteras mittunt; *quoniam Ragotius sponte Principatum deposuisset, persuasum sibi habere, se sine pudore posse nunc petere, ut Scythas revocaret, ne quidquid illi sibi calamitatis inferrent, Regi fidelissimi patiantur*. Litteras magno gaudio accipit Chiuperlius, utpote qui inimico pœnas venisse intelligebat. Sed quia non hanc unam fuisse armorum causam supra demonstravimus, *ignoscere non posse Transylvanis* dixit, *nisi oppidum Ienum sibi traderent; ut hoc ad eos in officio continendos pignus haberet, qui non voluntate; sed* An.1657

C *per*

An. 1657 *per vim se in fide esse demonstravissent*. Ad deliberandum de tanta re quindecim dies, ipso concedente Chiuperlio, Transylvani sibi sumsit. Quorum animos ut sibi conciliaret Chiuperlius, eorum gratia Scythas Transylvaniæ finibus excedere jussisse dicit, (adeo consilium cum homine stabat, ut gratiam ab aliis inire quæreret etiam pro rebus illis, quas sua causa faciebat) quum re vera ad consilium descendisset, ut eos contra Constantinum Serbanum, Stephanumque Georgitiam mitteret, quos Ragotio conjunctissimos esse sciebat: nam Principatu expulsos Ragotium confirmare non posse sciebat. Scythis Silistriæ Præfectus cum iis copiis, quas cogere Chiuperlii jussu potuit, sese conjungit. Quorum adventus etsi novus Constantino extitit, tamen ut delectum Ragotio subveniendi causa habuerat, illis copiis paululum restitit; deinde omnes orans, ut libertatis causa arma caperent, ad hominum millia triginta coegit. Confisus ergo virtute, & fidelitate suorum acie congredi statuit. Valachis primo neque virtus, neque consilium defuit: nam subsidia, & ordines ita statuerunt, ut victoriam eos adepturos quis credidisset; sed, quum Turcarum numerus frequentibus submissis auxiliis cresceret, de victoria desperantes, quod amplius millia quatuor ex suis cecidisse viderunt, sese fugæ mandant. Sperabant enim regionem hostibus ignotam se esse tutaturam: sed aliter se res habuit, quum eos Turcæ consectati non paucos interficerent. Serbanus unus ex media suorum cæde profugiens, incolumis in Transylvaniam pervenit. Hunc paucis post diebus Stephanus Georgitia secutus est: nam, quum acie dimicans eandem fortunam tulisset, Ragotii opibus in calamitate tegi necessarium duxit. Ragotio quum Chiuperlii postulata Turcarum aviditatis incusandæ occasionem dedissent, turbari iterum in Transylvania res cœpta est. Nam hic primo occultis sermonibus sensim se libertatis vindicem pollicitus est, deinde, multis in suam sententiam perductis, palam dicere cœpit. *Quid moramini? Agite Deo gratias Transylvani, quod hoc tempore, quo remedium rei esse potest, vera esse experti estis, quæ in concilio de Turcis sint dicta. Maxima mediusfidius imminerent mala, si res integra non esset. Morem geretis ne eis, quibus alia petendi mos est, quum prima impetraverint, an millies mori potius pro libertate parati estis? Patiemini ne, vos inultos amittere libertatem, an potius luctuosam hostibus victoriam facere decrevistis? Agitedum sequimini me ducem non modo verbis alacrem, sed etiam re ipsa ferocem. Meis dictis audientes sitis; mea facta æmulemini, oportet, si id liberis tradere cupiatis, quod a majoribus accepistis. Mea mens nihil præter vestram incolumitatem videt. Mea consilia non*

alio

alio pertinent, nisi ut liberi, ut felices vivatis, sive dominationis expertem me esse, sive fortem animum gerere oporteat. Animo moderato ut fuisse me satis apparuit, quum pro vestra quiete Principatum deposui, ita nunc eadem de causa Imperium occipiendo animi magnitudinem, ac audaciam præbiturum spero. Hæc, atque his similia omnibus referens sermonibus Georgius effecerat, ut qui omnibus carus propter moderationẽ erat, nunc, quod bonum publicum pro se certans simulabat, omnes in se converteret. Transylvani, nunquam se civitatis conservatori defuturos, ingenti acclamatione profitentur, atque iis insultant, qui persuadere nituntur, ut potius Jenum, quam libertatem amittere velint: timiditatem Redaii execrantur, quod suum ille, non publicum commodum respiceret, orant præterea alios, ut posthabitis privatis simultatibus Ragotio uno libertatis vindici parentes, injurias ab se propulsent. Qui ubi majorem Civitatis partem consentire intellexerunt, Ragotii animi magnitudinem ad Cœlum ferunt, unum Georgium clarum, magnumque habendum dicunt. Id dedita opera, vel necessitate cogente simularent, an, quod a sententia discessissent, affirmarent, satis mihi non constat: unum tamen non ignoro, quod Ragotius horum voluntate confisus bellum apparare, literasque ad Constantinum, Stephanumque mittere, *paulisper impetum Turcarum sustinerent, nec acie dimicarent; celeriter se Transylvaniæ rebus compositis subsidio ipsis venturum. Tum inclinandam rem fortunæ dare optimum esse.* Sed quum diutius in delectu habendo, Jenoque muniendo moratus esset, prius ex fama, postea ex ipsis de eorum casu cognoscit. Quamobrem tantus terror incessit, ut qui maximam spem in horum subsidio posuerat, & facilius rem sive per vim, sive per metum in concordiam redigi posse sperabat, nunc non dubitandum existimaret, quin Turca recentibus victoriis elatus, atque injuria incitatus rediret. Sed non oblitus ejus, quod sæpe sermonibus referebat, mortem sui contemptores effugere, pavidosque consequi, negotio non desistit, suosque, quorum partem magnam adversarum rerum timor ab se alienaverat, orat, ne se tam perculsos præberent, ut prius quam hostes adesse nunciarentur, libertatem desererent. Sed ubi, ab nonnullis timore præoccupatis neque preces, neque minas audiri, ab aliis vero se confirmari, Ragotius intellexit, consilium inire cupit, quemadmodum unam totius Transylvaniæ efficeret voluntatem. Hæc secum volvente nova dissensionis causa orta est. Nam quum Redajus, Ragotii causam ab Transylvanis probari videns, vim non facere constituisset, tamen confirmatus ab aliqui-

An. 1657

C 2 bus

An. 1657 bus ad publicam suscipiendam causam ad Georgium scribere constituit, *sibi mirum videri*, *cur ipse Turcis occasionem Civitati perniciem machinandi daret*, *præcipue quum id contra jurisjurandi religionem efficeret*. Ad quæ Georgius, *se Sacramento illo non teneri* respondet, *quod ipse prius non respexisset*. *Suum in Civitatem studium pati non posse, ut timidus, ac mollis homo eam moderetur, qui ne Jenum quidem munitissimum oppidum defendere conetur*. His litteris ad Redajum perlatis, quum nihil de audacia Ragotium remisisse cognosceret, concilium Megii indicit: omnes enim Ragotium deserturos confidebat, quum eos ipse edocuisset, quid mali immineret, si obsequiis ejus audaciam augerent. Redajum tamen opinio fefellit, etsi multitudini exposuit, se certis authoribus comperisse, *Turcas ampliorem, quam antea exercitum coegisse, ut injurias ulciscantur*: *non esse rem eorum judicii eis hanc dare occasionem, quum ab armato iniquissimas accipere conditiones inermes necesse haberent*: *dementes ipsos esse, si eis obsisti posse sperarent, quum suarum, & hostium virium ignari non essent*. *Ragotii socios victos esse*; *eundemque divitias profusisse, ipsum testem haberent, quod in concilio vix quinquaginta nummorum aureorum millia sibi esse professus esset. Quid hæc contra tantum hostem?* Vix hæc dixerat, atque ingenti gaudio afficiebatur, quod cum assensu se legatos audivisse perspexerat, quum Haidones, gens maxime bellicosa, & Ragotio cupiens, ab eo sollicitati, ut in suffragium irent, frequentes armati Megium veniunt, sic animo parati, ut armis, nisi jure rem assequerentur. Perculsit res inexpectata omnes, propterea legatum ad eos mittunt, qui concilii verbis interrogaret, quid sibi vellent, quum armati venissent. Tunc unus qui reliquos dignitate excellebat pro omnibus respondet. *Proh impudentiam! Tam se Redajus, reliquique rerum imperitos simulant, ut ex eis quærere optimum ducant, quid sibi ii vellent, qui libertatem recuperare exoptant. An semper nos cæcos futuros sperabant, adeo ut servorum loco perpetuo haberi pateremur? Illuxit illuxit dies, quo nihil aliud ex omnibus fortissimi petimus, quam ut id nobis liceat, quod Transylvanorum ignavissimo licere constat. Utinam ita hi essent de libertate solliciti, uti in nos dominari desiderant, quorum virtute, & sanguine patria in libertate permanet*. Hæc verba ex Georgii ore missa haud dubie visa sunt, nam quomodo huic tantum facundiæ, agrestibusque consilii tantum esse posse, quis crederet, ut ad concilium adhiberi nunc cuperent, quum ab hominum memoria nunquam eorum suffragium observatum fuisse constaret? Igitur ab Ragotio sibi eam injuriam irrogari arbitrabantur, quæ ab Haidonibus infere-

re-

rebatur. Hac de causa, & multo magis, quod illi, quos in clientelam se Ragotio dicavisse constabat, armati venissent, dubii ab ejus amicitia se avertunt. Jam enim pro certo habebant, Georgium libertatis specie Civitati perpetuam injungere velle servitutem. *Jam merito ab audacissimo homine Turcas pœnas expetere dictitabant: summę se dementiæ accusandos esse, quod ejus honoris summo cum suo periculo adjutores esse vellent. Cur Turcarum dictis audientes non essent, quum satis, superque apparuisset, eos nihil in Transylvaniam gravius decernere velle, si Ragotius deseratur? Cur libertati non prospicerent, quæ haud dubie in discrimen Ragotio imperante ventura esset?* Alii vero, qui in Ragotii amicorum numero erant, dicebant; *Considerarent etiam, atque etiam, quo procederetur, quid grave in Ragotium decernendo, quum liberi, conjuges passuri essent, quidquid Ragotius pateretur. Ragotium Turcis invisum esse, quod fidei sibi commissæ Civitatis libertatem defendat, amicum eis futurum, si eam prodiderit.* His in utranque partem disputatis Ragotii litteræ recitantur, *se publicæ saluti non semel suam dignitatem condonavisse, & nunc millies si opus esset omnia ei condonare paratum esse, si id ex usu Transylvaniæ esse cognoverit.* Hanc epistolam ostentans Redajus ab Haidonibus obtinuit, ut nunc domum sine maleficio redirent, & deinde potius jure apud se, quam armis de re disceptarent, quam a majoribus non accepissent. Ad Ragotium omnibus approbantibus Dionysium Bamphium legatum mittit, qui doceret, *concilii sententiam esse, ut Principatu abeat, hocque non ex usu Civitatis modo, sed necessa..am esse.* Bamphii vero Megium reditus eo majorem attulit dolorem, quo de certiore spe dejecti sunt. Persuaserant enim sibi, Ragotium in authoritate concilii, ut pollicitus erat, futurum. Mihi autem credere juvat, concilii decretis non stare decrevisse eum, qui legato respondet, *Transylvanos sive per vim, sive voluntate se Principem habituros.* Igitur ut cuncti unam salutis spem in Ragotii moderatione verti non ignorabant, perspecto nunc ejus proposito tantus eis incidit terror, ut non modo mentibus conciperent, sed jam Scythas suis in finibus versari, prædam agitare, agros vastare, conjuges, liberos, parentes, semetipsos in servitutem abstrahere, præterea flammæ sonitum, & ruentium tectorum fragorem audire, arbitrarentur. Omnes enim non dubitabant, quin in se innoxios Turca suam erumperet iracundiam, velut per se stetisset, quo minus Georgius imperio non paruisset. Augetur non immerito terror, quum Georgius exercitum coegisse, & Megium castra movisse nunciaretur, quod dilacerari oportere non ignorarent, qui medius An.1658

An. 1658 dius inter duos non ira minus, quam cupidine excæcatos esset. In tanta tamen rerum desperatione momentum spei apparuit, quod Acatius Berciajus, se ad Ragotium iturum, atque ei persuasurum pollicitus erat, ne sua pertinacia in Transylvaniam potentissimum, ac sævissimum armaret hostem. Hujus affirmatione in spem compositionis perveniunt, quia eum Ragotium carissimum habere cognoscebant. Hortantur ergo, discedere maturet. Berciajus noctem, diemque iter agens ad Ragotium pervenit. Quid ei proposuisset in incerto est, quoniam nec suspicio abfuit, quin ejus opera admaturatum Ragotii consilium esset. Expediebat enim Berciajo, qui ad Imperium vel malis artibus enitebatur, Ragotium ad furorem impellere, ut Principatu Redajum Ragotius, & ipse Turcarum ope eum expelleret; & hac de causa eum apud Ragotium remansisse nonnulli dixerunt. At alii eum dicentem, se coactum remansisse, inque eam rem jusjurandum interponentem, audierunt. Hoc, quod nihil certo constat, nudum mihi proponendum videtur. His rebus cognitis, alius alium orat, ut sibi consulant, cum animo suo reputant, utrum Ragotio, an Turcis morem gerant; tandem præstare videtur, quid ab Ragotio nunc pati, quum Turcarum auxiliis se defendere possent, quam Turcam exagitare, cui nulla ratione obsistere valerent. De his rebus legatos ad Turcas mittere decreverant, quum legatus ab Chiuperlio venit, qui Regis verbis gratias omnibus egit, quod Ragotium Principatu abire coegissent; dicit, quare in Regis fide ipsis manendum esset. Orationis vero exitus fuit, *Regem excusationem accipere paratum esse; sed documentum diutius non immorandi, quin jussa exequerentur, dare velle; propterea stipendium duplicare, & quingentis nummorum aureorum millibus, necnon Jeno oppido Transylvanos mulctare constituisse.* Impossibile memoratu est, quanta ira hæc verba Transylvanos implevissent, quum subito dicerent. *Ventum ad finem est. Ultra tanta ambitio ferri non potest. Quid pejus victis accidere potest? Cur militiam detrectamus? Cur barbaris divini, atque humani juris expertibus obsistendi consilia non inimus? Præstat simul cum vita oppida, libertatem amittere, quam adempta libertate animam hostis beneficio retinere. Satis superque usque adeo erratum nobis est Ragotium conservatorem nostrum deserendo. Dubitari certe desiit, tantam Imperii libidinem nisi cum nostra servitute extingui non posse.* Igitur voluntatum commutatione facta Ragotius ex magna invidia in eorum favorem venit, eumque magna lætitia Megio appropinquare accipiunt. Georgius quum propius urbem venisset, legatum ad eos mittit, qui in hunc modum locutus est.

Nec

Nec mihi, nec aliis mirum visum est, vos ab Ragotio summis precibus non petere, ut vobis adsit, quum vobis persuasum habeatis, expulso eo, perpetuam Transylvanis cum Turcis amicitiam futuram. Sed hanc opinionem vos falsos habere si primo non constabat, nunc certe exploratum est, quum in dies eorum temeritatem eo procedere intelligatis, ut semper asperiora, atque libertati noxia imperent. Quid igitur vobis vultis, aut quid expectatis, si eos quotidie insidias in libertatem parare juxta mecum intelligitis? Quin eorum fraudi non occurritis? An servitutis conditionem non abnuitis? Hoc, utpote fortissimis viris indignum, ne affirmantibus quidem vobis crederem. Agitedum publicam causam suscipite: uno animo bellum gerere parate: ab Ragotio auxilium implorate, qui fortunam, quæcumque accidat, experiri paratus est. Publicam causam ipse nunquam prodet, qualicumque in ipsum animo futuri estis. Hac de causa inimicitias cum Turcis gerit. Ejus virtus, ac in vos fides ipsis invisa: ejus magnitudo animi formidolosa Chiuperlio est. Non alio consilio vos hortantur, illum ut prodatis, cui libertatem debetis, quam ut vos nefario scelere obstringant, & sibi faciliorem aditum ad exequendum, quod animo proposuerint, parent? An.1658

Oratio non majore silentio, quam assensu audita fuit; magnoque cum dolore suam infidelitatem ferre nunc dicebant Transylvani, præcipue quum Simeon Antonius Noitica pertulisset, Mehemetem Regem primo satis jam factum ad Ragotii audaciam infringendam existimantem consilium Chiuperlii gratia mutavisse. Venienti ergo Ragotio honoris causa Michaelem Soldalughium, Comitemque Nicolaum Zoloimium obviam procedere jubent omnes, qui concilio intererant: Redajumque hortantur, ut Principatum deponens Georgii opibus in calamitate tegi patriam sineret. Qui sive desperatis suis rebus, quod neque suis, neque clientium viribus totius civitatis consensui occurrere posset, sive quod placido ingenio erat, sive denique quod non sua, sed publica causa honorem ingressus erat, de hoc non queritur; immo antequam domum discederet, Ragotium monuit, ut modis omnibus vel pecunia, vel alia re cum Chiuperlio in gratiam redire studeret, ne in dubium bello devocaret, quod conditionibus haud dubie obtenturus esset. Hoc etiam cuncti ab Ragotio petunt, nihilo secius arma, omniaque appararet, ut illatum defendat bellum. Hoc se diligenter facturum Georgius promittens, omnibus precibus orat, *ne compositionis spe quidquam de bello apparando remitterent: se certis authoribus comperisse, Chiuperlium ferre non posse, Transylvaniam in sua ditione non teneri: ipsum præterea turpe*

An.1658 *pe sibi ducere, suo magistratus tempore inceptum non perficere. Sibi tamen vires ad resistendum esse, præcipue si Georgitiam, Serbanumque sui ad Imperium evocarent, ut polliciti sint, quod ultra Turcarum Imperia ferre non possent.* Multa in eandem sententiam ab Michaele Michesio dicta sunt, quæ omnia bona spe Transylvanos compleverunt. Ragotius brevi Turcas affore providens exercitum amplioribus augere copiis, frumentum conquirere, tormenta bellica, atque omnia, quæ ad bellum usui sunt, parare. Quibus rebus expeditis, persuadet Transylvanis, ut legatum ad Mehemetem Regem cum his mandatis mittant: *quoniam Redajus sponte se Principatu abdicavisset, atque Respublica sine optimo Moderatore esse nequiret, Ragotium iterum ad honorem ab ipsis evocatum esse, quum propter singularem ejus prudentiam, tum quod Regi satisfactum existimavissent.* Simeon Antonius Noitica ad hanc rem idoneus visus est, quia, quum paucis ante mensibus Constantinopolim petiisset, plurimos ex Turcarum primoribus, præcipue Chiuperlium, familiari amicitia sibi conjunxerat. At Noitica legationis munus pro se recusans, quod rem prospere non cessuram judicabat, omnes ab munere suscipiendo deterruit. Hac spe lapsus Ragotius, legatum ad Leopoldum auxilium oratum mittit. Cui responsum est, *Georgium specie jura civitatis tuendi suam cupidinem explere; ejus consilio Jenum non defendi, sed amitti, quia, quum Turca ultum injurias veniat, eum arcendi facultatem non habeat. Ragotius Principatu abeat, sibi curæ futurum, Turcas Jenum non petituros.* Tum legatus, desperatis auxiliis, ut domo mandatum attulerat, Joannem Sagredum Venetorum legatum adit, atque orat, *ut sui periculi rationem habeat Senatus: unum Georgium Turcarum victoriam distinere, quo devicto, sibi timere omnes cogerentur. Oraret Leopoldum, senatumque, iu belli societatem veniant: perfacile esse Turcas harum rerum opinione a bello deterrere.* Sagredo Veneti Senatus jussu Ragotium confirmare, ne se desereret, & Leopoldum monere opus erat, *ne tantum Turcarum viribus accedere pateretur, ut ab Pannonia postea eos arcendi facultas non sit.* Eadem tamen Sagredus responsa tulit, atque Ragotii legatus; quæ quidem Veneto Senatui ingrata fuere, quum, quieti Ragotio studente, omnem belli vim in se transferri oportere intelligerent. Sagredus igitur spe, qua una nunc poterat, Ragotium confirmare, brevique rei pecuniariæ subsidia Senatum ipsi missurum polliceri, monere, ut ad Pontificem Maximum legatum mitteret: *perfacile enim esse eum pactione Catholicæ veritatis amplectendæ ad sibi auxilia mittenda impellere.* Hujus rei spes eodem tempore, atque Cæsaris responsum, ad Ragotium alla-

allata dolorem ex eo conceptum lenivit: nam Pontificis Maximi, An.1658
atque Venetorum auxiliis expleturum omnia confidebat. Sic magna spe ad Alexandrum ejus nominis septimum litteras mittit, *se Divino Spiritu tactum cum Calvino amplius errare nolle, sed in reliquum tempus cum Dei in terris Vicario sapere paratum esse; idemque, ut alii faciant, se enisurum.* Litteræ ab Veneti Senatus legato Alexandro redditæ sunt, qui etiam Senatus verbis eum obsecrat, *ut Ragotium auxiliis confirmet, ne in desperationem perveniens, conditionibus Christiano nomine indignis pacem cum Turcis faciat. Permoveretur Venetorum exemplo, qui etsi multis ab hinc annis bellum sustineant, & auxiliis egeant, subsidia tamen ei decrevissent. Consideraret, Turcarum temeritatem nunquam parvam fuisse, at nunc, Mehemete Chiuperlio summum magistratum majore cum authoritate gerente, maximam esse. Ei tam vastum animum inesse, ut nondum Creta, atque Transylvania perdomita, in spem Pannoniam, Italiamque velut jam consummatum suum belli decus spectandi venisset. Leopoldo, Philippoque Hispaniæ Regi, persuaderet, ut quam ocyssime possent, malo occurrant. Sera auxilia impedimento esse non posse, quominus Turcæ in Pannoniam arma vertant, atque in Italiam exercitum traiiciant.* Alexander vir non minoris consilii, quam doctrinæ, ad quæ ut vitæ integritas accesserat, religionis propagandæ occasionem omittere turpe ducebat: quamobrem quum diu cum animo suo volvisset, atque consilium Cardinalium habuisset, tandem respondet, *non iniquiore in Catholicos animo Turcas esse, quam Hæreticos, quod minori sævitia illi, quam hi Catholicos insectentur: dubitandum esse, Ragotium necessitate auxiliorum permotum litteras misisse, non veritate Religionis adductum. Si modo Catholicum se esse profiteatur, ac pœnitentiæ signa mittat, ampliora auxilia etiam in tanta ærarii inopia missurum, reliquosque Reges ad ejus auxilium concitaturum.* Dum hæc Romæ geruntur, Chenanius Sevasius Budæ Præfectus ad Transylvanos legatum, questum, mittit, *quod iterum Ragotium Principatum adipisci passi essent. Si bellum suscipere nollent, Ragotium interficerent.* Legatum, qui hæc mandata pertulit, (tanta vis dementiæ verius, quam temeritatis ei inerat) in carceres coniici Ragotius jubet. De hac re ut omnes edoceat, concilium Albæ Juliæ indicit. In concilio Portiæ litteræ recitantur, *Leopoldum in se suscepisse, ut omnia ab Turcis remittantur ipsis; at Turcas non esse mutaturos consilium constare, nisi ubi audaciam Ragotium deposuisse perspexerint. Hortarentur igitur Georgium de hac re ipsi.* Litteris perlectis Ragotium omnes circumsistunt, atque orant,

An. 1658 *ut, quoniam omnium Transsylvanorum in se excellens studium cognovisset, bene de se meritorum libertati suum decus æquo animo gratificaretur hoc tempore, quo alia ratio sibi, ac omnibus consulendi non esset.* Plura dicere cupientes interpellat Ragotius, atque levitatem increpat, *quum libenter mortem quoque esset subiturus, si hac re Turcarum voluntatem se redempturũ consideret*. Multa præterea de Venetorum pollicitationibus, ac Pontificis Maximi voluntate addens, postremo orationem conclusit, *se honoris jacturam libenter esse laturum, si optime de se meritis Transsylvanis expedire cognoverit*. Cognitis rebus omnibus in Transsylvania gestis quanta ira exarsisset Chiuperlius, explicatu difficillimum existimo: conjectari solum libet, hominem omnium, quos sustinet terra, superbissimum maxime ad ulciscendum eum ardere, qui suo imperio subjectus, tantum abest, ut ad sanitatem reverti vellet, ut potius legationis jus violavisset. Et perinde ac sibi uni legatorum nomen sanctum non habere liceret, de hoc queritur cum Reningherio: cui neque objectare ei visum est, Ragotium ejus exemplo id fecisse, quoniam, antequam loqueretur, mandaverat, ne pro Ragotio verba faceret. Reningherius tamen, *non pro Ragotio*, inquit, *in quem alieniore animo Leopoldus, an Mehemetes sit, in incerto est, sed pro miserrimis Transsylvanis sum deprecaturus. Illi vi Ragotii causam probant. Hæc durior eorum conditio est, ut unusquisque in eos doloris iracundiam erumpere velit, si quid ad suam voluntatem non faciant. Animadverte in Ragotium, non ab insontibus Transsylvanis pœnas repete, quum eos tibi morem gessisse satis mihi constet. Quomodo enim quid gravius in Ragotium decernent, quum ille semper devotorum, ac equitatus numerum circum se habeat, oppidaque in potestate ejus sint? Diutius enim non immoratus esset audacissimus vir, quin de illis supplicium sumpsisset, quos ad imperatum non venire cognovisset.* Hæc ubi Chiuperlius vultu ad iracundiam composito audivit, *se non ignorare* dicit, *ipsum hanc instituisse orationem, ut perditum hominem, cujus patrocinium suscepisset Leopoldus, defenderet: sed se neque Ragotium, neque Christianos Reges vereri; tantum fidem frangere dubitare, quoniam, nisi hac teneretur, omnes gentes nullo negotio perdomere valeret. Præbeat Leopoldus occasionem, paret bellum*, inquit; *nihil hac re gratius mihi faciet, quoniam ea mala nunc ab trecentis hominum millibus feret, quæ alias passus esset, si fide opportunitatem potiorem habuissem, quum eo in aliis bellis occupato ab aliquo ex Christianorum Regibus ad bellum ei inferendum incitabar.* Alia item ostentat, quæ Reningherio terrorem inferrent. At ille animo non deficiens, respondet, *Leopoldum sibi illatum bellum, præcipue injustum*

stum defendere non dubitare, quum Deus scelerum ultor sedeat. Chiuperlio tamen cum animo suo volventi inverisimile videbatur, Ragotium tantos spiritus sibi sumere potuisse, nisi magnis pollicitationibus inflatus esset. Cogitabat etiam, Leopoldo ingratum esse, munitissima Transylvaniæ oppida ab Turcis occupari: & huic rei occurrendi causa, exercitum Principi Annibali Gonzagæ in Pannoniam ducendum dedisse conjectabat. Statuit itaque Chiuperlius, omnia in dubium non revocare, nec bellum aggredi, si Cæsarem ad Ragotio subveniendum paratum esse cognosceret, quum seditiosos milites contra Venetos in Dalmatiam mittere, ibique eos dolo objectare posset. Hoc consilium ut ad extremum reservaverat, Leopoldum nunc alliciendum statuit. Vocat igitur ad se Reningherium: agit cum eo humanius, *se conjectari non posse, qua de causa Ragotio Leopoldum opem ferre velle negaret, quum ejus confirmandi causa exercitus iter in Transylvaniam habeat, atque ei arcem quandam in Pannonia muniendi potestatem factam esse constet, ut si quid adversi accidat, eo se recipere possit*. Ad quæ Reningherius respondet, *quod de exercitu dixisset, id fieri haud dubium esse, ut Scythis excursionum in Pannoniam, & Ragotio eodem se recipiendi facultas eripiatur*. Ne his quidem rationibus persuaderi sibi potuit Chiuperlius, Leopoldum alieno in eum animo non esse; immo ejus augetur suspicio, quum Georgii litteræ ipsi redderentur; *se imperata facere paratum esse. Excusationem ergo acciperet, cogitaretque, non semel opulentos, ac potentissimos Reges in catenis ab ignobilibus Ducibus habitos. Ipse licet in hanc spem suis opibus venire posset, tamen nonnisi lacessitum ad belli consilium descendere, & nunquam de stipendio recusare statuisse*. Chiuperlius intercepta pecunia, nuncium in vincula coniici jubens, Hassanem quendam in Cretam mittit, qui primo Cusseini imperaret, ut tria veteranorum millia sibi tradat, quibus ad imminens bellum uti posset; deinde præmiorum spe ei persuaderet, ut Constantinopolim petat. Ad Scytharum Regem scribit, coactis omnibus, qui arma per ætatem ferre possent, Temesuariam petat. Idem Budæ, Temesuariæque Præfectis imperat. Sollicitudine tamen affectus, quod Leopoldum Ragotio favere pro certo habebat, ad eum Solimanum familiarem suum, qui omnia exploraret, legatum mittit. Qui ubi Viennam pervenit, reperit Leopoldum Francofurtum petiisse; traditis itaque Portię Chiuperlii litteris, *eodem contendere posset*, petit; *habere se quid cum eo de communi re ageret*. Sed ubi hæc potestas ipsi facta non est, Lubcovitio exponit, *Mehemetem Regem suum pacem cum Leopoldo colere velle, ubi, eum Ragotium deseruisse, appareret*. Et postquam alia, quæ memoriæ pro-

An. 1658

An. 1658 prodenda non videntur, addidit, unius Ragotii sanguine belli flammam extingui posse conclusit. Litterarum ad Portiam relatarum eadem sententia fuit. Ad quæ Portia respondet, *Leopoldum numquam Ragotio auxilia misisse, neque missurum esse: potius eum per legatos de Mehemeti parendo hortatum esse: utque gaudio ei fuisse nuncium, quod sua consilia ita apud eum valuissent, ut pertinacia desistens, Franciscum Redaium Principem creandum curavisset, ita maximo dolore famam accepisse, quæ de apparatibus ad eum pervenit. Daturum se operam, ut ad sanitatem revertatur. Quod si nihil apud eum proficiat, summopere placere, si ab Ragotio uno, non ab Transylvanis pœnas expeteret.* Hæc ubi Solimanus Chiuperlio renunciavit, ejus animus ad lætitiam excitatur: minori enim certamine res omnes, quas animo proposuisset, se obtenturum confidebat. Tamen, quod quandoque naturæ vitio fiat, ut de ea re, quam maxime cupiunt homines, dubitent, quum quæreret ex Solimano, quo vultu Consiliarii ad interrogata respondissent? opulenter ne habitus esset? quid denique exploravisset? alia præterea, quæ manifesta habere hoc rerum statu suspiciosus vir cupivisset; reperit eum regio pene cultu habitum fuisse; in finibus Præfectos quosdam ei obviam processisse; militumque præsidio mediocribus itineribus Viennam pervenisse; eidem cum aliis secreto colloquendi potestatem non fuisse factam: hac de causa nihil explorare potuisse. Chiuperlius hac re ad suam opinionem addita non amplius sibi dubitandum existimat, quin Germani bellum parent, quũ ejus rei occultandæ causa officii specie Solimano custodes posuissent. Mihi autem satis constat, Germanos vagandi facultatem Solimano non dedisse, ne ad suos perferens, oppida non satis valido præsidio teneri, nec necessariis abundare rebus, eos ad bellum suscipiendum impelleret. His rebus permotus Chiuperlius Sevasio Chenanio Budæ Præfecto scribit, *superséderet exercitum in Transylvaniam ducere: se imperaturum, quum ex usu esset castra movere; interim circummissis exploratoribus omnia manifesta haberet, & ad se perferret.* Hæc uberiora, ut fit, Georgius accipiens, simulque spe auxiliorum Romani Pontificis dejectus, necnon Sarmatarum minis permotus, qui, nisi pecuniam daret, quam ex conditionibus deberet, exercitum in Transylvaniam se introducturos profitebantur, Gabrielem Covarem cum litteris ad Leopoldum mittit. *Se non tam Imperii cupiditate Principatum amplexum tenere, quam quia turpe sibi duceret timoris dare suspicionem, & demonstrare, sibi magis in otio, quam in bello Principatu frui placere: se Transylvanos auxilium omnibus precibus implorantes deserere ignominiosum putare, præcipue quum nunc Tur-*

cæ

ca Jenum petant, oppidum eis non minus ad Transylvaniam, quam Pannoniam devincendam opportunum. Hac de causa Leopoldus quoque sui periculi rationem habere deberet, auxilia sibi mittendo; quod si faceret, præsidium Germanorum oppidis se recepturum, fide tamen data eos educendi, quum Turcæ quieti studeant. Petit etiam, *ut prolationem ab Sarmatis impetraret: se pace cum Turcis facta pecuniam daturum.* Litteris perlectis Leopoldus consilium habet; jam non dubitandum nonnulli dicebant, quin hoc consilio Turcæ Transylvania potiri constituissent, ut postea Pannoniam majoribus exercitibus invaderent: ideoque Ragotium confirmandum, & hoc modo ei respondendum censebant, ut in spem auxilii veniens, alacriter bellum ducat. Contra alii, quum belli sumendi tempus non esset, tam Ragotio opem ferre, quam id polliceri periculosum existimabant. Verisimiliter id Turcis ab eo enunciari posse, vel uti eorum voluntatem redimat, vel ut novo conflato bello in spe victoriæ sit: posse Turcis persuaderi, ut, quum in Ragotium vindicatum sit, Jenum Transylvanorum esse patiantur. Majori vero parti placuit, ut ei subsidia secreto mittantur, ne Turcarum amicitiam traditis oppidis redimere necesse habeat. Indemnitati prospici satis posse, quum litteras ad eum, quæ testimonio essent, non mittant, sed legatus eum bona spe compleat. Statuunt etiam Turcas facere certiores, se milites mittendo, qui oppida custodirent, non Ragotii, sed publicam causam defendere velle: injuriam nulli facere eum, qui sua custodit. Scribuntur in hanc sententiam litteræ; sed qua de causa statim missæ non fuissent, nondum comperi; maximæ fortunę id fuisse tantum scio, quia minę etiam infecta re belli causa fuissent: nam quum Annibali Gonzagæ, qui imperii exercitus summam tenebat, mandatum esset, Jenum ut petens firmum præsidium ibi relinqueret, tamen partim quod frumentum eo anno in Pannonia angustius provenerat, partim quia Pannonii se Germanos oppidis non recepturos esse professi erant, eo non contendit. Nam, quo se reciperet, non erat, si quid durius accidisset, idcirco in Cituorum Insula castra locat. Hic locus opportunus visus est, quia flumine munitus, & Turcarum finibus ita proximus erat, ut eos præmetuere finitimis oppidis paucitas defensorum cogeret: milites enim ex Urbibus eduxerant, ut exercitum ampliorem contraherent. Quod posteaquam cognovit Sevasius, eductos ex oppidis milites confestim eodem mittit. Hæc fuit causa, quare Temesuariæ Præfectus Sevasium apud Chiuperlium proditionis insimulasset, adderetque se negotium confecisse, si sibi dimidia exercitus pars permissa fuisset. Chiuperlius utpote non immemor ejus, quod mandaverat, ne

An.1658

An.1658 ne injussu suo in Transylvaniam contenderet, falso Sevasio obiici coniectat, quod pecunia ad Ragotii studium perductus esset. Litteras tamen ad eum mittit, *si suspiciones vitare vellet, in Transylvaniam advolans, Georgii caput confestim ad se referret. Nam ejus consilium sibi reprehendendum videri, quod dimidiam exercitus partem domum remisisset*. Ad hæc Sevasius respondet, *sibi summæ dementiæ visum esse, de suo dimicare, ut aliena occuparet: milites tantum ex oppidis eductos misisse, ne Germani occasione ad ea occupanda uti possent; præcipue quum ex excursionibus, quas Pannonii fecissent, eis pacem colere non placere, cognovisset. Se legatum res repetitum misisse; quum redierit, responsum ad ipsum perferendum curaturum*. Litteras ubi accepit Chiuperlius summum esse Ducem Sevasium dicens, ad Temesuariæ Præfectum scribit, *quoniam mediocribus copiis asperiora conficere pollicitus esset, venisse nunc diem, qui judicare posset, utrum Budæ Præfecto virtute, consilio, & fide par esset, vel ne*. His litteris magis Temesuariæ Præfectus permovetur, quam Sevasius, & veluti proditus ab eo, quem prodiderat ipse, tempus, hominumque perfidiam queri. Sevasius vero, se jure dolere posse, dicere. Itaque ex querimoniis primo ad contumelias, deinde ad arma descendissent, nisi Temesuariæ Præfectus, credo ignominia adductus, cum suis copiis discessisset. Sevasius quum Chiuperlii jussa quamprimum efficere statuisset, atque de Scytharum adventu quidquam non perferretur, suis copiis inclinandam rem fortunæ dare periculosum ratus, scribit ei. *Communi gloriæ, ac publicæ saluti daret, ut controversiarum oblivisceretur, atque Regis dignitatem privata re sibi potiorem esse, demonstraret*. At ille quum neque pertinacia, neque itinere desisteret, tamen Sevasius precibus finem non facere paratus, nisi de sententia hominem dimovisset, ad eum quatuor Præfectos, orantes, mittit, *ne eam maculam Turcis vellet, ut quum ipse cum copiis discederet, Sevasius quoque domum repetere cogeretur. Discessum a timore natum hostem ferociorem, suos perculsos facere. Propterea in manu sua victoriam esse, atque ab ipso rationem reposcendam esse, si quid adversi accideret, quum potius causa adversi prælii, quam victoriæ comes esse vellet*. Alia quum addidissent Præfecti pervicerunt, ut partem copiarum Lippam mitteret. Quarum adventus lætas res Lippæ fecit, maxime quod eodem die missus ab Sevasio Viennam rediisset, qui renunciavit, Cæsari excursionem a Pannoniis in Turcarum fines factam maximam attulisse molestiam; eumque tanti facinoris authores manifestos habere velle, ut suppliciis discordiarum seminum tranquillas res faceret. Hic etiam Sevasium docet, Metigerem Jurisconsultum

ab

ab Gonzaga cum mandatis ad ipsum missum, & minoribus itineribus subsequi. Hæc expectatio eum intra castra tenuit. Metiger posteaquam in conspectu Sevasii venit, *Annibalem Gonzagam se ad ipsum misisse* dicit, *ut renunciaret, ipsum non maleficii causa exercitum in Pannonia habere, sed tantum, ut ab injuria militum, quos occasio sæpe ad prædam invitat, Pannonios prohibeat*. Ad quæ respondet Sevasius, *se neque Leopoldi gratiam repudiare velle: exercitum in Ragotii perniciem ducere, quam ejus amentia jam longius processisset; Jenum vero recipere velle, quia legibus sancitum habeant, Turcas pati non debere, ut Christiani ea oppida in potestate habeant, ubi templum Mehemeti inauguratum esset. Quum ergo id Bettelemo Gobore regnante evenisset, se salva Religione Christianis Jenum relinquere non posse*. Metigerem donatum ab se dimittens Sevasius, militibus pronunciat, uti in posterum ad proficiscendum parati essent. Nocte vero seditionis causa orta profectionis consilium in longiorem diem transferre coegit. Nam quum equites illi, quos Spahios vocant, mercatorem quendam, ut ajunt Armenum, per vim domo expulissent, hic timens, ne avidi milites omnia diriperent, ut eum non fugiebat, perpetuo adversus equites odio Prætorianos esse, eos adit, magnoque sublato clamore omnes in se convertit. Qui quum ex ipso quærerent, quid rei esset, ille tamen in eodem dolore permanens, atque vocem diu non exprimens, tandem infit. *Quid gravius hostibus, quam amicis ab equitibus accidere potest? Quid magis a perditis hominibus mihi timendum erat, quam ab Turcis hodie patior? Coopertum miseriis me domo expulerunt avidissimi; nihil reliqui mihi fecerunt; omnia diripuerunt; vitam eo consilio non eripuerunt, ut in maxima mala, amissis omnibus, præcipitatus vitam morte graviorem exigam. Nisi quid in Prætorianis adversus tantam sævitiam præsidii sit, tantam aviditatem divitiæ explere nequibunt, quin ipsi manus eorum effugiamus. Agitedum date operam, ut Orbis terrarum intelligat, vos Imperii spem unam esse, quum miserorum injurias curetis, & merito inimicitias cum pessimis omnium geratis*. Hæc dicta adeo Prætorianos accendunt, ut cohortati inter se, ne tantum facinus impunitum relinquerent, contra illos procederent. Ubi pervenere, de improviso in incautos impetum facere, obtruncare alios, alios vulnerare, gladiis rem gerere. Equites etsi improvisa re perculsi rei non deesse, impetus excipere, & in eos facere, pro viribus se ab vi defendere. Plures utrinque interfecti essent, nisi ad ululatum Sevasius conveniens, reliquos arma capere, & ad sedandum motum contendere jussisset. Ipse inter eos versans. *Quid armis*, inquit, *inter commilitones opus est? Ferociam*

ad-

An.1658 *adversus adventantem hostem, non adversus Cives ostendatis, oportet. In illos, non in hos viros esse decet.* Sed ubi preces non audiri animadvertit, ab eis ad minas nequicquam primo vertitur, postremo jussis militibus, quos secum duxerat, in seditiosos se eiicere, atque repugnantes interficere, arma vero abiicientes non violare, prælium dirimit. Sedato tumultu castra movere proposuerat, quod otio controversias ali rebatur; sed quum in mentem venisset, perculsos hostibus obiicere periculosum esse, spatium ad eorum sanandas mentes interponendum decernit. Incommoda Turcarum pleniora etiam, ut solet, per mercatorem, qui ex fuga se in Transylvaniam receperat, ad Ragotium perlata, impulerunt eum, ad secum reputandum, utrum rei bene gerendæ occasionem dimitteret. Cogitabat, se facilius Carolo Rege deprecatore cum Turca in gratiam redire posse. Cur igitur fortunam periclitaretur? Carolum omni studio suscepturum negotium, quod sua causa in maxima mala præcipitatus esset: Turcas ejus preces spernere non posse, quia a bello vacuus injurias neglecturus non esset. Præterea, quum victoriam adeptus esset, nihil tamen ad summam rerum proficí, quoniam Turcæ infamiæ sarciendæ studio majorem vim essent præstituri. His omnibus de causis ad Chiuperlium scribere placuit, *se ejus benignitate, ac humanitate confisum, beneficio fortunæ ad opprimendos discordes, incautosque uti nolle.* His expeditis rebus Albam Juliam, ubi concilium habebatur, magnis itineribus petit, ibi Transylvanis proponit, *etsi Turcas, quoniam ad vim descendissent, nullo negotio pellere se posse cognosceret, tamen compositionis spe captum tantam opportunitatem corrumpere, quum incolumibus Transylvanis rem obtinere statuisset. At si Turcæ satisfactionem non accipientes bellum inferrent, libenter ipsi quoque consilia in bellum converterent, præcipue quum Leopoldi, atque Caroli auxiliis in magna victoriæ spe essent.* Transylvani etsi omnia hæc uberiora ab eo commemorari sciebant, ut se ad bellum impelleret, tamen libenter bellum se suscepturos responderunt, quum libertatem in dubio esse constaret. Horum, atque Leopoldi pollicitationibus inflato Georgio Caroli litteræ redduntur, *tanta iracundia in ipsum esse Chiuperlium, ut parum abfuisset, quin legatus, qui de compositione mandata pertulerat, violatus esset.* Nunc cunctandum non existimat Ragotius, quin contra Sevasium iret, antequam cum Scythis se conjungeret: sperabat fortunam, si victoriam nunc daret, ut animo providebat, alios casus postea allaturam. Quantum igitur accelerari potest, cum equitum millibus quinis ad Lippam contendit. Quumque unius diei iter abesset, quingentos explo-

plorandi gratia mittit; qui inopinantes centum ex hostium explo- An.1658
ratoribus nacti, in eos impetum faciunt. Illi, nonnullis interfectis, quum sibi neque fugæ facultatem relictam viderent, sine mora sese eis dediderunt; inter quos nonnulli erant Præfecti, quorum maxima erat inter suos authoritas. Qui ad Georgium perducti, quæ in castris gererentur, enunciant. Adduntque ex decem Turcarum millibus quatuor millium virtutem maximi haberi, reliquos modo conscriptos, atque per vim ad bellum evocatos plus de se domum recipiendo, quam de bello cogitare. His rebus cognitis veluti explorata victoria, *milites adderent gradum*, Georgius orat: *quam ocyssime possent, non adipisci victoriam, quæ libertatem pareret, summæ dementiæ esse.* Tantum igitur fuit in equitibus studium, ut tertia hora hostem in conspectum daret. Ragotius quum æquo loco pugnandi facultatem non esse videret, quod Sevasius prope Lippam, veluti pro oppido, copias collocatas habebat, tormentaque opportune in quibusdam collibus non procul Marisio flumine collocaverat, consilium capit Aradium, id erat castelli nomen, ad Marisium flumen positum oppugnare. Hac enim ratione, vel hostem ad pugnam se eliciturum, vel suos alacriores effecturum sperabat, quum hostes obviam ire incepto non auderent. Unum ergo elocutus, ut milites ad virtutem arrigeret, minora tormenta, quæ secum duxerat, in murorum perniciem disponit. Tum Mustafus Posegæ Præfectus maximam ad omnes infamiam pervenire cognoscens, quum, ne prælio dimicarent, Oppida expugnari paterentur, Sevasium convenit, oratque, *ne desides tempus tererent, timorisque darent suspicionem, quum ipsi equitatu abundent, & hostes neque numero, neque virtute sibi pares sint: suis animum minui, hostibusque augeri periculosum juxta, ac ignominiosum esse.* Sevasius, quia nondum exercitui concordiam restitutam videbat, pugnam detrectat. At Mustafus clariore voce. *Hodie sane*, inquit, *meam operam communi Turcarum gloriæ præstare si ingenium meum non cogeret, certe necessitas, ad Georgium docendum, impellit, Turcas non modo hostes non timere, sed contemnere, quum omnibus copiis dimicare valentes, dimidia exercitus parte congredi non dubitent. Permitte mihi tria millia equitum, quæ ubi mille equitibus, totidemque peditibus, quibus præsum ipse, adjunxero, prælium certa victoriæ spe inibo.* Sevasius hujus authoritate adductus, simulque omnium militum vocibus prælii signum exposcentium permotus, omnibus copiis dimicare statuerat. Sed Mustafus, quum suam alacritatem ad Cœlum ferri ab omnibus vidisset, ne Sevasii quoque virtus laudari posset, petit, *ut copiarum partem*

An.1658 *tem sibi traderet, partem in subsidiis collocaret, atque, si auxilio opus esse cognosceret, eas secum duceret; sin minus, gloriam partæ exiguis copiis victoriæ facere suam sineret.* Hoc non ingratum Sevasio consilium fuit, sive quod maximam rei bene gerendæ fiduciam habebat, sive quia aliorum periculo suum decus facere optimum ducebat. Mustafus igitur, fortissimis quibusque militibus lectis, magno animo quingentos passus ex eo loco procedit: in itinere milites hortatur, *ne suæ virtutis opinionem fallerent: nihil aliud se ab ipsis omnibus precibus petere, quam ut tales se præberent, qualem se ipse gessisset. Sibi esse in animo, non modo consultorem, sed periculi socium esse, asperiora aggredi, & viam aliis ferro aperire. Neque se commissurum, ut, quum non magis pro salute, quam pro communi gloria dimicetur, victus in castra redeat. Demum in ipsorum virtute positum esse, vel opinionem, quam sanguine, & laboribus majores peperissent, retinere, vel immutatum esse animum demonstrare.* Ragotius ubi ad se veniri vidit, statim oppugnationem dimittit: quod quum essent admirati nonnulli, *Quid admiratione*, inquit, *opus est, ubi una audacia ex usu est? Tantumne otii est vobis, ut hæc respiciatis? En pugnandi, quam semper petiistis, facultatem. Agitedum arma capite, & ululatum vestræ alacritatis iudicem tollite. Et si quis vestrûm pro qua re laborem sumit, adhuc ignoret, scire juvat, pro liberis, pro conjugibus, pro focis, ac denique pro libertate, pro Religione se pugnare, quas nemo, qui virum se præbere studeat, (si earum rerum jactura facienda erit) nisi cum vita amittere vult.* His dictis, subito duplicem aciem ducere cœpit. Mustafus, quod longum venire certaminis tempus videbatur, ei occurrit. Prælium inceptum tale fuit, quale inter ambos sibi fidentes milites, quos gloria, quos libertas ad virtutem excitaret, atque inter fortissimos, audacissimosque Duces esse debuit. Nam pars clamorem tollere, ut suos confirmaret, hostesque terreret, pars id minus facere, ut magis ad prælium intenti essent, alii modo acrius instare, modo impetum sustinere, plerique gladiis rem gerere, omnes egregiam virtutem præstare. Duces apud primos agere, in confertissimam aciem se conferre, recentes pro defessis accersere, omnibus prospicere. Dubia victoria quum diu pugnaretur, Ragotius ultima experiri decernens, suos ut ampliorem animum præstent, orat. Turcæ quoque visa alacritate Transylvanorum rei non deesse cupiebant. Tanta utrinque alacritate pugnatur, ut in neutram partem inclinavisset acies, nisi fortuna Mustafum in prima acie versantem vulnerari passa esset. Nam Ducis casu perterriti Turcæ prælium remittunt.

Hoc

Hoc acrius instant Transylvani, atque uno tempore in omnes partes ita impressionem faciunt, & in fugam dant, ut Sevasio ad suis succurrendum tempus defuerit. Turcarum plures in fuga, quam in pugna interficiuntur. Omnium summa ad duo millia fuerunt, in his Hassan Præfectus ob fidem, virtutemque Chiuperlio carus: qui cognita suorum fuga potius mortem sibi honestum exitum esse voluit, quam ante partum militiæ decus incolumis amittere. Quingenti vivi capiuntur. Ragotius impedimentis, tormentisque potitur. Ex cujus exercitu minus quinquaginta occidisse fama valuit. Id ex vero Georgius celebrasset, an ostentavisset parum cognovi. Hoc tamen falsum non est, quod, nisi nox adfuisset, pontem occupasset, forsanque Lippam recepisset: adeo erant Turcę perterriti, ut potius fuga periculum vitare, quam virtute victoribus obsistere cuperent. Postridie Aradium deserunt. Ragotius refractis portis sine contentione in Castellum milites introducit: litteris, nuntiisque victoriam apud Lippam partam concelebrat, uberiorem prędicat, omnesque finitimos hortatur, ut eam exercentes decoris, & prædæ vellent esse participes. Ad Leopoldum, *venisse tempus*, scribit, *quo sine periculo Turcarum audaciam infringere posset. Turcas omnes perterritos esse: nihil aliud, ut victoria exerceatur, opus esse, quam Gonzagæ in Turcarum fines impetum faciendi facultatem tribuere: sin id minus vellet, efflagitata, & promissa auxilia sibi mittat, ut victoria uti possit*. Pannonios præterea monet, *ut per se in Turcas impetum faciant, quum sine periculo amissa recuperare possent: rei bene gerendæ occasionem dimittere non esse consilium, quoniam eam semper reperire nequirent*. Ragotio id consilii erat, ut Pannonios sibi adjungens, occasionem Chiuperlio belli Leopoldo inferendi daret. Secundoque prælio sublatus maximos sibi sumit spiritus, partemque Transylvanorum suppliciis terret, partem re bene gesta sibi conciliat. Quantam vero audaciam sibi sumpsit, impossibile memoratu est, quum Chiuperlii litteræ ipsi redduntur, *Mehemeti Regi summæ lætitiæ adversum prælium ab suis factum fuisse, quod unam ipsius virtutem rei causam fuisse intellexisset. Summamque gloriam ad se perventuram, eum sperare, quum stipendiarium tanti consilii, ac animi habeat. Si ejus imperium in posterum non spernere demonstraret, atq; Constantinopolim, veniam oratum, veniret, fore ut in ejus favorem veniret*. Ex litteris Georgius conjecturam capiens, Mehemetem se artibus eludere statuisse, cujus virtutem in acie invictam esse cognovisset, nimiæ in eos fiduciæ, quibus simulationem juxta, ac perfidiam innatam esse constabat, pœnas, ad imperatum eundo, reddere noluit. Chiuperlius vulpinam vestem An. 1658

E 2 indu-

An.1658 induere, etiam leonina non deficiente, optimum judicans, vel timorem simulando negligentiorem Ragotium facere, vel dolo interficere, si Constantinopolim veniret, statuerat. Posteaquam vero artem non procedere cognovit, exercitum cogit ingentem; oppidorum Præfectis imperat milites, quos ante certam diem Belgradum ducerent. Profectionis in Transsylvaniam consilio seditiones ortæ fuerunt impedimento. Nam quum potius stipendia in oppidis, quam in castris cum periculo facere vellent milites, atque Mehemetis authoritate ad bellum evocari cognoscerent, communi consilio statuunt, quum signa moveri Chiuperlius juberet, dicto audientes non esse. Hoc celeriter ad Chiuperlium perfertur, qui Tassium quondam Silistriæ Præfectum, quod equitibus acceptum, & rerum novarum avidum cognoverat, equites ad furorem impellere suspicatus, eum ad se magnis pollicitationibus vocat. Venientis gulam frangerent, ministris rerum capitalium imperat. Tantæ rei sensus ubi pervenit ad milites, seditionem excivit. Nam ejus rei sermones sensim ab Tassii fratre fati eo processerunt, ut tandem ubique locorum, hæc, & his similia audirentur. *Ecquando a suppliciis quiescemus? Ecquando sanguine fortissimorum virorum Chiuperlii aviditas explebitur? Quid desides tempus consumimus, atque taciti quodammodo ejus sævitiam probamus? Cur horum morte eum ad aliorum supplicia assuefieri patimur? Palam obviam cupiditati eundum, antequam jugum accipiatur: acceptum enim nequicquam demere cupiemus.* Palam igitur concilia fiebant, atque ratio negotii perficiendi quærebatur. Hoc ubi Chiuperlio nunciatum est, Prætorianos appellans, sibi pollicitationibus, ac præmiis eos conciliare studet. At Prætoriani, etsi alieno quoque in eum animo erant, insidiasque ei machinabantur, tamen simulatq; insidias Chiuperlio ab equitibus strui intellexerũt, sive ob perpetuum in ipsos odium, sive eo permoti, quod, si equites Chiuperlium interficerent, hominem totum ipsorum ad Magistratum summo cum suo periculo evocarent, paratos sese esse dicunt, Ducis sui injurias defendere: statimque captis armis equitum insidias anteveniunt. Ita experientia compertum fuit, maximo cum periculo Chiuperlium de Zaimæ consilio Prætorianos dimissurum fuisse. Sedato tumultu posteaquam severe in motus authores vindicatum est, Chiuperlius ut ab cura milites averteret, profectionem repræsentavit. In itinere Marinus Giorgoglius ab Transsylvanis legatus, orans, venit, *ut misericordia in eos utatur, qui perpetuo in Turcarum Regis fide fuissent. Omnes ab se alienaturum, quum unam imperii cupidinem belli causam esse appareat: ne in suam contumeliam verteret, Georgium, ut se defenderet, Sevasii exerei-*

xercitum fudisse. Transylvanis in animo esse, se ab Turcarum amicitia non avertere, quum salva libertate possent. Ad hæc Chiuperlius, *sibi nullam cum Transylvanis amicitiam esse posse, nisi interfecto Ragotio, atque Jeno tradito.* Quum unum libertatis vindicem interfici, atque Jenum hostium imperio adiungi, Transylvanos pati non posse, Giorgoglius respondisset; Paniottus legati Cæsaris interpres, vel quod hac re inire ab Chiuperlio gratiam cupiebat, vel quod præstare intelligebat, imperata Turcarum fieri, quam libertatem amitti, eum monuit, *ne sibi ab Georgio verba, ac voces ingeri finerent Transylvani, sed potius unius incommodo publicæ quieti mederentur.* Hoc iterum ab suis Civibus fieri posse Giorgoglius negat. Tum Chiuperlius. *Ite, renunciate omnibus, me brevi cum exercitu affore. Considerent, si tantum præsidii in Ragotio sibi sit, quantum virium Turcæ habeant.* Aliquibus post diebus Temesuariam perveniens, viginti hominum millia exercitui adjungit. Inde postquam aliquos dies Scytharum, ac Silistriæ Præfecti adventum frustra expectavit, tandem ad eos severius scribens, Lippam petit. Simulatque eo pervenit, nonnulli ex Ragotii exercitu permoti fama ingentis exercitus ad Chiuperlium transeunt. Quidam ex profugis interrogatus, *se Germanum esse* respondet, *permittente Leopoldo apud Georgium sacramentum dixisse: quoniam pluries efflagitatum stipendium sibi propter ærarii inopiam non reddi vidisset, ad Turcas perfugisse, ne ad rerum omnium inopiam omnino adduceretur. Quasdam cohortes ab Leopoldo subsidio Ragotio missas in itinere esse* addit. Hæc ad Chiuperlium rerum novarum cupidus perfert, ut auribus serviens, ejus gratiam redimat, non Ragotii jussu, ut nonnulli suspicati sunt: nam etsi belli causam cum Leopoldo Turcis esse cupiebat Georgius, tamen quo consilio metum, & inopiam ostentabat, quum alacriores hostes fieri cognosceret, etiamsi rumor ad novum bellum non incitaret Chiuperlium, ut accidit. Nam Chiuperlius sibi eam rem cogitandam ratus, ut omnia manifesta haberet, paululum supersedere statuit. Verisimilius de Leopoldi voluntate dubitandum videbatur, quum fama evulgavisset, Germaniæ Regulos Leopoldum oravisse, ut, quoniam Cæsar creatus esset, Transylvanos subsidiis confirmaret. Sed ubi per dubitationem sex dies trivit, nec quidquam de auxiliis fama perferri intellexit, Jenum oppugnare constituit. Scribit ad Portiam, *se iter in Transylvaniam habere, quia diuturniorem impunitatem Ragotio concedere animus non ferret: nihil contra Cæsarem, Transylvanosque suscepturum. Orare, ne eum auxiliis confirmaret: præterea honorem merito Leopoldo redditum gratulatur, deque ea re legatum missurum.* Litteris An. 1658

datis

An. 1658 datis Mustafo Segeduni Præfecto, atque Halio cuidam hominum millia quaterna attribuit, qui locum castris deligerent, Jenumque aggrederentur: ipse lentius subsequitur. Sub meridiem oppido appropinquans, optimo consilio eos præmisisse cognoscit, quod, quum mille, & septingenti ibi in præsidio essent, atq; septingentos oppidi Præfectus misisset, ut præsidio illis essent, quos per ætatem ad defensionem inutiles oppido excedere coegerat, eos reditu præmissi Turcæ intercluserunt. Maxima ergo lætitia Chiuperlius afficitur, quod facilius. re ad paucitatem defensorum deducta, oppidum recepturum confidebat: non enim ignorabat, rem magni certaminis, ac periculi esse oppidum per vim expugnare, quum perpetuis cingatur paludibus, atque una ex parte, quæ ad meridiem vergit, angustum habeat aditum ponte, quem jam præsidium interruperat. Ad spem oppidi recipiendi propter defensorum paucitatem accedebat, quod muri plurimum in altitudinem, minimum in latitudinem patebant, nec terra adversus tormentorum vim protegebantur, ut recens militiæ ratio postulat; turresque numero sex certo quoque spatio institutæ minime ad tormentis resistendum erant opportunæ, quum oppugnationis ratione mutata, genera quoque munitionum mutari oportebat: quod factum non erat. Eodem die Chiuperlius exercitum ostentare decernit, ut legatos de deditione mittere obsessos cogeret. Equitatum igitur in quatuor partes divisum in quatuor angulis collocat. Eam partem, quæ a septentrionibus est, Cusseinem cum Prætorianorum, ac Pannoniorum parte tenere jubet; illam, quæ ad occasum spectat, Chinani concedit; eam, quæ ad orientem pertinet, Acmetem quendam Hispanum cum reliqua Prætorianorum parte occupare jubet; eam vero, quæ ad Meridiem vergit, sibi, suisque relinquit. Statutis tabernaculis omnia implent, ac horribilem speciem ita præbent, ut, quum minus ex millibus quinquaginta exercitus constaret, amplius tamen octuaginta millia obsidere se custodes arbitrarentur. Postridie Chiuperlius tormenta prope pontem collocari, opera ab ea parte institui, virgultis, sarmentis, terra, tabulisque paludes compleri jubet, ut aditus ad oppidum hoc modo expediretur. His rebus institutis legatum ad Ladislavum Vilachium, qui oppido præerat mittit, qui pecuniam, præmia, aut minas ostentando, eum ad se dedendum cogeret. Vilachium etsi sibi fidum Ragotius existimabat, ei tamen familiaritas cum Acatio Berciajo intercedebat, qui eum hortatus erat, *ne Ragotii gratia, occasionem Turcis diutius in Transylvania versandi daret. Transylvaniæ totius commodum unius Ragotii temeritati anteferre optimum esse*. Vilachius Berciaii precibus permotus

motus, ſimulque pollicitationibus compulſus pravum conſilium conficere cupiebat, ſed maximam infamiam ad ſe perventuram præſentiens, ſi nulla urgente neceſſitate ſtatim deditione ſibi conſuleret, præterea timens, ne milites, oppidanique ſententiam acciperent, ſuſpicionem nullam dare conſtituit. Hac de cauſa legato reſpondere placuit, *ſe fidem erga optime de ſe meritum Principem conſervare ſtatuiſſe: nunquam futurum, ut ſe vivo urbs amittatur*. Hoc reſponſo accepto tanta ira Chiuperlius exarſit, ut in Berciajum, qui ad ſe ſcripſerat, *ſua opera factum eſſe, ut Vilachius ne portas quidem ei claudere audeat*, eam evomiſſet, ſi illius copia fuiſſet. Jam ſe deceptum exiſtimabat, quum tantam audaciam, ac animi præſentiam oſtentare non potuiſſe eum judicaret, qui per ſe infidelis eſſet. Hæc ſecum volventi Berciaii litteræ redduntur, quas confeſtim ad Ladislavum mitteret, ſi in ſuam ſententiam eum perducere vellet. In incerto habet Chiuperlius, mitteret ne epiſtolam. In altera parte erat fraudis timor, in altera ſpes quam ocyſſime negotii conficiendi. Suſpicionem tamen augebat, quod Berciajum litteris Pannoniis ſcripſiſſe judicabat, ne conſilia cognoſcerentur. Facilius enim fieri poſſe conjectabat, ut ſua opera Vilachius confirmaretur. At quum in mentem veniſſet, Acatium Principatum petentem beneficio ſe obſtringere velle, ejus fidei periculum facere ſtatuit; præcipue quum ab interpretibus confirmatum eſſet, Berciajum ſcripſiſſe, ne diutius Præfectus deditionem duceret. Epiſtolam ad Vilachium Chiuperlii familiaris perfert, qui ſimul eum pecunia aggreditur. Vilachius, remotis impedimentis, animum ab infidelitate continere non poteſt. Nam ſe militibus, oppidaniſque inſinuans, ſermoneſque aptos ferens, huc rem duxerat, ut ſe dedere non abnuerent. Qua facultate oblata Vilachius, legato reſpondet, *ſe a deditione non adhorrere, quum æquis conditionibus liceat*. Renunciat hæc ſtatim Chiuperlio legatus, qui libenti animo, unicuique oppido excedendi, vel remanendi facultatem tribuens, ſtatim Conſtantinopolim reverſurum pollicetur. Hac conditione quarto die, quo venerat, oppidum recipit. Militibus, oppidaniſque fere omnibus, lares, in quibus nati, educatique eſſent, relinquere ſatius viſum eſt, quam barbarorum ſervitutem perpeti. Fama recepti ab Turcis Jeni celeriter ad Ragotium perfertur; novaque res exiſtit ei, qui non parum Præfecti fidei, paludibuſque fidebat. Unum queſtus, quod impetum diutius non ſuſtinuiſſet, ne ad alia oppida expugnanda contendere Turcæ poſſent, in ea munienda totus inſiſtit. Tranſylvani ſolum abſente hoſte verbis feroces, finem periculis fieri non poſſe cognoſcentes, An. 1658

pri-

An.1658 primo concilia remotis locis, deinde palam facere cœperunt. Hos nequicquam in fide continere Ragotius, simulando, conatur, Vilachium nihil aliud pactum esse, quam pacem. At quomodo Transylvanis fortis animus esse poterat, quum Ragotii commenta Turcæ factis confutarent? Nam Scythæ Mehemetem Chiuperlium consecuti, prædam agitare, vicos incendere, hominum numero potiri, atque (ut quam paucissimis absolvam) cæde, atque incendiis majore sævitia, quam ipsorum consuetudo ferret, omnia implere; & quo impunitiores, eo, contra atque solet, crudeliores esse. Spe prædæ omnia loca adeuntes, & ne Turcarum quidem fines intactos relinquentes, tandem cum Silistriæ Præfecto sese conjungunt. Hic ut alio itinere venerat, Barca castello expugnato, ne ab infantibus quidem, senibus, mulieribusque abstinuit. Inde alias regiones una cum Scythis adiens, qui in manus veniunt, eos magnis cruciatibus interfici jubet. Transylvani in tanto terrore legatos sui purgandi causa ad Chiuperlium mittere constituunt. Communi consensu Joannes Luesius, Franciscus Daniel deliguntur. Acatio Berciajo, qui, simulatque legatos mittendos censuerant, se munus non recusare professus erat, gratias agunt. Nullo enim consilio eum feris hominibus obiicere dicebant, qui suo consilio maximo usui Civitati esse posset. Sed Berciajus, ut omnino Mehemetem Transylvanorum jussu adire decreverat, ne suæ cupiditatis suspicionem daret, singulos prehensare, atque orare, *ut publicæ salutis causa se laborem sumere sinerent: tanti patriæ quietem apud se esse, ut pro ea ad extremum vitæ periculum adire non dubitaret*. Publicum bonum simulanti, atque oranti id non denegatum est. Facta potestate Acatius alios legatos hortatur, *ut, quantum accelerari posset, iter haberent: incertum esse quid quodque temporis momentum ferret. Mehemetem cum exercitu Jeni tempus terere; merito timendum esse, ne rem novam suscipiat. Quod si eveniret, difficile esse precibus inde Turcam detrahere. At si pervenire maturarent, pacem accepturos*. His verbis credentes Transylvani, in eum tanquam libertatis conservatorem oculos coniiciunt: Deo agunt gratias, quod in tanta calamitate Civitati summum virum dedisset: legatos hortantur, ne Berciaii studio desint. Igitur continuato noctem, diemque itinere (tanta imperii libido verius, quam boni publici cupiditas Acatium cœperat) Jenum pervenientes, ad Chiuperlium perducuntur. Luesius orat eum, *ut Transylvanis, qui nunquam ejus gratiam repudiavissent, ignosceret*. Alia dicere exoptantem Chiuperlius interpellat, truciqe aspectu dimittens omnes, Acatium retinet, eique gratias agit, quod egregium in Regem suum stu-

ſtudium videri cupiviſſet; pro quibus in ſe meritis, ſi quingenta nummorum aureorum millia daret, atque oppida Lugam, & Cheresbenium traderet, Georgiique caput ad ſe referendum curaret, ſe eum Tranſylvanis Principem impoſiturum, pollicetur. Sed ut iniquiores conditiones accepiſſet vir maxime Imperii cupidus, ſi ei latæ fuiſſent, omnia ad diem factarum pollicetur. His rebus compoſitis Berciajus Lueſio, Danielique tradit, *Mehemetem tanta contentione, ut principatum iniret, imperaviſſe, ut, quum Tranſylvaniæ imperare non poſſe reſpondiſset, niſi eum, qui omnium ſuffragiis crearetur, ira exarſiſset uſque eo, ut eodem loco alios, qui non obtemperarent, quo Ragotium habiturum minatus eſset; contra vero illico finibus exceſsurum, ſi ſibi mos geratur.* Lueſius, & Daniel ut pejora animo providerant, ſatis habentes quacunque conditione libertatem retinere, *quod bonum, fauſtumque Civitati eſſet, ipſi honorem reddi æquo animo ſe eſse laturos* reſpondent: Dum hæc ad Jenum geruntur, nuncius ad Chiuperlium perfertur, Haſſanem Aleppi Præfectum, quem ab Rege defeciſſe non ignorabat, Muſtaſi exercitum fudiſse. His rebus nunciatis magna ſollicitudine afficitur; quoniam quum graves inimicitias ſecum Haſſanem gerere non ignoraret, atque ipſum, nunquam ab armis ſe diſceſſurum palam profeſſum eſse ſciret, niſi Cuſseini ſuo conſanguineo, aliiſque ſexcentis fortiſſimis viris crudeliſſime interfectis parentaviſſet, prævertendum huic rei, antequam ſeditioſi authoritas creſceret, exiſtimabat. Timebat præterea, ne Acatius defectione permotus, quod promiſiſset, non præſtaret. Hac de cauſa obſidum nomine Tranſylvaniæ nobiliſſimos numero quatuor petit. Quod ubi ad diem factum cognovit, litteras ad Adilem Chirayum mittens, *ne Tranſylvania excedat, niſi ubi omnes Berciaio paruiſse cognoviſſet*, magnis itineribus cum expeditis Conſtantinopolim petit; impedimenta, aliosque lentius ſubſequi jubet, ne defeſsos in Aſiam duceret. Ut pervenit, reperit milites omnes contra Regem, ac ſe conjurare, atque Haſsanis adventum expectare, ut ſe cum illo conjungerent. Dictitabant enim, *nunquam ſummo cum Imperio ſibi præeſse mulierem conſueviſse, quæ imperium, divina, atque humana ob imbecillitatem penes flagitioſiſſimum ex omnibus eſse pateretur. Regem parum ingenio valere, nec illis obſiſtere audere; præterea nec imperio idoneum eſse, quum ne filios quidem ex tot mulieribus ſuſcipere poſſet.* Hæc ſimul omnibus ſermonibus referebant, ſimulque Mehemetis Regis fratrem optimæ ſpei adoleſcentem ad Regnum evocare ſtudebant. His rebus plebis partem metus invadit, pars rerum novarum avida hæc conſilia non improbat, alii An.1658

F Haſsa-

An. 1658. Hasſani ſtudent, quod ita boni publici ſpecie ſuam tegebat ambitionem, ut, quum non pauca moderationis ſigna miſiſset, omnium animos ſibi conciliaret. Inter tot ſigna unum præcipue memoria dignum videtur, quod continentiſſimus in regia pecunia intercepta fuit, quum magno præſidio eam Conſtantinopolim ad Regem miſiſset. Apud Turcas ſicut avaritia conſuetudine leve vitium ducitur, ita exemplorum vetuſtate divina prope virtus vel turpi compendio non ſervire exiſtimatur. Chiuperlius ſibi diffiſus, quum ſuam ſalutem in hebetis adoleſcentis, ac fœminæ conſtantia poſitam eſse videret, Regem adire ſtatuit. In cujus conſpectum ubi venit, humi proſtratus, ac lacrymarum plenus, *ſibi nunquam ſuam vitam Regis ſui dignitate cariorem fuiſſe* dicit. *Seditioſorum morte tranquillas res facere voluiſſe, etſi in ſe potentium invidiam cumulari non ignoraviſſet. Nec minus libenter vitam quietis cauſa aliis ademiſse, quam ſibi adimi capere, quum Rex ſe vivum, & quietem habere non poſſet: ne communi commodo miſericordiam in ſe præponeret. Potius finem diſcordiis faceret, ſe diſſenſionum ſemen de medio tollendo.* At Mehemetes Rex, quum ei mater perſuaſiſset, ut potius omnia ab ſeditioſis perferret, quam id eis daret, ut quid gravius in eum ſtatueret, qui una Imperii ſpes eſt, dexteram ejus prehendens, conſurgere jubet; *tantique ejus gratiam apud ſe eſse* demonſtrat, *ut ipſe ejus injurias ulciſci decreviſset: cogeret itaque exercitum, quoniam inferre moram nullam vellet, quin contra perfidos proficiſceretur.* Omnia ſe curaturum Chiuperlius reſpondens, gratias immortales ei pro innumeris in ſe beneficiis agit. Chiuperlio Regis conſilium non placebat: ſed periculoſum ejus cupiditati obviam ire ducens, ſtatuit nunc obſecundare, & poſtea opportunitate data eum ad ſuam ſententiam perducere. Igitur quum exercitus pars major Jeno Conſtantinopolim perveniſset, profectionem tamen per ſpeciem ampliorum cogendarum copiarum diutius ducit. Interea cum Zaima Regina agit, *periculoſum juxta, ac ignominioſum eſse, Regem tam unius perfidia moveri, ut ipſe contra eum exercitum ducere velit. Nullo conſilio ſeditioſis animum augeri, quum in ſumma deſperatione rerum id factum exiſtiment. Non tantum gloriæ fuſis hoſtibus, quantum ignominiæ ad eum perventurum, ſi amiſso exercitu conditiones ab ſeditioſis accipere res cogat. Poſtremo magnopere timendum, ne ejus abſentiæ opportunitate ad ſeditiones excitandas utantur. Orare, atque obſecrare Reginam, ut quantum authoritate valeat, ad movendum de ſententia Regem nitatur.* Zaima, *ſe quoque hæc ſecum volviſse* dicit, *ſed quum ex omnibus malis minimum eſſe ſubeundum non ignoraret, Regis conſilium probaviſse. Nihil aliud, quam Regis*

præ-

præsentium, utpote Solem, Reipublicæ tenebras fugare confestim posse. Quem igitur Ducem, inquit, *contra Hassanem mittes, qui magnam sibi sua moderatione authoritatem comparavit?* Hæc res magnam difficultatem Chiuperlio ad consilium ineundum affert, quoniam quum se unum tantæ authoritatis esse sciret, ut Hassanem non timeret, tamen, si in Asiam peteret, verebatur, ne in absentem quid gravius coactus ab inimicis Rex decerneret: si Rex eo contenderet, & ipse remaneret, idem sibi timendum videbat: si una cum eo proficisceretur, nullum sibi fidum, atque idoneum ad seditiones comprimendas in urbe relinquere posse videbat. His difficultatibus circumventus multa cum animo suo reputabat, nec quid ageret constabat, quum certis authoribus comperit, Hassanem tantos sibi sumpsisse spiritus secundo prælio facto, ut ab se magnam militum partem alienasset, & Civitates injustum imperium ferre ultra non possent. Multo enim temporis spatio ab avaritia animum continere non potuit, quin pecuniam imperaret ingentem, imperatamque acerbissime exigeret. Igitur non tam difficile vinci posse a se ipso degenerantem Chiuperlius arbitratus, optimum esse duxit, eundem Mustafum cum amplioribus copiis contra Hassanem mittere. Hunc enim rerum militarium peritum, & sibi fidum cognoverat, præterea omnia tentaturum conjectabat, ut amissam belli gloriam recuperaret. Ei tamen pari authoritate collegam Acmetem filium dare statuit, ut gloriæ socius esset. Consilium non incommode accidit: nam simulatque Chiuperlius adeptus ab Rege est, ut ad eos imperii summa deferretur, magnis itineribus in Asiam contendentes, in vulgus efferendum curant, ampliores se copias ducere, alias lentius subsequi: uberiorem victoriam ab Chiuperlio de Transylvanis partam prædicant: Jenum, aliaque oppida eum recepisse: Ragotium vivum ei traditum: deditione Citæi oppidi Venetos pacem accepisse. Alia ejusmodi addunt, ut nullo alio bello Chiuperlium distineri arbitrantes seditiosi sibi diffiderent. Et spes eos non fefellit, quoniam tanta harum rerum opinio ad seditiosos perlata est, ut alii desperatis rebus, pars Hassanis arrogantia permoti ad Mustafum transirent, pars belli insolentes timore dilaberentur. Mustafus eos, qui ad se transeunt, magno in honore habere simulans, huc rem duxit, ut impune conjuravisse rati omnes Hassanem deserere cuperent. Transit ad eum Massius ex omnibus Præfectis Hassani maxime carus, qui millia hominum quatuor secum ducit. Hassan fortunam tentare constituerat, antequam ab aliis desereretur, sed morbo implicitus consilium non efficit. Vix aliquibus post diebus convaluerat, quum dolore propter rerum commutationem in apople-

An. 1658

An. 1658 plexiam incidit. Hoc tempore ab majore parte deseritur, ut, quum commodiorem in statum pervenisset, vix quinque millia sua fortuna uti velle reperiret. Tum consilium suorum habet, committeret ne exercitum pugnę, an Regis clementiam experiri placeret? Chinan, quoniam Regis sororem uxorem duxerat, & per ipsam commendationis aditum ad eum se habiturum sperabat, censere, ut priusquam res in certamen veniret, legatos ad Mustafum, Acmetemque mitterent, ut si possent æquis conditionibus rem ad otium deducerent, sin id parum procederet, fortunam, quæcumque accideret, subirent. Hac sententia accepta legati omnia, quæ petierunt, impetrant. Æquissimæ conditiones seditiosos lætitia complent: suum consilium laudibus effert Hassan, quod incommoda texisset: nunquam enim eis non occultatis tam honestam pacem habiturum fuisse arbitrabatur. Sed aliter se res habuit: nam libenter omnia polliciti sunt, qui nihil præstare decreverant. Omnes Aleppum se recipiunt seditiosi, quod oppido Hassan præerat. Eo præsidii causa sibi fidos Mustafus mittit, ut opportunitate data omnes interficiant. Qui subito jussa effecerunt. Qua re Constantinopolim nunciata, lætitia celebratur. Acmetis vero adventus Chiuperlii gaudium auget, quod sibi infensissimo pœnas venisse videbat filii opera, qui hac re Regem ex amico amicissimum sibi fecerat. Capita ostentat, ut terrore reliquos in officio contineat. Præterea quum idem Chiuperlius videret seditionis malum per quietem aliorum semper exoriri, majore vi contra Venetos bellum parare constituit: quoniam certior factus, Transylvanos Ragotio suasisse, ut Principatum deponeret, impositoque a se Principe esse contentos, præterea Berciajum Lugam, Cheresbenium oppida ad diem tradidisse, ne speciosam quidem belli renovandi causam esse existimabat. Adjuvabat ejus opinionem, quod Reningherius Cæsaris verbis nunciavisset, *summæ ipsi lætitiæ fuisse, Ragotium Principatu abiisse: sperare Berciajum in officio fore, ne qua esset armorum causa*. Eadem Adil Chirayus suo legato Cæsarem respondisse scribit; dubitare tamen de Cæsaris voluntate addit, quoniam Joannes Medinaschius, Michaelque Michesius Georgii legati quotidie colloquia secreto cum Cæsaris Consiliariis haberent. Hac re permotus Chiuperlius, quum nulla alia ex parte periculum se ostenderet, totum animum in Cæsaris voluntatem cognoscendam vertit. Hæc cogitanti Berciaij litteræ redditæ sunt, *Cæsarem Joanni Halleri suis verbis oranti, ut Ragotium in officio contineat, respondisse, se jam Georgio renunciari jussisse, ut sui mali causam non in aliam rem transferret, quam in suam temeritatem; propterea esse jam tempus eam deponendi, Berciaio oppida tradendi,*

nisi

nisi omnes Reges hostes vellet. His litteris Chiuperlius fidem facit, An.1658
quum quod Acatium Turcarum rebus favisse cognoverat, tum quod fidem fallere ei non expedire arbitrabatur, quum ipse prius in periculum esset venturus, ubi Cæsar Ragotio auxilia mitteret. Cæsar re vera ea Michesio nunciari jussit, sed in incerto postea habuit, quid ageret, ubi Michesius in hunc modum ejus consiliarios allocutus fuit. *Non tam hodie improbarem, vos maximam Turcis præbere timoris opinionem, etsi eorum naturam perspectam vos habere non ignoro, eos in alacres timidissimos, in pavidos insolentissimos esse, si tantum Ragotio mala imminerent. At mehercule quum eos in vestris faucibus urgere constet, quomodo linguam ad vestram ignaviam non divertam. Liceat per me, vos injuriis Ragotii non permoveri, nec miserrimi cura tangi, etsi tam deformatus ærumnis, ac miseriis coopertus est, ut ad lacrymas vel hostes cogeret, ne dicam Pannoniæ Regem, qui Transylvaniæ Principis injurias curare sacramento obstrictus est. Semper vero cunctationem detestabor, si vestram causam vos deserere cognoscam. Jam enim Jenum, Lugam, Cheresbenium munitissima oppida receperunt. Jam id parum habent avidissimi, quando Varadinum sive Berciaii voluntate, sive per vim occupare nituntur. Quæ una res indicium facit, eos non modo Transylvaniæ, sed Pannoniæ etiam imperium petere, quum, utriusque arce ut potiantur, tendunt. Videte ad quid Georgium hortati estis; ut oppida Berciaio tradens tantum vulnus Patriæ, vobisque inferret. Nunquam id eveniet. Nunquam Transylvanos omnes, nunquam Haidones omnia pro se perpeti paratos proiiciet. An non amisso Varadino, Haidones, quod ea loca incolunt, amittantur, oportet? Eo processum esse mihi videtur, ut Transylvania, Pannoniaque aut relinquenda, aut audacia, & virtute retinenda sit. Quod si nec ingenium tantam ignominiam vitare vos jubigit, nec indignitas rei omnibus deesse prohibet, hoc palam profitemini, quoniam nunquam tantum scelus Ragotius admittet, ut prius mortem non subeat, quam optime de se meritos Cives prodidisse, sua voluntate Acatio oppida tradendo, videatur.* Hac oratione mirum in modum permoventur omnes, altiusque in eorum pectus descendit, quod de Varadino Michesius dixerat, propterea eos orant, ne gravarentur scripta Georgii mandata ad Cæsarem perferre. Illi jussa efficiunt, eademque exponunt, solumque addunt, *se ex Georgii litteris nuper cognovisse, ipsum ab Turcarum primoribus confirmari, ne se desereret; quoniam, quum ultra ipsi Chiuperlium ferre non possent, si eum ad bellum renovandum impelleret, fore, uti eo absente Regis domum obsideant, ac perfidum hominẽ interfici cogant. Orare igitur Cæsarem,*

ne

An.1658 *ne committeret, ut Ragotius tantam opportunitatem dimittat, sed potius quina hominum millia ipsi mittat, potestatemque delectus Germania habendi faciat.* Cæsari maxime expedire videbatur, seditiosos contra hominem summa apud Turcas authoritate alacriores efficere, sed timebat, ne Ragotii figmentis ad bellum cogeretur. Tandem ubi multos dies per dubitationem trivit, omni contentione nunc Turcarum aviditati obviam eundum judicat, quoniam prospere bellum cessurum arbitrabatur, ubi summo Pannoniorum studio uteretur. Propterea Pannoniis renunciari jubet, *cogitarent, quid ipsis evenire posset, si innati Christianorum hostes Transylvania perdomita arma in Pannoniam verterent. Sibi esse in animo ipsorum saluti non deesse, ubi eandem mentem ipsis esse cognoscat.* Pannonii hac de re consilium habent. Erant sententiæ, quæ nulla ratione Ragotio succurrendum censerent, quod ex hac re belli causa cooriri posset. Porro erant, qui auxilia mittenda existimarent, etiamsi bellum sumi oporteret, quum quod præstare videretur temporis spatio, quam perpetuo mala perpeti, tum quia Sigismundi Battorii fidem exolvere tenerentur. Accedebat, quod recentibus exemplis in spem non suscipiendi belli pervenerant, ubi tantummodo opem Ragotio ferrent. Cæsar tamen cognita Pannoniorum voluntate consilium suorum habens, auxilia Ragotio non mittere statuit, ne belli causa esset, quod certa spe trahere non posset, quum propter Pannoniorum mobilitatem, tum quod suspecta Germaniæ Regulorum auxilia, & tenue Hispani aliis bellis intenti subsidium fore conjectabat. His rebus in unum congruentibus, optimo consilio Medinaschio, Michesioque responsum est, *Cæsarem multis de causis adesse Ragotio non posse: pulcherrimum fore, si ei persuaderent, ut quieti studeat.* Iniquo animo hoc legati accipiunt, utpote qui diutius rem Cæsare ducente in spem auxilii se erexerant. Ubi in Transylvaniam pervenerunt, reperiunt, multis de causis omnes ab Berciajo alienatos Ragotio studere. Ut hæ magis innotescant causæ, pauca de Transylvanorum moribus, ac legibus, regionisque situ dicere necessarium duxi. Transylvania in Europa ponitur, & a septentrionibus Russiam, Sarmatiamque, a meridie Valachiam, ab oriente Moldaviam, ab occidente vero Pannoniam fines habet. Perpetuis montibus inter se coeuntibus veluti corona cingitur, adeo ut septem omnino difficillimos aditus habeat. Ex his duo, ut memoriæ prodantur, satis causæ est. Alter est ubi Marisius flumen ad Saxompolim effluit: Porta Ferrea appellatur, quod perpauci angusto itinere Turcas Temesuaria venientes prohibere possunt. Alter est in Pannoniæ finibus, prope flumen, Clamorem propter rapidi-

pidi-

piditatem appellatum. Hoc amplius trigesies magno cum periculo An.1658
est viatoribus transeundum, licet facilius imbre coorto aqua summas fluminis ripas superat. Cœlum salubre est, etsi, quod radii solis oblique altissimos percutiant montes ad meridiem pertinentes, in quibus nullo anni tempore nix discutitur, maturæ & gelidissimæ sunt hyemes, æstatesque Sole alte montes supergrediente, atque, ut ita dicam, in perpendiculum radios emittente calidissimæ. Tempestates ibi non raro cooriuntur. Transylvani consuetudine ingentia tonitrua, jactusque fulminum non extiment, licet horum ictu sæpe etiam domus deflagravissent. Ager frugum omnis generis fertilis, vini præcipue optimi ubertissimus, fœcundus arboribus, bonus gregi, nobilibus, salutiferisque herbis abundans. Nascitur ibi in pluribus locis cuprum, chalybs, sulphur, antimonium, præterea argentum, & aurum. Salis tanta abundantia est, ut finitimi omnes eo utantur. Mellis, quum copia suppetat, potio ipsorum more usitatissima est, atque non injucundus gustatus. Multa avium, ac ferarum genera in sylvis illis nasci constat, quæ omnia referre longum esset. Navigabilia flumina plurima sunt, unus ex omnibus nobilissimus Marisius mihi videtur, quod ejus ramentis aurum invenitur. A sylvarum multitudine, in quibus Hercinia est, quam ab Helvetiorum, Nemetum, & Rauracorum finibus ortam ad Dacorum fines pertinere Cajus Julius Cæsar author est, Transylvania nunc dicitur. Nam antea Daciæ pars mediterranea erat. Daciam primus Romanorum Ulpius Trajanus bis aggressus est, qui Romam rediens Decembalum Regem victum in regno reliquit. Sed quum postea contra fœdus bellum Decembalus apparavisset, ultum injurias ire decrevit. Igitur per lapideum pontem in Istro factum exercitum ducens, Zarmium regni caput expugnavit, reliquasque urbes cœpit. Decembalus quum neque in suis viribus, neque in Trajani clementia quidquam præsidii esse cognovisset, sibi desperans, se ipse interficit. Ejus caput Romam relatum est. Trajanum plures urbes condidisse, colonias deduxisse (quas præcipue Zarmensium Juris Italici esse Ulpianus J.C. meminit) Daciamq; in Provinciæ formam redegisse, & Zarmium Ulpiæ Trajanæ nomine appellavisse (quod oppidum nunc Alba Julia dicitur) scriptores, & monumenta ibi reperta testantur. Pontem in Istro a Trajano miro artificio excitatum, quod viginti ex quadrato lapide pilæ fornicibus inter se conjunctæ centum octuaginta passuum spatio in longitudinem, in latitudinem pedum sexaginta, in altitudinem vero centum quinquaginta patebant, Adrianus Cæsar interscindi jussit, ut tutæ a barbarorum excursionibus citeriores regiones essent. De gentibus, quæ initio Daciam

ha-

An.1658 habuerint, quæque accesserint, nihil dicam: quippe qui rem satis non compertam dicere non consuescam. Quibus enim argumentis Scriptores, qui id asserunt, Jazyges, Bastarnas, Metanastas, Getas, Sarmatas, Græcos, Gothos hæc loca incoluisse demonstrabunt? Mihi igitur dicere erit satis, Romanos Gallieno imperante Daciæ possessione expulsos, Scythasque Attila Duce sive multitudinis minuendæ gratia, sive alia de causa domo egressos eam expugnavisse, atque in parte montosa Moldaviæ contermina septem extruxisse oppida. Hos nunc Ciculos ab Scythis appellatos putant. Aliquo intermisso temporis spatio ab Carolo Magno Belgarum, Germanorumque colonias deductas, septemque urbes conditas nonnulli arbitrantur. Alii, eodem tempore Germanos proprias sedes deserentes, his locis consedisse, putant. Non desunt, qui Saxones ex veteribus Dacis prognatos, optimum totius Daciæ agrum, septemque nobilissimas urbes retinuisse existiment. Fides hujus rei penes authores sit, quum Saxonum nomen, atque lingua Germanos eos esse arguant. Hungari postremo loci vicinitate, atque fertilitate invitati Stephano Rege, cui cognomen postea Sancto fuit, maximam partem occupant, aliaque oppida condunt: ad extremum Matthias Corvinus victo Dracula Principe, cujus sevitiæ plurima exempla fuerunt, reliquam partem oppugnat. Hodie ergo Civitas Transylvania in tres partes dividitur, quarum una ab Ciculis, alia ab Saxonibus, tertia ab Hungaris incolitur. Sunt præterea ibi Valachi, quos ab Romanis originem ducere lingua demonstrat. Sic dicti a Flacco quodam, qui coloniam deduxit. Barbara lingua Valachia pro Flaccia, Valachique pro Flacciis appellantur. Hi neque urbes incolunt, neque domos habent, sed in saltibus degunt. Genus hominum immite, ac nullis legibus obstrictum furtivo pecore vivit, atque vestitus præter pelles non habet. Servorum loco ab Saxonibus, Hungarisque habentur. Haruspices in honore habent, Jovem, Mercuriumque Sanctos vocant, licet Christianam Religionem Græco ritu profitentur. Saxones agriculturæ maxime student, morum elegantia reliquos antecellunt, optimum Transylvaniæ agrum obtinent. Magna ex parte Lutheri erroribus imbuti sunt. Ciculi sorte munera distribuunt; cujus rei eam afferunt causam, quod omnes æque nobiles habentur. His cum Hungaris ita arma, vestitus, mores, & lingua conveniunt, ut fortasse vel utramque gentem Ciculos, vel utramque Hungaros existimares, nisi illi maxime constantes, hi mobiles natura essent. Hungarorum summa authoritas est, quod ex suo numero Princeps, Magistratusque creantur. Pauci ex his reperiuntur, qui Catholicam veritatem agnoscant, postquam Joan-

nem

nem Sepusium Principem Georgius Blātrada Medicus Lutheri, Franciscusque David deinde Calvini erroribus imbuit. Nam Principis authoritate ita depravati sunt, ut nequicquam postea Stephanus Battorius Transylvaniæ Princeps, atque Sarmatiæ Rex eos ab flagitio revocare tentaverit. Adeo proclive hominibus est, potius pessimi, quam optimi Principis exempla imitari. Unicuique urbi Prætor præest, cujus decreto si quis stare nolit, primo Septemviros appellat, quibus unus præest, qui Supremus Regius Judex dicitur; postremo ad Principem provocat, qui summa cum authoritate omnibus præest. Quo mortuo omnium suffragio alius adlegitur. Hæc quum ita se haberent, tam graviter tulerunt Transylvani, Chiuperlium sibi Berciajum Principem imposuisse, ut, simulatque Scythas suis finibus excessisse cognoverunt, moliri inciperent, quemadmodum se in libertatem vindicarent. Quod quum cognovisset Ragotius, subito eos his verbis accendere statuit. *Quousque ludibrio omnibus esse vultis Transylvani? Quousque vestra mobilitate uti constituistis semper libertatis vindicem deserendo? Quando viri esse incipietis? Unde gravissimum tributum pendatis, atque quingenta nummorum aureorum millia detis, est. An pro his liberos, conjuges, atque oppida dare nec ignominiosum, nec periculosum ducitis? Vestra ne causa Berciajus omnia oppida tradendi consilium iniit? Sequimini illum, quo ministro Turcæ ad vos perpetuæ addicendum servituti utuntur. Cupite Principi non vestris suffragiis creato. Auscultate ei, qui contra Patriam conjuravit. Et me deserite, qui summo capitis periculo vos ab injuria defendi; & si id parum est, repetite pœnas. Obtemperate Mehemeti, qui vos nefario scelere obstringere cupit, & de me supplicium sumite: aliter nunquam ab metu vacui eritis.* Hæc sæpius dicendo ita omnium animos sibi conciliavit, ut ejus jussis se obtemperaturos profiterentur. Georgius cognita opportunitate bellum parare, delectum tota Transylvania habere, Varadinum, aliaque oppida munire instituit. Ad Michaelem Radulum, quem, pulso Constantino, Valachiæ Principem Turcæ fecerant, legatos mittit, qui ei persuaderent, ut in societatem belli veniret. Radulus Ragotii precibus excitatus, ad Cæsarem, atque ad Alexandrum P. M., subsidia petitum, legatos mittit: qui responsa ferunt, non posse ei inopia ærarii subsidia mitti. Cæsar eisdem de causis, quibus Ragotio subvenire nolebat, huic adesse posse negat. Alexander, quia eum Catholicam Religionem profiteri nolle cognoverat. Ragotius præterea Moldaviæ Principi scribens, orat, ut eadem fortuna, qua ipse, eadem libertatis causa utatur. At hic sive Turcarum timore, sive An. 1658

An. 1658 consilio fidem erga eos conservandi, sive quod inimico animo in Ragotium erat, quum eum operam dedisse cognovisset, ut Georgitiam in Moldaviæ Principatum reduceret, sive denique, quia tuta præsentiam, quam futura periculosa malebat, se bellum suscipere posse negat. Epistola hæc eodem die ad Ragotium perlata est, quo Medinaschius, Michesiusque ab Cæsare doloris pleni redierunt. Nemo tam audax, ac forti animo fuisset, qui duplex vulnus eodem die illatum sustinuisset, Georgius tamen parum ea re permovetur, quod tantum de compositione agere statueret, si in gratiam cum Chiuperlio redire posse appareret.

Finis Libri Primi.

DE

DE BELLO TRANSYLVANICO

Liber Secundus.

RAGOTIO compositionem optanti Solimanum Jeni Præfectum ita Chiuperlio acceptum esse occurrit, ut aptus ad se in gratiam cum eo reducendum haberetur. Sed quemadmodum hominem ad studium sui perduceret non constabat, quum eum invictum animum adversus pecuniam gerere sibi nunciaretur. Sed tandem quum sibi persuaderi non posset, aliquem ex Turcis reperiri, qui auro ab honesto in pravum non abstraheretur, illum pecunia aggrediens, eo processit, ut Turcam caperet. Chiuperlius ubi id agi ab Berciajo certior factus est, Solimanum per litteras monet, *ne publicos hostes in amicitiam reciperet: longe absuturam ei suam amicitiam, quum ejusmodi suspiciones non vitaret.* Ex his litteris Solimano cum Mehemete simultatem intercedere cognitum est, quia de eo supplicium non sumpsit. Acatio igitur Chiuperlius scribit, *ne se animo dimitteret, sed gauderet, quod suas injurias ipse curaret: proinde ne suum animum offenderet, sed, quod de Ragotii cæde promisisset, præstaret, atque stipendium penderet.* Litteris acceptis, sibi timere cœpit Berciajus: nam quum Ragotium favore omnium ingentem videret, se vero desertum ab omnibus tributum pendere non posse, Mehemetis placandi gratia legatos mittit, *sibi, unde pecuniam daret, non esse, quod ab Transylvanis non modo amicissime de Ragotio loquentibus, sed aperte etiam ei obtem-* An. 1659

An. 1659 *temperantibus eam exigere nequiret: hac de causa ipsius auxilium implorare coactum esse, quum in ipso uno positum esset in se invehentes, ac bellum parantes terrere.* Movet hæc epistola Chiuperlium non secus, quam si sibi, vel Regi perniciem machinari accepisset. Adeo erat Georgio infensus, quod ad sanitatem nunquam reverti vellet, ut subito contra eum exercitum duci jussisset, nisi Cæsaris ad bellum incitandi metus obstitisset. Quumque ab Reningherio audivisset, *Cæsari non parum Jenum, aliaque oppida recepta displicuisse, armorumque causam tunc non futuram, quum Turcas alia Transylvaniæ oppida suo Imperio addere nolle constaret*, iræ temperare non potuit, quin diceret, *se de Cæsaris fide merito dubitavisse, quum ejus verba, quid eum moliri, demonstrarent. Cur*, inquit, *quum ad arma rem deduci studeat, id palam non profitetur? Cur fraude potius, quam virtute Turcas superare exoptat? Si tantum suæ virtuti Germani tribuant, ut etiam calamitatum acceptarum memores fortissimos Turcas vincere confidant, quare indicto bello suam virtutem in acie non experiuntur?* Extremum orationis fuit, *nunquam majores suos Christianos timuisse, & nunquam se tantum facinus admissurum, ut eos horreat. Hæc Cæsari renunciaret, & ex authoritate mandata brevi ad se perferret.* Chiuperlii postulatis per Reningherium Viennæ cognitis, timor omnes occupat, quod seditionibus extinctis eo insolentiæ Turca processisset, ut, nisi quam ocyssime cupiditati occurratur, Transylvaniam eum esse devicturum nonnulli existimarent. At alii eisdem de causis, quas supra retulimus, bellum sumere nolebant. Quomodo enim, cui vix contra Carolum belli trahendi facultas sit, is alium exercitum numero, & genere hominum Turcarum exercitui non imparem coacturus esset? His difficultatibus Cæsar affectus, concilium convocat, dicitque, *Mehemetis furorem ultra ferri non posse: audaciam ejus ita in dies crescere, ut omnino Transylvania potiri vellet. Dubitandum non esse, quin in Pannoniam arma vertat. Proponeret igitur unusquisque, quid optimum esse censeret.* Qui primo censuerant, ut Ragotio subsidio non essent, in sententia permanent; solumque addunt, *pulcherrimum esse belli Transylvanici expectare eventum, ut vel Ragotio male pugnante Turcæ ab maleficio propter suam moderationem temperent, vel eo recenti victoria elato paci studeant.* At Avesperghius, *Expectate*, inquit, *dum Turcæ male pugnent, ut victoriæ aliorum virtute partæ fructum nos percipiamus, vel dum victoriam ipsi adipiscantur, ut ab eorum injuria Pannonios nostra modestia prohibeat. An utrumque impossibile non est? Quibus copiis unus Ragotius Turcarum ingentem exercitum sustinere, ne dicam*

dicam fundere poterit? Aut quo beneficio sævissimi homines secundis rebus elati retineri valent, quin in Pannoniam impetum faciant? At dices indignitas rei probibebit, ne saltem sine speciosa causa bellum innoxiis Pannoniis inferant, quum mehercule, eos magis utilitati, quam fidei consulere, atque nec jus, nec Deum ipsum sanctum habere constet. Sanum consilium non est, nos spectatores Turcarum scelerum esse. Bellum suscipiendum censeo, hortantibus Germaniæ Regulis, atque opportunitate data, ubi Chiuperlio persuaderi non poterit, ut pacem petentibus Transylvanis, vel si id minus vellet, inducias daret. Hæc sententia accepta est: sed magna difficultate afficiuntur omnes, qua ratione id cum Turcis agerent, & consilii suspicionem non darent. Placuit ad extremum Simeoni Reningherio scribere, *Chiuperlio exponeret, Cæsarem Ragotium odisse: eique summæ lætitiæ futurum, si in ipsum vindicetur. Ne tamen exercitus in Transylvaniam mittat, ne Scythbarum populationibus belli causa esset. Nam si eandem Transylvaniæ formam esse sineret, atque nunc est, ac Berciajum hortaretur, ut levi imperio cunctos habeat, fore ut suavitate Berciajus ab Ragotio clientes ad se traducens, eum sine certamine tandem interficiat.* Hæc mandata, antequam ea Mehemeti exponeret, Amurati renunciare Reningherius statuit. Hunc idoneum esse judicabat, quod ab Chiuperlio vir æquabilis, ac magni consilii habebatur. Igitur eum adiens, *nullum sibi opportuniorem visum esse* dicit, *per quem commendationis aditum ad Chiuperlium habeat, quam Amuratem, quod ipsum magnam apud Chiuperlium habere authoritatem, atque publicæ quietis studiosum esse intelligat.* Alia addens, postremo Cæsaris mandata exponit. Ad quæ Amurates respondet, *nulli magis, quam sibi suorum civium, ac Transylvanorum sanguini parcere placere; sed nullam posse esse compositionis conditionem Ragotio Transylvanis imperante. Nec ipsius consilium se probare posse, ut Transylvaniæ formam eandem in reliquum tempus esse usque ad Ragotii interitum pateretur, atque nunc est. Nam quo jure, quum Ragotius magnam oppidorum partem teneat, Acatius stipendium penderet?* Spe, Amurate deprecatore, ab Chiuperlio inducias impetrandi lapsus Reningherius, omnia tentare constituit. Propterea Paniottum interpretem suum, quod eum aliquem locum gratiæ apud Chiuperlium obtinere sciebat, ad eum mittere optimum visum est. Hic Chiuperlium docet, Reningherium habere, quid de communi re cum ipso agat. Tum Mehemetes, *non novum mihi existit, Cæsarem Ragotio favere, & cupere. Ipsius tamen gratiæ se dare, ut Reningherio colloquendi potestas sit.* Reningherius ubi in conspectum ejus venit, orat, atque oble- An.1659

An.1659 obsecrat, *Transylvanis parcat, quos nunquam ejus imperium contempsisse constaret. Cogitaret, quam difficile Transylvanis esset Ragotium opprimere, quum ne fortissimi quidem Turcæ eum deterrere possent.* Postquam alia dixit, tandem Cæsaris mandata exponit. At Mehemetes, *Si sciret Cæsar*, inquit, *quæ ab nostro Rege superioribus annis Ragotius postulavisset, eum merito ad internecionem persequeretur. Quid enim aliud petere poterat, quam ut sua opera contra Germanos uteretur? An in incerto est, eum, si in gratiam cum Rege redeat, infensissimum Cæsari futurum? Turcæ ita a majoribus acceperant, ut nunquam bellum, nisi injuriæ ulciscendæ causa, inferant. Ex hac referri, ut nunc Ragotium persequantur, Cæsaremque observent. Quod si Cæsar eis impedimento esse velit, non minus libenter ipsi bellum esse illaturos, quam nunc eandem colerent.* Dum hæc geruntur, Ragotius necessariarum rerum inopia bellum ducere non posse cognoscens, præcipue quum Cæsar se per legatos ad pacem adhortatus esset, ab compositione animum suum alienum non esse demonstrat. Hoc ubi ad Acatium allatum est, non negligendam rem esse statuit; quia præstare intelligebat, tuta habere præsentia, quam majora in posterum cum aliquo discrimine. Indicto ergo totius Transylvaniæ Bistriciæ concilio, simul primum frequentes convenisse legationes vidit, *quantum periculi immineat*, docet, *si Cives cum Civibus armis disceptantes, vel Turcarum, vel Germanorum auxilia accerserent. Scire se, quos ex his fugere expediat, quos vero sequatur, ignorare. Præstare æquis conditionibus Ragotio satisfacere, ut Civitas in concordia sit, quam externorum servitutem perpeti.* Transylvani consilium probantes, Georgium Lazarium ad Ragotium contendere jubent, qui eum obtestaretur, *ut Transylvaniæ misereatur, neu Turcarum adventum expectaret, quum introductum exercitum non essent educturi, nisi omnibus libertatem, ipsi vitam ademissent.* Ragotius ut constituerat quieti studere, se æquas conditiones non abnuere respondet. Quum plurima in utramque partem dicta essent, tandem hæ conditiones convenere. Ragotius Varadinum, atque omnia alia oppida in Acatii potestate esse pateretur. Acatius in se reciperet, Turcam ea non occupaturum. Insidias Ragotio non moliretur. Ejus bona non publicaret. Ipsius ac filii suffragium in conciliis observari juberet. Æquo animo Turcarum Rege permittente Ragotium ad Principatum evocari sineret. Adventu Lazarii Bistriciæ fit gratulatio inter omnes, quod finem periculis factum existimabant. Fide data, atque accepta, legatum ad Chiuperlium, qui simul de compositione eum doceret, simulque oraret, ne exercitum in Transyl-

ſylvaniam duceret, mittunt. Læti domum diſcedunt, ſed ipſis longior Ao. 1659
lætitia non eſt relicta, quam paucorum dierum: quoniam Chiuperlius legato in carceres coniici juſſo, ad Acatium ſeverius ſcribit, *tantum abeſſe, ut Ragotium interficiendo, quod promiſiſſet, præſtaret, ut potius cum eo amicitiam inſtituiſſet. Niſi conſilium mutaret, ſe loco Ragotii ipſum habiturum*. Hoc ubi ad Georgium allatum eſt, timens, ne nudus Turcis, Berciajoque obiiceretur, plebem ſollicitare, omnia, quæ ad bellum pertinent, parare, nobilitatique ſe inſinuare, dictitans. *Quouſque Turcarum fraudi contra vos locum eſſe patiemini? An in incerto etiamnum habetis, Turcas animo propoſuiſſe vobis eripere libertatem? Si de hoc alio tempore dubitare potuiſtis, nunc certe id dubitari deſiſſe vobis propter Rempublicam gratulor. Eo proceſſum eſt, ut, ſi bellum defendere nolitis, jugum accipiatis, oporteat. Cur potius armati per virtutem interfici non cupitis; quam erepta libertate per dedecus cum cruciatu necari exoptatis?* Hæc præter omnium opinionem audita ingentem fecere terrorem, nec eis, quid agerent, occurrebat. Sciebant, ſe Turcis neque opibus, neque viribus pares eſſe poſſe, propterea Ragotii morte Turcis ſatisfacere turpe non ducebant. Timebant vero, ne fraude ab Turcis fieret, ut hoc facinore admiſſo facilius Civitatem devincant. Multiplicatus eſt terror, quum ad ipſos fama pervenit, Turcas magna vi bellum apparare, ut Ragotium, Berciajumque opprimerent, quod eos conſilia ſibi obſiſtendi, nec ſtipendium pendendi iniviſſe perlatum erat. Nonnulli dicebant, ſe certis authoribus comperiſſe, Chiuperlium exercitum cogere, ut Georgium Gigam Valachiæ Principem Tranſylvanis Imperatorem imponeret. Mihi autem conſtat, Chiuperlium in animo habuiſſe Tranſylvaniam ſub ſuum imperium cogere, & per Magiſtratus adminiſtrare; ſic facilem in Pannoniam aditum habiturum judicabat. Dum res in his anguſtiis eſſet, diverſi diverſa conſilia capiunt. Pars Ragotium conveniunt, atque orant, *ut Civitatis periculi rationem habendo demonſtraret, ſibi Tranſylvaniæ libertatem etiam ſua ſalute eſſe potiorem*. Nonnulli Turcis obviam procedere, ipſorumque fidei ſua omnia permittere ſtatuunt: facilius enim obſecundando, quam reſiſtendo ſe impetraturos ſperabant, ne quid gravius ab eis libertati accideret. Alii, quemcumque caſum fortuna tribueret, ferre potius, quam inultos amittere libertatem decernunt. Plerique remotas ab Turcis ſedes domo emigrantes petere conſtituunt, ne ea viderent, quæ nec audita perpeti poſſent. Non dubium tunc videbatur, quin ſi Chiuperlius exercitum, quem jam coactum habebat, in Tranſylvaniam duxiſſet, illam prius deviciſſet, quam fini-

An.1659 finitimi id sentire potuissent. Sed Fortuna Transylvaniæ aliis occurrere Mehemetem coegit. Nam Selimus Gissæ Præfectus partim Regni cupidine permotus, partim sibi timens, quod Chiuperlium insidias omnibus, quos aliquam inter suos habere authoritatem sciebat, tendere intelligebat, prius fortunam cum spe periclitari, quam certo mortem subire decernit. Itaque discordias serens, aliosque Præfectos sollicitans, posteaquam majorem Ægypti partem in se secundam reperiri cognovit, aperte tanquam Rex toti Ægypto imperare cœpit. Hujus rei nuncius Chiuperlium maximo dolore afficit, quoniam, quum ei celeriter occurrendum esse intelligeret, maximas opportunitates e manibus dimittere cogebatur. Cairi igitur Præfecto imperans, *ut coactis omnibus, qui per ætatem arma ferre possent, contra Selimum proficisceretur*, eum monet, *ne imparem exercitum prælio obiiciat, sed solum illos, quorum optima erga Regem esset voluntas, confirmet: posse certiore spe prælium committi, quum exercitus, qui eo majoribus itineribus veniat, perveniret*. Cairi Præfectus hoc consilio usus, extemplo cœptum bellum confecit: quoniam Chiuperlii pollicitationibus magis, quam suis copiis fidens, evulgandum curat, ipsum Regem cum ingenti exercitu ad comprimendos motus venire, atque jam adventare. Hi rumores nonnullos ab Selimi amicitia avertunt: nam non magis parata est Turcarum mens ad novas res suscipiendas, quam promptus est eorum animus ad susceptam rem levi de causa omittendam. Subito enim Regis nomine, ac opinione adducti, simulque conscientia intelligentes, quantum facinus admisissent contra Regem conjurando, (quem ut Deum colere legibus sancitum habent) relicto Selimo signa ad Cairi Præfectum transferunt. Qui quum cognovisset, Selimum in munitum oppidum se recipere velle, ut bellum in hyemem duceret, eum in itinere aggreditur. Seditiosi subito in pedibus subsidium ponunt, unus Selimus, quum fugientes consistere juberet, atque impigre pugnaret, occiditur. Victoriæ nuncius Chiuperlium lætitia complet. Gaudium vero cito in luctus vertit, quum Chiorem in Asia rebellavisse ei nunciatur. Nam Rex exercitum ducere cupiebat, ut hunc, antequam plures conspirarent, opprimeret. Hoc eisdem de causis, quas supra retulimus, Chiuperlio displicebat. Quamobrem Regem nequicquam orat, *ne suam salutem, ac dignitatem in dubium devocet*, quoniam nec suis, nec matris precibus retineri potuit, quin, quod pluries animo proposuerat, tandem exequeretur, etsi Chiorem fusum, antequam discederet, audivit. Dum profectionis dies instabat, Mehemetes Rex ad se Reningherium vocat, atque dicit, *non debere Tran-*

Transylvanos sibi spiritus sumere, quod majoribus astrictus ab ipsis pœnas non repeteret, quoniam eo gravius ipsis dolendum sit, quo seriores pœnæ veniant, si, Ragotio favendo, belli occasionem sibi victori darent. *Propterea* hortatur eum, *Cæsari persuadeat, ut per colloquii simulationem discordiarum semen interficiat.* Longe Christianorum Principi fidem fallere licere, Reningherius negat. Hoc vultu ad iracundiam composito Mehemetes audiens, dicit, *mihi nunquam occultum fuit, apud Cæsarem Ragotii gratiam maxime valere; quoniam ita vivitur, ut illis, qui odio digni sint, cupiatur, mihique pro meis in eum beneficiis, gratiæ non referantur. Sed reversus mihi consilium capiam.* Reningherius ubi Regem non occulte innuisse audivit, ipsi bellum sumere placere, magnopere miratur, illum eo rerum statu alios lacessere, quum, si Cæsar ad bellum rem deduceret, maximum immineret periculum. Judicans igitur, eum id temere dixisse, ita respondere voluit, ut non modo alacritatis, sed belli cupidinis opinionem præberet. Ob eam causam postridie Chiuperlius ei exposuit, *Regem ut pacem colere statuisse, ita bellum sumere paratum esse, si Ragotius Pannonia recipiatur. Si armorum causam esse nollet, eum Zatmaria, aliisque oppidis, quorum imperium penes se esse Cæsar diceret, Transylvaniaque expelleret.* Cognovit tunc Reningherius, Chiuperlium tantos sibi sumpsisse spiritus, quod, sedatis tumultibus, causam belli sibi præberi cuperet, ne in Asiam Rex contenderet. Hæc statim Cæsari enunciat. Mehemetes Rex, atque Chiuperlius paucis post diebus Scutarum perveniunt; non multos ibi dies morati, Prusam petunt. Huc complures Civitatum legationes convenere, in iis Transylvanorum illa, cui, ut tributum quam primum Berciajus penderet, responsum est. Eodem Augustinus Majembergius ab Cæsare legatus, Mehemetem Regem edocens, venit, *optimam Cæsaris in ipsum esse voluntatem, summaq; eum ope eniti, ne rupto fœdere res ad arma deducatur*, nunciansque, *Leopoldum ad Romanorum Imperium evocatum esse.* Ad quæ Rex, *se, quum dicta cum factis composuisset, illa bis non exæquari animadvertisse; quoniam verbis pacem, re bellum cuperet, quum Ragotium sibi infensum auxiliis confirmaret*: Multos ibi dies fuit Majembergius semper magnifice, ac opulenter habitus. Chiuperlius plerunque eum domum invitavit, idemque facere Amuratem jussit eo consilio, ut postea cognitum est, ut ipsum ad proditionem illectum dimitteret. Sed multa ab Majembergio in eam sententiam dicta fuerunt, quare Cæsari etiam controversias tollendi specie fidem lædere turpe esset. Tandem convenit, Cæsar Ragotii amentiam non augeret, atque

An. 1659

An. 1659. Berciajum de stipendio pendendo hortaretur: Mehemetes exercitum in Transsylvaniam non duceret. His rebus compositis postridie, die festo celebrato, Majembergius dimittitur. Hujus adventu Viennæ omnium trepidatio facta est: nam bellum haud dubium habebatur, ubi Ragotius Principatu non abiret: quod impossibile factu credebant. Multa Cæsarem ad consilium ineundum, priusquam Rex Constantinopolim rediret, incitabant, præcipue quum frequens Pannoniorum legatio, oratum, convenisset, *ut sibi consuleret, atque toto pectore in Zatmariam recipiendam insisteret, priusquam ab Turcis occuparetur; quoniam, quum Tibiscus flumen fines divideret, nullo negotio illud transeuntes Turcæ, inulti prædam agitare possent. Se Germanos, & oppidis recipere, & frumento, aliisque rebus juvare velle*. Hæc quoniam de totius Pannoniæ concilii sententia nunciabantur, eorum auxiliis fidere posse sibi persuasit Cæsar. Idcirco rem suscipere paratus, ad Georgium Clementem Radoldum legatum cum his mandatis mittit, *quoniam a fortuna desertus tempori cedere deberet, ne majore cum periculo bellum aggrederetur, sed Zatmariam, Calloumque sibi traderet. Cæsarem oppida redditurum polliceri, simul primum Turcis satisfactum sit: magni interesse, suum imperium Cæsari gratificando, ejus clementiam potius, quam vim experiri*. Ad hæc Ragotii nomine Michael Michesius respondet, *Georgium nunquam de maximis rebus consilium iniisse, nisi temporis spatium intercessisset: proinde scripta Cæsaris mandata daret, ut etiam, atque etiam considerare posset, ex usu esset, vel ne jussa efficere*. Quod ubi se facere posse Radoldus negavit, quærens ex eo Georgius causam, reperit, Cæsaris jussu id fieri, ne ea ad Turcas perlata turbare rem possent: *se iterum verbis propositurum Cæsaris postulata* addit, *ut memoria tenere illa possent*. Tum Georgius *sibi satis constare* dicit, *Cæsarem hoc consilii cœpisse, quod fidem Turcarum nunciis præstavisset, qui ex composito victoriam ex seditiosis partam evulgavissent, ut finitimos a bello suscipiendo deterreant. Eosdem etiam Turcas testes habere se posse, rebelles in faucibus urgere, quum nunquam animi gratia Mehemetes ampliore cum exercitu itineris laborem suscepturus fuisset: summæ dementiæ esse, hoc rerum statu de omnibus desperare, quum in victoriæ spem venire liceat. Si Zatmariam, aliaque oppida traderet, inimici id summa in desperatione factum existimantes, ne eo audaciæ procedant, timendum esse, ut bona sua omnia publicent, & Transsylvanorum mentes alienent; qui quum injustum Berciaji imperium perferre non possint, Turcas invitaturi sint: satius enim sub illorum ditione esse, eos existimaturos, quam*

imma-

immanem Berciaii avaritiam explere. His dictis Radoldus dimissus est. Qui quum ex Michesio, quem sermoni interfuisse docuimus, *quare Georgius oppida æquis conditionibus dare nollet* quæreret, eadem Michesius, atque Ragotius, primo demonstrat, deinde addit, *eum timere, ne diminuta ob hanc rem authoritate omnia, atque vitam per dedecus amitteret, quam sibi per virtutem potius eripi cuperet. Cæsari præterea fidem præstare non posse, eum suo tempore oppida reddere paratum fore, quum speciosa causa jusjurandum signatum mittere nolit*. Quibus rebus permotus Radoldus, ut summa cupiditas re infecta non discedendi eum cœperat, quod matrem apud Georgium maximam habere authoritatem sciebat, in spem assequendæ rei venit, quum eam conveniret. Sed cito tanta spe deiicitur, quum ipsa totam rem ad filium rejecit. Itaque, omni spe impetrandi amissa, Viennam proficisci parantem Ragotius ad se vocat, dicitque *se ea maxime ratione conditiones abnuere, quod fas sibi non sit, Germanos oppidis recipere, quum id legibus vetitum esset. Postremo æquum non esse, se stipendium custodibus dare, & Cæsarem oppida in potestate tenere*. Legatus vero dicit, *quum Cæsar oppida in potestatem redigere nolit, solumque id consilii cœpisset, ne Turcis oppida expugnandi, agrosque vastandi occasio sit, potius ei gratiam referre deberet, quod incolumibus omnibus, ubi primum posset, ea ipsi redderet, quam de stipendio militibus dando recusare*. Item addit, *ipsum non recte causam oppidis non recipiendi Germanos in timorem evertendarum legum conferre, quum si antiquissimi etiam temporis exempla spectaret, urgente necessitate Germanos a Pannoniis in oppida introductos esse animadverteret*. His rebus adductus Ragotius, timens, ne Cæsar ab sua amicitia se averteret, nunc nec negare, nec affirmare, postea polliceri, sed alicujus causę specie rem diutius ducere; monere Radoldum, *Viennam reverteretur, quoniam, quum sibi summa potestas permissa non esset, se eo legatum cum liberis mandatis missurum*. Radoldo mediocribus itineribus domum repetenti Cæsaris litteræ sunt redditæ cum mandatis, quæ ad Berciajum referret. Hic subito consistens, litteras ad Berciajum mittit, *quoniam haberet, quid de Republica diceret, ne gravaretur locum aliquem colloquio deligere*. Berciajus sive timens, ne Turcæ suspicari possent, se amicitiam cum Cæsare instituere, ut eis communi consilio obsisterent, sive (quod non inverisimile in suspicioso homine censeo) veritus, ne per fidem colloquii ab ipso, vel ab Ragotio opprimeretur, conditionem respuere statuit. Sed postea, ut compertum est, Lazarii hortatu Sigismundum Budajum mittit, qui postulata cognosceret, atque ad se referret, ne

An. 1659

concilium consultandi causa convocat. Omnibus visum est, *Ragotii audaciam non augendam. Non omnino inverisimile esse, Mehemetem inceptum omissurum, quum Georgium quieti studere videat.* Hoc ubi Ragotio nunciatum est, statuit verbis omnia polliceri, re ipsa modo has, modo illas moræ causas facere, diesque prolatare, quoad vel conditiones impune respuere posset, vel necessitas Cæsari morem gerere cogeret. Videns igitur Transylvanos potius ab armis discedere velle, quam ea sumere optare, itemque Turcas acrius instare, fidem oppida tradendi dat. Sed ne fides quidem data eum subigere valuit, ne dies prolataret, quando Transylvanorum studia in se accensa postea vidit. Hi enim Berciaii injuriis permoti, quod acerbissime exactam pecuniam Turcis non daret, ut suam rem familiarem augeret, eum adeunt, atque orant, *ne summo cum Civitatis periculo in eam spem veniat, ipsum tenuitatem propriam suam, ac Transylvanorum excusando ab Turcis obtinere posse, ut pecuniam remittant.* At Berciajus nihil precibus motus, graviora onera injungendo, atque Ragotii amicorum bona contra jurisjurandi religionem publicando, injurias cumulat. Tum, ut sunt mobili ingenio Transylvani, ita inter se per nobiles colloquuntur. *Quandiu ille elucescet dies, quo in otio ætatem nobis agere licebit? Parum habuit Berciajus, duo munitissima oppida Turcis tradere. Parum quoque habuit contra, atque legibus sancitum est, ab Chiuperlio Principatum petere. Satis non habet per vim Imperium retinere. Injusta, ac sæva imperia etiam in innoxios edit. Quando ejus aviditas explebitur? Quando Civitatem exactoribus confertam non esse videre licebit? Ragotius unus Patriæ pater verius est, quam Princeps. Ragotius unus non modo alieni appetens, sed sui profusus. Ragotius unus citius, quam æs mutuum, beneficia reddit. In eo tanquam Civitatis liberatore præsidii spes omnis ponenda est. O nostram amentiam! quæ nobis metipsis etiam, non solum optimo Principi deesse nos coegit. Non hoc nobis nunc ferendum esset. Virtute acceptum incommodum sarciamus, constantia libertatem retineamus, oportet.* His verbis tanta vindicandæ libertatis consensio orta est, ut haud facile discerneres, majore ne odio in Acatium, an egregiore in Ragotium voluntate essent. Ad Ragotium fit concursus, nonnulli orant, *ut omnium opibus ad bellum uteretur, atque sibi ignosceret si Berciajum secuti essent, quum eam maculam majore erga ipsum studio nunc delere parati essent.* Cognita aliorum voluntate reliqui, qui aberant longius, ad ipsum pervenire maturant, ut principes suam operam pollicitum venisse viderentur. Quam paucissimi in pluribus in Acatii fide permanent. An.1659

Ut-

An. 1659 Utque ęrumnę ex Ragotii corde Imperii memoriam non expulerant, ſed potius mens ſua in eam cogitationem trahebatur, quam fœdum eſſet, eum nunc aliorum voluntati obtemperare, qui paulo ante omnia ſupercilio moviſſet, prætermittendam injuriarum ulciſcendarum, ac Imperii adipiſcendi opportunitatem non exiſtimavit. Igitur gratias omnibus pro merito agens, ſegniores caſtigat, atque incitat; nihil pollicitationum, atque minarum, ut omnes incenderet, relinquit. Hac de cauſa omnes delectum edicentem ſequuntur. Agmine neque numero, neque hominum genere ſpernendo compoſito, Ragotius magnis itineribus contra Berciajum proficiſcitur, ne quam minimum ſpatii ei ad ſuos confirmandum, auxiliaque accerſendum daret. Inopinata re perculſus Berciajus unum auxilium in Turcis eſſe ratus, ſpe pacis, quoad auxilia convenirent, eum fruſtrare ſtatuit. Igitur callidum hominem, quem legatum ad Ragotium mitteret, deligere cupiens, Joannem Chiminianum caſu oblatum (forte per eos dies e Scythia venerat) ſibi opportunum judicat, tum quod imperii cupidum, tum quia Ragotio amicum eſſe cognoverat. Hunc promiſſis onerat, ſi Ragotio perſuaderet, *ut ab armis diſcederet. Se Principatu abiturum, quum ſine periculo liceat.* Chiminianus rem ſuſcipiens ad Georgium pervenit. Inopinata res Ragotio accidit, qui, quum ad ſe pertinuiſſe cognoſceret, bene de ſe meritum redimere, eum complexus, ſe excuſat, quoniam id non ſua culpa, ſed propter Scytharum aviditatem accidiſſet. Multa præterea addidit, quæ ſe ejus officiorum memorem eſſe demonſtrarent. Pro his rebus gratias ei agens Chiminianus, & ſuam operam in reliquum tempus pollicitus, Acatii mandata exponit. Ragotius, auditis poſtulatis, parumper tacitus permanet, atque ſecum volvit, utrum veram pacis conditionem afferret, an dedita opera dierum prolatandorum cauſa Berciajus legatum miſiſſet: tandem tametſi omnes homines natura Imperio ſtudere, & difficillime illud deponere velle non ignorabat, atque Acatium etſi niſi coactum Principatu ſe abdicaturum arbitrabatur, tamen adeo recens Chiminiani meritum ſibi eſſe dicit, ut id ei petenti negare turpe ſibi duceret. Poſtulat, ut locus colloquio deligeretur, ibi conditiones conventuras ſperare. Perfert hoc ad Berciajum Chiminianus, qui ut ſuſpicioſus erat, dolum eos compoſuiſse eſt ſuſpicatus, ut ſe per colloquii fidem interficerent. Veriſimile enim credebat, Chiminianum deſiderio amico conſulendi, Ragotium cupidine Imperii excæcatos tantum facinus admiſsuros. Huc præſertim accedente, quod non neceſsario locum colloquio deligi cuperet, qui pacem dare æquiſſimis conditionibus poſset. Omnia

nia

nia hæc Acatius diſſimulans, *ſe Ragotio morem gerere paratum eſſe* An.1659
reſpondet, *atque libenter ad eum, ubi conſtitueret, acceſſurum*. Hæc rei diſtrahendæ cauſa Berciajum reſpondiſse ex eo cognitum eſt, quod, quum Ragotius locum, & diem colloquio ſtatuiſset, ipſe tamen illata cauſa, quod optima valetudine non uteretur, rem in longiorem conferebat diem. Sed quum plures cauſas interponere non poſset, nec de Budæ Præfecti adventu (ad hunc, ſubſidium oratum, nuncium miſerat) quidquam perferretur, ad omnia magis paratus, quam ad ſe Ragotio committendum, cum paucis Devam, opere, & natura munitum caſtellum eo tempore profugit, quo Ragotius haud dubiam ludificationem habens, ſibi conſilium capere exoptabat. Deva Temeſuariam ſe confert. Ibi ab Præfecto opulenter habitus, ad Chiuperlium ejuſmodi litteras mittit. *Quum Tranſylvaniæ imperium penes Mehemetem Turcarum Regem, procuratio tantum ejus beneficio penes me ſit, compoſitis verbis ad te incendendum non utor. Abunde dictum fortiſſimo, atque ſapientiſſimo viro arbitror, quum Regem in mea injuria deſpectum eſſe commemoro. Tantum oro, Tranſylvanorum tenuitati ſtipendii levamentum des, quoniam hac ſpe ab Ragotio capti, omnes ejus fidem ſequuntur. Hæc ab te petere non tam mea, ac civium utilitas, quam tua gloria ſubigit, quum maximam ad te perventuram laudem certum habeam, ſi non tam Imperii, atque pecuniæ aviditate, quam Ragotii ulciſcendi gratia bellum ſuſceptum appareat.* His rebus evulgatis, omnes tanta expectatione erecti ſtabant, ut nihil aliud cogitarent, quam quem eventum Tranſylvani exciperent. Cæſar præterea magna ſollicitudine afficitur, poſteaquam Chiuperlium compreſſis motibus Conſtantinopolim adventare accepit: queriturque fortunam, quæ cauſam belli maxime id cupienti dabat. Sciebat enim, Ragotium in Tranſylvaniæ totius concilio Acatii perfidiam, avaritiamque deteſtantes ad juramentum adegiſſe, *ipſos ſemper ejus in fide manſuros, neque ſeparatim ab eo ſibi conſilium capturos.* Propterea Cæſar Turcas antevenire cupiens, Staubio cohortis Præfecto negotium dat, ut in Pannoniam contendens, ſe Stephano Peteo adjungeret, qui ad Caſſoviam tribus cohortibus erat, atque una cum eo ad Ragotium perveniret. Sperabat enim, eos ſubito Ragotium in ſuam ſententiam perducturos. At Ragotius interpoſita cauſa rem in longiorem diem conferre, deinde *ſe paratum eſſe*, dicere, *oppida tradere, ſi Cæſaris ſigno impreſſas tabellas ad ſe perferrent. Non alio modo Cæſarem autboratum ſibi fore arbitrari.* Staubius, ut tandem aliquando res multoties tentata confici poſſet, tabellas ſigno impreſſas dare paratum eſſe reſ-

An. 1659 respondet. Tum Georgius, ut in re inopinata, primo animo deficit, deinde eo collecto dicit, *supervacaneum esse oppida tradere, quæ ex conditionibus reddere teneretur Cæsar, ubi ipse Transsylvaniæ Turcarum voluntate imperaret: se cum Turca in gratiam rediisse jam occultum non esse, quum Paniotto teste uti posset*. Hæc Cæsari renunciari mandans, eos ab se dimittit. Sic infectis rebus, quæ agere destinaverant, Viennam redeunt, atque quid gestum sit Cæsari exponunt; adduntque neque per vim rem consequi potuisse, quum Zatmariæ Præfectum, valido introducto præsidio, oppidum defendere velle cognovissent. Ex die, quo Staubius Viennam pervenerat, die tertio, nuncius ab Ragotio, exponens, venit, eadem, quæ Staubius renunciaverat, itemque magnopere orans, *ne animo deficeret, velut satis superque Germanis audacia, fortunaque tentata, opesque comminutæ essent. Ragotium licet externis auxiliis destitutum unum prælium fecisse, & id secundum. Conjectandum juvare, exiguis copiis ei missis, Cæsarem Pannoniis esse prospecturum. Ragotium Turcarum numero non terreri, quum virtutem magis, quam numerum in bello posse cognosceret. Nemini occultum esse, Turcarum partem rerum militarium imperitos esse, partem laxiore imperio habitos magis urbanis munditiis, quam belli laboribus se exercere velle, alios magis seditiosos, quam fortes esse. In Turcis denique omnibus inertiæ, mollitiæque probra, quæ excogitari possent, omnia esse; Transsylvanos contra, Germanosque asperiores res supervadere assuetos, veterum militari disciplina per manus tradita institutos non studere rebus, quibus effœminari possent animi. Magnam propterea spem habere, ne Germanorum quidem aspectum Turcas esse laturos, qui quo ampliores copias in armis habeant, eo majus impedimentum verius, quam subsidium sint ducturi.* His similia Pannoniis, Ragotius ostentavit, ut eos in suam sententiam inconsulto Cæsare perduceret. Quod quum accepisset Cæsar, timens, ne Pannonii, quos magna mobilitate se gerere non ignorabat, se cum Ragotio conjungerent, aspere in Ragotium ad Pannonios scribit, *ne aures ei præberent, qui socios sibi asciscere cuperet, qui suas florentes res cum ejus perditis misceant*. Ragotio item ea proponi jubet, quæ ad ejus mentem sanandam usui fore judicat. Hortaturque, ut in reliquum tempus Pannonios sollicitare desistat, si adversus se Germanum armare nollet. Hæc surdo dicta esse cognitum est, quoniam, velut explorata victoria, redditum sibi honorem in superbiam, ac libidinem vertere, neque facto, neque dicto abstinere, quod Turcas lacesseret. Litteræ etiam, quas ad Mehemetem Regem misit, ut ad ejus gratiam receptum ha-

haberet, magis, magisque eum contra se accenderunt. Earum hæc fuit sententia, *se satis jam factum ad Chiuperlii crudelitatem explendam existimare, quum omnia mala perpessus sit. Proinde sibi ignoscendo demonstraret, ipsum virum esse, & per se imperium administrare, nec Chiuperlii ingenio opus esse, qui privatas inimicitias in Magistratu exerceat. Si in se misericordia uteretur, se quingenta nummorum aureorum millia daturum, perpetuoque in ejus fide mansurum*. His litteris Constantinopolim relatis, incredibile memoratu est, quanta ira Mehemetes Rex, atque Chiuperlius exarsissent. Alter, quod sibi obiici cognoverat, se parum ingenio valere, quum rerum omnium summam ad Chiuperlium deferret: alter, quod contra se Regem accendendum curavisset. Uterque igitur Cæsarem suspectum habens, quod ab eo Georgii audaciam auctam credebat, Reningherio exponenti trux est, *Cæsari summopere displicuisse, Ragotium contempto ipsorum Imperio Berciajum domo ejecisse. Illum, quum frustra omnia tentavisset, ut ad sanitatem eum reduceret, nunc etiam eum persequi paratum esse, ut oppida reciperet*. Ad hæc pauca Chiuperlius Regis jussu respondet, *sibi occultum non esse, Cæsarem re ipsa Ragotio cupere, verbis vero ejus amentiam detestari: hoc tamen dicere, in terris esse neminem, quem superare diffideret*. His dictis Reningherium dimittit, Szedioque Acmeti Budæ Præfecto imperat, ut coactis omnibus, qui militiæ patientes essent, in Transylvaniam advolaret; edictumque proponeret, *Acatio uti obtemperarent, Ragotium vivum, aut necatum Regi traderent: cujus tanta sit clementia, ut quingenta nummorum aureorum millia imperata Transylvanis Acatio deprecatore remitteret*. His artibus Chiuperlius ab Ragotio per se mobiles Transylvanos alienaturum sperabat; sed aliter se res habuit: nam Transylvanorum pars, ut Turcarum avaritiam perspectam habebant, munificentiam eos simulavisse arbitrantur, pars id non ad suum, sed ad Acatii commodum pertinere cognoscentes, qui pecuniam jam exactam domum averterat, inceptum non omittere, & Ragotio præsto esse decernunt. Ragotius non alienum suis rationibus esse ratus, Turcas distinere, cum Valachiæ Principe fœdus facit, Georgitiæque duo hominum millia attribuit, ut in Moldaviam contenderet, si amissa recuperare posset; ipse suorum virtute, ac audacia fretus, contra Szedium Acmetem exiguis copiis proficisci non dubitat, etsi Comitis Buduani litteris certior fiebat, *Szedium ingentem exercitum in armis habere: non esse rem sui judicii fortunam periclitari, quum, si male pugnaret* (ut non inverisimile habita utriusque exercitus ratione videbatur) *suam, ac aliorum* An. 1659

An. 1659 *rum salutem in dubium devocaret. Reningberium cognovisse, Chiuperlium litterarum causa ab ipso ad Mehemetem Regem missarum ita in ipsum iram auxisse, ut nunquam bellum se depositurum esse juramento confirmavisset, nisi injurias ipsius morte ultus esset. Haberet proinde rationem sui periculi.* Hæc sive non credidisset, sive plus æquo suæ virtuti tribuisset Georgius, quam maximis potest itineribus ad Varadinum contendit, ut oppidanorum sibi deditorum auxilio urbem occupans, Turcas eo præsidio venientes excluderet. Quod consilium fortuna comprobavit, quum tam opportuno tempore pervenisset, ut vix ipse oppidum ingressus esset, quum millium Turcarum trium ab Szedio præmissorum pulvis cerneretur. Turcas, Georgium cum exercitu adesse cognoscentes, tantus incessit timor, ut non prius fugere desisterent, quam ad Szedium pervenirent. Conatus est Georgius equitatum ad eos insequendum mittere, sed plurium horarum spatio antecedentes ne carpendi quidem facultas fuit. Turcarum fuga tantum animi Georgio attulit, ut nullam interponi moram arbitraretur, quæ victoriam non moraretur. Postridie ergo, quantum accelerari potuit, qua Szedium iter habere intelligit, procedit. Ut secundus dies hostem in conspectum dedit, magnopere lætatur, quod ampliorem non esse Turcarum exercitum animadvertit. Szedius enim dedita opera arctius statuerat milites, ut exiguarum copiarum speciem præbens, Georgium ad fortunam tentandam impelleret. Nec eum opinio fefellit. Nam etsi Ragotius ex decem hominum millibus, quæ coegerat, ad millia septena superesse intelligebat, manus tamen cum eis conserere non timet. Sperabat, proclive sibi futurum duodecim Turcarum millia, quorum maxima pars nondum armorum vocabula cognovisset, (eam opinionem habebat) primo impetu delere. Tantam igitur rerum suarum fiduciam habet, ut pauca pro tempore militum confirmandorum causa diceret, alia addere nollet, quia orationem inventam esse dixit, ut dubii, non ut strenui confirmarentur. Duplicem ergo instruens aciem, ac in unaquaque earum equitatum dispertiens, hostes aggreditur, & ne ea quidem res eum terret, quod æquiore loco Szedium pedites positos habere, ac equitatu abundare vidisset. Ragotii pedites non eadem alacritate in prælio, atque in castris, usi sunt. Nam simul primum Szedium milites arctius collocavisse animadverterunt, ut consilio se ad pugnam eliceret, desperata victoria terga vertunt, nec Michaelis Michesii precibus, cui se eos Ragotius attribuerat, nec Ragotii minis, qui ad eum accurrerat, fieri potuit, ut prælium restituerent. Tum Ragotius secum reputat, utrum ex usu esset receptui

ceptui canere, an fortunam periclitari. Sed ubi eo processum vidit, ut vel extrema audere, vel eos inultos interfici in fuga oporteret, ultima periclitari statuit. Ad hoc consilium capiendum illa quoque res Ragotium incitavit, quod etiamsi Deus eam mentem Turcis daret, ut Transylvanos non persequerentur, sibi tamen de Imperio desperandum esse existimabat: quoniam ab se, quem propter virtutem, ac animi magnitudinem Transylvani sequebantur, timoris opinione data, ne desereretur, timebat. Facilius enim etiam amisso exercitu, dum magnum animum præberet, quam eodem salvo, dum patriam virtutem proiiceret, Imperium retinere se posse existimabat. Propterea dicit, *omniam salutem in una equitum audacia positam esse: hanc peditum ignaviter factum delere posse. Huc rem ductam esse, ut vel audaciam præstantibus fortuna victoriam daret, vel omnino pereundum esset: præstare per virtutem mori, funestam victoriam hostibus relinquendo, quam per dedecus in fuga impune trucidari.* Hortatur igitur omnes, *ut, si victoriam sibi parere non possent, saltem eniterentur, ne ignominia ulla in Transylvanis remaneret.* His dictis, ipse apud primos agere, pugnam restituere, quos fortissimos, ac firmissimos animadvertebat aggredi, dubios terrere, omnes circuire, nihil quietum pati, recentes defessis submittere. Hoc modo quum tribus circiter horis pugnatum esset, Ragotius hostium equitatum in fugam dat. Cohortes vero tres a Szedio submissæ fugam suorum comprimunt, & prælium redintegrant. Pauloque post, qui fugerant, equites reversi, ut fugæ ignominiam deleant, acriter instant: hoc idem faciunt reliqui. Sic rerum commutatione facta, quum continenter horis sex acriter utrinque pugnatum esset, jam subsidii spes, jam ante omnia animus Transylvanos deficit. Paulatim igitur pedes referentes, pugnam remittunt. Favore noctis omnes incolumes abeunt, exceptis quingentis, qui adversis vulneribus conciderant. Ex hujus rei eventu cognoscere licet, quantum præsidii sit hominibus in audacia, & fortitudine: nam equites, qui utramque præstiterunt, postquam supra hostium millia quaterna interfecerunt, intacti profugiunt; at pedites, qui primo congressu animo defecerant, in acie, & fuga interficiuntur: paucos ex tanto numero pedum velocitas tutatur. Ex Ragotii exercitu ratione habita ad duo millia, & quingenti superfuerunt. Turcæ bellicis tormentis, impedimentisque potiuntur. Noctem Szedius ad quietem exercitui dat, ut albente cœlo Ragotium consectaretur. Sed in castris adeo lætitia agitata est, ut, quum nemo nisi sub primam lucem se quieti dedisset, necessario in meridiem consilium persectionis transferri An. 1659

 opor-

An. 1659 oportuerit. Cum Ragotio licet consilium, tamen fortuna non stabat: quoniam parum abfuit, quin ea ipsum Szedio obiiceret, posteaquam totam noctem iter continuaverat: nam Ragotio iter in Valachiam habenti ubi nunciatum fuit, Gigam ab Scythis expulsum, necessario iter convertit, speculatoresque præmittit. Per quos quum Turcas iter ad dextram habere, qua ipse ibat, cognovisset, se in sinistram vertit; maxime dolens suum consilium in Valachiam perveniendi non cessisse, quoniam Gigæ auxiliis confirmatus iterum rem pugnæ committere volebat, ut detrimentum prius sarcitum, quam acceptum ab Transylvanis cognosceretur. Sed hic non fuit periculorum finis; quoniam etiam Georgitiam, quem in Moldaviam ab Georgio missum distinendi causa Turcas demonstravimus, omnibus amissis vix fuga se ex periculo eripuisse accepit. His omnibus adversis rebus non modo non deserit sese Georgius, (tanta ipsi, nescio, temeritas, an animi magnitudo inerat) sed fortunam iterum periclitatus esset, nisi metus ingens fuisset, Transylvanos se esse deserturos. Statuit idcirco tantum expectare, dum cognosceret, quid consilii de sua libertate ab Transylvanis initum esset, ut ipse quoque pro re, & tempore consilium caperet. Optima hæc fuit ratio: nam nihil tunc temporis profecisset, quum mobiles Transylvani sibi desperavissent, Berciajumque orarent, sibi ut ignoscat. Berciajus egregiam in omnes voluntatem simulare, cunctos allicere. Hac de re etiam ii, qui Ragotio favebant, ei gratias agunt, quod ab Turcis de stipendii levamento impetravisset. Hi solum periculi vitandi gratia illum conveniunt, quum ejus immanem avaritiam animo continerent. At ubi Scythas non venire, Szediumque Transylvania excessisse viderunt, ejus opera tantum se effugisse periculum (ut Acatius dictitabat) rati, in gratiam eum recipiunt, præcipue quia ærumnis eum didicisse, cives levi imperio habere, sibi persuaserant. Hoc quum vidisset Ragotius, timens, ne ejus preces non audirentur, si ad bellum Transylvanos hortaretur, optimum esse statuit quieti studere, & sic novum sibi induisse ingenium simulare, consilium subito depositurus, quum vel Turcas, vel Berciajum criminandi occasionem nactus esset. Voto statim, ut fit, natura subscripsit: nam per suos amicos, eosque, quos pecunia corruperat, cognovit, non Acatio deprecatore id Transylvanis datum, ut ab eorum finibus Szedius exercitum eduxisset, Scythæque populatum agros non venissent; sed potius, vel quod hyems appropinquaret, vel Chiuperlii jussu, ne, patefacto devincendæ Transylvaniæ consilio, exiguas Szedii copias nullo negotio hoc tempore opprimerent Transylvani, quo

suis

suis ferre opem non posset. Propterea principio veris confestim Turcas esse venturos conjectabat. His rebus fieri ab Transylvanis fidem posse multis de causis Georgius intelligebat; quarum ea erat præcipua, quod nunquam intentius omnibus Provinciis delectus habitus, bellumque apparatum ab Mehemete esset. Quo nam hæc omnia nisi adversus Transylvanos? Hanc occasionem prætermittere nolens, Ragotius criminose de Acatio loqui cœpit, *non communis commodi gratia, neque Acatii precibus Chiuperlium exercitum Transylvania excedere jussisse, sed ut majore apparatu inito vere eum mittere posset. Acatium cum Turcis Civitatis prodendæ consilia iniisse. Hæc certis autboribus se comperisse. Occurrendum subito pravis consiliis. Libertatem non esse deserendam, nisi cum vita: æquum esse, viros fortes ita se præbere, ut, si omnia adempta essent, saltem animos eis non ereptos esse appareat.* Hæc sæpius dictitando, effecit, ut eam rem sibi cogitandam existimarent Transylvani. Qui propterea ubi omnia, quæ ad bellum usui essent, apparari, Szedium exercitum contrahere, supplementum Prætorianis expectare cognoverunt, hæc omnia tantopere ad suam perniciem pertinere arbitrantur, quantopere nullam novi belli causam exortam esse constabat. Omnem postremo expulit dubitationem Szedii in reficiendis veteribus pontibus diligentia, novisque ad ea loca Savi fluminis instituendis, qua brevissimum, ac facillimum in Transylvaniam iter esset. Quibus rebus ut occurrant, suam salutem Ragotio committere decernunt. Hic oblata facultate subito delectum habere, omnia parare, quibus rebus potest, se munire. Quibus rebus Viennam nunciatis, stupor omnes defigit: nihil enim tam insperatum, atque inopinatum accidere iis potuit, qui Deo gratias egerant, quod, ut optatam omnibus quietem daret, non minus Turcæ, quam Ragotius novum sibi ingenium induissent. Auget timorem Reningherii nuncius, qui docuit, pro Szedii victoria supplicationem indictam, ubique lætitiam agitatam, majorem, quam antea, arrogantiam sibi Chiuperlium sumpsisse, quod Valachia, Moldaviaque perdomita, & Ragotio calamitatibus fracto, Transylvaniam facilius devincere posse existimaret. Addidit præterea de causis, quare Szedius victoriam non exercuisset, quas quia superius enunciavi, libenter nunc prætereo. His rebus in unum congruentibus, haud dubium bellum Cæsar habebat. Sub hoc tempus Solimanus ab Mehemete Rege legatus gratulans, *quod ad Imperium Leopoldus evectus esset*, Viennam venit, exponens *ejus in Cæsarem studium*, dicensque, *errare eos, qui apparatus in Pannoniæ, Transylvaniæque perniciem pertinere existimarent. Re-* An.1659

gem

An. 1659 *gem Transylvanis jam ignovisse, ubi Acatium observari cognovisset. In milites vero conscribendos totum mente, animoque eum insistere, ut Cretæ receptæ suam laudem faciat. Ejus dignitatem pati non posse, ut tandem Venetos audaciæ pœnitere non cogat. Halio rerum militarium non minus peritissimo, quam magni animi, ac expertæ probitatis viro, qui mira cum laude compluribus Asiæ provinciis præfuisset, Imperii summam tradidisse, ut probitate ad militibus imperandum, virtute ad Venetos opprimendos utatur.* Alia addidit, quæ suspicionem eam auxerunt, Chiuperlium rem sæpius propter alias occupationes nequicquam tentatam conficere nunc velle, præcipue quum apud Turcas eam consuetudinem esse constaret, ut consilii occultandi gratia aliud paratum in lingua, aliud in pectore clausum habeant, aliudque postremo suscipiant. Quum de moribus, atque Halii virtute quæreret Cæsar, vera esse reperiebat, quæ Solimanus de animi magnitudine, ac bellicæ laudis opinione dixerat, item magna eum inter suos authoritate esse favore Reginæ, cujus negotiorum curator erat. Id modo comperire non poterat, cur Chiuperlius ipse exercitum in Transylvaniam non duceret, ut devictæ Civitatis gloriam ferret, quum senectus, quam Chiuperlio esse impedimento dicebant, quo minus itineris laborem susciperet, Halio quoque officeret. Opinio tamen tunc temporis sine authore exiit, Reginæ precibus, dissuadente Chiuperlio, Mehemetem Halio Imperii summam tradidisse, ut rebus prospere gestis ejus authoritas amplificaretur. Sic Chiuperlio mortuo ad virum sibi fidum rerum omnium summa redire poterat. Mihi verisimilius videtur, Chiuperlio suadente, hoc negotii Halio datum, ut absens magis, magisque se Zaimæ Reginæ insinuare non posset. Huc accedebat, quod maximi Chiuperlii referret, virum maximæ authoritatis periculis objectari, quem aliqua illata causa interficere se non posse intelligebat, ubi Zaimæ animum offendere nollet. His rebus cognitis Cæsar sibi consilium capiendum existimat, sed eisdem rationibus, atque antea, nunc etiam bellum sumere recusat. Legatum tamen ad Georgium mittit, qui hortaretur, *ut Principatu se abdicando periculum vitaret, & oppida sibi traderet.* Interea se ad omnem casum parat, exercitumque in Pannoniam mittit, ut per vim ab Ragotio hoc obtineat, ut apud Turcas formidinem faciat, ut demum eosdem opinione maximæ virtutis, alacritatisque ab proposito deterreat. Litteras ad Reningherium mittit, eumque docet, quid Chiuperlio exponi vellet. Hic subito Chiuperlium conveniens, proponit, *Cæsarem Mehemeti Turcarum Regi summopere cupere: propterea eum habere in animo, fædus*

dus

dus non rumpere, nec Ragotio subsidio esse, sed potius contra ipsum exercitum mittere velle, ut Zatmariam recipiat. Ad hæc Chiuperlius, *se Cæsarem non timere*, respondet. *Si bellum inferre vellet, ne cunctaretur, quoniam illud maximarum ærumnarum ei initium futurum speraret, quum ipse agrestium omnium in maxima mala ob populationes ab Pannoniis illatas præcipitatorum ultor esset.* Tum Reningherius *sibi persuaderi* dicit, *hoc ita inconsulto Cęsare evenisse, ut injussu Chiuperlii Turcæ depopulatū Pannoniorum agros venissent.* Ad hęc nihil respondere Chiuperlio visum est. Maximoque terrori Reningherio fuit, supplicium Ragotii legati, qui, quum pecuniæ vi Turcæ voluntatem redimere vellet, pro exploratore occisus est. Quod ubi Georgius cognovit, rem frustra tentatam omittere tandem, & ad arma, in quibus omnia sua sita cognoscebat, descendere decernit. Itaque partim pecunia, partim gratia, partim authoritate coacto exercitu in imprudentem Acatium inita hyeme impetum facere statuit, priusquam Turcarum subsidiis confirmari, atque ex timore se recipere posset. In eo enim victoriæ summam positam esse sibi persuaserat, si Berciajum captum interficeret. Hunc enim Turcas accersere, hunc eos contra se accendere arbitrabatur: quo mortuo nihil sibi timendum judicabat. Berciajus quum se ad resistendum infirmum esse videret, eodem confugio, quo proximo anno, uti decreverat. Sed Georgius ut de ejus consilio conjectura judicaverat, illud antevenit, atque itinera omnia, quæ ad Devam ferebant, obsidet. Sic magnæ fortunæ fuit, Berciajum opportuno tempore insidias positas per sibi fideles homines cognovisse, ut cum paucis equitibus Cibinium se recipere valeret. Hoc oppidum sibi opportunum judicabat, quum quod in aperto loco positum muris, atque turribus satis nota ratione institutis, (recentiores bastiones appellant) præterea fossa, quam aqua ex flumine, quod prope est Cibinium nomine, derivata complet, muniebatur, tum quod singulari oppidanorum studio utebatur, quibus præcipue indulserat. Tam secreto iter habuit, ut complures dies, quo contendisset, Georgius ignoraret. Jam, ut in tali re solet, nonnulli cum paucis equitibus uno itinere, alii alia via eum in Turcarum fines se recipientem vidisse dicebant. His authoribus ita fidem præstitit Ragotius, ut aliis, qui Berciajum Cibinium se retulisse nunciabant, credere nollet. Hoc modo partim Acatii arte, partim sua pertinacia ita Ragotius ludificatus est, ut mille, & quingentos Turcas ad se recipiendi tempus Berciajo non defuerit; quum, si Ragotius, ubi primum rumorem exiisse cognovisset, magnis itineribus, ut postea fecit, contendisset, Turcas ingressu interclusisset: & sic haud du-

An. 1659

An.1660 dubie Acatium oppressisset. Sero quum castra ad Cibinium movisset Ragotius, & frumentariam rem, aliaque ad oppidorum defensionem necessaria Acatium providisse non ignoraret, tamen durissimo tempore, quo neque sub pellibus milites contineri poterant, rem temere suscipit. Ejus tamen audacia res ex difficillimis facillimas redigebat; quoniam, quum vix hominum octona millia in armis haberet, quæ nec ad oppugnandum, nec ad oppidum obsidendum sufficere eum non fugiebat, rem consecuturum sperabat. Acatius Georgii temeritatem perspiciens, ejus augere amentiam, quam maximam potest, metus opinionem præbere, nunquam eruptiones facere, atque supplices legatos de compositione mittere. Consilium erat, deditionis simulatione Ragotii spem augendo rem in longiorem diem conferre, ut sine vulnere non assuetos laboribus milites conficeret. Eadem Szedius Acmetes Budæ Præfectus respiciens, exercitum eo non mittere optimum judicabat, præcipue ubi mille, & quingentos a se missos oppido receptos cognovit. His artibus Ragotium eludi ita fama valebat, ut non semel ab amicis hoc ad eum perlatum esset: sed ipse sive quod maximam suarum rerum fiduciam habebat, sive quod nihil suæ virtuti infectum arbitrabatur, sive suæ dignitatis non esse judicans, vano incepto discedere, omnia prius pati, quam rem non assequi constituit. Hoc etsi pars nulla ratione, alii judicio factum dicebant, tamen ne unus quidem repertus est, qui nimiam ejus fiduciam, vel verius amentiam non improbaret, quum partem quoque copiarum Georgitiæ, atque Serbano attribuere periculosum non duxisset, ut in Valachiam, Moldaviamque distinendi Turcarum manus causa contenderent. Sed neque in expeditionem missi diversum, atque antea, (ægerrime perpauci ex fuga, reliquis interfectis, in castra revertuntur) neque oppugnatio alium, atque rerum militarium periti judicaverant, eventum excepit: quoniam tametsi deditionis conditionibus se frustrari, & ex die diem ab Acatio duci, ad hoc etsi rem per vim consequi non posse Ragotius intelligebat, tamen ne inito quidem vere oppugnationem relinquere voluit, ut optime de se meritis Haidonibus subveniat. Qui quum omnem belli tempestatem ad se translatam vidissent, ad Ragotium legatos, auxilium orantes, miserunt, simulque docentes, *Szedium supra hominum millia viginti in armis habere; se arma cœpisse ad sex millium numerum. Sperare, si sibi Ragotius se conjungeret, imbelles Turcas nullo negotio pellere posse.* Haidones tum suo merito, quod semper Ragotii fidem secuti essent, tum ejus consilio confisi, quod tantam opportunitatem eum nunquam corrupturum confidebant, imperii

sum-

fummam Francifco Julajo, Francifcoque Barconio permittunt. An.1660
Expeditis omnibus iter facere incipiunt, ut, quam citiffime poffent, Ragotio fe conjungerent. In itinere vero Ragotii litteræ Julajo redduntur, *fe infecto negotio difcedere non poffe, eo magis, quod brevi æquis conditionibus Cibinium recepturum fperaret: hoc non pofthabendum judicaviffe, quum tantam de Haidonum virtute opinionem habeat, ut ab folis Turcas propelli poffe confideret*. His litteris recitatis magna omnium perturbatio facta eft. Julajus collegæ proponit, utilius effe arma ponere, & potius Turcarum benignitatem deditionis beneficio obftrictorum, quam eorundem vim experiri. Refiftitur a Barconio. Ab fua fententia fe non difceffurum Julajus pronunciat; remque multitudini exponit. Hæc res apud alios gaudium, quod metu fe liberari intelligebant, apud majorem partem mæftitiam facit, quia per virtutem interfici, quam inultos per dedecus jugulari malebant. Tanta ergo diffenfio inter eos extitit, ut parum abeffet, quin ad arma defcenderent. Tandem Barconius poteftatem facit eis fui confilii ab reliquis feparandi, qui fortunam tentare non auderent, quum ipfe, aliique fortes viri communem injuriam ulcifci velint. Ars illa erat, ut eos ne timoris quidem fufpicionem vitare puderet, quum alios tantam animi præfentiam præftare animadverterent. At opinio Barconium falfum habuit, quoniam hac facultate tributa extemplo duo circiter millia cum Julajo difcedunt. Quare magna difficultate afficiuntur illi, quibus antiquior omnibus rebus libertas erat, quum eos loco hoftium habere decreviffent. Sed ubi in mentem venit, turpe effe in cives viros effe, legatos ad Szedium Martinum Badovajum, Francifcumque Stepenem mittendi confilium capiunt, qui omnes facti hoftilis purgarent. Hos fimulac Szedius vidit, retineri jubet: nam poft direpta intra paucos dies plura caftella, agros vaftatos, omnia incenfa, complures captos, ne eis quidquam reliqui feciffe dici poffet, libertatem adimere exoptabat. Stepenem poftea domum dimittit, qui fuis nunciaret, *Szedium credere ærumnas ipfis documento fuiffe in reliquum tempus nunquam Turcarum imperium contemnendi, fed jurejurando fe obftringendi, non recufaturos, quominus perpetuo fub Turcarum Regis ditione fint, quum hæc una deprecandi pericula conditio effet*. Hæc ubi ad Haidones perlata funt, utpote non magis magno animo, quam impigri erant, tantam injuriam non ferre, fed potius fortunam, quæcumque accidat, experiri primo ftatuunt. Sed quum poftea animadverterent præftare nunc tempori cedere, ut opportunitatem injurias ulcifcendi opperirentur, quam fruftra maximam dimicationem

K fubi-

An.1660 subire, Stepenem remittunt, qui se imperata facturos polliceretur. His in fidem receptis, Szedius tempus consumere arbitratur, ubi populationibus tantum studeret: hac enim re ad se belli confecti gloriam non perventuram, exercitu Ragotii salvo, sciebat. Igitur eum delere magnopere cupiens, antequam Halius, quem in itinere esse audiebat, perveniret, ad Cibinium contendere cogitabat: sed considerans postea, Ragotium fuga periculum vitaturum esse, ne una ex parte oppidi præsidio, altera ingenti exercitu circumsisteretur, dolo eum capere decernit. Hoc respiciens, duobus militibus magnis pollicitationibus persuadet, ut ad Ragotium transeant. Hos edocuit, quid interrogati responderent. Qui ubi jussa effecerunt, quod id præter consuetudinem acciderat, miratus Georgius, quærit ex eis causam. Qui, *se magna ex parte metu adductos perfugisse* pronunciant, *quod fama accepissent, Ragotium relicta oppugnatione adventare; cui quum resisti non posse constaret, quod Szedius dulcedine prædandi captus, majorem exercitus partem trans Tibiscum in expeditionem misisset, sibique vix hominum millia sex, in his ægros reliquisset, se in pedibus sibi subsidium posuisse. Szedii etiam avaritiam se præterea novam experiri fortunam coegisse, quum non contentus ea re, quod prædam omnem domum avertat, nihil reliqui faciat militibus, Provincialibusque. Hac de causa omnes ab ipso ita alienatos esse, ut quam maxime se cum Georgio conjungere optarent.* Addunt *de novis exortis seditionibus, Haliumque cum exercitu in Transylvaniam iter habentem retractum esse, quum metus ingens esset, eum unum ex conjurationis authoribus esse. Ejus exercitum Amuratem quendam Mehemeti fidum accepisse, & itinere converso Constinopolim petere instituisse, ut seditiosis obviam eat. Ad Szedium quoque Mehemetis mandata perlata esse, ut ipse etiam, quam maximis itineribus posset, cum exercitu Constantinopolim veniret: sed eum magna sollicitudine affectum esse fama, quæ ad ipsum de cæde populatorum ab Pannoniis facta pervenerat.* Alia his similia addiderunt, quæ nullo alio indicio ficta ad Ragotii voluntatem videbantur. Ab Ragotio tamen his fides fit, quod eum tanta harum rerum cupido tenebat, ut incredibiliora quoque credidisset. Nullumque spatium ad cognoscendum sibi relinquens, quoniam illud hostibus ad se ex timore recipiendos dari arbitrabatur, temere authore hoste de summis rebus consilium capit. Discedens equites non explorandi causa, sed Haidones, reliquosque Transylvanos certiores de suo adventu faciendi gratia præmittit. In itinere complures nactus, per quos cognoscere facilius potuisset, se ab perfugis deceptum, studio tamen quam ocyssime negotii conficien-

ficiendi quærere de iis rebus prætermisit. Quum quinque dierum iter processisset, non procul Szedium in stativis considere intelligit. *Tum ad prædam*, inquit, *properate milites: hoc die ex virtute gloria, divitiæ, præterea libertas invenietur. An non ex perfugis audistis, Turcarum rem in angusto esse? Omnium superioris temporis laborum fructus in hoc puncto temporis constat. Accelerate ergo, ut prius Turcæ se victos esse, quam vos pervenisse sentiant.* Hæc verba tantum militum animis addiderunt, ut quatuor passuum millium spatio prope puncto temporis confecto in hostium conspectum venirent. Ex castrorum tractu Turcarum multitudinem cognoscens, animo non parum primo permovetur Ragotius, deinde considerans, Turcarum castra plurimum in latitudinem dedita opera patere, ut ampliorum copiarum speciem præbendo in contemptum Transylvanis non venirent, animum colligit. De hac Szedii ratione licet conjectura judicaverat, tamen, quia etiam rumorem pro re comperta habere solebat, suis rem, veluti certis authoribus cognitam, exponit. Additque, *agitedum fortem animum gerite: comparate vos ad castra eundum: ne oculorum quidem vestrorum aciem sustinebunt ignavissimi, quum frustra fraude se usos esse cognoverint. Hoc optime etiam intelligent, si clamorem vestræ audaciæ indicem audient. Proinde eum tollite: ne timete.* Sublatus clamor non qualis illorum est, qui victoriam animo provident, sed illorum, qui metu simul, simul spe agitantur. Jussi progredi, dubii duo passuum millia ex eo loco procedunt. Quum mille passus castra ab castris distabant, tum sui fallendi causa Turcas ad se transivisse Transylvani cognoscunt, quod eos ad Szedium iterum profugisse reperierunt. Hac re cognita, quum omnem salutis spem sibi præcisam cognoscerent, castra lamentis implent: tantusque timor eos præoccupaverat, ut quum venissent sub meridiem, tamen propter timorem ne castra quidem munire audebant. Ragotius inter suorum terrorem, ac Turcarum cunctationem omnes circuit, oratque, *ne tam cito sibi diffiderent. Consuesse quandoque Deum falsis nunciis Christianos ad pugnam impellere, ut victoria potirentur, qui alioquin perterriti fortunam non tentavissent. Proinde si pro viribus castra munirent, & strenuam operam darent, se magnam victoriæ spem habiturum.* His verbis, & factis, quod princeps ipse cum reliquis præfectis in opere versabatur, omnes ad laborem ita accendit, ut paulo post solis occasum jam plene castrorum munitiones essent perfectæ. Nocte nemo fuit, qui conquiesceret, sed quum vento arborum frondes agitari audiebant, Turcas venire rati, arreptis armis tumultum faciebant. Mane cuncti Ragotium An. 1660

An. 1660 adeunt, atque dicunt, *non dubitari, quin quinque, & viginti millia hominum Szedius in armis habeat; se vix ad octo millia esse totius byemis labore confecta. Cur trucidandos veluti pecora se egregie de ipso meritos obiiceret? Vel quare fame consumi exercitum pateretur? Satis extremam famem se magna constantia alias tolerasse; nunc vero omni alia spe amissa, quid commeatu interclusos ab innumeris equitibus profectione ad salutem contendere vetaret?* Hæc verba ut non minimam difficultatem ad consilium capiendum Ragotio attulerant, res ad concilium delata est. Ad concilium Præfectos omnes, ad hoc gregarios illos, qui multitudinis favore aliqua authoritate essent, Ragotius adhibet. Sententiæ igitur a plerisque dicebantur, *ut de secunda vigilia relictis impedimentis ad salutem contenderent, quum paucos labore confectos, ac adversis rebus perculsos cum tot Turcis integris, ac opinione recentis victoriæ ferocioribus nec æquo marte manus conferere posse constaret, atque nec intra castra subsidii spes continere se valeret. Turcas equitatu obsessis itineribus rei frumentariæ sibi facultatem ademisse: quid expectarent, dum consumpto frumento, quod secum duxissent, fame pereant?* Concludebant, *neminem consilium hoc improbaturum, nisi adeo demens sit, ut adhuc perfugis præstare fidem vellet.* At Michael Michesius, qui etiam in calamitate Georgio fidelis erat, contra id, quod naturæ vitio fit, percontatus est, *quid tandem ubi timoris plena sententia accepta esset? Utrum adhibita diligentia profectionem occultare possent? an nibilo minus eam sint Turcæ perspecturi? Sive enim fugam texerint, quem dubitare, quin tandem sint consecuturi? & Transylvaniam sine periculo devicturi, quum neque tunc eis obsistendi facultas sit? Sin autem consilium Turcæ sint intellecturi, & cui certum non esse, eos immisso equitatu se in fuga occupatos interfecturos? Cogitarent quo progrederentur: sibi melius esse videri fortunam acie cum aliqua spe tentare, quam certo etiam timoris data suspicione interfici.* Res licet ad meridiem disputatione perducta fuit, tamen nullius sententia accepta, vel improbata Georgius concilium dimittit. Qui quum complures transisse dies vidisset, nec in alia re Turcas esse occupatos, quam in obsidendis viis animadverteret, id ab Szedio fieri conjectat, ut rem diutius duceret, donec ampliora subsidia convenirent: modo conscriptos milites prælio obiicere eum periculosum putare judicat. Ragotius igitur haud dubium habens, Szedium satis, superque, cunctando, timoris confessionem expressisse, prælium committere statuit. Ad hoc consilium cum supra enarratis causis hæc quoque ratio eum deduxit, quod, ne Transylvanorum voluntates ab se alienaret, timebat, quum fama

ma ad eos perveniret, se ab timidissimis obsideri. Plurimum enim nocere hoc illis sciebat, qui magna ex parte vulgi studio enisi, bellum trahunt; quoniam hac opinione, ut per se nihil plebe mobilius est, mutare facile consilium posset. Militum concionem advocantem ad hunc modum disseruisse mihi traditum est. *Quandiu vos injustissima barbarorum imperia laturi eritis, satis intelligere non possum: nam quum ad finem ventum esse arbitrabar, nunc aliam de vobis opinionem habeam, oportet. Quæ major dementiæ vis vestras mentes turbare potest, quum eos timeatis, qui vos verentur, quosque contemnendo timidiores efficere potestis? Animo, audacia opus est. In manu eorum, qui ea præstant, esse constat, liberos, conjuges, parentesque ab imminentibus periculis eripere. At mortis metum impedimenti loco esse credo, quominus ea præstetis. Hoc si verum esset, ut est falsum, quod virtus, ac animi magnitudo pro muro habentur, tamen optanda res eveniret: nam si mors, ut omnium optima a Deo tribuitur, utpote una, quæ innumeris finem facit ærumnis, & ad futura vitæ gaudia aditum aperit, quantum est optanda illa per virtutem, quæ egregii facinoris fama mortales immortales facit. Sed quid? cur vitam vobis reliqui fieri adempta libertate optatis? tantum ne servitutis vos tenet desiderium? tantum ne ignaviæ studetis, ut facultatem quoque belli facinora ad alias virtutes addendi vobis eripi cupiatis? Cur, quum vitam veluti pecora transigere optaretis, me audacem, ac fortem Ducem sumptis armis secuti estis? Proh ignaviam! Satis ne formas hominum habere putatis? at has ærumnæ deformabunt. An parum non est vobis, vocem solum exprimere posse? at maximus dolor prohibebit. Satis ne vobis est animam retinere? at hanc, quandiu immanissimis hostibus placebit, habebitis. Sequitur, sequitur vos mors, quum eam effugitis: nam libertate amissa omnia cruciatuum exempla Turcæ statuent. Non de gloria, non de Imperio, non de fortunis modo, sed de vestra salute, de libertate, de religione actum est, si vos viros esse pudebit. Et quid ignavius dici potest, ne ea quidem posse Transylvanos retinere, quæ a majoribus, tot, tantisque laboribus parta, tot, tantisque cruciatibus conservata accepimus? Quid turpius hac re fingi, aut excogitari potest? Non dubium est, quin tot laborum, quos æquo animo sumpserunt majores, at illa nobis relinquerent, nunc eos pœniteat. Quos si a mortuis excitare liceret, jam ita dicentes audirem. O frustra a nobis insudatos labores! O nostram miseram conditionem! O ignavissimos, & dignos nostris detestationibus filios! O indignos, ut filiorum nostrorum nomine appellemini! Tantum ne virium, an animi vobis non est, ut desidum Turcarum cupidita-* An. 1660

ti

An.1660 *ti obviam ire non audeatis? Non ne cui animus est, eidem satis virium est? Vel utrumque, vel neutrum vobis esse, confiteamini, oportet. Liceat per nos, vos eis oppida tradere, gravius tributum pendere, si mitiores, non asperiores in vos fieri, si iniquiora alia ex aliis eos nonpostulare cognoveritis. Alias quæ conditio erit? His similia, & fortasse majora dicerent, quæ me nunc ante oculos ponere, & pudet, & piget, ne contumeliis vos ad virtutem accendere videar. Non hoc meum est consilium; sed potius precibus vestros animos arrigere cupio, ne committatis, ut macula, & ignominia in vobis remaneat, neu Turcarum numero terreamini: nam fando pluries vos audivisse credo, sæpius parva manu ingentes exercitus fusos esse, & quod plus est, non semel Christianos Deo fuisse curæ apparuisse, quum pauci plures deleverunt. Et persuadere vobis potestis, Deum vos deserturum, quum ejus causam, quum religionem defenditis? Magna me etiam victoriæ spes tenet, quum considero, Turcis, qui coacti nomen dederunt, inutile esse pro unius potentia pericula obire, & pro Præfectorum profunda avaritia, qui uni prædam omnem avertunt, vobisque necessarium esse, libertatem, religionem defendere. Non vos pro meo dominatu, sed potius ego pro vestra incolumitate sum dimicaturus, qui nullo alio consilio, ut imperium mihi deferretur petii, quam ut vos ab injuria probibeam. Eam rem simulatque me consequi non posse judicavistis, non minus libenter Principatu abii, quam primum illum inii. Rursus, ubi meam operam ex usu Transylvaniæ esse arbitrati estis, laborem sumere non recusavi. Potius ergo mihi ad vestrum præscriptum, quam vobis ad meum agere oportuit. Quid mirum esset, quum ego omnibus rebus vestram salutem cariorem habeam, si vos proprium bonum post alia non duceretis? Utinam eandem operam pro vobismetipsis, atque ego, præstaretis. Utinam ut me Ducem in castris, ita in pugna sequeremini: explorata victoria esset: vobisque in libertate, mihi in Principatu ætatem agere sine metu liceret. Quod si extrema tentare, atque libertatem in dextris portare oblivisceremini, quid aliud esset, quam patriam prodere, & quantum in vobis esset, liberos, conjuges hostibus ad supplicium tradere. Hoc de vobis nunquam mibi persuasum habere potui, & nunquam tantum scelus vos admissuros confido, ut vestram libertatem deserentes, a me studio publicæ quietis superari videamini: sed potius vos viros fore spero, ut saltem funestam victoriam hostibus relinquatis.* Postquam finem orationi Ragotius fecit, qui audiendi studio taciti aderant, quasi nihil ea permoverentur, illi magno sublato clamore Ragotium orant, ne suam fidem juxta, ac virtutem experiri dubitet: se magno cum do-

dolore timoris suspicionem sustinere: proinde diem pugnæ repræsentaret, quo citius ignominia virtute aboliretur. Exitus pugnæ docuit, multum animis militum oratione Imperatoris addi: quoniam ex timidis alacres Transylvanos Ragotii verba fecisse compertum fuit. Nam statim, raptis signis, castris egredientes, & Ragotio triplicem aciem instruendi, & Szedio pugnæ facultatem præbuerunt. Szedius etsi prælio supersedere statuerat, ut majorem metus opinionem præbendo Transylvanum temerariorem efficeret, tamen, ubi eum sic paratum vidit, ut in castra impetum facere auderet, pugnam non detractat. Ex castris exercitum educens, paucis pro tempore militem ad virtutem hortatur. *En fortissimi viri*, inquit, *quam petiistis prælii facultatem. Nolite nunc quæso fallere, quam vestri usus est, quam de vestra virtute habeo opinionem. Magnum animum vos gerentes non sustinebunt Transylvani, qui alias inertes ne conspectum quidem vestrum ferre valuerunt. Iidem sunt Transylvani, idem Dux, quos paucis ante mensibus acie dimicare audentes per virtutem fudistis. Præterea Ragotii exitus jam adest, id vestra ne virtute, an Halii exercitus alacritate accidat, modo agitur. Pudeat vos, quam gloriam, prædamque vobis parere potestis, eam Halio reservare. Omnia matura sunt, præda, gloria belli, si viri esse velitis: at dubia, si, ut Turcas decet, virtutem non præstaveritis.* Plura dicere cupientem Ragotius prohibet. Hic primus ex dextro cornu, quod ipse tenebat, procurrit, atque in sinistrum Turcarum, ubi Szedius constiterat, impetum cum mille, & quingentis faciens, viam ferro suis aperire, in repugnantes se eiicere hostes, impetus unus excipere, suo exemplo alios ad virtutem accendere. Eodem tempore ex sinistro cornu Michael Michesius, ac ex media acie Georgius Cevalius, alter in mediam aciem, alter in dextrum Turcarum cornu tanta vi se effundunt, ut aliud tempus ad conandum defuturum existimantes, ultima auderent. Nulla interposita dubitatione dicere audeo, nihil his ad virtutem defuisse, quod sicut quam minimum spatii primum ad se colligendos Turcis non dederunt, ita intervallum ad integros pro sauciis accersendos, ac subsidia laborantibus submittenda eis non reliquerunt. Cevalii audaciæ fortuna non defuit: nam quum Amuratem Szedii nepotem, optimæ spei adolescentem, mediæ aciei præpositum interfecisset, magnam partem amisso Duce pedes referentem obtruncat. Postea ubi hostem, quem sibi sors obtulerat, fusum vidit, in mediam pugnæ molem progredi statuit. Videns ergo plurimum esse periculi, ubi Michesius pugnabat, quod tres Prætorianorum cohortes, quæ compluribus in-

An. 1660

An. 1660 inveteraverant præliis, alios rerum militarium imperitos confirmabant, eo ab latere se ostendit. Hoc ubi viderunt, tyrones sese fugæ mandant, veterani vero dum fugiendo ante partum militiæ decus amittere turpe sibi ducunt, ac ordines servant, magno cum periculo ferocium Transylvanorum impetum sustinent. Hoc quum pugnaretur modo, jam Turcarum res inclinari cœperat. Nec dubium erat, quin victoria tandem penes Transylvanos fuisset, nisi Ragotius, postquam sinistrum Turcarum cornu pene disjecerat, ante omnes pergens, vulneratus equo decidisset. Nam ubi Ducis mortis sensus ad Transylvanos per Turcarum clamorem pervenit, sese deserunt. Turcarum & qui fugerant, & qui initium fugæ faciebant prælium redintegrant, & Ducis casum miserantes Transylvanos magis, quam pugnantes interimunt. Turcarum circiter quatuor millia ceciderunt, in his Amurates, & præter eum alii propter fortitudinem paulo notiores Præfecti; vulnerantur tamen amplius mille. Cæterum tantum dolorem gloria belli, prędaque castrorum leniunt. Ex Transylvanis minus duo millia superfuerunt, quæ Ragotium inter manus Varadinum allatum secuta sunt, ut una cum eo, quemcumque casum fortuna afferret, sustinerent: præstare enim ipsis videbatur, reliquorum fatum parvo temporis spatio per virtutem antecedere, quam paulo post eandem fortunam, Transylvania devicta, cum aliis inultos ferre. Varadino tamen omnes domum discedunt, ubi Ragotium nonum, & trigesimum ætatis annum agentem spiritus deficit; quoniam in reliquum tempus in ejus egregia virtute spem salutis ponere non licere cognoscebant. Fuit sane vir, qui ad generis nobilitatem, atque audaciam usum in re militari addens, omnia pericula consueta habebat. Nunquam Transylvanos ad studium sui perducendi dimisit occasionem, etsi hoc sibi juxta, ac aliis exitio fore intelligebat. Citius ejus exitus adfuisset, nisi ei plurimum audaciæ & ad pericula capessenda, & inter ipsa fuisset. Tempore capto Redajum primo, deinde Berciajum, & Turcas apud plebem criminatus, atque se libertatis vindicem afferens, omnium voluntates sibi conciliabat. Verbis audaciæ plenis, ac ferocia Transylvanorum existimationem tenebat: nam, ubi usus aderat, primus in pugna versabatur, novissimus præliandi finem faciebat. Alia pariter arte tantam ab Transylvanis inibat gratiam, ut difficile judicares, utrum eis tam carus esset, quam Turcis invisus. Nam ut ei ad imperandum, & parendum, prout Civitatis quieti conduceret, ingenium esse illi credebant, ita hi summo consilio eum ab vi ad preces se vertere arbitrabantur, quum aliam rationem suas manus effugiendi ipsi relictam non esse cognosceret.

Hoc

Hoc consilium utpote a prudentia natum, nonnulli laudibus celebrant; mihi autem potius reprehendendum videtur, quum vastum animum incredibiliora cuplentem eum ad audaciam incitavisse, & ingenii mobilitatem eundem ad quietem, Principatu abeundo, impulisse constet. Quis enim prudens vir Principatum, tanquam citius depositurus, toties summo cum capitis periculo occepisset? Aut quis Cibinium operibus, & firmo præsidio munitum oppidum durissimo hyemis tempore oppugnare instituisset, nisi qui suam vanitatem non minus, quam belli imperitiam demonstrare voluisset? Quis a Berciajo tanto temporis spatio se frustrari passus esset, nisi qui minimam calliditatem, aut incredibilem suarum rerum fiduciam ostendere exoptavisset? Igitur ut paucis absolvam, Ragotio & virtus, & audacia inerat, sed non tanta, ut merito in eam spem venire posset, sibi uni parva manu Turcarum impetus non modo sustinendi, sed etiam infringendi facultatem esse. Id unum non negaverim, quod si ætas, ut fit, nimium fervorem, ac tantam rerum incredibilium cupiditatem abstulisset, & consilium, cautionemque attulisset, nulli gloria, bellique decore cessisset. Læti Turcæ Ragotii mortem accepere, quod nunc unius diei negotium esse Transylvaniam suo Imperio adjungere existimabant: Szedius maxime ex omnibus ad lætitiam excitatur, quum gloria semel, atque iterum Ragotii summi Ducis superati ad se pervenisset. Unus Halius, qui cum exercitu in itinere erat, dolore afficitur, quia victoriam, quam sua virtute parere optabat, e manibus sibi ereptam videbat. Tanta igitur indignatione exarsit, ut in missos ad Chiuperlium ab Szedio cum captivis, qui præterea nonnullorum capita, atque militaria signa referebant, incidens, contineri non potuisset, quin publicum simulans bonum in Szedium non invehere-tur, *quod non contentus eo, quod rem in summum periculum deduxisset, prælium mediocribus copiis committendo, ubi ampliores adventare non ignorabat, nunc etiam suam temeritatem ostentare non dubitaret*. Eadem litterarum sententia fuit, quas ad Mehemetem misit, eum orans, *ut in Szedium animadvertens, reliquis summam imperii obtinentibus fortunam sine spe non periclitandi documentum daret*. Ad hoc addit, *se incerta ejus voluntate stativa habere decrevisse. Fore tamen paratum in Transylvaniam etiam bello confecto contendere, si vellet*. Ad Chiuperlium ubi capita, & signa perlata sunt, ea ostentat, atque omnes ad lætitiam excitari jubet: hoc pluribus de causis fecisse constat, quarum illæ fuerunt præcipuæ, ut, magna gloria bello confecto, nunquam Turcam sui consilii, vel fortunæ pœnituisse appareret, ut illis, qui ad res novas An.1660

 mo-

An. 1660 mobilitate ingenii, aut odio adversus se impellebantur, terrorem inferret. Amplius non ingratum ei fuit, quod hæc laus ad Halium non pervenisset. Hic ne favore Reginæ ad Magistratum evocaretur, timebat. Hac de causa ad Halium rescribit, *ne in Transylvaniam castra movere differret, ut Varadinum, si posset, expugnaret*. De Szedio vero non facit mentionem: quod non parum Halio displicuit. Dolorem vero ferre non potuit, ubi Szedium ab Chiuperlio munificentissime donatum audivit, quum profectionem in Transylvaniam differret. Per eosdem dies Augustinus Majembergius, quem legatum ad Turcarum Regem ab Cæsare missum docuimus, in Transylvaniæ fines perveniens, de Georgii morte cognoscit. Propterea negotii conficiendi causa ad Ragotium filium contendens, eum edocet, *se ab Cæsare ad Patrem missum fuisse, ut renunciaret, eum, vellet nollet ipse, consecuturum esse, quod sibi ab eodem promissum esset: hac de causa exercitum, quem Zatmariam duceret; Comiti Ludovico Suchio Gallo tradidisse. Magnum usum habere, voluntatem Cæsaris æquissimis conditionibus redimere, cujus opibus in communi generis calamitate tegi posset*. Alia addidit, *quare tempori cedendum esset*: quæ ut pluries recensuimus, nunc libenti animo præterimus. Ragotius de matris consilio postridie Majembergium ad se vocans, interposito jurejurando iis conditionibus, quas supra demonstravimus, patris fidem exolvere paratum esse respondet. Majembergius hac facultate oblata, quum rem in celeritate positam esse videret, quod incertum esset, quid quisque dies ferret, dum victores Turcæ in Transylvania versarentur, litteras ad Szedium mittit, (cum eo enim amicitiam instituerat, dum ad Muhemetem Prusam contendit) *suos ab populationibus contineret: satis jam Cæsaris constantiam ipsam tentavisse, quum Zatmariensem, ac Biboriensem pagos, qui sub Pannoniæ Regis imperio sint, vastari passus esset: ne nunc occasionem & veteres, & novas ulciscendi injurias daret*. Szedius sive amici litteris permotus, sive quod depopulatum prius agrum frustra iterum sine præda aditurum intelligeret, sive majoribus rebus astrictus, animum ab injuria continuit. Comiti Francisco Veselino, ac Suchio Majembergius scribit, *paratum esse Ragotium Germanorum præsidium oppidis recipere: ne cunctarentur, sed exercitum ducerent, antequam commutatio fieret voluntatis. Magni interesse auxilii spe Transylvanos Ragotii morte perculsos, & sibi durius consulere cogitantes confirmare, & Berciajo oppidorum Præfectos ab Cæsaris amicitia avertere studenti timorem inferre*. Hæ litteræ Suchio redditæ eo tempore, quo concilio coacto ratio quærebatur, quemadmodum sine malefi-

cio

cio in Pannonia Germani versari possent, magna sollicitudine eum afficiunt. Posthabitis omnibus extemplo eo contendisset, si exercitus jam pervenisset. Dejectus ergo spe confestim eundi, ne deses tempus tereret, Pannonios hortatur, *maturius Turcarum cupiditati obviam eant: nequicquam, Transylvania devicta, eos ab suis finibus arcere, esse ipsos tentaturos. Halium cum exercitu in itinere esse etiam Ragotio mortuo: suspicari juvare, eos Civitatem suo Imperio adjungendi gratia bellum intulisse.* Petit, *ne ipsorum studium Cæsari desit, sed exercitum frumento, rebusque omnibus juvent.* Pollicentur, atque agunt ei gratias Pannonii, quod sui periculi rationem habeat. Quindecim dierum mora interposita Suchio exercitum contrahendi facultas fuit: nec inveniri potuit, cur id accidisset; quum quidam dicerent, commune Germanorum malum esse dies prolatare, alii vero renunciarent, eos, qui Suchii gloriæ invidebant, pro viribus tantam rem impedisse. Constabat enim, eos prius in concilio censuisse, ut exiguæ copiæ Suchio sine tormentis traderentur, ne Ragotii, Suchiique audacia res in dubium devocaretur. At Suchius paucos milites armis exutos Transylvanos non esse confirmaturos, neque Turcis terrorem illaturos demonstrans, ab Cæsare obtinuit, ut hominum millia duodecim sibi permitterentur, bellica tormenta ex Pannoniæ oppidis, ubi res postulare videretur, ad exercitum duceret. Sed postea Cæsar cognoscens, nullo consilio belli tempore finitima hosti oppida armis exui, sex minora tormenta secum ducendi Suchio potestatem facit. His omnibus expeditis Suchius Zatmariam iter facere incipit. Dum tridui iter a Tibisco abesset, nunciatur ei, Zatmariæ Præfectum promissis, atque præmiis ab Acatio captum ejus fidem secutum esse. Hac de causa magno dolore afficitur is, qui non sua, sed aliorum culpa se rei occurrere non potuisse videbat. Igitur aliis præmetuens oppidis, cum equitatu neque diem, neque noctem iter intermittit, ut quam primum Tibiscum transiret, peditesque justis itineribus subsequi jubet. Celerius omnium opinione Tochæum perveniens, ibi firmissimum præsidium relinquit, atque Calloum contendit. Mœnibus subito receptus, prope per vim in arcem præsidium introducere necesse habuit. Nam etsi arcis Præfectum, qui Germanos arce recipere posse negabat, Suchius deterruit, tamen ille petere non dubitavit, ut partem Germanorum, partem Pannoniorum arci custodiæ esse fineret, quoad Ragotii mandata ad se perferrentur. Hoc etiam ab se adipisci posse Suchius negavit, *se statim per vim milites in arcem introducturum.* Tunc Præfectus rem diutius ducendi spe amis-

An. 1660

An. 1660 sa necessario ei paret. Fama Suchii adventus confestim in Transylvaniam perlata gaudium ingens facit, maxime quod amplius hominum millia triginta in itinere esse, antecursores ad tria millia numero Tochæum pervenisse omnium sermonibus referretur. Quibus rumoribus permotus Szedius, ne invitus vel magno cum periculo pugnare, vel maxima cum infamia castris se continere, vel in fuga subsidium ponere cogeretur, Transylvania excedit, ut obviam Halio procederet. Hoc statim Berciajus Suchio enunciat, ac suum excellens in Cæsarem studium profitetur; *atque eo consilio Zatmariam recepisse* commemorat, *ne Turcæ oppidum occupavissent: paratum se esse illud reddere, simulatque Cæsar ex usu esse judicavisset. Sibi tamen pulcherrimum esse videri, si reliquis oppidis suum præsidium recipi patiatur, ne ea expugnare Turcæ cupientes, rem ad arma deducerent.* Ex his litteris Suchius cognoscens, Acatium egregiam in Cæsarem simulare voluntatem, quod rumore ingentis exercitus permotus se ab injuria continere vellet, alieno vero in eum animo esse demonstraturum, simul primum Halium pervenisse intellexisset, totus in Zatmariæ Præfecti mentem sanandam insistit. Nactus ergo de Comitis Zaichii consilio hominem sibi opportunum, qui Præfecto erat amicus, ei ducentos Germanos attribuit, quos, ubi Præfectum ad sanitatem reduxisset, in oppidum introduceret. Hic jussa efficiens, ubi oppido appropinquavit, relictis militibus ad Præfectum suum familiarem mittit, qui diceret, *habere se, quid de summis rebus cum eo ageret: proinde vel ad ipsum se accedere pateretur, vel in locum ipsi placitum colloquii causa veniret.* Potestate oppidum ingrediendi facta, ad ipsum pervenit: salute data, atque reddita, pauca præsentibus militibus loquitur, ne suspicionem daret; secreto eum deinde monet, *ne hanc maculam in se remanere patiatur, ut tantum admisisse facinus, ab Cæsare deficiendo*, (Pannonius enim erat) *dici posset. Mortales omnes errare: sed probatæ virtutis hominis esse ad sanitatem reverti, perditi vero suam augere amentiam. Tantum ergo ignominiæ deleret, ut suæ in Cæsarem optimæ voluntatis præmium percipere posset.* Præfectus sive amicitia, sive pollicitationibus, sive, quod verisimilius puto, ignominiæ delendæ studio permotus, militibus omnibus persuadet, ut sicuti pravo suo consilio, omnia Berciajo permittendo, usi essent, ita optimum, Cæsaris fidem sequendo, consilium probarent. Quumque eos id respuere sentiret, quia negligere sacramentum, quod apud Berciajum dixissent, turpe ducerent, *Cur prioris sacramenti*, inquit, *quod apud Georgium dixistis mentionem non facitis? Sublatum non est illud novo sacramento, quo nonte-*

tenemini. An vos in verba non jurastis, in officio futuros, & Ragotii imperata facturos? Qui igitur salva religione Georgii, vel filii injussu sacramento vos adigere Berciajus potuit? His permoti milites *se in Cæsaris authoritate futuros* dicunt, *quum Ragotii mandata ad se perferrentur*. Hæc se attulisse legatus dicens, omnium consensu introductis militibus Cæsar Zatmariam obtinuit. Hic nuncius ad Suchium allatus eum bona spe complet, quod omnia sua incepta procedere videbat. Jam enim exercitus partem, quam justis itineribus subsequi se jusserat, ad Tibiscum pervenisse acceperat. Locum igitur castris idoneum capere exoptans, ut aquandi, lignandi, frumentandi tuto omnibus potestas esset, diu secum reputat, utrum trans, vel citra flumen castra locare commodissimum esset: tandem sive ne Germanis Pannonios injuriis lacessendi potestas esset, sive ut facilius nuper recepta oppida tegeret, Turcisque terrorem incuteret, sive quod trans Tibiscum planicies erat paulo locis superioribus circumventa, ubi milites collocatos tuta castra reddituros arbitrabatur, ultra Tibiscum castra locare statuit. Ubi ea magnis impedimentis, quæ secum ex Sarmatia duxerant milites, circundedit, vallo etiam communire instituit. Quoniam, quam citissime poterat, opus perfici cupiebat, ut tempus aliis rebus ante Turcarum adventum conficiendis relinqueretur, partitis temporibus equites, peditesque in opere appellabat. Ad hæc munitionum genera rursus fossam addit, quam in justam altitudinem, latitudinemque perduci jubet. Castrorum munitionibus plene perfectis, maxime aliis oppidis, quæ præsidiis Ragotius obtinebat, veritus Suchius, ad Ragotium scribit, oratque, *ut ea oppida quoque eisdem conditionibus, atque alia, tradat*. Ab quo obtinuit, ut Præfectos sacramento obstringeret. Escheti ergo Præfectus Ragotii jussu *se Cæsaris imperata facturum* pollicetur, Germanos tamen, etiam magna præmiorum spe proposita, recipere abnuit. At Onodii Præfectus sacramentum quoque dicere recusat. Suchius nihil effectum esse conjectans, etiamsi Præfecti omnes sacramento se obstringerent, *se in Cæsaris authoritate futuros*, quod Turcæ id simulate sui excludendi causa factum existimarent, in introducendos in oppida milites incumbit. Huic rei tantopere studendum statuit, quantopere ex Cæsaris litteris ejus desiderium cognoscebat. Magnum decus consilio trans Tibiscum castra locandi, magnam gloriam diligentia itineris celerius omnium opinione facti sibi peperisse Cęsar scripserat, magnam quoque laudem, ubi ne hoc quidem irritum esset inceptum, ad se perventuram confidebat. Quum laudis cupido eum ad ala-

An. 1660

An. 1660 alacritatem excitaret, Veselino, quem sibi, Cæsarique fidum, Ragotii matri carum arbitrabatur, negotium dat, ut eam adiens, hortaretur, *Cæsari satisfaciat*. Ipse, quum fama divulgaret, Halium dixisse, se eo consilio venisse, ut oppidis nuper occupatis Germanos deiiceret, Calloumque primo oppugnaret, Calloum, aliaque oppida quam maximis potest munitionibus firmat, etsi certis authoribus compererat, Halium Varadinum expugnare cupere, & Turcis id moris esse non ignorabat, ut semper contra, atque in pectore clausum habeant, dicant. Ad Varadini Præfectum litteras mittit, *Turcas non alio respicere, quam ad Varadinum expugnandum: propterea omnia, quæ ad oppidi defensionem usui essent, parent, & oblato ab se præsidio utantur. In extremis rebus, quibus rebus possent, sibi consulere optimum esse*. Acceptas litteras Matthias Bolochius, cui imperium Franciscus Julajus, qui oppido præerat, discedens tradiderat, concilio convocato palam recitat. Major pars *ab Suchio hæc ficta* censet, *ut, ubi vim non procedere cognovisset, fraude Varadino potiretur. Halium potius Germanos, quam se suis sedibus expellere velle*. Contra alii *omnino oblata auxilia mœnibus recipienda* existimant. Hi enim Halium supra caput cum exercitu esse, & eo pertinere ejus adventum, Ragotio mortuo, cognoscebant, ut opportunitate ad Transylvaniam sub suum Imperium cogendam uteretur. His resistitur, atque oratio pessimi sacerdotis Calvini erroribus imbuti opponitur, qui libertatis conservandæ specie Germanos eo consilio auxilii gratia ad se mitti nolebat, ne Cæsar oppido potitus omnes Catholicos esse cogeret. Huic omnes morem gesserunt. O pravum, & omnibus precibus detestabile consilium, quum illud unum non magis Transylvanorum libertati, quam Christianæ rei vulnus inflixisset! Hujus rei nuncius Suchii molestiam auget, quam Veselini mobilitas ei attulerat. Hic enim ut antea temere Ragotium ab oppidis Germanos prohibere dicebat, ita nunc, quum Ragotii matrem convenisset, merito id ab eo fieri prædicabat. Illa ne Veselinum, an Veselinus eam ad furorem impulisset in incerto erat. Solum haud dubium habebatur, tam Veselinum, cæterosque optimates, quam Pannonios omnes indignatione exardere, quod Cæsar injussu suo regnaret, quum antea Pannoniorum suffragiis Regis creationem permittendi mos esset. His omnibus difficultatibus affectus Suchius, *rem esse in summo discrimine Cæsarem* docet: *exiguam se spem habere, Varadinum tolerare obsidionem posse, quum subsidium oppidani recipere abnuissent. Turpe ipsi, ac periculosum esse Pannoniæ arcem ab Turcis expugnari sinere, quum ignominiosam,*

quæ

quæ plurimum insidiarum habet, pacem honesto, ac necessario bello præferre dementiæ esset. Addit præterea, *se Escheti, Onodiique obtinendi spe Veselini gratia dejectum esse*. Eodem die Halium Varadinum oppugnare instituisse cognoscens, Lambachium equitum Præfectum ad eum mittit, qui doceret, *sibi ab Cæsare mandatum esse, ut omnino pacem servaret. Castra trans Tibiscum posuisse, ut Scythas rapinis probiberet; quoniam, quum superioris anni casu admonitus esset, quo Scythæ dulcedine prædandi remotissimas sociorum regiones petivissent, summæ dementiæ esset, ne hoc quidem anno huic rei prævertere*. Ad hæc nihil respondere Halio visum est, sive quod ita in oppugnationem insistebat, ut alia curare negotia nequiret, sive quod opportunius visum est rem extrahere, & interim oppugnationis exitum expectare. Berciajo tamen, qui ad se cum hominum millibus sex venerat, custodes ponit, quod merito eum suspectum se habere dixit, quum propter mobilitatem Transylvanis innatam, tum quod se nunquam Varadinum expugnari passurum esse dixisset. At multis authoribus rumor exiit, Acatium ab Halio petiisse, ut se in liberis haberet custodiis, ne Transylvanis suspicionem dans, se cum Turcis Civitatis addicendæ servituti consilia iniisse, omnium animos ab se alienaret. Horum opinionem adjuvabat quoque ea res, quod Acatius suas copias Turcis adjunxisset, & quod expugnato Varadino confestim libertatem habuisset. Acatium postea se expurgantem nonnulli audiverunt, *tantam sibi ab inimicis immerito illatam esse contumeliam: se Halio opem tulisse, quod ejus affirmatione in spem Germanos expellendi venisset. Præterea nec Turcis amicum ad Transylvanos litteras postea missurum fuisse, rem in summo discrimine esse: ne oppida munire, & sibi consulere differrent*. Nobis quia nihil constat, id in medio relinquimus. Non dubium tamen est, Transylvanos ejus litteris excitos, concilio coacto, præsidium, Præfectosque in oppida mittere statuisse, edictumque proponi jussisse, *uti omnes, quibus ætas ad militandum gravior non esset, sese expedirent*: nam antea eos tantus invaserat terror, ut potius suum fatum quererentur, quam de rebus, quæ ad bellum usui forent, comparandis cogitarent. Nunc etiam mittunt ad Cæsarem legatum Martinum Balduelem, qui libere diceret, *neque pro bono, neque recte Cæsarem facturum, si Varadinum expugnari pateretur, quum id non magis cum Transylvaniæ, quam Pannoniæ periculo esset futurum*. Ad quæ Cæsar, *ut se Transylvanorum commodum primum habere, ita cogitaturum*, respondet, *quid ex eorum usu esset*. Aliaque addens, quæ ad suos perlata eos bona spe complerent, le- An. 1660

An.1660 legatum domum dimittit. Ipse Portiæ hortatu Vienna discedens, ut provincias viseret, nonnullis ex Pannoniorum optimatibus præscribit, ad quam diem sibi Cratii præsto essent. Qui ubi eo ad diem venerunt, Cæsaris verbis eis nunciatum est, *ipsos ab eo vocatos esse, ut imminentibus malis remedium reperiant*. Ad quæ illi, *se postridie re deliberata suum consilium Cæsari proposituros*. Mane ut omnes in Cæsaris conspectu fuerunt, in hunc modum Comitem Nadastium locutum esse accepi. *Non sum, Cæsar, vestra in nos beneficia nunc expositurus, quæ utpote innumera, & per se magna si memorare vellem, potius dies, quam materia me deficeret. Tantum dicturus sum, hæc frustra fuisse, si ad sexcenta hoc non addas, ut nos ab Turcarum injuria probibeas. Omnis nostra spes in te sita est: tuum auxilium omnes pavidi imploramus. Quod si id in te non esse cognoscent Pannonii, certe durius suæ vitæ consulent, qui subsidii spe amissa durissimum sibi sperant eventum. Omnium ora in nos conversa sunt, quoniam discedentibus mandarunt, ut a te omnibus precibus postularemus, ne ipsos deseras. Propterea si nunc magis te, quam ipsos, de sua salute sollicitum esse scirent, quum consilii ineundi gratia nos advocasti, ab Deo nestoreos annos tanto Regi optime de se merito peterent, omnibusque laudibus prudentiam prosequerentur. Certo constat, eos non tantopere suis periculis cruciari, quantopere ex illa re dolorem capiunt, quod bellum pro ipsis te suscipere oportere cognoscunt. Jam omnia te magis, quam bellum malle intelligunt, ut pace nuper data bene de te merito populo tot bellis confecto frui liceat. Tamen tantam tuam animi magnitudinem, ac erga se voluntatem esse persuasum sibi habent, ut tuum animum non offendere existiment, quum, ne ærario, neu tuorum opibus parcas, petunt. Quoties hoc ductam rem esse considero, ut vel bellum suscipiendum, vel injuriæ perferendæ sint, maximam spem habeo id a te impetrandi. Nam quomodo frui otio Germanis licebit, ubi Transylvania, Pannoniaque in maximo discrimine est? Fortasse credere juvabit, Turcarum, his devictis gentibus, incredibilem dominandi libidinem extingui posse, quum potius rebus prospere gestis, ac dignitate amplificata eam ita accendi jure conjectem, ut totius orbis terrarum etiam, non solum Germaniæ Imperium aperte petant. Nunc ergo eorum cupiditati obviam eundum est, dum non adhuc sibi gloriam, & potentiam addiderunt. Nequicquam Varadino, aliisque oppidis expugnatis bellum sumetur: nam tunc clades quoque ad libertatis periculum accedet. An forsan sperare juvat, Turcas Varadino recepto iræ temperaturos, ac domum repetituros? Si hoc consilii eis esse constaret, timoris dare opinionem igno-*

ignominiosum illis non esset, quos ex crudelissimorum nutu suam salutem, atque exitium pendere non puderet. At quid dicam, ubi nemini occultum sit, eos finitimorum damno auctiores gloria, dominatuque esse velle? An qui fœdus ictum rumpere turpe non duxerunt, ruptum per scelus neminem esse violaturos speras? An mitiores reddi posse obsequio videntur? Jenum hac spe expugnari passi sumus, & Lugam, Cheresbeniumque eos recipere permisimus. Sed frustra; quum hoc ferociores alia ex aliis petendo fieri videamus. Facere ergo eis potestatem impune suscepta perficiendi, ac munitissima quæque oppida suo Imperio adjungendi, quoad nullum nostræ vitæ remedium reperiri possit stultitiæ est. At sibi Jenum tradi petiit Chiuperlius, (nomen, quod nunquam sine indignatione exprimere possum) ut Ragotio pœnas merenti quid gravius ab se accidisse dici posset, nunc, eo mortuo, quis est, qui injurias inferendo eum lacessit? Dicam, si adhuc ignoretur: omnes ei invisi sumus, quia in libertate permanemus: omnes finitimos opportunitate data hostes habet. Noster timor belli causa est: nostra negligentia ipsis ludibrio est: nulla libertatis nostra cura eos ad bellum invitat. Et nos desides Transylvaniæ spectabimus excidium, perinde ac temere, & non potius sui boni causa majores nostri, & nostra memoria Ferdinandus Cæsar, qui dignus te suo filio habitus est, fidem interposuisset illorum periculum pro suo defendendi? An non modo aliorum Pannoniæ Regum, sed Rodulphi, Maximiliani, Ferdinandi majorum tuorum factum est improbandum, qui pro eodem Varadino defendendo tot, tantosque labores susceperunt? An prudentissimorum opera frustra fuisse, conatus tot male cecidisse ferendum est? Nonne Deus, quem, fidem lædendo, contemnimus, ultor erit? Hæc libentius dico, quia suspicari nemo potest, me hortari, ut tuo periculo alienam rem cures: nam etsi Germani ad militiam cogendi, eisdemque frumentum, arma, pecunia, atque alia, quæ ad bellum egenti, & vario usui esse solent, imperanda sunt, nobis tamen, præter hæc, alia erunt ferenda. Tota enim belli tempestate in nos translata, & hostium, & Germanorum, qui sociis pro hostibus uti consuescunt, excursiones patiamur, oportet. Hæc omnia, & majora, si res postulet, libenter aliquo temporis spatio perpeti decrevimus, ut in reliquum tempus domi otium esse lætemur. Nec, quin res procedat, dubito, quum quod Turcarum ignavia, atque mala disciplina, Germanorum vero bona disciplina, & virtus, hostium ducum imperitia, nostrorum maximus in re militari usus me in hanc spem adducit, tum quia, quum Transylvani, Valachi, Moldavi, Haidones in societate periculi sint, in societatem belli veniant, oportet. Hi omnes am- An. 1660

M plius

An.1660 *plius triginta hominum millia ex omnibus lecta nobis polliciti sunt. Quæ nos conferemus ad quinque, & viginti millia arbitrantur. Quæ copiæ Suebii exercitui adjunctæ nonne deletæ timoris maculæ, & oppressorum hostium gloriam nullo negotio ferent?* His præsenti consilio dictis, Cæsar Pannonios dimittit, ut illico de tanta re in celeritate posita deliberaretur. Diu nemo suam sententiam dicere ausus est, quum difficile esset in tanto periculo consilium inire, quod in utramque partem tutum esset, præcipue quum Nadastii orationem omnium animos permovisse arbitrarentur. Sed tandem Portiam hujuscemodi orationem habuisse cognovi. *Meum in te studium, Cæsar, facit, ut quid sentiam paucis proponam, etsi nonnullis suspicandi occasionem præbeo, me vel timore, vel invidia adductum te a bello dehortari. Sed utinam a Deo, quod ad tuam salutem, & gloriam pertinet, impetrem. Utinam omnia tibi accidant, quæ evenire exopto: haud dubie neque Rex, neque Imperator fuisset, vel futurus videretur, cui perpetua vitæ felicitate præferendus non esses. Hoc maximum, quod me tenet, tuæ gloriæ desiderium ad te monendum nunc cogit, ne tam facile, sed certa spe, paratisque necessariis rebus omnibus bellum sumas, etsi ea, quæ Nadastius dixit, maxima ex parte vera esse cognosco; quidquid de ejus, reliquorumque Pannoniorum voluntatibus sit, quas unus Deus manifestas habet. Ego autem quum considero, ipsos semper queri, quod Rex suo suffragio non creetur, suspicari cogor, illos tantum simulare studium, ut suscepto bello facultatem prava perficiendi consilia nanciscantur. Hæc quum ita sint, agendi nunc tempus non videtur, qua ratione omnia possunt vitari pericula, (eo enim rerum statu hoc impossibile duco) sed solum quemadmodum ex tot impendentibus malis maximum effugiatur. Et sane videtur, bellum in majus periculum deducere rem posse, quum neque arma, neque milites, neque pecunia, neque res omnes ad illud contra potentissimum hostem trahendum necessariæ suppetant, quam pax, quæ insidiarum aliquid habere videtur. Nonne etiamsi Pannoniæ devincendæ Turcæ consilia iniissent, vel compositione, vel terrore adducti, vel alia de causa mutare consilium possunt? An bello aperte suscepto tanta potentia non exagitatur magis, quam lenitur? Et quid aliud incitatis barbaris expectare possumus, quam exercituum cædes, oppidorum jacturas, & alia multo majora mala? Nam quibus opibus exercitum Turcis parem cogere possumus? Nostris ne? quæ omnium temporum bella attriverunt. An Transylvanorum, Pannoniorumque auxiliis? quorum mobilitatem multis jam rebus perspectam habemus. An Germaniæ, ac reliquorum Christianorum Principum subsidiis?*

qui-

quibus, quum Austriaci generis potentia formidolosa omnibus sit, lætitiæ vestrum periculum fore suspicari juvat. Mei consilii est igitur bellum ad extremum reservare: nam neque verum esse constat, Pannoniæ salutem in eo constare, si Varadinum retineatur; quum aliis itineribus in Pannoniam Turcæ contendere possint. Neque ii propter fidem ab majoribus datam te ad eis succurrendam subigere possunt, quum oblato præsidio uti vana suspicione noluerint: immo pulcherrimum esse existimo, ut pertinaciæ pœnas dando reliquis sint exemplo. An. 1660
Postquam finem dicendi Portia fecit, nemo tanto viro, quem maximam apud Cæsarem authoritatem habere constabat, resistere audebat. Unus Aversperghius sibi aliam esse mentem dicit. Orationem, quam ipsum habuisse ferunt, perscribere satis causæ non esse puto, quum eadem ratio, atque Pannonios, ipsum ad eam sententiam deduxit. Quod autem ad Nadastii orationem addidit, præterire non esse consilium existimo. *Non ex eo*, inquit, *quod aliis itineribus Pannoniam ingredi Turca valet, maximum Pannoniorum salutis momentum Varadinum non est: nam hoc oppido expugnato Transylvaniam perdomere nihil negotii est, ubi Scytharum hyberna constituentes, atque aliorum, qui magno labore hyemandi causa remotissimas Asiæ regiones petere nunc necesse habent, opportune inito vere exercitum contrahere maximo cum Pannoniæ periculo possunt. Quod de Transylvani, ac Pannonii mobilitate dictum esset, se negare non posse; non ignorare tamen periculum non semel ingentis commutationis causam fuisse.* Conclusit tandem, *occasionem Halii exercitus delendi prætermittendam omnino non esse*. Quibus rebus omnibus adductus Cæsar, Transylvanorum injurias non negligere statuit. Ad Suchium igitur mandata perferri jubet, *ut, si publicæ salutis commodo facere posset, receptis ad se Transylvanorum, atque Pannoniorum copiis, itemque quinque cohortibus, quas ab se subsidio missas in itinere esse constabat, Varadinum contendat*: monet tamen, *ne rem suscipiat, quum vel res in dubium devocari, vel oppidanos liberari obsidione non posse cognosceret*. Suchius, Cæsaris mandatis cognitis, negotii perficiendi rationem quærit, Pannonios advocat, peritos regionum adhibet, ut per eos itinera, quibus ad Varadinum contenderet, cognoscat. Sed quum tanta diligentia stationes dispositas habere, atque vias obsidere Turcas acciperet, ut ne singulari quidem homini aditus esset, itinere supersedere statuit. Hoc eo tempore periclitandum non existimabat, quum quod Cæsar fortunæ rem committere vetuerat, tum quia ægerrime quinque hominum millia in castris esse sciebat: nam neque Transylvani arma cœperant, neque Pannonii supra mille contulerant. Hæc omnia

An. 1660 nia Viennam per Suchii familiarem, qui celerius per dispositos equos venerat, nunciata ingentem faciunt terrorem. Nonnulli igitur prava quorundam consilia, quod invidi res magnæ expectationis impedivissent, detestantur. Specie enim Suchii audaciæ non augendæ ampliora subsidia ei mittere ita distulerant, ut Varadini retinendi facultatem eripuissent. Halius postquam pervenit, perspecto oppidi situ omnes aditus præsepire, unicuique certas ad oppugnationem partes attribuere, nullum tempus de conatu remittere. Custodes autem quum propter paucitatem infirmi ad resistendum essent, suburbia incensa deserunt. Quæ ubi Halius occupavit, ut eruptiones comprimeret, ibi partem peditum collocat. Jam tormenta contra turres, quæ satis nota ratione munitæ bastiones appellantur, disposuerat. Jam opera contra oppidum processerant, quum perlata ad Halium fama est, Suchium solvendæ obsidionis causa venire. Tum contra exteriorem hostem opera instituere necessarium ducit. Quæ res fuit impedimento, quominus muros milites aggrederentur. Operibus perfectis Halius omnes hortatur, *ut magnam præstarent audaciam, si irrito incepto maxima cum infamia discedere nollent*. Sciebat enim magnæ dimicationis, ac summi periculi rem esse, oppidum expugnare, cujus murorum latitudo tanta erat, ut vix tormentis eis noceri posse speraret: nam duos muros aliquo intervallo distantes terra coagmentata ita complebat, ut unum efficeret opus, quod ad oppidorum defensionem summam habet opportunitatem: ab tormentis enim congesta terra, ab militum vero vi lapis defendit. Turres recentiori forma certo quoque spatio institutæ, adeo ut unaquæque earum inter duas media staret, & illarum tormentis defenderetur, item fossa in plurium cubitorum altitudinem, latitudinemque perducta, quam aqua ex Chrysio flumine (ad cujus prope ripas oppidum positum est) derivata complet, Halium de expugnatione desperare coegissent, si nulla virium parte sibi par esse præsidium non cognovisset. Magnam igitur in spem venit suam gloriam militum laboribus faciendi, quoniam quo opportuniorem Regis consiliis urbem expugnaret, eo majus ad se decus perventurum confidebat. Præterea hoc oppido recepto, faciliorem sibi in Pannoniam aditum fore constabat. Nam, quum oppidum positum sit, ubi montes medio fere ab utraque parte spatio intermittunt, atque planities patet, nullo negotio commeatu intercludendi exercitus, qui post terga illud relinquerent, oppidi præsidio facultas est. Multis aliis de causis negotium conficere Halius statuerat, quarum ea erat præcipua, quod maximo cum dedecore se abducturum inde exercitum intelligebat,

quum

quum paucos se ab muris prohibuisse in vulgus efferretur. Dispositis igitur in turrium, præcipue ejus, quæ Arancia appellatur, perniciem tormentis, conatu non destitit, nisi ubi tantum muri eversum esse cognovit, ut aditus ad oppidum pateat. Jam ea ex parte in urbem irrumpere statuerant milites, quum fossam aqua completam ipsis impedimento esse cognoverunt. Rationem extra eam derivandi frustra quærentes perfuga, qui ratus præstare sibi perfidiæ præmia percipere, quam expugnato oppido constantiæ pœnas dare, quid facto opus sit, edocet. De hujus consilio Halius duas fossas diversis locis perduci jubens, huc rem duxit, ut cratibus urbis fossam contegendi facultas esset. Conati sunt obsessi opera disturbare, sed tanta diligentia milites administros tutati sunt, ut compluribus amissis in oppidum rejicerentur. Hunc eventum Turcis animum auxisse nonnulli arbitrati sunt: nam antea propter defensorum constantiam, & virtutem ab spe quamprimum oppidi potiundi repulsi inter se contra Halium conjurabant, quod se ab oppugnatione reducere nollet. Nobis autem constat, milites Halio non parituros fuisse, nisi ex eodem perfuga cognovissent, obsessos vix paucos posse tolerare dies, quum quod omnium rerum inopia afflictarentur, tum quod res ad defensorum paucitatem pervenisset. Turpe ergo rati, rem haud difficilem non consequi, consistunt, & cuniculos ad eam partem muri, & turrim agentes, quam contra Halium esse diximus, tormentario ibi incluso pulveri ignem inferunt: tum illico emicans flamma, magno fragore convellit lapides, atque in altum cum militum corporibus rapit. Hoc facto velut explorata victoria ad colloquium Halius Bolochium evocat. Qui quum id facere abnuisset, legatum mittit, qui per colloquia oppidanorum tentaret animos, atque Bolochio persuaderet, *ut ad deditionis conditiones recurreret, in quibus salutis spes constaret, quum per vim urbe capta pertinaciæ pœnas daturus esset*. At quum Matthias Bolochius respondisset, *se vel per virtutem mori, vel fidem erga suum Ducem conservare statuisse*, Halius ad iram excitatus confestim legatum militibus tradere jubet, qua arrogantia Varadini Præfectus usus esset, ut eos tantam ulcisci injuriam cogat. Halium opinio non fefellit, quum magna miles exarsisset indignatione, quasi in contemptu viveret, quod pauci labefactis muris impetum sustinere auderent. Ne opportunitatem dimittat Halius, *ut in posterum parati essent* omnes hortatur. Nocte scalarum magnum numerum parari jubet, ut, quum aliis partibus intenti ad pugnam essent custodes, de improviso illi, quibus id negotii datum esset, murum ascenderent, & ab tergo pugnantes conciderent. An. 1660

rent.

An. 1660 rent. Mane orto jam sole unumquemque Ducem cum suis suo loco aggredi muros jubet: magni enim interesse arbitrabatur paucos distinere custodes. Hæc tamen res eum falsum habuit. Nam quum ab ea parte, ubi ipse suis aderat, in turrim irrupissent, locumque, ne depellerentur, munire instituissent, tamen tanta vi, ac ira milites manu cum oppidanis facta in eos sese ejecerunt, ut diutius non sustinerent impetum, sed præcipites se fugæ mandarent. Eandem fortunam alii, qui aliis partibus pugnabant, tulerunt. Unum vero, quod memoria dignum videtur, omittere, non esse consilium existimo. Quum illi, quibus scalis murum ascendendi negotium datum erat, eas ad murum admovissent, nonnullorum voces, qui casu eo venerant, audiuntur. *Ad arma. Hic novus instat hostis*. Ad clamorem parvuli, mulieresque, quæ unæ ab hoste vacuæ erant venire, lapides, aquam, & quæcunque præbebat locus, mittere, minime lamentabilem ululatum, sed clamorem alacritatis indicem tollere, hostesque terrere. Atque tanta harum alacritas fuit, ut in armis exercitatissimis infirmissimum superandi genus facultas non fuerit. Hujus rei infamia, atque magna suorum jactura (nam amplius hominum millia bina eo die desiderata fama valuit) tanto dolore afficiuntur Turcæ, ut de perfuga, quasi ab obsessis edoctus ficta pertulisset, supplicium sumerent. Hic operę pretium est discere, raro impunitum ab Deo relinqui tantum scelus. Jam unusquisque de relinquenda obsidione cogitabat, sed quoniam alius alii conspectum fugiebat, ne ignavia sibi obiiceretur, consilia conatus perficiendi statim inire nequiverunt: inivissent autem, quum tempus intercessisset, quo pudor ille mentibus decessisset. Nam obsessi quum spem subsidii amisissent, atque ad ultimum supplicium progredi stultitiæ visum esset, legatos de deditione ad Halium mittunt. Halius ut exiguam obtinendæ rei spem habebat, eas, quas petierunt conditiones, dare non abnuit. Ex conditionibus potestas cunctis discedendi facta. Sic munitissimi oppidi exiguis copiis recepti septem, & quadraginta dierum spatio gloriam tulit. Oppidani ex hominum animis sua alacritate, atque constantia (omnia eos expertos esse constabat) delere vanæ suspicionis ignominiam non potuerunt; quum, si ab Suchio oblatum præsidium non respuisent, ad extremum succumbere necesse non habuisent. Hac re elatus Halius, ut de suis laudibus innatum est mortalibus prædicare, uberiora omnia dicit, atque rem gestam in majus celebrat, *ab hominum millibus tribus magna ex parte Germanis oppidum fuisse defensum* Chiuperlio scribit. *Ab Cæsare ne missa auxilia essent, se non dum* ex-

exploratum habere, conjectura tamen judicare, illius injussu eo venire non potuisse. Docet, *Szedium Acmetem ex Ragotio victoria parta ingentem esse, ut sua contemnere imperia non dubitaret, summumque Magistratum ab Rege, quasi debitum, repetere affectaret: eum, si id voluntate non impetret, ad vim descensurum dubitari, quum beneficio Prætorianos obstringere, & pretio emere ad excitandos motus cœpisset. Secreto in tabernaculo concilia facere, &, quacumque incederet, omnes secum trahere*. Item petit, *ut quid agendum judicaret præscribat. Se ipso inconsulto, nihil suscepturum*. Hoc multis de caussis ab ipso scriptum conjectamus, quarum ea fuit præcipua, quod, ut callidus erat, omnia ad Mehemetis nutum facere optimum existimabat, ne ei confirmaretur opinio, ipsum affectare Magistratum; quod haud dubium Mehemeti visum esset, si ad Reginæ favorem belli præclara facinora addere studere demonstraret. His litteris perlectis Chiuperlius ad lætitiam excitatur; nunciumque ipse ad Regem attulit; tres dies ludis Turcarum more celebrandis tribuit: suum consilium laudibus effert, quod tempore capto rem magnæ contentionis sine periculo obtinuisset. *Magis ad se, quam ad Halium laudem pervenisse* omnibus sermonibus refert, *quoniam plus temporis, quam necesse fuisset, eum consumpsisse constaret*. His rebus compositis litteras Halio remittit, *Transylvanis pronunciari juberet, ut, si in magnas proiici nollent miserias, Claudiopolim tradant; nec alia conditione inde se abductum exercitum profiteretur*. Admonet tamen eum, *nihil minarum relinquat, ut eos ad suam sententiam perducat; minime vero oppugnare oppidum instituat, sed populatis agris Temesuariam se recipiat*. Id ea maxime ratione fieri jussit, quoniam si voluntate Transylvani urbem traderent, gloriam Halium laturum non esse cognoscebat. Ubi Reningherius ex Acatii legato cognovit, Mehemetem Claudiopolim, ac nummorum aureorum centena millia quinque petere, Chiuperlium adire constituit, ut eum moneret, *ne aperte totius Transylvaniæ Imperium petere demonstraret, quum alia ex aliis postularet; quoniam tantam injuriam miserrimis irrogari Cæsar non esset passurus*. At Chiuperlius *quid negotii ipsi, Cæsarique in Transylvania esset* rogitavit, *quam Solimanus devicisset. Satis jam constare, eum bellum suscipere exoptare. At se ignorare, quum nihil tam facile esset, quam bellum inferre, cur dies prolataret?* His dictis eum ab se dimittit. Reningherius ergo legatum Acatii jussu falso, Varadini Germanos fuisse, Chiuperlio enunciavisse suspicatus, eum promissis aggreditur. Ex quo cognoscit, *se Mehemeti exposuisse*

An. 1660

se

An. 1660 *se, Acatium suam in Regem fidem nunc perspectam multis rebus esse sibi persuasisse, propterea aditum postulandi habere, ut Germanos non modo cis Tibiscum depelleret, & Zatmariæ, aliorumque oppidorum; sed etiam ulterioris Pannoniæ Imperium ipsi tradat. Eam devincere nihil esse negotii, ubi auxiliis, quæ ipsi missurus esset, Szedium ex omnibus fortissimum virum præficiat. Acatium duo oppida, quæ opportunissima judicaret, traditurum, & perpetuo in amicitia, & fide mansurum polliceri.* Reningherius ea maxime ratione hæc ab legato ficta existimabat, quod tam grave responsum is non fuisset laturus, qui eum ad bellum incitavisset. At prorsus inverisimile non est, Acatii postulatis cognitis, indignatione Chiuperlium exarsisse, quum quod ejus fides antea ipsi suspecta fuerat, tum quod ejus imperii cupidinem nimis crevisse cognoscebat, ubi Transylvaniæ imperio non contentus Pannoniæ regnum peteret. Insatiabile præterea humanum genus esse non ignorabat, semperque ad altiora tendere, ubi optata adeptum vidisset. His de caussis magnopere suspicabatur, cum Szedio Acatium hoc iniisse fœdus, ut hic eo adjutore Pannoniæ regno potiretur, & ille hujus auxiliis ad rem obtinendam uteretur, quam eum sibi animo proposuisse Halius scripserat. Itaque magna afficitur sollicitudine, quoniam si Szedium indemnatum necari juberet, magnam invidiæ tempestatem imminere intelligebat. Turcis enim confirmari posse opinionem judicabat, sibi fortissimum quemque virum invisum esse. Huc accedebat, quod non tam facile in hominem, qui quam amicissimo utebatur præsidio, dolum procedere posse providebat, nisi plures ei pararet insidiatores. Et tunc rursus rem in dubium devocari posse judicabat, ubi res evulgaretur; quoniam eum sibi consilium capturum esse cognoscebat. Posteaquam plures dies, noctesque hæc secum agitavit, ejus avaritiam, perfidiamque apud Regem criminari statuit. Persuasurum enim ei sperabat, maximum imminere periculum, nisi Szedium regnum haud dubie affectantem interfici juberet. Hoc simulac ab Rege obtinuit, Halio scribit, *in Szedium doli quæreret occasionem*. Hæ Halio redduntur litteræ, quum parum ab profectione aberat: nam quum neque periculi denunciatione, neque promissis Transylvanos ad Claudiopolim sibi tradendam impellere potuisset, eos Suchii propinquitate in spem auxilii se erectos de suis postulatis abnuere audere suspicatus, tentare extrema statuit. Lambachium igitur equitum Præfectum, quem ab Suchio ad ipsum missum, & ab ipso retentum docuimus cum his mandatis mittit. *Sibi perpetuam cum eo gratiam, Regique cum Cæsare amicitiam futuram, si domum se recipiat,*

piat: sed si castris trans Tibiscum ipsum se continere velle cognosceret, nullam interpositurum se moram, quin ad ipsa oppugnanda veniat. Suspicari enim jure posse, ipsum belli inferendi opportunitatem, Turcis in hyberna collocatis, quaerere. His postulatis cognitis, Suchius, ne se imparatum Turcæ nanciscerentur, oppida adire, novas instituere munitiones, Zatmariam subito ex castris duci frumentum, cujus copia suppetebat, jubere, omnia parare, ut Turcis obsistat. Multum enim suæ virtutis opinionis deperdere cognoscebat, quum timore adductus loco excederet. Hæc ubi cognovit Halius spe sine vi negotii conficiendi omnino amissa, diutius non cunctandum existimat, quin Temesuariam petat; maxime sperans, casum tandem Szedii interficiendi occasionem daturum. Suchius quoque inita jam hyeme suos in hybernis collocare constituit. Ab Veselino ergo, *ad se veniat*, petit, *ut communi consensu in plura loca hybernorum causa exercitum mittant.* Veselinus veniens, *suam, & Pannoniorum omnium excellentem in Cæsarem voluntatem profitetur: hanc gratiam ei Pannonios referre velle, quod ipsos ab Turcarum injuria probibuisset, ut hyberna non recusent.* Addit præterea, *sibi tandem ab Ragotio datum, ut Germani Onodio recipiantur, neque se recusare, quum ipsi, Cæsarique gratum foret, quominus Zendreum Germani præsidii causa obtineant.* Suchius ei nunc immortales gratias agens, *Cæsarem deinde præmia tributurum confirmat.* Item eum orat, *Cassovia ipse cum coborte recipiatur.* Non abnuit hac lege Veselinus, ut milites, qui in præsentia oppido præsidio essent, non decederent, & cohors Decurionibus pareret. His rebus compositis Suchius exercitus partem Eisteri Calloum, partem Gobio Zatmariam ducendam attribuit, ipse Onodium cum cohorte proficiscitur; ibique militum partem relinquens, Zendreum contendit, oppidumque reliquam cohortis partem obtinere jubet. At Pannonii sive ab Veselino sollicitati, quem vel consilii pœnituisse, vel, ut suum in Cæsarem studium præclarius videretur, id verbis concessisse Suchius suspicabatur, quod re ipsa negare vellet, sive militum verentes injurias, sive dubitantes, quin hybernorum specie urbe potirentur Germani, mutare consilium statuunt. Suchius, ut voluntatis commutationem non cognoverat, Zendreo Cassoviam venit, miraturque sibi oppidanos clausisse portas. Novi igitur consilii causam quærenti responsum est, *hoc Pannonios ab majoribus accepisse, & legibus sancitum habere, ut oppidis externos milites non recipiant; nec Veselino, sed omnibus hanc abrogandi legem potestatem esse: omnibus in concilio visum esse, hoc exemplum introduci non ferendum, at lex, in qua li-* An.1660

An.1660 *libertas posita sit, tollatur*. Hac spe dejectus Suchius impedimenta in suburbiis, bellica tormenta proximis vicis locat, ipse cum militibus, quos custodiæ causa circum se habet, Agriæ Antistitis domum, cui Saffavium nomen est, se confert. De omnibus Cæsarem certiorem facit, atque, ut Viennam petendi sibi potestas fiat, petit. Facta potestate discedit. Ubi pervenit, Veselinum paucis ante diebus eo pervenisse cognoscit: propterea eum convenit, atque causam quærens, quare ab sua amicitia se avertisset, nihil primo potuit reperire: tandem postridie, quum se ei satisfacere paratum esse diceret, ei enunciatum esse cognoscit, ipsum dixisse, Veselinū mobili ingenio esse. Id ab inimicis fictum respondet Suchius. Pluribus præsentibus excusationem accipit Veselinus, atque ejus rei se oblivisci velle confirmat. Mane tamen orationem adversus Suchium habens, neminem tanta mobilitate se gerere potuisse apparuit. Inter hæc Transylvani Berciaii injuriis permoti concilia remotis locis faciebant. At unusquisque suscipere rem dubitabat, nisi maxima authoritate vir initium belli fecisset. Hæc ubi Joannes Chiminianus, Stephanusque Lazarius cognoverunt, ille imperii opportunitatem, hic privatas sibi ab Acatio, & Joanne Berciajo illatas injurias ulciscendi occasionem prætermittendam non existimant. Inter se cohortati, decernunt, ut Chiminianus delectum habeat, Lazarius aptos sermones ad multitudinem fereret, persuaderetque, ut ad eum legatum, oratum, mittant, *publicam suscipiat causam*. Majore enim studio, atque contentione uti debere ad se defendendum Transylvanos judicat Chiminianus, quum rogatus, quam quum ultro fortunam periclitaretur. Hoc consilio probato Lazarius se in circulos inferens, communem miseratur casum: mortem Ragotii deflet: nunquam eo vivo Acatium, Turcasque tot, tantasque irrogaturos fuisse injurias commemorat. Avaritiam, crudelitatemque eorum detestatur. Propterea magni animi Ducem deposcendum concludit. His rebus permoti Ciculi ex omnibus primi ipsum Ducem sequi se paratos esse profitentur. Tum Lazarius, *Melioribus me*, inquit, *hunc reservate honorem. Tantum negotii sustinere non audeo. Joannem Chiminianum, qua nobilitate, qua divitiis, qua authoritate potestati parem judico. Si hunc probaveritis, nec ego vobis deero. Supplices vero legatos ad eum mitti oportere confirmo, quoniam ut eum alienum ab imperitandi libidine esse cognovi, quod servitute, quam passus est, fortunæ non confidendi documentum datum est, ita vestræ libertatis causa omnia in dubium devocaturum confido*. Læti Transylvani, quod aliqui reperti essent, qui patriæ libertatem

tem

tem primam haberent, omnia, quæ ab Chiminiano imperarentur, ſe libenter facturos pollicentur. Legato ad ſe miſſo Chiminianus *nullum communis ſalutis cauſa periculum ſe recuſaturum* confirmat. Utque tria hominum millia coegerat, contra Berciajum proficiſcitur. Qui ubi per exploratores cognovit, qua iter Chiminianus haberet, Joanni fratri armatorum millia terna attribuit, ut iter hoſtium moraretur: *ſe amplioribus coactis copiis ad ipſum confeſtim eſſe venturum. Tum acie dimicare optimum eſſe*. Sed ubi uterque utrique exercitui in conſpectu fuit, prælium incipitur. Id Berciaii vanitate, an Chiminiani audacia factum eſſet, reperiri non potuit. Unum nemini occultum eſt, quod Joannes Berciajus, fuſo ſuo exercitu, ab Chiminiano captus eſt. Fruſtra pluries coactis copiis Acatius cum eo congreſſus eſt: nam Chiminianus tantam ſibi rebus geſtis authoritatem comparaverat, quantam ipſe adverſis rebus amiſerat. Ter igitur vim expertus, tandem ſpem ſalutis in fuga habere coactus, Georgenium, quod Caſtellum non longe aberat, petit. An. 1660

Finis Libri Secundi.

DE BELLO TRANSYLVANICO

Liber Tertius.

SATIS esse causæ, ut crederent, nonnulli arbitrabantur, Ragotii mortem, Varadinique jacturam Transylvaniæ res quietas fecisse, quum aliis oppugnandis oppidis Halius temperavisset. Id etsi verum non erat, quod qua de causa Halius Transylvania excessisset, supra demonstratum est, tamen ne hyemis quidem tempus, nec superioris temporis periculorum memoria tantum apud Transylvanos valuerunt, ut novis non studerent rebus, eo magis quod incerto authore fama exiit, Mehemetem Regem, Chiuperliumque regiæ domus incendio periisse. Hoc igitur opportune accidisse rati, nulla interposita dubitatione palam Chiminianum sequuntur. Et in sententia permanent etiam, ubi nuncius venit, qui falsum esse pertulit, quod de Regis, ac Chiuperlii morte dictum erat: addidit tamen Turcas Dei ira populari, quum plures consumptæ incendiis urbes essent, & Mehemetes Rex, Zaimaque mater exigua in spe animam traherent, atque ingens pestis metus esset. His rebus cognitis, *nunquam malorum quietem Turcis venturam* dicunt, *nisi suo expiato incommodo. Fortuito plures conflagrare urbes non potuisse. Fortuito contagionem evulgare morbos non valere. Fortuito alia non accidisse credendum. Gaudendum igitur, quod Deus ab nequissimis Turcis pœnas repeteret.* Chiminianum orant, *ut ipse quoque a Berciajo pœnas expetat.* An.1661

Chi-

An. 1661 Chiminianus ergo his vocibus incitatus Berciajo iter praecludit, ne Devam se conferret. Hoc enim sibi praevertendum existimabat, quia facilius ibi Turcarum auxilia eum ad se recipere posse cognoscebat. Longioris fugae spe dejectus Berciajus, edictum Cibinii proponi jubet, *Chiminianum uti deserant, neu occasionem Turcis belli dent. Ragotii audaciam magnam intulisse patriae calamitatem, Chiminiani libidinem majus illaturam esse detrimentum.* Hoc ubi frustra esse intellexit, quod omnes summo studio Chiminiano favebant, ad compositionis conditiones recurrit. De hoc non abnuit Chiminianus; propterea de concilii sententia Joannem Hallerem Georgenium mittit, qui postulata cognosceret, & ad se referret. Huic Acatius *se Principatu abire nolle* dicit. *Et si Transilvani Turcarum iram experiri nollent, Chiminianum interficerent.* His rebus praeter opinionem nunciatis timor omnes invadit, quum consilium eum mutavisse crederent, quod Halii affirmatione in spem auxilii venisset. Multiplicatur terror, quum fama Acatii amicis, ut arbitror, authoribus falso exiit, Halium adventare. Non inverisimile id esse conjectabant, quod Regem, Reginamque convaluisse, & pesti finem factum compererant. Vanus tamen abiit terror, ubi Chiminianus Acatii ad se allatas litteras recitat, *se Imperium deponere aequissimis conditionibus non dubitare.* Argumenti igitur loco sumunt, Berciajum se pacem nolle Halleri renunciavisse, ut rogatus aequiores acciperet conditiones. Itaque optimum visum est ad eum Andream Reponem legatum mittere, qui doceret, *libenter Chiminianum, reliquosque Georgenium sub ipsius ditione esse passuros, & certam pecuniam quotannis ipsi, vel uxori daturos, ubi Turcas ad suum auxilium non concitaret, & nunquam sibi imperium tradi cuperet.* His ergo conditionibus fide data, atque accepta, Principem Joannem Chiminianum creant. Cavetur tamen, ne justa Turcarum imperia contemneret, ne societates, amicitiasque publice instituendi, bellum inferendi, legatos ad Reges mittendi, nisi de concilii sententia, esset ei potestas, ne oppida alicui traderet, immo ea ab hostium impetu defenderet, ut haec omnia jurejurando confirmaret. Ragotii enim, Acatiique exemplis documentum nunquam exoluti legum vinculis Principis creandi sibi datum cognoverant. His conditionibus tanquam remedium malis omnibus reperiissent, laeti domum discedunt: sed brevi conditionibus opus non esse intelligunt, quum Turcas omnino Transylvaniae devincendae occasionem quaerere animadvertunt. Chiminianus quod Ragotio fidus fuisset, quodque magnae cognationis, ac authoritatis vir esset, Turcis erat invisus. At nunc magis, magisque

cum

eum suspectum habent, quoniam ex Berciaii litteris illum Cæsari amicum esse cognovissent. Comes Nicolaus Zoloimius veteris potentiæ vir in Chiuperlium incendendum etiam incumbit, quum oratores, petitum, misisset, *ut se Principem Transylvanis constitueret. Se amplissima dona missurum, & majus stipendium daturum.* Nec dubium erat, qain rem esset assecutus, (Berciaius enim Mehemeti suspectus erat, quod per ipsum stetisse videbatur, quominus Claudiopolim Halius recepisset) nisi per Szedium adivisset, cum quo amicitiæ causam habebat. Nam ut Halius nondum opportunitatem eum interficiendi nactus erat, potentiam ei addere, Imperium suo amico tradendo, dementiæ Chiuperlio visum est. Berciaium ergo defendere statuens, ad Halium scribit, *illius ulciscatur injuriam.* Transylvanis renunciari quoque jubet, *ut tandem aliquando pertinaciæ finem faciant, si in maximos venire nollent cruciatus.* Sed ubi suo dicto eos audientes non esse cognovit, majore studio, quam antea, omnia, quæ ad bellum usui sunt, parare, ad Scytharum Regem scribere, *coactis omnibus, qui aliquem in re militari usum haberent, quum primum anni tempore posset, Temesuariam peteret.* Hæc ubi Chiminiano nunciata sunt, ut bellum parare, nisi de concilii sententia, non poterat, Bistriciam omnes convenire legationes jubet. Interea quum Berciaium Turcas ad bellum incitare suspicaretur, vias, quæ Temesuariam ferunt, certis custodibus obtineri jubet, qui ejus interciperent litteras. Re vera multi non transierunt dies, quin nuncius cum litteris ad se perduceretur. Litteras, quibus Chiuperlium Berciajus incendebat, in concilio recitat Chiminianus. Qui ubi omnes indignitate rei permotos vidit, *Quid expectatis*, inquit, *quin de homine tanti facinoris convicto supplicium sumatis? Animo opus est. Magis Reipublicæ refert in perditos animadverti, quam optime de ea meritos præmiis affici: illorum enim impunitas omnibus exitio est, ingratus animus solum dedecori.* Multi hoc probari posse consilium negant, ne Turcis belli detur occasio. Tum Chiminianus dicit, *se ut non dubitare, quin Turcarum furor augeatur, quum indicta causa Acatius interficeretur, ita se non fugere, nullam posse belli cooriri causam, quum incautum insidiatores obtruncent.* Chiminianus quum sibi resisti etiamtum videret, quantum authoritate, precibusque valet, enititur, ut omnium voluntate ab suo inimico pœnas repetat: magni enim interesse arbitrabatur, Transylvanos obstringere, ut tanti facinoris conscientia extrema audere potius, quam Turcis se ad supplicium tradere vellent. Insidias ergo tendendi negotium Francisco Covari, Joannique Varato datum est. Potestas omnia, quæ ad An. 1661

An. 1661 adbellum opus essent, comparandi Chiminiano itidem fit. Dionysius Bamphius ad Cæsarem subsidii petendi gratia mittitur. Adonium, Valcoumque castella, quod adversum se Turcis opportuna erant, approbantibus cunctis incenduntur. Concilio dimisso Chiminianus totus mente, animoque in bellum insistit. Omnia paranti Chiuperlii litteræ redduntur, *amicitiam sibi cum eo esse posse, si in Regis fide se permansurum polliceretur, atque obsidis nomine filium ad se mitteret.* Eadem ipsi Cussein ab Halio missus exposuit; solum addidit, *si Temesuariam ipse peteret, fore ut coram controversiæ tollerentur.* Sed Chiminianus seu fretus Transylvanorum in se studio, seu Cæsaris auxiliis confisus, seu quod timorem Turcas invasisse conjectavisset, quum præter morem legatos ad se mitterent, seu, quod verisimilius videtur, periculosum se barbaris committere arbitratus, præcipue quum per Lupuli Moldaviæ Principis legatos cognovisset, quid fraudis ferretur, donatum Cusseinem dimittit. Renunciari tamen Halio jubet, *se majoribus astrictum negotiis Temesuariam venire non posse.* Postridie ejus diei Acatius Berciajus in itinere necatur. Viro huic non altitudo ingenii, solum vastus inerat animus. Semper insatiabilis nimis alta cupiebat. Omnia ipsi honesta videbantur, modo imperium adipisceretur; quoniam non modo pessimo consilio Ragotium, a quo præcipuo honore habebatur, ad bellum Sarmatis inferendum impulit, verum etiam ad Principatum evectus doli occasionem in ejus perniciem quærebat. Aptior ad novas instituendas amicitias, quam ad easdem colendas habitus est: nam ut ingenium ad omnia dissimulanda ei erat, & verbis obsecundando, & libero ore loquendo animos omnium sibi conciliabat. Eorum studia postea, & infidelitate, & mobilitate amittebat. Tempori servire optimum ducebat, quum, ut ab Ragotio Transylvanos averteret, supplicem, & modicum se præberet, at, ubi imperium adipiscebatur, profunda avaritia erat. Omnium tamen suorum scelerum meritas habuit pœnas. Id unum magnæ fortunæ ipsi fuisse non abnuerim, quod omnium suorum ærumnis superstes non fuit: nam de Andreæ fratris perfidia quęstionem Chiminianus habens, ut damnati in Fogaratii oppidi foro rerum capitalium judices laqueo frangerent gulam imperavit. Res sane sine admiratione non prætereunda; quoniam in eo oppido, cui summa cum potestate præfuerat, rerum humanarum spectaculum præbuit. Acatii uxor, ipso mortuo, precario vivere coacta est, quoad quidam misericordia permotus eam uxorem duxit. Hic operæ pretium est aliena calamitate discere, nec malis artibus sibi Imperium parere, nec fraude illud retinere ex usu esse.

esse, quod huc dominandi libidinem evadere oportere compertum est. Chiminianus tamen utrum majore lætitia de horum suppliciis, quam de Cæsaris proposito accepisset, in incerto fuit: nam Bamphii litteris, quem ad eum legatum missum docuimus, Cæsarem exercitum subsidio sibi mittere velle cognovit, dummodo Zechelide, Covareque Germanos recipiat, ut initio belli facto, si cum Turca Transylvanus controversias componat, illic reliqui Germani receptum habeant. Hanc conditionem non respuere in animo ipse habebat: at quia liber legum vinculis non erat, concilium indicit. Ubi frequens convenit multitudo, Cæsaris postulata exponens, magnopere quosdam vultu ad amenitatem, nonnullos ad mœstitiam composito sua verba accepisse miratur. Ex omnibus causam quærens, illos auxiliorum spem ad lætitiam excitavisse, hos conditionis, ut dictitabant, iniquitatem perturbavisse reperit. Dicebant enim, *quid durius ab Turcis per vim accidere potest, quam nobis ab Germanis voluntate evenit? Germani ne, an Turcæ magis sint fugiendi non constat, quum utrique non aliud respiciant, quam Civitatem sui sceleris prædam facere. Hi in Principes sibi invisos animadvertendi specie oppida expugnare cupiunt, at illi sine contentione auxilii specie ea recipere exoptant. Præstat belli tentare fortunam, & victos, non tamen inultos omnia perpeti, quam impune Germanis omnia permittere*. Hoc consilium probant cuncti, & in eo permansissent, nisi ante oculos Chiminianus posuisset, *se nunc hostem potentissimum habere, cui domesticis opibus resisti non posset: propterea quacumque conditione externis auxiliis uti deberent, etsi, quod de Cæsaris consilio diceretur, exploratum esset. Si eos potiri Transylvania velle cognoscerent, ab Turcis auxilia acciri posse. Turcas venturos esse neminem dubitare, quum ea essent conditione Transylvani, ut unusquisque eos in sua ditione tenere velit, atque, ne alterius stipendiarii sint, laboret. Majores pro re & tempore consilium capientes, libertatem nunc Turcarum, nunc Germanorum opibus retinuisse, eadem ratione prope amissam recuperent ipsi, oportere. Præterea haud dubitandum, Turcas auxiliis permotos in Pannoniam esse advolaturos. Tum eo belli tempestate translata Transylvanos pacem habituros*. Consilium hoc omnes probant, adeo ut, ne res efferatur, caverent. Item nequaquam cunctandum dicunt, quin Cæsari ipsorum renuncietur verbis, *sese imperata facere paratos esse, tantique beneficii memoriam apud se nunquam immorituram. Covarem solum tradere non posse, quod Chiminiani uxor, quum nihil citra illud oppidum tutum arbitrata esset, eo se recepisset. Aliud oppidum, quod ipsi videretur opportunissimum, se da-* An.1661

An. 1661 *turos*. Sed ubi Cæsar, nullam subsidii esse conditionem, nisi eo tradito oppido, respondit, ipsi morem gerere statuunt. His de causis tota Germania delectus habetur, qui annonæ præessent, deliguntur, imperii exercitus summa Comiti Raymundo Montecucculo Mutinensi traditur, summo studio, quæ ad bellum usui forent, Cusseine præsente, parantur. Cussein simulac Halii mandata Chiminiano exposuerat, ejus jussu Viennam de Pannoniorum incursionibus, & Chiminiani amentia questum venit. Nonnullorum, qui diligentiores in omnibus scrutandis rebus videri cupiebant, opinio tunc temporis fuit, Cæsarem eo consilio Transylvanis auxilia misisse, ut ipse quoque reciperet oppida. Quod falsum esse mihi constat: nam etsi Cæsar opem Transylvanis nunquam ferre statuerat, quoniam hanc belli causam Turcis esse posse arbitrabatur, tamen nunc, ut rationes, quas ad Suchium trans Tibiscum mittendum eum deduxisse memoravi, omittam, aliis de causis ad hoc consilium descendisse comperio, quarum illa fuit justissima, quod Turcas majore studio, quam ad Chiminianum opprimendum necesse esset, bellum parare audiebat. Non alio ergo id pertinere suspicatur, nisi ut in Pannoniam contendant; præcipue quum eo temeritatis Varadini Præfectum processisse non ignoraret, ut jurandi causa, omnes, qui loca trans Tibiscum incolunt, ad se vocare non dubitavisset, etsi eos sub Cæsaris Imperio esse sciebat. Præstare fero, quam nunquam superbissimis occurrere judicabat, maxime quod nunc suæ non distinerentur vires, quum anno superiore, Carolo Gustavo Sveciæ Rege mortuo, Sarmatæ pacem habuissent. Accedebat, quod in auxiliorum spem pervenisset: nam compluribus legationibus ad Germaniæ Regulos, & ad Alexandrum Pontificem Maximum missis, rebus omnibus se juvare ipsos velle cognoverat. Alexander præterea stipendium omnibus totius Italiæ Clericis imponit, præter illos, qui loca incolunt, quæ sub Veneti Senatus ditione sunt, ut pecunia ad bellum Cæsar utatur, litterasque ad Reges mittit, *non esse cunctandum, quin uno animo innatis Christiani nominis hostibus obviam eant, ne sub ipsorum oculis ab eis regna oppugnentur*. Hi quum rem se cogitaturos polliciti essent, omnes prospere cessurum bellum confidebant. Adjuvabat Cæsaris opinionem spes, quam in Sarmatarum, & Moscorum auxiliis posuerat, ubi opera Augustini Majembergii, cujus mentionem supra fecimus, ab armis discederent. Sed quibusdam de causis, quas hic recensere supervacaneum puto, pace non firmata, bellum excusantes ei auxilio non fuerunt. Ut omnis expellatur dubitatio optimæ Cæsaris in Transylvanos voluntatis, considerare juvat, Meti-

ge-

gerem J. C. ad Mehemetem Constantinopolim, & ad Halium Franciscum Fischerem ab eo missos, qui docerent, *Cæsarem, quum sine periculo posset, pacem cum Turcis servare paratum esse: proinde, ne qua armorum causa sit, primo induciæ, postremo, per legatos utriusque divisis finibus, pax fiat*. Metiger etsi pecunia quosdam aggressus erat, quibus adjutoribus rem consecuturum sperabat, responsum tamen tulit, *Halium jam in Transylvaniam pervenisse arbitrari: æquum non esse tot apparatus nunc frustra esse*. Fischeri autem Halius respondet, *non se, sed Mehemetem ejus rei potestatem habere*. Hoc astante meditato in Szedium Acmetem Budæ Præfectum dolo locus fuit: nam Halii tabernaculum contra consuetudinem comitatu nullo intrantem insidiatores vulnerant. Ipse, gladio ex vagina educto, parumper se defendit; tandem clariore voce militum, quibus acceptus erat, auxilium implorans, interficitur. Sic fortissimus vir, qui ab prima adolescentia stipendiis faciendis se exercuerat, rerum egregie gestarum pœnas inultus dat: quoniam ab Halio, ne qua seditio oriretur, provisum fuit. Hæc ut Fischer Cæsari quam primum nunciaret, quam maximis potest itineribus, Viennam contendit. Reperit ibi Cæsarem de Halii profectione accepisse, & Montecucculum parum ab profectione abesse; tantum de belli rationibus consilium iniri. Nam nonnulli, *ut recto itinere in Transylvaniam exercitus duceretur*, censebant, *ne Halius incruento exercitu oppida expugnaret*. Montecucculus vero, *in maximum discrimen se adducturum exercitum* confirmat, *quum Transylvaniam adiret; quoniam, quum longius ab Germania absit, partim eorum indiligentia, atque avaritia, qui annonæ præsint, partim Pannoniorum mobilitate, & perfidia, quam jam perspectam haberent, rerum omnium inopia tentari milites possent. Ab hac re magis, quam ab hoste accipi detrimentum omnibus constare. Item si frumento ex agrorum populationibus rapto alat exercitum, fore ut socii, quum non modo nihil præsidii in Germanis esse, sed se pro hostibus uti videant, ab eis se avertant. At, si trans Danubium exercitus duceretur, expeditiore re frumentaria flumine avecta uti se posse. Sic milites præda locupletes alacriores, hostes adversis rebus timidiores fieri. Hac ratione Turcas ex Transylvania exercitum esse deducturos, ne, ut aliena occupent, de suo dimicarent. Tandem præstare in hostium, quam in suis finibus bellum gerere, quoniam illic præda, hic pecunia alatur exercitus, oporteat. Hoc igitur*, inquit, *mei consilii est facere. Quod si hæc mihi fiat potestas a me rationem reposcite, si quid durius acciderit, ut ab illis, qui in Transylvaniam profectionis authores sunt, ratio reposcenda erit,*

An. 1661

An.1661 *quum res prospere non cedat*. Hæc sententia, utpote a viro, qui rei militaris peritissimus habebatur, pronunciata, accepta est. Cæsar quoque consilium probat, atque ea, quæ ad oppidorum oppugnationem usui sunt, parat. Joannes Riccardus Starembergius ad exercitum trans Tibiscum, ut imperium obtineat, mittitur, Suchio in Montecucculi exercitu curare jusso. His expeditis rebus exercitum ad Comaram Montecucculus ducit, navibusque junctis pontem in Danubio flumine facere instituit. Quæ ubi Pannoniis nunciata sunt, timor eos invasit. Idcirco ad Cæsarem legatos, oratum, mittunt, *ne fortunam periclitaretur: quoniam si Germani acie dimicantes a fortuna desererentur, in maximum se venturos discrimen intelligerent. Turcæ secundis rebus elato nequaquam, amisso exercitu, resisti posse. Quod si exercitum auxilio Transylvanis mitteret, fore ut bellum non susciperetur, quum salva amicitia subvenire unusquisque suis posset.* Hac de re consultationes habentur. Consiliarii ergo quum orationis Montecucculi memoriam deposuissent, atque in re militari usum haberent nullum, in Transylvaniam exercitum duci jubent. Itaque ad Montecucculum mittuntur litteræ, *relicto Suchio cum exercitus parte Comaræ, ipse iter ad Tibiscum flumen converteret: idque celerius faceret, quum in maximis angustiis Transylvanorum res esset*. Montecucculus, etsi optimum consilium necessario omittendum erat, tamen se hujus rei authorem non esse, adversarumque rerum culpam non in se, sed in alios coniiciendam palam professus, justis itineribus Tirnaviam pervenit. Ibi exercitus partem opperiens, Chiminiani litteris certior factus est, *Halium cum exercitu in Transylvania versari; Scythas, Moldavosque, omnibus vastatis, sibi ægerrime præsidia oppidis relinquendi, & fuga in castellum Hulstium in Pannonia se recipiendi spatium dedisse, & nunc Biboriensem agrum incendere*. Quibus rebus cognitis magna sollicitudine Montecucculus afficitur, quod ignominiæ loco sibi ferre videbatur, prope in ejus conspectu agros populari, mortalesque, qui sub Cæsaris ditione sunt, in servitutem abstrahi. Queritur & imperitorum consilium, & Pannoniorum mobilitatem, ac perfidiam: qui licet a Cæsare omnibus precibus petierant, ut in Transylvaniam exercitum mitteret, nunc, voluntatum commutatione facta, iter per suos fines dare nolebant. De his rebus omnibus Cæsarem certiorem facit, oratque, *ne se desidem tempus intra oppida consumere, & populationum spectatorem esse patiatur*. Cæsar ut antea Pannoniorum consilium cognoverat, Comitem Joannem Rotalium confestim in Pannoniam miserat, qui turbatas seditione res, quibus rebus posset, componeret.

ret. Hic ut Posonium pervenit, Veselinum seditionis sermones serluisse comperiens, eum adit, & monet, *ne se tam alieno in patriam, Cæsaremque animo esse ostendat, ut eam in Turcarum ditione esse cupiat*. Veselinus *non nisi optimorum consiliorum authorem se fuisse* respondet; *nec ad aliud, quam ad frumentum, pecus, & alia conferenda Pannonios hortatum esse, ne milites, ut inopiam tolerent, prædæ loco suas fortunas habere cogerentur. Hujus rei ipsos testes habere; & Deum nunc testari, sibi semper primam fuisse Cæsaris dignitatem.* Additque *egregiæ in Cæsarem voluntatis documentum ipsi brevi se daturum*. Re ipsa, quantum authoritate valuit, ad Pannoniis persuadendum enisus est, *ut Cæsari cuperent: se rem compertã pronunciare, quum Cęsarem non ipsos opprimendi causa, sed Turcis obviam eundi gratia exercitum mittere diceret*. Hæc eadem Rotalius confirmans, huc ducta res est, ut omnes Veselino negotium darent, ut obviam venienti exercitui procedat, operamque det, ne alicujus rei inopia affli&ctaretur. Ita Montecucculus reliquam exercitus partem brevi ad se recipit: omniumque ratione habita, ad viginti veteranorum millia in armis habere reperit. Sed quum postridie iter agere decrevisset, tanta tempestas coorta est, ut Vaghi fluminis ripas aqua superaret. Sic necessario complures dies exercitum in castris continuit, ut velut ipsa fortuna omnino esse impedimento vellet, quominus Turcas rapinis prohiberet: tandem, ubi primum permiserunt aquæ, iter agere instituit. Intelligens ergo, Cusseinem Jeni Præfectum magna vi Hulstium oppugnare, maximaque indignatione exardere, quod, missis in castellum legatis, qui milites ad deditionem hortarentur, mœnibus se recipere noluissent, omnino eo contendere statuit, ne, castello expugnato, Chiminianus in eorum manus veniat. Cussein simulatq; ad se Montecucculum venire cognovit, oppugnationem dimittit, seque in castra confert: quæ res multum Germanorum animis addit, Turcisque timorem auget. Nam quum Zechelidem Chinan, atque Ismael Budæ Præfectus, qui in locum Szedii Acmetis successerat, Megium oppugnare instituissent, tamen magna cum infamia vano incepto discedunt. Majore cum infamia Halius, tametsi exercitus summa septuaginta hominum millium erat, & propius Zatmariam venerat, tamen nihil suscipere est ausus, quia Eisterem omnibus rebus, quæ ad defensionem usui erant, consuluisse acceperat. Ex quibus rebus cognoscere licet, usus belli ignarum exercitum Halio ab Mehemete traditum. Quod quidem magis iis dilucet, qui non ignorant, vix paucos dies munitissimis castris (tantus omnes occupaverat terror) Halium continere exerci- An. 1661

tum

An.1661 tum potuisse, ubi Montecucculum duorum millium intervallo castra posuisse vidit. Montecucculo quamquam ab Transylvanis, qui ad se quotidie perfugiebant, nunciabatur, Turcas adeo esse perterritos, ut si castra adoriri constitueret, explorata victoria videretur, tamen eis fidem facere noluit, immo maximis munitionibus castra firmans, apud milites concionatur, *ne animo deficerent, si pugnam committendi usus veniat, neu omnium Christianorum opinionem fallerent. In eorum virtute spem omnem sitam esse*. Extremum orationis fuit, *se paucis veteranos arrigere consuesse, quum quod ipsorum virtus, ac animi magnitudo magni habeatur, tum quod ipsi non semel, atque iterum, sed millies, quantum præsidii in audacia sit, experti essent. Ne igitur quid superioribus victoriis indignum committerent*. Militum alacritas quum ex Turcarum cunctatione crevisset, non modo æquo loco prælium inire, sed etiam in pavidorum castra se irrumpere audere confirmant. Montecucculus autem *sibi satis esse* confirmat, *si memores pristinæ virtutis essent, ubi sine dedecore prælio diffugere non possent*. His verbis tunc eos a prælio continuit; sed quum Chiminianus cum quinque hominum millibus in castra venisset, seque excusaret, quod ampliores non potuisset cogere copias, quia Saxones, qui ex tertia Transylvaniæ parte sunt existimandi, metu adducti sua omnia Halii fidei permisissent, vix retineri potuerunt, quin per se in hostes impetum facerent. Dolebant enim, quod ipsi rei bene gerendę occasionem dimisissent,quum adeo Turcas perterritos animadvertissent, ut de nocte præmissis impedimentis, prima luce ne conclamatis quidem vasis discessissent, & millium passuum decem intervallo ab veteribus castris loco admodum natura munito castra posuissent. Itaque omnes Montecucculum orant, *ne hostem e manibus dimitti patiatur, sed prædam, & deleti hostis gloriam ferendi sibi potestatem faciat*. At Montecucculus *Cæsaris mandata ad se perlata* respondet, *ne, quoad posset, belli fortunam tentaret, satisque haberet Transylvanos ab injuria tutari. Ob eam causam Strigonium se non expugnavisse, & victoriæ occasionem trans Danubium dimisisse*. Haud dubium re vera habebatur, Montecucculum primo congressu deleturum Turcas fuisse, modo inclinandam fortunæ rem dedisset. Ex hac re satis cognoscere libet, nulla ratione ab eis factum esse, qui Cæsari persuaserunt, ut opportunitatem dimitti juberet, quum in incerto non esset, Turcas occasionem Pannoniæ devincendæ non esse omissuros. Nonnulli igitur neque immerito, neque irridicule dixerunt, Cæsaris consiliarios operam ludere animo proposuisse, quum bellum sumere non optan-

optantes, belli tamen occasionem, exercitus in Transylaniam mittendo, Turcis præbuissent, atque maximas res consequendi facultatem timore belli, quod haud dubium habebatur, dimisissent. Cur ergo Comiti Nicolao Serino, cujus plurima fortiter, atque summa audacia facta memorabantur, sena hominum millia permitti passi non sunt, quando Canisiam opportunissimum oppidum nuper incendio prope consumptum expugnare in se receperat, & propugnaculum nullius usus ad Muram flumen eundem instituere sivuerunt? Quæ res adeo Turcarum Regem contra Cæsarem accendit, ut ipse in Pannoniam cum exercitu ulciscendarum injuriarum causa venisset, nisi Chiuperlius monuisset, *ipsius non esse dignitatis mediocribus copiis bellum gerere: consilium optime in insequentem annum transferret, quo ampliores copias coactas haberet.* Cur Montecucculo, ne opportunitate ad hostem opprimendum uteretur, mandatum est, quod quidem ad bellum conficiendum momentum habuisset, & Suchio, ut sibi Pannonios adjungens, vastitatem Turcarum finibus redderet, quam ipsi Pannoniæ finibus intulissent, imperatur? Persuaserant sibi forsan, quum ab oppidorum incendiis, & cæde suos Suchius continuisset, immo captivos Turcis reddidisset, eos ab maleficio temperaturos, quibus unas sibi ab aliis illatas, non ab se aliis irrogatas injurias animo continendi mos est? Suchius ergo quum Pannonios, qui ad quinque millium numerum venerant, maxime monuisset, ne igne prædam, quam secum ducere non possent, corrumperent, neu arma abiicientes interficerent, sed unusquisque servaret ordines, tamen in itinere tantum præcepta observare voluerunt. Nam posteaquam Vallium pervenerunt, nihil de celeritate, ac virtute remittunt, ut quamprimum receptum castellum diripiant. Suchius castelli Præfecto nunciari jubet, *ut potius deditione sibi, omnibusque juxta consulat, quam sua pertinacia omnium salutem in dubium devocet*. Hoc consilium ægre patiuntur Pannonii, utpote qui, si per conditiones reciperetur castellum, non posse se ad arbitrium prædam agitare intelligebant. Maxima idcirco lætitia conditiones Præfectum abnuisse accipiunt. Præfectus simulac postridie animadvertit, tantum apud Pannonios spem prædæ valere, ut omnia pericula vilia habeant, qua ex re factum, ut prope fossam nocte successissent, ne quæcumque iratis, & prædæ avidis collibuerint, patienda sibi essent, ad Suchium familiarem suum mittit, qui doceret, *se castellum Germanis, quorum fidei confideret, tradere paratum esse.* Suchius omnes ab injuria se prohibiturum pollicetur. Hoc ubi intellexere Pannonii, præstare ipsis visum est in vitæ An.1661

An. 1661 vitæ discrimen venire, quam prope partam prædam e manibus dimittere. Igitur ut fossam cratibus contexerant, eam trascendunt, & singuli ab singulis sublevati in mœnia evadunt. Sic castellum ingredientes, prout quisque armatus, vel inermis, mulier, vel puer obvius eis erat, omnes interficiunt. Adeoque contentione, & periculo permoti erant, ut ignem quoque domibus inferrent. Hunc sic distulit ventus, ut præda quoque corrumperetur. Præfectus cum militibus in quandam se receperat turrim, ut impetum, quoad vitam paciscatur, sustineat. Petenti id Suchius dat. Egressos tamen nonnullos, frustra Suchio suam fidem lædi exclamante, ad unum Pannonii interficiunt. Hoc ubi vidit Præfectus, potius per virtutem expugnata turri, quam per fidem impune interfici statuit. At flamma non intermittit: immo ex Templo, quod proximum erat, turri adegit. Tum ex ea se præcipitantes Turcæ, quam ab flamma timebant, mortem subeunt. His rebus ad iram excitatus Suchius, Præfectos vocans, omnes graviter accusat, quod tantæ non essent authoritatis, ut suos in officio continere valeant. Ad hæc ipsi *Pannonios in eam consuetudinem ita se induxisse* respondent, *ut neque metu, neque beneficiis coerceri possint*. Totum diem in armis esse oportuit, ut venientibus Buda Turcis auxilio suis se opponant. Vix multa jam nocte Pannonii (tantum spe prædæ longius processerant, exceptis quingentis nobilibus, qui semper Suchio paruerunt) redeunt. Inde Ercinum disceditur: quingenti Pannonii ad omnia exploranda præmittuntur: qui reversi renunciant, *Turcas, sui adventus fama perlata, subito castello excessisse; ex quibus ad quadraginta interfecisse. Cæterum oppidanos portis clausis se defendere velle*. Ubi vero eo ventum est, Christianos ab Pannoniis interfectos cognitum est, qui, ut sibi parcerent, oratum venerant, Turcas vero in insulam, quam non procul ab eo loco Danubius efficit, se recepisse. Hic omnia etiam demessa frumenta suo more incendunt Pannonii. Castellum Adonem nomine adire constituerat Suchius; sed nocte coortus imber eo ire prohibuit. Uzosum igitur castellum, quinque millium circiter intervallo a Buda in ea parte positum, qua montes intermittunt, pergunt. Hic ad quinque, Turcarum equitum millia sese ostendunt: quæ ubi exercitum ad se venire conspexerunt, intra montes se recipiunt. Castellum direptum etiam incenditur. Hoc facto Suchius Zambachium exercitum ducit, cui castello domus conjuncta est, muris, turribusque munita, quo animi gratia Pannoniæ Reges quondam se recipiebant. Præmissi Pannonii quum portas non esse clausas animadverterent, primo insidias veriti paulisper constiterunt, sed postea

stea

ftea quum per captivos cognoviffent, omnes fe fugæ mandaffe, caftellum intrant, atque omnia loco prędæ habent. Suchius lentius cum exercitu fubfequebatur, ne noviffimum agmen ab aliis fe clufum quid detrimenti ab Turcis accipiat: qui vero timore adducti nunquam appropinquare eis funt aufi. Huc ubi perventum eft, ægerrime contineri Pannonii potuerunt, quin hordeum, frumentumque corrumpant. Quibus rebus confectis, fatis ad injurias populationis ulcifcendas exiftimans, fe Tottium Suchius confert, hybernaque in citeriore Pannonia conftituit. Pannonii fubito ne commeatu quidem fumpto domum repetunt: nobilibus unis actæ gratiæ, & poteftas fe domum recipiendi facta. Dum hæc trans Danubium gerebantur, Halius ut nihil per vim procedere cognoverat, quod ejus confiliis Montecucculus officeret, Chiuperlio perfuadet, *ut omiffo confilio aperta vi Tranfylvaniæ devincendæ, doli rationem quærat. Id non poffe evenire, nifi Principem aliquem Turcis fidum crearet. Si ex eorum finibus deinde exercitum educere polliceretur, fore ut Tranfylvani Chiminianum defererent. Tunc Principis voluntate munitiffima oppida primo recepturos, deinde nullo negotio reliqua expugnaturos, vel faltem, re ad controverfiam deducta, minore contentione Chiminianum fuperaturos. Facile enim effe difcordes cives opprimere*. Fuit hæc Chiuperlio non ingrata ratio, propterea ei facultatem Nicolao Zoloimio Principatum adjudicandi ea conditione tribuit, ut ea, quæ per Szedium promififfet, præftaret: nam, Szedio mortuo, ejus infidias non verebatur. Hæc ubi Halius accepit, five quod inimicitias cum Zoloimio exerceret, five quod eum Regi non opportunum cognoviffet, Chiuperlio refcribit, *non femel fe expertos fuiffe nunquam Tranfylvaniæ maxima authoritate Principes fibi utiles fuiffe: rem fui judicii non effe Principatum longe ex Tranfylvanis potentiffimo adjudicare, quum ipfe idem Turcarum confiliis impedimento futurus effet*. Alia addit, ut femper fe ei aufcultare velle demonftraret, ne fufpicari Chiuperlius poffet, fibi fido imperium tradere cupere, ut potentiam amplificaret fuam. His litteris ut fibi Chiuperlius perfuaferat, fummi confilii virum Halium effe, fummam ei poteftatem permittit. Hic oblata facultate ftatim Michaeli Abbaffo non ejufdem faftigii viro, atque Zoloimius, Principatum adjudicat. Quas ei conditiones dediffet, inveniri non potuit; unum omnibus conftat, pluries cum eo Halium collocutum effe, nunquam præterea avidiffimos homines fine pretio hoc aliis concedere confueviffe. Hac re compofita, etfi edictum proponi Halius juffit, *uti omnes Michaeli Abbaffo pareant*, pauci tamen fuere, qui in ejus poteftate futuros polliciti funt. Saxones An. 1661

An. 1661 uni, qui obsides Halio dederant, recuperandorum suorum causa legatos ad Michaelem gratulatum mittunt. His Halius mandat, *ut suis renuncient, ne stipendium pendere differant*. Saxones, ne in periculum veniant, ad diem imperata faciunt. His rebus sublatus Halius, ad Ciculos scribit, *se confestim Transylvania excessurum, ubi Michaeli obtemperent. Si vero pertinacia non desistant, in ipsorum fines exercitum introducturum, & ferro, & igni excursiones facturum*. At ubi eos etiam Chiminiano favere cognovit, contra eos profectus agros populatur, omnia incendit, obvios interficit, per vim oppidum Zechelvasarelium capit; ubi non infantibus, non ætate confectis, non mulieribus parcit. Hæc fama ad reliquos perlata ad Halium legatos mittere coegit, qui se imperata facturos pollicerentur. Halius eos in deditionem accipiens, milites, quos oppidis reciperent, mittit. Ad iram excitatus, quod unus Esciechii oppidi Præfectus tum loci natura, tum militum virtute, atque oppidanorum in Chiminianum studio fretus de deditione legatos non misisset, hominum millia quindecim Budæ Præfecto, ut eo contendat, attribuit, ipse Zechelvasarelii manet. Milites tamen, simulque oppidani se non deserunt, sed impetus tanto animo sustinent, ut Budæ Præfectus nisi ab pertuga edoctus, qua ex parte pedites ad eos adoriendum mittere posset, oppidum non cœpisset; nam tum improvisa re perterriti defensores, ne fugæ spes sibi quoque præcideretur, se in montes recipiunt. Sic incruento exercitu oppidum Turcæ expugnant, priusquam ab Chiminiano auxilium ferri posset. Chiminianus in itinere oppidum expugnatum audiens, ad Segethusam oppidum contendendi consilium capit: magnopere enim sperabat, quoniam improvisus accederet, consilio magis, quam vi ejus se potiturum. Sed quum quidam sui milites ad hostes transeuntes de hac re eos certiores fecissent, infecta re ad Montecucculum redit. Qui magno dolore afficiebatur, quod & laboribus, & rerum omnium inopia in omnes ingruerent morbi, quum per eos dies non modo per ignota capita, sed per clara vagati essent, omnesque Joannis Riccardi Starembergii, Alexandrique Schiferis, quorum plurima belli facinora memorabantur, mortem essent commiserti. Ob hanc causam non modo opportunitate, quam majorem fortuna dare nequibat, ad Budæ Præfectum ab Halio seclusum opprimendum uti non poterat, sed ne ab injuria quidem, ut Cæsar mandaverat, Transylvanos prohibere valebat. Ad Cæsarem ergo scribit, *æquum non esse, milites suorum laborum hoc percipere præmium, ut fame conficiantur: se, quod indiligentiam, ac profundam quorundam avaritiam cognovisset,*

hu-

hujus consilii autborem esse noluisse. Quid igitur facto opus sit, confestim constitueret. His litteris permotus Cæsar, ad eos, qui rei frumentariæ præerant, severius scribens effecit, uti, magno studio conquisitis undique jumentis, frumentum in castra ducendum curarent. Hoc modo ex inopia exercitus refectus graviore etiam anni tempore circumacto convaluit. Itaque turpe sibi Montecucculus ducens, prope sub ejus oculis Fogaratium ab Turcis expugnari, quod futurum suspicabatur, etiamsi perpetuis paludibus munitum oppidum Germani custodirent, quod muri, turresque vetustate etiam, non tormentis modo contra eas dispositis collaberentur, eo exercitum ducere statuit. Mane quum parum a profectione abesset, Turcas ter magna suorum cæde repulsos de expugnatione desperavisse, Temesuariamque petiisse comperit. Hoc nuncio accepto, ipse quoque, ne laboribus exercitus conficeretur, in hybernis milites collocare statuens, relicto in unoquoque oppido firmissimo præsidio, Tochæum justis itineribus contendit. Ibique ponte Tibiscum exercitum traducens, Zebelinum pervenit. Quum paucos ibi dies moratus esset, Cæsaris litteræ ei redduntur, *Cassoviam exercitum duceret, ibique Veselini adventum expectaret, qui oppida ad hyemandum militibus esset concessurus.* His litteris acceptis, navibus junctis in Patrochio flumine pontem efficiendum curans, quam brevissimo itinere Cassoviam pervenit. Multis de causis Cæsari ad hoc consilium descendere visum est, quarum illæ fuerunt præcipuæ, ut Pannoniam, Transylvaniamque propinquitate tegeret, neu quotidianis itineribus exercitum conficeret. Atque hoc consilium cœperat, etsi in compositionis spem pervenerat, quod Turcas, ut hoc anno extrema non tentavissent, ita insequente fortunam fortius non periclitaturos sperabat, quum opinione fœderis, quod inter Alexandrum P. M., Cæsarem, Philippum Hispaniæ, Ludovicum Galliæ Reges, Venetumque Senatum iniri dicebatur, eos terrere posse confideret. Hanc rem nonnulli prope effectam habebant: nam Alexandri precibus adducti, Ludovicus Antonio Barberino Cardinali, Philippus Aloysio Ponceleonio, Senatus Venetus Petro Basadonæ, Cæsar vero Marchioni Matthæo potestatem æquis conditionibus fœderis firmandi permiserant. Nullo tamen studio id agi cognitum est, quum Ludovicus abditos suos sensus Obbevillio committens, & animum Barberini offendisset, & reliquis aliam mentem ipsi esse suspicionem dedisset. Hispani præcipue quia in belli timorem pervenerant, Cæsarem per legatos, ut pacem cum Turcis servaret, hortabantur; quod quum ipsi belli timore ampliora auxilia, An. 1661

An. 1661 ut necessitudo postularet, mittere non valerent, utrum prospere bellum esset cessurum, in incerto esset. Huic opinioni suffragabatur etiam, quod dissensionis causa coorta erat. Obbevillius enim non recte Cæsarem se Alsatiæ Ducem inscribere, quum ea sub Ludovici ditione sit, dicere, aliaque Hispano objicere. Tandem hæ res Flavii Chisii Cardinalis Alexandri Pontificis Maximi ex fratre nepotis authoritate componuntur, quod res maximas controversiis, quarum judicium opportunius in aliud tempus essent collaturi, impedire turpe esset. Propterea Franciscus Barberinus Cardinalis in hunc modum locutus est. *Si unquam fuit tempus, quo Regum auxilium Christiana Respublica implorare coacta est, hoc quidem certe unum esse vos non ignorare confirmo. Tempus sane difficillimum, quod nunquam alias in majore discrimine fuit, quum tantum virium, audaciæque suis innatis hostibus accesserit, ut ad omnibus imperandum se parare non dubitent. Hoc nec mihi in mentem venit, quin maximo dolore afficiar, nec vobis exponere possum, quin lamentis, lacrymisque prope muliebriter me dedam. Nec immerito; quum majorem orbis terrarum partem quondam Crucem coluisse, nunc Turcarum superstitione imbutam esse constet. Neque doloris causæ hic finis est; quoniam illi iidem Christiani, qui quondam barbaros docuerunt, ipsos non recte facere, quum se bello lacesserent, nunc contumeliis, injuriisque affecti eorum furorem mollire exoptantes, ferociores efficiunt. Ubi nam sunt Caroli Magni? Ubi Caroli Martelli? Ubi Goffredi? Ubi sexcenti alii, quorum consilio, & virtute in tantam claritudinem Christiana Respublica pervenit, & quandoque ex periculo erepta est. Jam vetustate exemplorum hæc vix creduntur. Jam de injuriis propulsandis non cogitare consuetudine turpe non ducitur. Jam ut reperiantur, qui pedes ponant illorum in vestigiis, magis optatum, quam speratum est; nisi dicere vellem, nunc primum spei momentum apparere, quum Regum jussu hujus rei causa huc vos convenisse videam, atque eorum virtus, consilium, pietas, præterea necessitas ad id hortari omnes videantur. Nam quæ ad bellum suscipiendum fortissimos viros incitare solent causæ, eas omnes ad id eos deducturas confido. Quis enim unquam adeo mitis, vel, ut verius dicam, ignavus fuit, ut pro sua, ac sociorum salute, pro injuriis ulciscendis, pro Imperii, gloriæque cupidine bellum necessarium non duxit? De gloriæ, Imperiique studio vel nihil, vel pauca ad extremum dicam, quia frustra hoc uterer incitamento, quando & numero, & pondere majora afferam argumenta. Optimo igitur consilio prudentis esse non solum præsentia respicere, sed etiam præsentire futura commemorabo. Quid? si vos, quia ab incendio abes-*

abesse putatis, in periculum non venturos esse confidatis, vestram opinionem vos fallere dicam, oportet. An soli nescitis incendium restinguere, nisi initio, difficile, ne dicam impossibile esse? An soli ignoratis, omnia continentia, ubi conflagraverit aliquid, consumi oportere? Scire juvat plus ab Arabia, Scythiaque, ubi incendium cœpit, Græciam abesse, quam ab Græcia, Transylvania, Cretaque nos sumus. Nisi celeriter tantæ cupiditati occurratur, facilius nos expugnare ipsis erit, quum tantum potentiæ, authoritatisque nunc sibi comparaverunt, quam initio tot, tantasque bellicosissimas gentes perdomere fuit, quum paucis dignis potius, ut latronum, quam militum appellarentur nomine, neque pecunia, neque frumentum, neque arma suppetebant. Eo Turcarum consilia pertinent, ut nullum usquam orbis terrarum, nisi suum imperium sit. In hanc rem semper eorum trahuntur mentes. Huc cogitationes, dicta, factaque omnia dirigunt. Nihil, modo imperii fines proferant, turpe ducunt. Qui fidē fefellerunt, & opportune magis, quam juste bellum intulerunt, iis divini prope honores decernuntur. Enitemini ergo, ne tunc sociorum causam suscipere cupiatis, quum neque ipsis, neque reliquis (quod ominari horreo) remedium sit. Quid, quum casum nequicquam tunc erunt commiserturi, nunc certiore spe rem non aggrediuntur? Quis eos prohibet viros esse, quum non metus, non nimiæ Turcarum opes, non ipsorum infirmitas impedimenti loco sit? Solum, quod forsan exigua spe pro sua salute ad extremum facturi erūt, id repræsentare necesse habent, si gloriam & vitati periculi, & parti Imperii ferre exoptaverint. Pœnitebit certe eos meam non accepisse sententiam, ut Græcos aliorum Christianorum injurias neglexisse pœnituit. Nescio unde fiat, ut non recte Christiani Regis facto alii Christiani Reges tantum permoveantur, & maximarum ab Turcis illatarum injuriarum obliviscantur. Cur sociorum gloriæ ita invident, ut Imperii fines constituere iis velint, qui contemnendi potius essent, & timendos Turcas, qui cœlum suum finire imperium arbitrantur, colunt? Cur unusquisque reliquos gloria antecedere cupit, & alius, ut ab alio petendæ pacis initium oriatur, expectat, Turcis vero, ad eos supplices legatos mittendo, authoritatem attribuere non dubitant? Nota non est, an verius nihil eos permovet illorum superbia, quum non tanquam Reges, sed uti stipendiarios omnes habeant? Quousque eos ferociores efficere statuerunt, quum nunquam eos Turcis intulisse bellum gloriari possunt, quin potius donis, aliisque rebus pacem redimendam curent? Miror, tantæ arrogantiæ memoriam deposuisse Hispanos, etsi adhuc cladis vestigia domi cernere licet. Miror, Gallos tot, tantosque insudatos labores contra barbaros, qui in faucibus urgebant, animo non continere. Miror, omnes nihil Turcarum An. 1661

avi-

An. 1661 *aviditate permoveri, etsi eo tempore Venetos, Cæsaremque bello lacessunt, quo in maximum venire periculum possent. Et hujus rei, ut alia omittam, testimonium est, quod unus Venetus Senatus pristinæ Italorum virtutis memor sua constantia, & virtute exemplum præbuit, facile esse eos delere hostes, qui veterum victoriarum opinione se invincibiles esse gloriabantur. Non ne pluribus navalibus præliis eos fuderunt Veneti, fusosque persecuti sunt? Non ne maris possessione eos pellere & ausi sunt, & valuerunt? Non ne & Constantinopolim prope obsidere, & Cretam defendere animum ipsis fuisse apparuit, & futurum speratur? Nulla res aptior omnium judicio ad expellendam dubitationem omnem videtur, quam exempla, præcipue recentia. Ob hanc causam libenti animo prætermitto, Turcarum discordiam, Prætorianorum ignaviam, Præfectorum omnium usus belli imperitiam Christianos potius ad victoriam, quam ad bellum hortari. Proinde agitedum enitamini, ut miseris Christianis subveniatur. Date operam, ut Reges eos beneficio obstringant. Unis Turcis hoc consilium ingratum, reliquis & jucundissimum, & gratissimum erit. Omnes illud laudibus concelebrabunt. Deus ipse præter victoriam, gloriamque, quam erit hic daturus, memor vestri facti post mortem erit. Nolite committere quæso, ut belli gloria penes innatos Christianorum hostes sit tanto religionis detrimento, & Christianorum dedecore. Alexandri P. M. potius exemplum imitemini, omnibus precibus oro, qui quamquam senio confectus, labori tamen non parcere decrevit, dummodo barbarorum infringatur audacia.* Vera etsi potius, quam dictu speciosa hæc omnia cognoscebant legati, tamen, quia ad præscriptum agere cogebantur, speciosis illatis causis nihil abnuentes, vel pollicentes, dies prolatare cœperunt. Quæ ubi cognovit Matthæus, ne se nequicquam Romam venisse dici posset, petit, ut subito Alexander, Cæsar, ac Venetus Senatus fœdere se conjungant. Nam in societatem cito Ludovicus, Philippusque venturi essent, ne ab aliis in Christianam Rempublicam studio superari viderentur. Hoc facillimum factu fuisset, nisi Matthæus Aloysii conviciis perterritus, quod nulla ratione ab illis suum separaret consilium, qui partim potentiæ opinione, partim amplioribus auxiliis maximum Turcis inferre terrorem possent, a sua sententia, simulque Roma discessisset. Ubi hæc Cæsari nunciata sunt, longe aliud sibi capiendum consilium existimat, utpote qui majore ex parte auxiliis confisus bellum suscipere non dubitabat, nunc hac spe lapsus pacem cum Turcis facere optimum judicat. Ejus rei causa Montecucculo mandat, ne Chiminiano auxilia mittat, neu excursionibus Tur-

cas

cas lacessat, etsi Joannes Sagredus Veneti Senatus legatus summo cum Transylvaniæ, Pannoniæque periculo id futurum dicebat, quum immanissimos hostes nullo officio, sed metu ab maleficio temperaturos constaret. Pacis spe quoque permotus, Transylvanorum legatis, qui oratum venerant, *ut præsidia ex oppidis deduci jubeat, ne Turcæ Germanos expellendi specie eorum potirentur*, se libenter id facturum respondet, quum Mehemetes nihil se contra Transylvanos, Pannoniosque consilii initurum juraret. Per eosdem dies Chiminiani legatus Viennam pervenit, qui ut ab Montecucculo tria equitum millia impetrare nequiverat, Cæsarem oratum venit, *ne hoc petenti Chiminiano denegaret. Nunc Abbafsum expellere nihil negotii esse, quum, ubi Transylvania Halius excessisset, omnes ad Chiminianum transivissent.* Cæsar quum amplius Turcas non lacessendos statuisset, renunciari legato jubet, *rem magni discriminis, & laboris esse aspera byeme milites in expeditionem mittere: æquo animo consilium in aliud differret tempus, dum alias nancisceretur occasiones, & quid Turcæ consilii iniissent cognosci posset.* In hoc quidem perseveratum esset, nisi nuncius de Mehemetis Chiuperlii morte allatus injuriæ ulciscendæ, ac Abbaffi expellendi desiderium fecisset: quoniam magnam habebat spem Cæsar, Turcas vel per intestina arma adversus se bellum trahere non posse, vel aliquem ad summum magistratum evocatum iri, qui seu ingenii placiditate, seu rerum militarium imperitia, seu timore, ne magistratus initio res aliquem reciperet casum, bello non studeret. Constabat enim Regi ingenium ad Imperii molem sustinendam parum aptum esse, propterea consiliorum summam ad Zaimam matrem redituram sperabat. Nemo ergo sibi persuadere poterat, muliebri ingenio viro, atque mulieri jam seditionis præmiis assuefactos, & sævitia, atque calliditate Chiuperlii in officio retentos Turcas ab seditionibus continendi potestatem fore. Conjectabant idcirco Germani non secus, quam flumen, ubi septa perfregerit, rapidissimum, ita mortales, timore remoto, quo antea coercebantur, licentiores. Itaque ad Montecucculum scriptum est, *statim tria equitum millia Chiminiano mittat*. Hoc subsidii ad eum ad dignitatem restituendum sufficere hoc tempore visum est, quod non amplius Mehemetis Chiuperlii virtus, ejusque optimum consilium ipsi impedimento erat. Nunc, quoniam huc ventum est, nec alio loco de tanto viro dicere oportet, quam paucissimis de cultu, moribus, ac ejus natura differere non supervacaneum duxi. Mehemeti Chiuperlii nomen ex obscuro Illyrici castello, ubi natus, educatusque fuit, inditum est: incertum ab patre Perusino, an Gallo, nobili An.1661

an

An.1661 an nauta prognatus: nam utrumque est ab authoribus traditum. Adolescentiam primam operibus rusticis intentus transegit. Simulatque postea stipendiis faciendis se exercuit, qua animi magnitudine, ac virtute, qua consilio Ducem tanta amicitia sibi conjunxit, ut, confecto bello, Constantinopolim eum duceret; Amuratemque, qui tunc temporis imperabat, doceret, nunquam tam maturæ virtutis, tantæque expectationis juvenem fuisse. Hoc modo præclara ejus facinora memorans, suamque gloriam cum eo participans, ut in Regis gratiam Chiuperlius veniret, effecit. Chiuperlius etiam suam operam Uglano Eunuchorum Regię domus Pręfecto (majorem enim gratiæ causam apud Amuratem Regem voluptatibus deditum nemo habere poterat, quum hic libidinum minister assumptus esset) pollicitus, primo in ejus amicitiam fuit receptus, deinde tantum se ei insinuavit, ut sicut unius Uglani gratia apud Amuratem, ita unius Chiuperlii favor apud Uglanum valeret. Ab hoc arcana omnia eliciens, & artes, quibus carissimus Regi fieret, edoctus, brevi tantam authoritatem sibi comparavit, ut aulicorum omnium oculos in se averteret, & sic invidiæ tempestas, ut fit, sequeretur: quam tamen partim Uglani authoritate, partim suo consilio, partim rerum gestarum decore vicit. Res sane difficillima, quum gloria tantum abest, ut invidiæ flammam extinguat, ut potius materiam incendio suggerat. Fortuna etiam, quæ omnia ejus consilia probare statuerat, effecit, ut Fatimæ cujusdam, quæ erat Zaimæ ancilla, amore captus, invito Selimo magnæ inter Turcas authoritatis viro, qui rivalis erat, eam uxorem duceret, & sic majoris favoris initium fieret. Nam Uglani, atque Validæ Amuratis matris opera Zaima uxoris loco ab Amurate habita est. Quæ ubi plurimi suam gratiam apud Regem esse intellexit, Fatimæ suæ ancillæ id dedit, ut Mehemetis ejus viri patrocinium susciperet. Sic hujus precibus ab Rege obtinuit Chiuperlius, ut Beryto præficeretur. Ex qua præfectura partim suis artibus, partim illorum omnium favore, quorum maxima erat apud Regem authoritas, alios sibi peperit magistratus. Tandem, mortuo Amurate, Hibraimus frater regnare cœpit: qui etiam Validæ opera Zaimam eodem loco, quo Amurates, habuit. Tanta Validæ acta prope ætate fœminæ dominationis cupido inerat, ut, quum Zaimam sibi fidelem cognovisset, ejus authoritatem semper crescere optaret. Zaima etsi ex Hibraimo filium Mehemetem susceperat, tamen, quia amor multitudine distrahebatur, tantum apud Regem non potuit, ut Chiuperlium ab Selimi inimicitia ex Fatimæ nuptiis concepta defenderet. Selimus enim ad summum Magistratum

tum evectus, eum in vincula coniici jusserat. Hibraimus vero quum An.1661
esset invisus omnibus, Valida mater consilium ad ejus necem seditiosos hortandi capit. Ad se enim Imperii summam redituram sibi persuaserat, si Mehemetes Zaimæ filius Rex crearetur. Compositis jam rebus, dies ab eo, quem ipsi Musthium appellant, Hibraimo dicta est, ut nisi criminibus, quæ imperii tempore alia super alia erat ausus, se expurgaret, mortis pœnam sequeretur. Matris igitur ambitione mortuo Hibraimo, (si matris nomine illa sit appellanda, quæ imperii studio tantum scelus non modo concipere, sed admittere quoque ausa est) Mehemetes Rex salutatur. Valida in procuratione Regni propter Regis ætatem fit, cavetur. Quæ tamen, ut supra dictum est, morte incredibilis in suos sævitiæ, atque imperii libidinis pœnas dedit. Eandem pœnam reliqui, quorum magna pars in superiore quoque conjuratione fuerat, pependerunt. Chiuperlius postea ad summum magistratum ab Zaima evocatur, qui tum Reginæ favore, tum Validæ exitus exemplo permotus morte illorum, quos novis rebus studere, & suæ authoritati invidere intelligebat, comprimere motus cœpit. Fama tunc temporis valuit, ad sex hominum millia eum interfecisse. Inexorabili ingenio, ac furibundus vir supplicia in seditiosos, fortissimosque juxta viros, qui in affectati muneris suspicionem venissent; componebat. Sic illis, quorum virtus magni apud Turcas habebatur, interfectis, ut nec ipse, nec Rex fortunæ commutationem vereretur, effecit: nam nec seditionibus proficere contra Regem factiosi poterant, quum callidissimus vir ejus ultor esset, nec Regi tantum animi erat, ut quid gravius in suum servatorem decerneret, quin potius tantum Chiuperlii gratiæ tribueret, ut quotidie ægritudinis tempore ejus domum veniens, eum patrem appellaret. Ita, quod ante id tempus acciderat nulli, multos annos magistratui præfuit, & amplius fuisset præfuturus, nisi sexto, & quinquagesimo ætatis anno finem vitæ morbi vis fecisset. Non eisdem omnibus artibus magistratum summum sibi peperit, atque partum administravit. Nam ubi tum lenitate, ac mansuetudine, nunc severitate, & crudelitate, ubi primo omnium animos sibi conciliando imperabat, postremo timorem omnibus inferendo Rempublicam administrabat: semper tamen calliditatem summam, ac diligentiam, prout quæque res eam requirere videbatur, adhibuit. Id ducebat honestum, quod sibi conducere cognoscebat. Ejus rei causa pacem violare in turpissimis non habebat rebus, ut fortes viros, contra quos apertam vim non proficere expertus erat, periculis, & dolo objectaret, ut Acmetes filius, aliis mortuis, ad honorem evocaretur: ut fuit: nam

Q pau-

An. 1661 paucis repugnantibus Acmetes ad dignitatem evehitur, etsi, patre invito, Joachimam Regis sororem sibi junxit. Laudis enim bellicę opinione, & eorum favore, qui plurimum apud Regem poterant, consultum existimabat filio Chiuperlius, licet juvenem triginta annos natum, & filium quasi ex testamento in locum patris succedere Turcæ vetere eorum instituto periculosissimum ducebant. At quum ad has res nimia hominis potentia Regis affinitate aucta accessisset, merito, quin sibi Rex timeret, Chiuperlius dubitabat. Sed contra, atque a majoribus Turcæ acceperant, ut summo magistratui Acmetes præficeretur, Zaima adducta fœminarum omnium consuetudine enisa est, quibus generi nunquam satis dignitate auctiores videntur. Hoc modo, quod filio ad rem assequendam impedimento futurum Chiuperlius suspicatus erat, illud ei omnino honorem peperit. Quorundam enim sententia fuit, adeo de sua in Chiuperlium benevolentia Halii gratia Zaimam diminuisse, ut, nisi novo vinculo ejus voluntatem Acmetes redemisset, collata in adolescentiam culpa ei Halium prætulisset. Quod fore antea suspicatus Chiuperlius, Fatimam uxorem, quam carissimam semper Zaima habuerat, ad eam miserat, ut abditos sensus eliceret. At Fatimę multa sensim explorare cupienti aliud responsum datum non est, quam Halium tot, tantisque egregiis belli facinoribus, aliisque artibus sua gratia dignum esse. Hac quidem re ad alia indicia accedente, non dubitandum sibi statuerat Chiuperlius, quin Zaimæ confidere non posset: propterea inter alias res Regi se exigua in spe animam trahentem visitanti dixit, *ne mulierum uteretur consiliis: alia, quæ ad Rempublicam administrandam necessaria cognovisset, Acmetem filium ipsi traditurum*, quum ipse vi morbi vocem exprimere non posse simularet. Acmeti mandaverat, ne, quum ipsi imperium permitteretur, per socordiam conficiendi belli opportunitatem dimitteret, quum ex otio seditiones oriri consuesent. Monuit tamen, ut ipse in exercitu eset, ne Zaimæ animum offenderet, si Halio imperium per injuriam eripere videretur. Periculosum ese, Halium imperii summam obtinere, docuit, quoniam rebus præclare gestis ejus authoritas cresceret, rebus adversis non minueretur, quod in juvenili animo nihil consilii ese Turcæ credentes, totius rei invidiam ab sene in juvenem averterent. Ex his utrumq; casum summo cum sui capitis periculo fore Acmetes cognoscens, consilium ad exercitum contendendi primo capit, deinde periculosum primo imperii anno omnia fortunæ committere ducens, pacis conditionibus Cæsarem ludificare, & interea in omnia ad bellum necesaria paranda insistere decernit, ut insequenti anno in-

incautos Pannonios, Germanosque maximo apparatu aggrediens, incruento exercitu victoria potiatur. Ut facilius hanc mentem sibi esse Cæsar crederet, Halio scribit, *quoniam belli tempus non esset, exercitus partem, quum primum per anni tempus posset, minoribus itineribus Constantinopolim mittat, partem sibi ad tegendos fines relinquat*. Sic iis rebus, quas pater providerat, se prævertisse lætatur, eo magis, quod ex gratulationibus plebis animos sibi conciliasse intelligit, quum alienum a bello animum se habere ea arbitraretur. Itaque consilium non mutat, etsi devincendę Transylvanię opportunitatem, Chiminiano mortuo, prætermitti cognoscebat. Nam Chiminianus ubi tria Germanorum equitum millia quinque millibus, quæ habebat in armis, adjunxit, Megium, quod ibi Abbaffum infirmo præsidio esse intellexerat, petit. At Abbaffus certior de ejus consilio factus per Joannem Bettelenium, qui in Chiminiani exercitu erat, Segethusam confestim se recipit, ut oppidi munitionibus resistere hosti possit, quoad Turcarum convenirent auxilia. Profectione ab Chiminiano cognita, deses tempus non terit, quin eo exercitum duceret. Quo simulac pervenit, durissimo hyemis tempore oppidum circumvallare instituit. Erat rei bene gerendæ occasio, quod anguste re frumentaria obsessi uterentur, nisi compositionis spe se frustrari passus esset. Bettelenius enim, aliique, qui Abbaffo studebant, *præstare petenti Abbaffo pacem dare, quam fortunæ omnia committere* dicebant, *quæ quos afferret casus, incertum esset. Se sibi legationem suscepturos, ut rei sine vulnere compositæ gloriam ferrent*. His ignarus ludificationis præstat fidem Chiminianus. Missis igitur, remissisque legatis, dum Abbaffus modo has, modo illas moræ causas facit, tempusque extrahitur, adventare Cutschiucius Varadini Præfectus cum mediocribus copiis nunciatur. Sed tantam suarum rerum Chiminianus fiduciam habet, ut luxu fluentes Turcas hyemem, itinerisque laborem pati non posse crederet. Licet primum conspicabatur agmen, tamen pabulatores esse ratus, se ad nullum casum comparat, immo majorem equitatus partem pabulatum mittit. Hoc statim a Bettelenio Cutschiucio nunciatur. Qui opportunitatem nunquam corrumpere paratus, suos cohortatur, *ut pristinæ virtutis memores nihil suæ fortitudinis opinione indignum committerent. Nihil esse, quod de victoria dubitent, quum imparatos, atque ab aliis seclusos adorirentur. Æquo animo accelerarent iter, ut quam minimum possent spatii ad se ex timore recipiendum hostibus darent*. His dictis, Turcæ maturant iter, adeo ut Chiminiano, qui in pago non longe ab oppido erat, ad suos cohortandum, ad aciem instituendum, & ad omnia, pręter quam An. 1662

An. 1662 ad se in equum inferendum, tempus defuerit. Utque is, qui nihil providerat, incertus quid ageret, in fuga ne, an in armis præsidium poneret, tandem fortunam periclitari paratus, ut vel victoriam adeptus in Imperio ætatem ageret, vel adversa pugna facta cum dignitate vitam amitteret, Germanos sese expedire jubet. Sed ut apud suos tanta erat negligentia orta, ut non stratos, infrænatosque haberent equos, omnia trepidanter, ut in extrema spe salutis solet, administrantur. Vix ergo arma cœperant, quum in eos se eiiciunt Turcæ. Transylvanorum maxima pars, Germanorum pauci fuga salutem sibi pariunt; quoniam sive laboribus confecti Turcæ, sive quod fugientes sylvis, montibusque tegi arbitrati essent, eos non sunt confectati. Reliqui ad duo millia, qui mortem potius subire, dummodo fortissimorum virorum opera edant, quam timoris suspicionem dantes periculum effugere exoptarunt, ad unum interficiuntur. Chiminianus, ut suos confirmaret, in media mole pugnæ versatur, at ubi tandem rem in extremo sitam vidit, calcaribus subditis fuga ad salutem contendere decernit. Sed sive casu equo decidisset, suorumque fugientium multitudine opprimeretur, sive consulto ab aliquo vulneratus interficeretur, (quod, utpote vulgo circumferebatur, non inverisimile videtur, præcipue quum ab suis proditum semper fuisse constaret) magna adhibita diligentia inter cadavera reperiri non potuit. Vir, qui ut ab omnibus magni consilii, ac calliditatis, ita rerum militarium imperitus, incertus, ac nimis in exequendis consiliis piger habitus est. Mihi autem nec callidum, nec consilii virum fuisse constat, qui se pacis spe ludificari non animadvertit. Tanta victoria Michael, Cutschiuciusque mirum in modum lætitia afficiuntur. Uberiorem, plenioremque prædicant. Hujus rei opinione, & Bettelenii opera, ut fama valuit, Georgenium recipiunt. Bettelenius adeo de proditione lætabatur, *ut acceptam pacem sibi referendam* diceret. *Se hoc consilio, non in Chiminianum odio, vel imperii cupidine rem suscepisse, quum pro patriæ salute omnia honesta videantur.* Georgenium frequentes legationes, quod commune Transylvaniæ concilium Abbaffus indixerat, veniunt. Omnesque legatum ad Cæsarem mitti oportere confirmant. Et Stephanus Daniel aptus visus est, qui Cæsarem de Chiminiani morte doceret, simulque oraret, ut præsidia ex oppidis educat. Daniel ut Viennam pervenit, Abdurahanum ab Halio legatum de pace ad Cæsarem missum reperit. Quumque ei responsum esset, *a pace nunquam Cæsarem abhorrere, ubi æquas proponeret conditiones*, in spem negotii conficiendi venit. Propterea miratur, se subito dimis-

missum, ita ut nihil ad suos perferre posset: quod non parum Abbasso displicuit. Conjectans ergo, Cæsarem cum eo agere noluisse, quod se Transylvaniæ Principem non esse existimaret, quum non omnium suffragiis, sed Turcarum jussu Principatum iniisset, propterea, ne frustra victoriam ex Chiminiano peperisse dici posset, non cunctandum statuit, quin per vim, vel voluntate, quæ posset, oppida recipiat. Hujus rei causa non dum exacta hyeme Semosovarium petit: cujus oppidi munitiones, ac præsidii animos quum pluries nequicquam tentasset, nullamque negotii conficiendi propinquam spem haberet, oppugnationem relinquit. Inde Fogaratium exercitum ducit, postquam precibus ab Cutschiucio, ut eodem veniret, obtinuit; quoniam oppidum natura loci, & manu munitum oppidanorum opera, qui suis rebus faverent, recepturum confidebat. Hac spe plenos quum appropinquare oppidani cognovissent, Gregorium Bettelenium, qui oppido præerat, frequentes conveniunt, orantque, *ne vim experiri velit, cui sine periculo oppido excedere liceat: se Michaelem Abbassum optime de omnibus meritum Principem urbe prohiberi pati non posse: si sibi mos non geratur, se sibi consilium capturos*. Quorum vi etiam, non oratione solum perterritus Bettelenius, (armis enim ei minitabantur) cum militibus, qui ibi custodiæ causa erant, Zechelidem discedit. Paucos ibi dies moratus Abbassus, ut ex labore exercitum reficeret, ad Claudiopolim iter dirigit. Nihil enim dubitabat, quin rem assequeretur, quum oppidani missis occulte legatis, se imperata facturos pollicebantur. At si horum non procederent promissa, tamen rem assecuturum sperabat; quoniam, utpote eo murorum, atque turrium genere, quod vetus disciplina postulabat, oppidum muniebatur, plurimum tormentis proficere posse sibi persuaserat. Fossa non nimis lata, non aqua completa, usum ad defensionem habebat nullum. Opinio Abbassum non fefellisset, nisi mille Germani, qui oppidum custodiebant, hortatu Davidis Retani Veneti oppidi Præfecti, cujus constantiam, bellique peritiam omnia laudabunt sæcula, nec laborem, nec periculum se recusaturos confirmavissent. Retanus sive de legatione ab oppidanis ad Abbassum missa cognovisset, sive eum Bettelenii casus admonuisset, nocte occupatis patentioribus oppidi locis omnes armis exuit, illosque, quos aliqua apud oppidanos authoritate, alieno in se animo, atque rerum novarum avidos esse intelligebat, ne multitudinem adversus se concitarent, ex oppido expellit. Hi statim se ad Abbassum conferunt, qui magno dolore afficitur, quod, seditionis nervis ejectis, spe sine contentione oppidi recipiendi deiiciebat- An.1662

ba-

An.1662 batur. Animo tamen non deficit, sed Joannem Bettelenium cum millibus equitum binis præmittit, qui Retanum per amicitiam moneret, *ne suam, ac omnium salutem in dubium devocare velit. Potius præmia, quibus ipsum esset remuneraturus, cum laboribus, quos ferre obsidionis tempore necesse haberet, atque cum cruciatibus, in quos venturus expugnato oppido esset, conferret.* Quum responsa fortissimo viro digna ab Retano data essent, tanta iracundia Michael, Cutschiuciusque exardent, ut, simulatque pervenerunt, oppidum circumvallare instituerent. Opere perfecto statim tormenta tribus in partibus contra muros disponunt; quibus nullo negotio eversis, aditum ad urbem sibi paravisse credebant. At transversam fossam intra murum perductam, vallum, aliaque opera instituta sibi esse impedimento intelligunt. Ex hac re Retani virtutem, diligentiamque, ac militum patientiam cognoscunt, quum quietis facultatem iis esse non posse judicarent, qui tempus, quod ab labore intermittebatur, eruptionibus faciendis, aliisque obeundis muniis tribuebant. Hac de causa re infecta discedere cogitabant, maxime quod rerum omnium inopia exercitus premeretur. Sed paucis post diebus rei gerendæ fiducia innata est, quod Nicolaus Zoloimius, quem Principatum ab Turcis petiisse demonstravimus, Turcarum voluntates redempturum sperans, frumento exercitum juvat. Eos præterea docet, Montecucculum suis subsidio venire non posse, quum eum ex suis finibus Pannonii amovissent. Multum vero eorum animis addidit, Selimi Agriæ Præfecti litteras cum hujus oratione convenire. Ex quibus item de Pannoniorum seditionibus cognoverant. Selimus enim de rebus omnibus ab Andrea Nejereghio, ut infimi generis, ita expertæ temeritatis sene certior fiebat. Qui superiore tempore ab Turcis captus prædæ nomine fratri, & eo mortuo ad ipsum hæreditate obvenerat; tandem dimissus aditum ad eum habens, *se miserorum suscepisse causam*, scribit: *orare, ut Turcarum opibus ipse, Pannoniique omnes juvari possent*. Hic, quum rescripsisset Selimus, *se, quantum authoritate valeret, ad Pannoniis subveniendum enisurum*, tantam sibi sumit audaciam, ut non occulte, ut antea, seditionis mentionem ad vulgus fereret, sed palam malediceret Germanis. *Certis enim authoribus se comperisse* dicebat, *iis in animo esse, Pannoniis adimere libertatem. Non adhuc eorum cupiditas expleta est*, inquit, *etsi nobis templa ablata sint, nisi mortis quoque pœnam subeant ii, qui Romanum Pontificem Dei in Terris vices gerere non confirment. Et pati potestis Pannonii, ut in dies hi tantas injurias cumulent? An parum vobis id videtur? An satis vobis*

bis imperio natis est formas hominum habere, & vocem exprimere posse? Pudeat vos nullam libertatis memorem vocem exprimere. Pudeat, nullum inire consilium manu id retinendi, quod majores manu partum reliquere. Ego, quum senectus, & mea fortuna operam patriæ præstare probibeant, qua una possum oratione, vos ad libertatem hortando, eam vindicabo. Magno cum assensu ab omnibus audiebatur Nejereghius, atque ut seditiosissime in dies dicebat, ita quam maxime eum rerum novarum avidi, hæreticique laudibus ferebant. Hi quod religionis, illi quod libertatis vindex futurus videretur. Igitur supra infimi hominis modum elatus, secum trahebat multitudinem. Non minor Comiti Emerico Balassæ infido juxta, ac mobili viro agrestium approbatio fuit. Hic per simulationem privati negotii eo contendens, ubi exercitus erat, agrestes adversus Germanos ita concitavit, ut nihil Deo gratius, quam Germanos, velut pro victimis, immolare existimarent: nam, ubi in singularem, aut paucos incidebant, magnis cruciatibus eos interficiebant. Ubi cognovit Montecucculus, milites tot incommoda in dies accipientes neque morbi, neque Pannoniorum vim sustinere posse, quod neque per vim, (nam alienum animadversionis tempus esse non ignorabat) neque precibus obtinere posset, ut hyberna non recusarent, ad Cæsarem scribit, *se ex una re dolorem non capere, quod tot malorum, in quæ inopia, & anni tempore bene de ipso meriti milites projecti essent, author non fuisset. Perpetuum Pannoniorum adversus Germanos odium esse; nec se propinquam spem ipsorum voluntatum commutationis habere, quum ab Turcis, aliisque ad furorem impellerentur. Miserrimis ergo quamprimum prospiceret, orare.* Eodem die, quo has miserat litteras, Comitem Joannem Rotalium ab Cæsare missum cognoscit, quem, utpote Pannoniis acceptus erat, eos ad sanitatem reducturum confidebat. Rotalius, ut quam ocyssime militum incommodis medeatur, ubi consilia cum Strigoniensium Antistite, ac Veselino in itinere communicavit, statim maximis itineribus ad Montecucculum pervenit. Consilium ergo habent, ut, quod initium sedandi tumultus capere expediret, decernerent. Montecucculus *non esse tempus* dicere, *cruciatibus seditionis principum rem componendi; quoniam, quum ipsis confirmaretur opinio, Cæsarem servorum loco Pannonios habere velle, extrema essent ausuri. Potius precibus adniteretur, ut eis persuaderet, Cæsari longe aliam mentem esse, quam perditissimi homines prædicarent. Ostentari magis ab eis, quam veras esse causas, quum, ut ab injuriis Turcarum eos prohibeat, neque ærario, neque suorum sanguini, neque suis laboribus par-* An.1662

An.1662 *parcere constituisset. Hac una ratione, ac divina ope tam obstinatos animos aliquid pro sano facturos esse.* Postero die Cassoviam pervenisse Veselinum Rotalio nunciatur, idcirco ad eodem contendendum moram interponit nullam. Ibi Civitatum legationes convenisse reperit. Ubi eis initio orationis suum in Pannonios studium, ac Cæsaris in eosdem merita exposuit, *non alio consilio eo venisse* addit, *quam ut militibus, Pannoniisque juxta Cæsari caris prospiceret. Ex hac re cognosci posse, errare, atque mentiri eos, qui eum per vim rem assequi velle dictitarent. Orare, ne eam maculam Pannoniis vellent, ut videantur ingrati.* Sed quoniam de libertate nimium solliciti erant Pannonii, de omnium fidè dubitant, perinde ac omnes contra se consilia iniisse manifestum haberent. Atque in eadem sententia de recusandis hybernis permanent. Non deerant, qui Veselinum non consilii ignarum dicerent; nobis, quod non constat, pro certo ponendum non videtur. Certum tamen est, non sine primorum patrocinio tantos sibi eos potuisse sumere spiritus, ut quidam juxta Andream Neiereghium seditiosus, cujus temeritatem potius, quam nomen non ignoro, ira plenus diceret. *Tantum ne vestræ tribuitis calliditati, Germani, ut quod manifestissimum habemus, occultari posse speretis? An satis non est, nos usque adhuc consiliorum non ignaros, armis, quibus libertas tegitur, jus nostrum prosecutos non esse? Parum ne est, nos tot, tantasque injurias inultos tulisse? An Germanis nostrum arari agrum, eisdemque nos pecoris pabulo studere putatis? Ad stuprum ne filias, & ad servitutem liberos nos educavisse, & educaturos speratis? Certe huc rem adduci, ut, quodcunque sævis hominibus placeat, perpeti necesse sit, neque ego, neque alii, qui arma habent, passuri sunt. Nondum ministrorum Cæsaris cupiditas expleta est, etsi militum stipendia fraudant, ut rapinis illi vivere necesse habeant, nisi nobis servitutem injungentes, magis privato compendio serviant.* Alia addidit, quæ referre hic piget. Extremum tamen orationis fuit, *se hanc inveterascere consuetudinem nolle, ut Pannonia ad hyemandum externis attribuatur.* Hoc ad unum cuncti, qui aderant, probant, atque in eo perseverant, etsi ea maxime ratione, ne impune Turcæ uti excursionibus possent, Germanos ibi præsidio esse optare debuerant. Conatus est aliis rationibus eos ad sanitatem Rotalius reducere, sed tandem rem sæpius nequicquam tentatam omittendam statuit, & de rei frumentariæ prospiciendo cogitare. Ob eam causam in Sarmatiam mittit, qui frumentum pretio pararent, ne in posterum inopia militum diminueret vires. Cumque postea magis, magisque in dies Pannoniorum animos ad ulciscen-

dum

dum ardere cognosceret, quod neque palantes in agris Germanos interficiendi, neque Montecucculo portas claudendi eis audacia deesset, de omnibus Cæsarem certiorem facit. Montecucculus quoque permotus injuria, quod humilis, atque ignobilis Zebenii oppidi Decuriones excludendi sui causa portas clausissent, Cæsari eadem enunciat. Qui ei rescribit, *exercitum Danubium transduceret, & in citeriore Pannonia illum collocaret*. Jussum subito efficiens Montecucculus, ubi pervenit, exercitum recensendo tertiam periisse partem reperit. Pannonii, qui loca citra Danubium incolunt, sunt reliquis humaniores, fereque omnes orthodoxam profitentur religionem. Hi primo quamvis crebris sollicitabantur litteris, tamen non tam inimico animo in Germanos erant. Sed quum deinde Cæsar commune totius Pannoniæ indixisset concilium, in suo conspectu seditionibus locum non fore sperans, remedium in pestem conversum est. Nam non secus, quam morbos vulgare contagio solet, ita seditiosi nacti colloquiorum potestatem quieti studentes corruperunt. Ubi Cæsar Posonium venit, eo præsente in concilio ab nonnullis dicitur, *Cæsarem tantum Pannoniorum fidei, ac consilio confidere, ut appariturum speraret, frustra itineris laborem non suscepisse: ejus præterea mentem nihil, præter ea, quæ ad ipsorum salutem pertinerent, videre*. Ab legatis Strigoniensium Archiepiscopo negotium datum est, ut pro tot, tantisque beneficiis gratias Cæsari ageret, adderetque, *se gratiam relaturos sperare*. Cæsar, ut omnium sibi conciliaret animos, itidem eis gratias pro optimo ipsorum in se studio agit, *atq; nunquam de Pannoniorum fide dubitavisse* confirmat, *quoniam, ut nihil ipsorum salute carius habuerit, ita quidquam suæ laudi ab ipsis præferri non posse sibi persuasum habere, ne Dei, hominumque ope indigni videantur*. Alia præterea, quæ memoriæ prodenda non videntur, dicta sunt. Ita mutuis officiis is consumitur dies. Haud dubie facilius rem assequi, non dum matura re, potuisset Cæsar, quod seditiosi nondum reliquos ambiendo, eos in suam sententiam perduxerant. Itaque quo majus intercedebat spatium, eo omnium æqualior fiebat audacia. Postero die quum in eundem locum convenissent, hæretici ab Cæsare petunt, *ut sibi templa tribus ante annis adempta reddat*. Cęsar *de his rebus agendi tempus esse* negat, *quum Turcæ in faucibus urgeant*. At illi *de belli ratione agi non posse* dicunt, *nisi, quæ petiissent, se adeptos esse prius cognovissent*; & in hoc perseverant. Horum temeritatem detestantur omnes, qui consilii participes non sunt. Utque in duas discesserant partes, Catholici Cæsarem orare, *ne metus opinionem præbeat*; hæretici pronunciare, *se* An.1662

An.1662 *triduo proximo discessuros, nisi eandem patriæ formam nunc esse cognoscant, atque tribus ante annis fuisset*, alii vero occulte hæreticos hortari, *ne negotio desistant*, non quod penes eos victoriam esse placeret, sed quia, si perpetuo hæ tenerent contentiones, re infecta Cæsarem discessurum confidebant. Interim suorum consilium Cęsar habet, utrum invitis hæreticis decerni expediret, quod ex usu Pannoniæ esse cognovisset. Rem enim assecuturum sperabat, quum supra ducenti catholici, & minus sexaginta hæretici suffragium ferrent. Exquisitis sententiis, omnibus placere compertum est, ne hæreticis invitis quidquam, quoad possent, statuerent: facile enim ab eis defectionis initium fieri posse, qûum maximam sibi irrogatam injuriam arbitrarentur. Hac de causa agit mitius cum eis Cæsar, si fortasse eorum mentes sanare posset. Sed ea res frustra fuit: nam mandatis Civitatum ad unumquemque perlatis, *se omnino postridie discessuros, nisi sibi satisfiat*, pronunciant, atque hoc ad diem faciunt; &, quod verisimile in tanta perfidia credo, omnes pro viribus quædam fingendo, quæ certis authoribus comperisse, vel ex Cæsare audivisse dixerunt, Civitates ut ab ejus amicitia averterent, enisi sunt. Cæsar discessu eorum catholicos sibi morem gesturos arbitratus, quæ agenda communis salutis causa censeret, exponit. *Hi imperata se facturos* dicunt, *quum satis apparuerit, ipsum quidquam de suis legibus diminuere nolle. Hoc nunquam sibi dilucere posse, nisi Germanos Pannoniæ finibus excedere jubeat, quum legibus sancitum haberent, Regi, nisi de concilii sententia, externos in suos fines introducendi facultatem non esse.* His auditis stupor Cæsarem, omnesque qui aderant, admiratione tantæ temeritatis tenuit. Persuadere enim sibi potuerat nemo, ne imperatoriam quidem majestatem eos in officio continere valere, atque nec imminens belli periculum eosdem impellere potuisse, ut controversiarum obliviscerentur; præcipue quum Cæsarem in consilio ineundo occupatum viderent, quemadmodum suis, ac suorum opibus ipsos ab injuria defendat. Concilium dimittens Cæsar, suos omnes consultandi causa ad se vocat. Omnes (ut in tali re solet) ubi omnibus precibus Pannoniorum mobilitatem, ac perfidiam sunt execrati, potius reliquum temporis in eo, si fortasse, quid ipsis consilii sit, cognoscere possint, quam in remedio maximo malo reperiendo consumunt. Tandem perfidiam, audaciamque potius precibus leniendam, quam animadversione exagitandam censent. At quum pluries & singillatim & palam in concilio Cæsar Pannonios monuisset, *ne se imparatos deprehendere magno cum periculo patiantur*, & tamen in incepto perstarent, perpulerunt eum, ut partem

tem

tem exercitus illico, partem brevi educi juberet. Hac satisfactione accepta, quid Cæsari visum fuit, decernere non respuunt. Quod eo facilius fecerunt, quo difficilius exequi posse propter hæreticorum perfidiam non ignorabant. Hoc ex eo apparuit, quod eos ab Cæsare petere non puduit, *ut palam se ipsorum jura violasse profiteatur, & nunquam se, nisi de concilii sententia, Germanos in Pannonia versari passurum polliceretur, inque eam rem suam interponeret fidem*. Adeo enim asperiores, non mitiores iis rebus impetratis facti sunt, ut tanta insolentia placidissimum quoque infimi hominis ingenium, non modo Regem accendisset. Homines tamen, qui natura mobiles sunt, & omnem ætatem in seditionibus agunt, primo hæreticorum, deinde aliorum exemplo, qui impune tantæ præstitæ audaciæ gloriam tulerunt, veluti assuefacti, ingens flagitium non fieri existimabant, quum Regi imperare, non parere vellent. Hujus concilii eventu documentum potius in aliud tempus rem differendi Regibus datum est, quum neque vi, neque metu, neque precibus continere suos in officio posse constat, quam eos inopportunis remediis ferociores efficere. Optimum tamen omnibus visum esset, si Cæsaris Consiliarii hyberna in Pannonia, nonnisi maxima urgente necessitate, constituere statuissent; quoniam quum imminens hyeme periculum fuisset, vel, aliis superantibus malis, sese ab hujus rei cura avertissent Pannonii, vel, imposita necessitate, satius Germanorum latrocinia, quam Turcarum incendia, & cædes pati duxissent. Sed quum procul ab finibus hyemarent Turcæ, proclive plebi fuit seditiosis primo præbere aures, postremo in animum omnino inducere, Germanos multiplicare fama bella, ut se defendendi specie munitissima occuparent loca. Ex his rebus providens Cæsar, quem eventum suis rebus sperare posset, quum Pannonios magis, quam Turcas timere cogeretur, atque nec propinqua spes esset ad se Christianorum Regum auxilia recipiendi, quoniam Romæ nullo studio de his rebus colloquia haberi cognoscebat, legatum de compositione ad Mehemetem Joannem Philippum Peresium J.C. mittere statuit. Hunc negotium perfecturum sperabat, quum Turcas opinione fęderis, & fama compositę in Pannonia rei a proposito desistere posse confidebat. His compositis rebus, legatus ex Transylvania venit, qui *Halium Clausemburgum expugnare, & Turcarum Regi imperio addere velle* docuit, *quia per Abbassam stare ille arbitretur, quominus oppidum non loci natura, non manu munitum expugnetur: orare Cæsarem, ne hanc occasionem Turcæ præbeat, sed Retano imperet, ut oppidum Transylvanorum esse patiatur*. Addidit præterea, *eo loco rem esse, ut, si præsidia ex Transyl-*

An.1662

R 2

An. 1662 *sylvaniæ oppidis deduci jubeat, pacem habeat*. Ad hæc Cæsar; *se dementiæ accusari debere*, respondet, *si, quam conditionibus posset, bello pacem sibi parere vellet. At quum se docuisset usus, plus Turcarum infidelitatem, insidiasque, quam vim timere oportere, idcirco, ne illorum fraudi contra se locus sit, enisurum. Si legatus*, inquit, *quem Claudiopolim misero, rediens non simulare pacem Turcas retulerit, haud dubie, ut Germani omnes confestim Transylvania excedant, imperabo*. His dictis, totus in legatum tantæ rei non imparem deligendum insistit. Forte tunc temporis Franciscus Sangiorgius Vacciæ Antistes Ciculus apud Cæsarem erat. Huic ut innatum erat, res pleniores, ac uberiores prædicare, & familiaritates eorum, qui plurimum poterant, ostentare, non solum apud Abbaffum authoritatem se habere dicebat, sed Cutschiucio, Halioque carum esse jactabat. Hunc Cæsar aptum esse arbitratur, quod ea ab ipso jactari potius, quam vera esse ignorabat. Et licet ejus fidelitatem, dexteritatemque, quæ in primis legationis munus requirit, minime expertus erat, tamen quum ipsum non fugeret, quandoque legatos eis acceptos, ad quos missi sunt, ea adeptos esse, quæ alii licet majoris consilii viri impetrare nequivissent, eum ad Abbaffum mittit. Nec aliam facultatem, quam postulata cognoscendi, & ad se referendi ei permittit. Sangiorgius suscepto munere, magna Transylvanorum lætitia ad castra Claudiopolim pervenit: nam, ut Abbaffum magna compositionis cupiditas tenebat, ad viam, quæ Vienna Claudiopolim ferebat, prospectans prope stabat, an legatus veniret; serum ejus adventum existimans, qui moram optatæ faciebat paci. Timebat enim ne Turcæ in Transylvania versantes, auxilii specie omnibus adimerent libertatem. Sangiorgius *ubi Cæsarem paci studere* exposuit, *more suo libera mandata de summa rerum eum sibi constituisse* jactat. Quum disputatione ad primam vigiliam perducta res esset, eum Abbaffus orat, *Retano imperet, ne postridie oppido excedere differret*. Ille majore impudentia, qua legationem susceperat, Retano Cæsaris verbis pronunciat, *prima uti luce Abbaffo oppidum tradat*. Hujus mandati miraculum veluti obstupefactos Retanum, aliosque Præfectos diu tenet. Paucis enim ante diebus litteræ ipsis redditæ fuerant, quibus Schedinavius eos ad defensionem hortabatur, quod brevi auxilia essent conventura. Itaque, quæ commutationis voluntatis causa fuisset, non constabat, præcipue quum ex aliis Schedinavii litteris ipsum triduo affuturum cognovissent. His igitur difficultatibus Retanus circumventus, rem ad concilium defert. Major pars *periculosum juxta, ac turpe esse* dicit,

dicit, *Cæsaris jussis non obtemperare. Satis, superque fortunam periclitatos, atque extrema ausos esse; nequicquam nunc fortissimos milites morti obiicere non esse consilium: melius esse illos servare, ut utilem operam alibi, quam hic inanem Cæsari præstent.* Contra Retanus *neque detrimentosum, neque periculosum esse,* confirmabat, *quod tanta gloria inceperint, illud perficere. Nam nec periculum imminere potest,* inquit, *quum munitiones intra oppidum excitatæ nos tutos reddant, & hostes ita incautos longinqua oppugnatio fecerit, ut prope omnem remiserint contentionem? At, si quis famem pertimescat, plurium dierum adhuc suppetere frumentum sciat. Quum non modo quisque dies, sed momentum aliquid novi afferre possit, nonne interim auxilia conventura sperare licet? An, adhibita diligentia, occultato ab oppidanis frumento nos usuros esse confidere non libet? Postremo quomodo nostra constantia Cæsaris animum offendere potest, quum Abbassum ad nos decipiendos mandata simulavisse timere juvet? Agitedum perstate in incepto: majorem animum præbete. Ne timete, ut nec violentiæ, nec dolo contra nos locum esse, sed potius illa nostrum animum, ac spem auxisse omnes intelligant.* Constantiam, virtutemque hominis maximam laudant, qui Italici generis aderant. Hic, quoniam locus admonet, Joannis Aloysii Zannii Bononiensis verba, utpote memoria, & Italo digna, prætereunda non existimo. Hic postquam omnium, & singulorum egregia facinora, quæ ad alia ibi addiderant, memoravit, laudibusque celebravit, *si vos a majoribus vestris,* inquit, *ita non instituti estis, ut me institutum esse scio, quod facilis omnium rerum jactura sit, ubi gloria, atque decus superfuerint illis, per me licet, ut potius aliarum rerum, quam laudis rationem habeatis. Sed si, ut ego, ita & vos a majoribus accepistis, cur etiam vitæ gloriam præferre non optatis? Hic dies, quis ex omnibus dignior sit, ut viri, atque militis nomine appelletur, certe judicabit. Me vivo nunquam futurum spero, ut ante parta tot laboribus, periculisque laus inani fortunarum metu amittatur. Omnia igne corrumpere optimum censeo, ne earum servandarum charitate de deditione cogitem.* His verbis sive re ad æmulationem deducta, sive ut se quoque timoris suspicionem vitare potuisse appareret, tanta alacritas non modo partæ gloriæ retinendæ, sed illius amplificandæ omnibus innata est, ut prima luce eruptionem facere statuerent. Hanc alacritatem Retani quoque diligentia adauxit: nam sub solis occasum indicio aliquorum, ut coniicio, effossis quorundam domibus frumenti est copiam nactus. Hac re amplior animus erat, quum salutem, ac gloriam in sua virtute, non in auxilii spe,

An. 1662

An. 1662 spe, quod rerum omnium afflictabantur inopia, consistere viderent. Magna igitur spe, ac lætitia, adventante luce, ex oppido se eiiciunt. Nec magni laboris, nec magnæ contentionis res fuit, ut castra ab omni parte neglecta erant, opera disturbare, repugnantes interficere alios, alios vulnerare, & incolumibus omnibus se in oppidum tria militaria signa referentes recipere. Hac re Abbaffus, Cutschiuciusque ira complentur: Cutschiucius maxime sive speculandi causa Sangiorgium venisse existimaret, sive quod nimis imperio delectaretur, Sangiorgium in catenas conjectum Temesuariam ad Halium mittit, ut violatæ legationis injuriam ulcisci Cæsar cupiens, rem ad arma deducat. Hoc ubi Schedinavius intellexit, qui ad diem, ut exitum legationis expectaret, non venerat, cum sex hominum millibus ad Claudiopolim castra movet. Et quoniam celeritati studebat, breviore itinere, etsi angusto, difficilique, quod loca montosa excipiebant, ire cœpit. Agrestes vero angustias præoccupavisse per exploratores certior factus, & perpaucos plurimos itinere prohibere posse non ignorans, iter ab his locis avertit. Quæ fuit causa, quare serius Retani opinione perveniret. Quum bidui iter abesset, quam latissime potest agmen statuit, ut ampliorum copiarum speciem præbeat. Simulque inflatius de virtute, ac numero suorum prædicare cœpit, *se viginti hominum millia, nec usu rei militaris, nec virtutis opinione spernenda in armis habere*. Hoc statim Transylvani ad Abbaffum perferunt. Ob hanc rem consultationes in castris habitæ. Tandem ut loco manerent, convenit, quum quia munitiones adversus exteriorem hostem perfectæ essent, tum quod vix credibile esset, tam exiguo temporis spatio hominum millia viginti cogere Schedinavium potuisse. His constitutis rebus corpora curant milites, & ad pugnam, atque ad quemcumque casum se parant. Mutant tamen subito consilium, quum postridie exploratores *ingentem adventare exercitum*, *seque multitudinem ex castrorum tractu cognovisse* renunciant. His nunciatis rebus, tantus terror eorum animos occupavit, ut confestim, oppugnatione dimissa, similem fugæ profectionem efficerent, ne inviti prælio rem committere cogerentur. Schedinavius sine contentione sub meridiem in oppidum ingreditur, munitiones institutas admiratur, cunctos pro merito laudat, quod ad omnia munia subeunda suffecissent. Cæsarem de incredibili omnium virtute facit certiorem. Qui duplici stipendio gregarios donat, Præfectos ad superiores ordines pro merito traducit. Retano pro tot laboribus agit gratias, atque tantæ virtutis nunquam se fore immemorem addit, cohortique eum præficit. At ei fructu

sui

fui laboris, & Cæsaris beneficiis frui non licuit, quum morbo ex tanto labore implicitum spiritus defecisset. Vir sane, qui non parum Italicæ virtutis gloriam apud exteras auxit nationes, & haud dubie pro morte, quam pro religione subivit, æternus est factus. Abbassum, Cutschiuciumque, cognita ludificatione, tantus pudor tenuit, ut multitudinis conspectum fugerent, nec se liberos ab irrisione fore intelligerent, nisi aliis rebus non minus fortiter, quam feliciter gestis tanta aboliretur ignominia. Ab ratione vero hujus rei perficiendæ quærenda nuncius continuit, qui Acmetis mandata pertulit, *ne, induciis factis, Germanis nocerent*. Hoc idem Peresius ad Schedinavium scribit, dum Constantinopoli Temesuariam ad Halium Acmetis jussu petebat, ut, induciis interim manentibus, illi communes utriusque haberentur fines, quos utrique decernerent. Quod ubi Viennam nunciatur, veluti re omnino composita, ad lætitiam excitantur omnes. Cæsar (tanta eum pacis cupiditas tenebat) etsi injussu suo Peresius ad Halium contenderat, tamen factum non improbat. Et quonlam propter scientiam linguæ, qua utuntur Turcæ, atque dexteritatem idoneum Meninnium quendam arbitratur, eum Temesuariam mittit, ut Peresio operam præstaret. Meninnius ubi pervenit Halium cum Peresio agere nolle reperit, hac illata causa, quod de concilianda pace libera non attulisset mandata. Sed aliquo intermisso temporis spatio Cusseinem legatum Viennam mittit, qui *summam Mehemetis Regis, ac Acmetis voluntatem esse doceret, ut ad otium res deducatur: se eorum jussu Cæsarem oratum venisse, ut vel Peresio licentiam certis conditionibus pacem firmandi permitteret, vel alium cum mandatis mitteret*. Hac legatione confirmati Cæsaris Consiliarii, pacem prope factam habentes de celeritate remittendum existimabant, ut pro tempore melius consilium capiant. Agitur in concilio, utrum Peresio, an alii facultatem permitterent. Postremo multis diebus per disputationem consumptis, ut Joannes Goesius quamprimum Temesuariam petat, statuitur. Ab hoc quoque mora ad discedendum interponitur. Adeo fortuna, vel Germani hostium consilia adjuvabant, ut sine suspicione rem in longiorem diem conferre valerent. Multis de causis, Turcas paci studere Germani putabant, quarum ea erat præcipua, quod Acmetes ab Reningherio, ut fidem daret, petiisset, quia conditionibus contentus erat. Non cogitabant, Acmetem tum fidem accipere velle demonstravisse, ubi hanc potestatem Reningherio ab Cæsare non esse factam compererat, ut hac re penitus belli timorem sufferret; ut accidit. Nam Cæsar ita fidem Turcis præstitit, ut non modo An.1662

æquo

An. 1662 æquo animo de parandis iis, quæ ad bellum usui forent, atque de auxiliis accersendis remitteret, sed etiam quatuor veteranorum cohortes Philippo Hispaniæ Regi auxilio contra Lusitanos mitteret, quæ ejus exercitus robur erant. Gaudebant omnes, quod eo tempore, quo res Christianorum propter dissensiones in angustiis erat, eam mentem barbaris Deus dedisset: non enim nisi durissimus expectari poterat eventus, quum aliæ ex aliis belli causæ orirentur. Carolus Britanniæ Rex, seditionibus extinctis, Londini concilium indixerat, ut omnes in sua verba ad sacramentum adigeret. Ob hanc causam undique gavisum frequentes Regum conveniunt legati. Philippus Hispaniæ Rex Bettevillam, Ludovicus Rex Gallorum Comitem Esteradesium legatos mittunt. Horum familiares quum Sveciæ Regis legato urbem primo ingredienti obviam honoris causa processissent, prope ejus currum succedere conantur. Studium conficiendi negotii rem ad æmulationem deducit, adeo ut ab contumeliis ad vim, atque ad arma versi, alii socios cogerent, suos, ut se fortiter gererent, hortarentur, pars gladiis rem gererent, nonnulli Regis fidem implorarent, unusquisque, quantum virtute valebat, ut rem obtineret, niteretur. Atrox igitur aderat certamen, quod, quum in omnium conspectu res gereretur, nec turpiter, nec strenue factum celari poterat. Tamen plebis ope, sive quia apud eam largiter possent Hispani, sive quia innato odio adversus Gallos concitabatur, illi per vim rem consequuntur. Nonnulli ex Gallis, in iis auriga, interfecti, complures vulnerati. Omnes concidissent, nisi fugæ facultatem Rex eis tribuisset. Inulti tamen non abierunt, quum ex Hispanis duo interficerentur, aliique vulnerarentur. Ubi hæc Ludovico nunciata sunt, tantum ei infamiæ sarciendæ studium innatum est, ut rem ad arma deducere exoptaret. Dimisso igitur domum Philippi legato, litteras ad Ebroduni Antistitem suum legatum Madritum misit, ut Regem doceat, *summum suum esse dolorem ob tot, tantasque sibi illatas injurias: summamque se capidinem belli suscipiendi tenere, ut infamiæ vitaret notam, & intelligere omnes valerent, quid consilio possit. Hæc tamen mandata dedisse, ut si sibi satisfieri cognoscat, quidquam novi non aggrediatur.* His acceptis mandatis Antistes Philippum convenit. Quem quum apud se conspexisset Philippus, loqui conantem prohibens, *quid secum agere vellet non ignorare* dicit. *Genero renunciaret, sese paratum esse, æquis conditionibus ipsi satisfacere. Nam si juvenis*, inquit, *rem ad arma deducere maxime studeat, senis ab hac re animus alienus sit, oportet. Quum igitur experientia, quæ incommoda, quantaque mala ex bello oriantur,* co-

cognovissem, exemplo Regi juveni, necessarioque esse, eumque docere statui, quoad fieri possit, nunquam alicui Christianorum sanguine abutendum esse. Hæc, ut memoria digna, sine laude a nobis prætereunda visa non sunt. Bettevillam ergo accersens Philippus, factum improbavit, & de suorum consilio, ut simile in reliquum tempus accidere nequiret, nunquam eum locum suum petere legatum jubet, quo Ludovici legatum conventurum esse cognosceret. His compositis rebus, unusquisque in communis hostis perniciem bellum communi consensu gerendum esse judicabat, sed cito tanta deiiciuntur spe omnes, quum nova belli causa, quę nõ modo Italiam, sed Europam sollicitam diu habuit, coorta esset. Ludovicus magno repulsæ dolore adductus, quam omnium rerum ab Alexandro Pontifice Maximo ferre dicebat, legatum Ducem Crechium Romam mittit, eo consilio, ut nonnulli conjectabant, ut ad dissensionem rem deduceret vir, qui elato animo erat, si ad nutum quid factum non esset. Hic ut Romam venit, Alexandri consanguineos, ut moris est, se aditurum negat: tandem Ludovici jussu eos convenire coactus, gratiam ea re ab Alexandro inire cupiebat. Res quum ex sententia non cessisset, quod sibi gratia relata non sit, questus esse dicitur. Hoc protinus ab uno ex eis, qui sermoni interfuerant, Mario Chisio Alexandri fratri enunciatur. Qui hominis superbia permotus, *id sibi mirum non videri* dicit, *quum eum arrogantissime semper se gessisse non ignoraret*. Hoc quoque ad Crechium perfertur; quæ fuit causa, quare uterque utrique inviderет, ac malediceret. Hoc rerum statu quidam Galli noctu urbem pervagantes, in Cyrneos milites incidunt, a quibus interrogati, qui nam essent, ut maximam arrogantiam sibi sumpserant, maximam sibi illatam contumeliam rati, eam armis ulciscendi consilium capiunt. Se defendunt Cyrnei, tandem territi, quod fortiter se gerere Gallos videbant, quodque quantus eorum numerus esset æstimare non poterant, negotio deficiunt, ac fugæ se mandant. Rem ubi fama divulgavit, omnium conviciis Cyrnei exagitati corripiebantur. Idcirco occasionem, qua metus, infamiæque delerent notam, quærentibus opportune accidere visum est, quod Galli etiam interdiu eos contumeliosis vocibus prosequerentur: nam elati studio Cyrnei districtis gladijs in eos impetum faciunt. Negotio non desunt Galli, impetum excipiunt, in eos se eiiciunt, ultimaque audere conantur. At Cyrnei odio, & ira pugnantes suorum frequentibus confirmantur auxiliis. Et quia hoc fortiter facto hominum opinionem tenere posse arbitrantur, nulla res ad eorum virtutem deest. Hoc ubi cognoverunt Galli, unam salutis An. 1662

An. 1662 spem in fuga consistere intelligentes, Crechii domum se recipiunt: tanti enim Regis dignitate eum locum sibi tutum fore judicabant. At quæ res recenti ira excęcatos mortales ab ultione continere valet? Cyrnei enim manu facta cum aliis, qui communem ulcisci cupiebant injuriam, compositis ordinibus eo contendentes, nullum spatium eis relinquunt, ut sese ex timore colligerent. Ad tumultum, etsi rem, multoque minus causam perspexerat, convenit Crechius. Sed quum ex fenestra sedandi motus causa se ostendisset, parumque abfuisset; quin vulneraretur, suam salutem, ac Regis dignitatem iratis militibus, ac fortunæ committere turpe exiftimans, in abditam ædium partem se confert. Crechii tamen servi, familiaresque omnes arma capiunt, ac portam magno conatu defendunt. Cyrnei contra conari, maxima vi uti, nihil intentatum relinquere, ut in domum irrumpant. Tandem loco confisi a porta eos submovent Galli. Tum veluti explorata victoria, quod maximam temeritatem, audaciamque præbuissent, susceptam rem dimittunt Cyrnei. Forte dum præsidium repetunt, in currum, quo Crechii uxor vehebatur, incidunt: quæ utpote rerum, quæ acciderant, omnino ignara nullo præsidio ibat. Tum hac oblata occasione, Cyrnei ut omne auderent nefas, currum tanto impetu de improviso adoriuntur, ut partim rei novitate, partim indignitate permotæ unum remedium in mentem veniret, si Rainaldi Estensis Cardinalis domum se reciperet; propterea eo, quam posset effusissimis habenis, aurigam contendere jubet. Consilium tamen suis incruentis perficere non potuit, etsi non longe aberat domus. Sedato interim tumultu, magno armatorum præsidio, ac Rainaldi authoritate incolumis domum repetere potuit. Quibus rebus tanta ira exarsit is, quem per se elato animo esse constabat, ut nihil non ausus esset, si susceptum perficiendi ei facultas fuisset. Subito igitur homines cogere, atque eis arma attribuere, præsidium domi, stationem ante portam ponere, amicorum consilium advocare, ut de rerum eventu consulat. Ulteriusque ventum foret, ni amici persuasissent, *ut in longiorem diem consilia transferret: tum aliorum jussu ne, an casu id accidisset, appariturum. Et licet suspicandum esset, Mario Chisio, ac Laurentio Imperiali Cardinali, atq; urbis Prætore inconsultis eo temeritatis gregarios non potuisse procedere, tamen, quum non raro, quæ vera primo aspectu visa essent, ea postea falsa comperta sint, rem suæ prudentiæ non esse, non exploratis omnibus rem suscipere, quum temporis spatio intermisso omnia esset perspecturus.* Hoc consilio adductus Crechius, ultione supersedit. Sed ubi milites omnes, qui consilii principes fuerant

rant, perfugisse, reliquos serius in vincula conjectos comperit, ut volentibus fugæ potestas non defuisset, non dubitandũ sibi statuit, quin tantum animadversionis speciem dare consilium esset. Alexandri familiares, consanguineique, atq; Imperialis concilia frequentes habẽt; & quoniam se inconsultis rem evenisse profitebantur, nihil de Crechio satisfaciendo cogitabant. Flavius Chisius Cardinalis, impetrata ab Alexandro potestate, Crechium conveniens, *ne quod casu accidisset, id graviter ferret*, orat. *Non esse tam prudentem mortalem, quin sæpe fallatur, neque posse tantum de rerum eventu præsentire, quin aliquid inopinatum eveniat. Non esse homini omnia depreeandi facultatem, ut fortuna, quæ in omnibus dominari velit, aliquos non afferat casus. Se non ignorare, quod fortissimi viri publicas ulcisci injurias sit. At etiam constare omnibus, prudentis esse rem æstimare, prinsquam eo procederetur, unde nullo decore revocari posset. Non esse hanc virtutem tam propius vitio, quam illam, quum altera facilius suarum rerum studio in sævitiam degenerare soleat, altera vero non nisi moderatio, ac mansuetudo videri possit. Sineret ergo Alexandrum reorum pœna ipsius dignitati consulere.* Idem persuadere conatur Christina Alexandra Sveciæ Regina, quæ illata causa, quod Crechii uxor non optima utebatur valetudine, eum convenit. Sed omnia frustra fuere; quoniam paucos commoratus dies, nullum sibi præsidium Romæ esse professus, quum inimicitias cum eis gereret, qui eo tempore imperii summam obtinebant, non magnis itineribus in Hetruriam contendit, atque Sanquirici consedit, quia id oppidum non incommodam habet stationem. Totus tamen mente, animoque incumbebat, qua ratione ulcisci posset, atque Ludovicum incenderet. Ludovicus ubi tantam accepit rem, fortuito omnia accidisse ratus, nihil sibi suscipiendum cogitabat. Sed simulac aliquibus post diebus non abesse suspicionem nunciatur, quin ex composito in Crechii injuria ipse despectus esset, tanta Regem juvenem iracundia invadit, ut major dici, aut excogitari non posset. Itaque nullum sibi tempus ad rem cognoscendum relinquens, Cœlium Piccolomineum Alexandri legatum suis finibus excedere cogit. Alexander, quum nunquam primo sibi persuadere potuisset, Crechii audaciam discordiarum semen futuram, nihil initio, quum facile poterat, de incendio restinguendo cogitat. Litteris enim ad Ludovicum, Crechiumque missis, rem compositurum confidebat. Ad Ludovicum igitur scribens, Crechii factum, superbiamque detestatur, *quod quum de fontibus quæstio haberetur, & Cyrneorum cohors missionis pœnam tulisset, ille urbe eo consilio excessisset, ut, quantum in se esset,* An. 1662

An. 1662 *ipsius obsidendo aures, Christianum Regem in Pontificem Maximum incenderet. Ejus temeritatis testimonium esse, quod litteris suis accitus, non modo redire, sed ne rescribere quidem voluisset.* Eadem Christinæ Alexandræ litterarum sententia fuit, solum addidit, *si Crecbium Romam redire juberet, fore ut magnæ controversiæ non sine maximo ipsius decore tollerentur, quum summa in ipsum Alexandri voluntas esset.* Christinam Alexandram ut authoritatem apud Ludovicum habere constabat, magna spes cunctos tenet, partim ejus precibus, partim Ludovici pietate nunquam armorum fore causam. Ubi vero tota Gallia delectus haberi, & omnia, quæ ad bellum usui essent, parari intellexerunt, tantus incessit timor, ut jam adventare Gallos arbitrarentur. Ingentem terrorem etiam nuncius fecit, quod summa ope ad Philippo persuadendum idem niteretur, ut exercitui per suos fines iter daret. Momentum tamen spei apparebat, quod occultum nemini erat, summam esse, & fuisse quum omnium Austriaci generis, tum maxime Philippi in Romanum Pontificem voluntatem, egregiam fidem, atque maximum studium, quum, ut ei auscultarent, provinciarum jacturas facere non dubitavissent: proinde nunquam illum Ludovico petenti id daturum esse nonnulli sperabant, præcipue quum nihil certi Ludovici legato respondisse nunciaretur. Conatus est aliis rationibus Alexander ad studium sui Crechium perducere, sed semper frustra: nam Rospigliosus, ac Cæsar Rasponus ad eum missi, ubi reversi sunt, ardere ipsum contumelia accepta renunciant, adeo ut sicut magna lætitia, quod Imperialis magistratu abiisset, affectus esset, ita maxima ira exarderet, quod Picenum ei tanquam in præmium decretum fuisset. Ideoque diutius non expectandum statuit, sed justis itineribus Lucam proficiscitur, inde paucos post dies Liburnum, ubi navem conscendens, paucis post diebus Galliam attingit. Discedens has dedisse conditiones dicitur. Si pacem cum Ludovico Alexander velit, eam ineundam esse rationem, qua tuto in reliquum tempus Regum legati Romæ esse possint. Hujus rei aliam non posse esse conditionem, quam si sine Cardinalium suffragio quid gravius in legatos statuendi Alexandro potestas non sit. Præsidia sextili ab hinc mense Romæ disposita deducantur. Marius frater exulatum se Senas recipiat. Flavius nepos Ludovicum coram conveniat, atque cum eo de sua, ac suorum salute agat. Imperialis dignitatem deponere cogatur. Omnia hæc, ut memoriæ mandentur, in marmore inscribantur. Qui Gallicis favissent rebus, ii in antiquum gratiæ, dignitatisque locum restituantur. Clomacum Estensibus, Castrum Farnesiis reddatur. Harum conditio-

ditio-

ditionum iniquitate perspecta, non mediocris omnium perturbatio facta est. Alexander ex omnibus maxime permovetur, adeo ut indicto Cardinalium concilio orationem adversus tantam audaciam habuisse diceretur. *Se nec belli causam cuiquam tribui passum esse, nec fœdus unquam rumpere cupivisse. Ubi deinde Crecbii audacia, atque Cyrneorum amentia res turbavisset, etsi nihil ad se pertineret facinus, omnia expertum esse, nihil intentatum reliquisse, ut ad otium res deduceretur: summo studio pacem petiisse: de hac re legatos, ac litteras ad Crecbium, Ludovicumque misisse. Nunc quoniam omnia periclitatus esset, nihil, quod sua non patiatur dignitas, esse commissurum. Se divinam imploravisse opem; haud dubium esse, Deum suam defensurum causam. Omnia perpeti, etiam mortem subire paratum esse, quum aliam suo muneri satisfaciendi rationem non esse videat. Hæc eo majore lætitia devoraturum esse incommoda, quo majorem dolorem Ludovici consilium esset sibi allaturum, quum bellum Geneva Romam transferat, Catholicosque in eorum Patris injuria despiciat. Id certe evenisse, quod non ipse, non alii, non hæretici ipsi expectare, aut sperare potuissent. Orare Deum, ut ejus voluntatis commutatio fiat, quum nonnisi iniquo animo ferre posset, ut Crecbio Ludovici obsidenti aures ea fides fiat, quæ Vantelletio facta non fuit: qui ejus etiam legatus quum contumeliis, injuriisque usque ad vincula, & verbera ab Christiani nominis hoste, ab ignavissimo Turca affectus esset, tamen de hac re ne questus quidem fuit. In Pontificem Maximum solum invehi, in Christianos insontes animadvertere Ludovicum cupere.* Postquam finem dicendi fecit, ab nonnullis Cardinalibus confirmatur, ne animo deficiat, neu iniquissimis conditionibus aures præbeat. Aliquibus tamen post diebus, patri alliciendum semper filium esse considerans, suas vices Flavio nepoti in Galliam proficiscenti demandare, Imperialique decretam provinciam adimere contentum esse dicit. Quis his conditionibus Regi non satisfactum persuadere sibi poterat? hac spe tamen omnes dejecti sunt, ubi declarari oportere Ludovicus confirmat, Imperialem exulatum Januam missum esse; quod fieri ab se posse Alexander omnino negavit, quum tanto viro optime de se, & Christiana Republica merito injuste notam hanc nollet inurere. Quum in his angustiis res esset, ac belli timor quum Ludovici affirmatione, tum apparatibus in dies augeretur, Alexander in eadem pacis sententia permanebat. Nactus ergo occasionem, quod Ludovicus ab Carolo Britanniæ Rege Dunquerquam urbem redemisset, atque hæreticorum templa evertisset, Ædesque Sacras, ubi catholico ritu ad aras fieret, excitasset, ei gratias agere, An.1662

An. 1662 re, ac æterna laude ob tot, tantaque in religionem merita dignum esse suis litteris pronunciare constituit. Re vera magnam sibi peperit gloriam Ludovicus ea re, quæ specimen omnibus quum animi altitudinis, tum pietatis tunc dedit, quam postea mirati sunt. Litteras tamen vix summis Aloysii Grimani precibus perlegit. Quod simulatque cognovit Alexander, Cardinales monendi consilium capit (tanta ipsi moderatio inerat) ut publico Sacri Senatus consilio de pace colenda Ludovicum hortarentur. Litteræ igitur in hanc sententiam missæ sunt, *ne se tam difficilem prębendo, ab suis majoribus, quorum plurima sint in Romanum Pontificem merita, degeneraret. Omnia fortuito accidisse constare: tanti sceleris authores pœnas dedisse. Imperialem consilii alienum fuisse, neque non minus prudentem, ac magni consilii, quam expertæ probitatis virum id audere potuisse. Consideraret, ipsius non esse dignitatis, tantum suæ tribuere opinioni, ut ab insontibus pœnas repetere velit. Se omnes etiam pro eo omnibus precibus deprecari, quod sibi persuasissent, pro ipsius clementia dignos esse, ut suæ audiantur preces.* At hæc quoque res, ut aliæ prius, frustra fuit. Nam aspere in Alexandrum Sacro Senatui rescripsit. Quæ litteræ metum Romæ fecere; multo vero majorem terrorem tristis nuncius præbuit, quod Januenses Ludovico studerent, quum ejus exercitui per suos fines iter dedissent. De Hispanis enim subdubitabat Ludovicus, quod Lusitanici belli simulatione peditatus auxilia ex Germania accersebant, quodque tota Italia delectus habebant. Re vera Philippo bellum in Italia geri non placebat, licet Ludovico deprecatori, ut per Insubriam iter agat exercitus, concessurum confirmaverat. Ubi igitur per Allobrogum, ac Ligurum fines sena peditum millia, ac equitum millia bina pervenerunt, Ranutius Farnesius Parmæ Dux eos oppidis recipit, ac rebus omnibus juvat. Petentibus vero Gallis, ut Mutina quoque copiæ reciperentur, Francisci Estensis uxor, quæ, viro mortuo, propter ætatem filii in Principatus procuratione erat, vim verita, si ultro id eis non daret, ut pauci mœnibus reciperentur, concessit. Hæc non ita studiose, atque vir Gallicis favebat rebus. Alexandro etsi rebus omnibus bellum haud dubium haberi videbatur, sibi tamen persuadere non poterat, Ludovicum suorum majorum exempla non esse æmulaturum. Illi enim alias magna cum laude auxilia Romam miserant, alias bellum pro Romano Pontifice susceperant, alias illatum ei defenderant, semperque eum ab injuria prohibuerant. Eandem reliqui opinionem habebant; propterea non immerito Turena longe clarissimus ex omnibus Gallis Dux Ludovico, an alacri,

for-

fortique animo esset bellum gesturus, quum imperii summam ipsi permiserit, interroganti, respondisse dicitur, *neque se, neque alios in animum inducere posse, filium optime semper de patre meritum, nunc contra eundem arma ferri pati posse. Quod si vero id vellet, imperium minime sibi esse permissurum*. Erat Turena hæreticorum erroribus imbutus, atque nihil gratius ipsi esse poterat, quam in Romanum Pontificem iram evomere, qui tandem, Emanuele Theodosio Bulleonio adjuvante, Catholicam veritatem amplexus est. Maxima ex omnibus Alexandri perturbatio facta est, ubi liber in Gallia editus est, qui Ludovicum adversus Pontificem Maximum bellum gerere, & ærario parcere posse demonstrabat, quum Sacrarum Ædium bona publicaret. Magnopere enim, ne levi ex causa, ut aliquando evenit, religioni detrimentum irrogaretur, timebat. Perturbatio tamen in lætitiam vertit, quum consilium Ludovicum improbavisse, ac authorem conquiri jussisse, ut pœnas ab eo repeteret, nunciatum fuit. At neque vafrorum hominum vana suspicio abfuit, quin de Regis consilio id perditus homo ausus esset, ut, si ab eo non alienos cognovisset Gallorum animos, illud exequeretur. Ludovicus præterea ut suspicionem vitaret, majore, quam antea, studio Pontificis Maximi mandata exequenda curat, ut ii, qui Jansenii errores in perniciem certi, indubitatique Romanorum Pontificum omnium judicii sequebantur, pœnas luerent. Item librum, qui inter alia, mundum ab æterno fuisse demonstrabat, palam carnificis manu comburi jubet, severioresque pœnas hæreticis iis, qui Præadamitæ dicebantur, constituit. Quibus rebus confiso Alexandro pristina confirmatur opinio, nunquam Ludovicum bellum sibi inferre in animo habuisse. Velutque jam pace firmata, non modo delectus, qui in urbe habebantur, intermitti jubet, verum etiam copiarum partem dimittit, quamquam nunc earum usus erat, quod Galli in Italia versabantur. Alexander igitur, ubi se illius belli cura exoneratum vidit, totus mente, animoque in Cæsari subveniendum insistere cupit. Dum hæc Romæ geruntur, Reningherius quum nihil de apparatibus Acmetem remittere cognosceret, ad Cæsarem scribit, *Acmetem bellum Pannoniis inferre velle, nec alio consilio delectus haberi, atque pontes in Danubio fieri*. Litteris etsi Consiliarii fidem omnino non fecerant, quod apparatus in Venetorum perniciem pertinere existimabant, tamen Cæsari consilium dant, ut Joanni Philippo Scenbornio Maguntinorum Archiepiscopo scriberet, *Turcarum consilia haud dubia nunc esse. Jam pontes prope instituisse, quo expeditius iter faciant. Dissensionum tam necess-* An. 1662

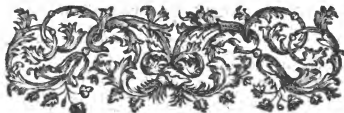
An. 1662 *cesario tempore oblivisceretur, & id sibi petenti daret, ut commune totius Germaniæ concilium Ratisbonæ indiceret. Nisi quid auxilii in Germanis sit, Pannoniis succumbendum esse.* Litteris permotus Scenbornius edictum proponi jubet, qua die Regulorum, Civitatumque legationes Ratisbonæ esse vellet. Ipse Maguntia Herbipolim discedit, ut statuto tempore ante alios Ratisbonam perveniat. Cæsar vero ut rem in angustiis esse demonstraret, supplementi nomine in veteranorum cohortes modo conscriptos distribuit, atque delectum edicit.

Finis Libri Tertii.

DE

An. 1663

DE BELLO PANNONICO

Liber Primus.

USQUE adhuc bellum per intermissiones gestum est, quia Turcæ vel majoribus adstricti rebus, vel nondum omnibus comparatis, semper bellum sumere velle negabant, etsi speciosa illata causa oppida obsidebant, expugnabantque. Nunc vero velut eos tot dilationum pœnituisset, eo magis uno tenore rem gerere cupiebant, quo facilius negotium confecturos sperabant. Sic tanto apparatu bellum cœptum, ut ne hyemis quidem tempori parcerent. Jam Acmetes nihil simulabat, ut antea, sed facta verbis magnificis adaugebat, ut hostem perterritum ageret. Omnibus vastitatem illaturum minabatur; Cæsarique rupti fœderis pœnitendum esse dicebat. Cæsarem ergo etsi etiamtum pacis spes tenebat, tamen quum quotidie de majoribus Turcarum apparatibus acciperet, Guidonem Ubaldum Tunnium Salisburgensium Archiepiscopum Ratisbonam legatum mittendi consilium capit. Hunc Civitatibus, ac Germaniæ Regulis acceptum, & Regulum ipsum, quum dexteritate, tum in se fide aptum ad munus fore conjectabat. Qui regio prope cultu tribus ante mensibus, quam reliqui convenirent legati, (tanta Cæsari, Christianisq; omnibus suam præstandi operam ipsi cupiditas inerat) Ratisbonam contendit. Eodem brevi Scenbornius Maguntinorum Antistes, nonnullique alii veniunt. Hac oblata facultate Tunnius,

An.1663 *ne desides tempus consumerent*, omnes orat: *posse priusquam convenirent legationes de rerum eventu consultari. Rem magni momenti, magnam requirere diligentiam*. His rebus permoti, ut consultationes haberentur, reliqui consensere. Scenbornius primus rogatus sententiam, *sibi semper placuisse* demonstrat, *bellum a Pannonia arceri, ne, si res aliquem reciperet casum, cito in Germaniam Turcæ essent advolaturi. Se summos Duces, aliosque magnos viros memorantes audivisse, præstare in alienis, quam suis finibus bellum geri, etiamsi plus pecuniæ profundere oporteret: nam, quum æstimatio fiat, majorem pecuniæ vim ex præda essent redacturi. Præterea si exercitum in alienis finibus deleri contigerit, non prædam agitandi, non urbes expugnandi, quæ longe absint, Turcis facultatem esse futuram, & sine publico discrimine tempus ad parandum de integro bellum intercessurum. His rebus omnibus, & aliis de causis, quoniam pacem habere non possent, & bellum domi conflari nollent, auxilia, quæ Cæsari essent decreturi, Venetis mitterent, antequam in Pannoniam Turcæ pervenerint: ut ab ea parte urgentibus Venetis, Turcæ potius pro sua salute, quam de orbis terrarum imperio pugnare cogerentur. Duodecim veteranorum millia ad consilium hoc perficiendum sufficere: alia ratione vix millia hominum quinquaginta satis esse*. Non aspernanda sententia omnibus visa est. Solum, quod nonnulli bellum necessario sumere exoptabant, iniquo animo pecuniam in ope Venetis ferenda profundebant, quando in pacis spe esse videbantur. Ob hanc caussam res ad Cæsarem delata est. Qui non omnino pacis spe lapsus, subsidia Venetis mittendo, certam belli occasionem dare nolens, consilium non probat. Cæterum responsum ad Tunnium sero perlatum est, quod Cæsar in exequiis Gulielmi Leopoldi patrui, & Ferdinandi Caroli consanguinei curandis occupatus, justoque dolore affectus, quod ad temporis calamitates egregiorum virorum mors accessisset, consilium statim inire nequivit. Hoc responso perlato, ut jam legationes convenerant, Scenbornius *quare concilium convocavisset* exponit. *Turcas cum exercitu supra caput esse, nec procul abesse, nisi consilia antevenirent, quin ii Pannonia devicta in Germaniam contendant. Haberent tanti periculi rationem, atque illud darent consilium, quod ipsi suæ salutis causa fieri optimum judicarent. Auxilia Pannoniis, Cæsarique decernendo, non tam eis, quam sibimetipsis consulerent, quum & ipsos in periculum venire necesse esset, quando illi succubuissent. Orare igitur, ne privata gratia apud ipsos plus valeat, quam publicum bonum*. Ubi ab omnibus responsum est, *brevi & ipsos, & omnes judicaturos*

turos se sperare, nihil sibi ad prudentiam, ac ad studium in publicam causam deesse, certiore spe Guido Ubaldus Tunnius in eandem sententiam, atque Scenbornius, loquitur, & *Cæsaris in omnes non minus optimam voluntatem, quam tenuitatem demonstrat. Eum tot bellis confectum esse. Ejus opes comminutas. Nisi quid auxilii in ipsis sit, Pannonios ab injuria tutandi non esse potestatem. Obsecrare, ne obliviscantur, Pannoniorum, atque Germanorum unam esse causam; idcirco illorum periculum pro suo defendendum esse videri*. His dictis unusquisque sigillatim *& Pannoniorum periculum se non neglecturum, & Cæsari morem gesturum* profitetur. *Perspici nihilominus oportere, utrum eadem mens aliis sit*. Postero die *consilium ineundum esse* Scenbornius dicit, *primo quemodmodũ Turcarum cupiditati occurratur, deinde quo pacto pax ordinum in Germania sit, postremo ut, quod superioribus conciliis definitum non sit, nunc definiatur. De his omnibus agendum esse. Cæterum ante omnia de belli ratione cogitandum, quoniam, quum maximum impendat periculum, nulla ratione illius rei consilium in longiorem diem conferatur. Posse de aliis rebus commodissime colloquia haberi, postquam, omnibus ad bellum comparatis, ab timore vacui sint*. Probant hoc alii, alii improbant. *De ratione enim tum belli agere inutile esse* dicebant, *quum quod nullum capi posset consilium, ubi, quæ Pannoniorum mens, quæ Cæsaris vires essent, ignorarent, tum quod, iniquas ne, an æquas conditiones Goesio Halius tulisset, non cognovissent. Non de bello inferendo, sed de illato defendendo agi. Quomodo ergo, ubi hostium consilia, apparatus, rationesque non exploravissent, decernere quid possent? Tempore rationes, consiliaque ab hostibus mutari. Cur inanem luderent operam, illud consilium capiendo, quod explicare non possent? Aut quid tempus nihil disceptantes tererent, quum magnæ interim possent tolli controversiæ? Omnibus constare, ubi unum Germanorum omnium consilium, rebus compositis, effectum sit, majore vi, & certiore spe duci bellum posse. Nonnullos, quod indebite vexentur, ac grave tributum pendant, queri; debere idcirco prius civibus, quam externis consuli. Id & naturam omnibus præscripsisse, & fieri omnino se velle. Se miserrimis civibus, non Transylvanis, Pannoniisque subvenire obstrictos esse. His auxilio esse, & non esse possent; at illorum injurias omnino curare necesse haberent. Summæ dementiæ esse ita aliorum charitate permoveri, ut se perditum eant. Suspicandum esse, Cæsarem, ubi rem, quæ ad se pertinet, consecutus sit, nihil de aliis rebus, in quibus Germaniæ quies constat, cogitaturum. Satis esse, si Pannoniis auxilia mittantur, quandocumque de ea re*

An. 1663

An.1663 *re agatur. At periculum esse, ne id fieri tenuitate possit.* Alii autem, qui Cæsari erant amici, quique imminenti periculo permoti opem Pannoniis ferre cupiebant, simul hoc audierunt, elati studio eis resistunt. *Eone cavillationes pertinebant? Hnc trahendo tempus respiciebatis, ut, si pax fieret, existimationem omnium teneatis, dicendo, vos suis temporibus auxilia fuisse missuros, si vero bellum trahi oporteat, inopiam excusantes subvenire ei recusetis? Deus, ut illud postremo diceretis, ex quo vestra potuit cognosci voluntas, effecit. O optimum consilium! gloriamini, nisi pudeat, quod vobis patria libertatem debeat, quod vos eam metu liberaveritis, quod vobis ejus defendendæ cura fuisset, quum nihil aliud in re sit, quam per vos non stare, quominus communis hostis victorias ea deses spectet, ac quodammodo Pannoniorum cæde gaudeat. Nihil ne Germaniæ, Pannonios ab injuria tutari, interest? Omittimus, quod ad gloriam Germani nominis pertineat, nos solos maxime ex omnibus Christianis communi hosti officiendi consilia inire: nam frustra vos gloriæ studio ad bellum incitare cupimus, quos ne necessitas quidem, non libertatis, non religionis periculum excitat. Statuite, quid vobis videtur. Decernite, quæ proposita sunt. Componite alias controversias, si modo hæc non frustra futura sint, si modo vestri consilii fructu frui posse speraveritis. Hoc ubi per orbem terrarum evulgatum sit consilium, quis dubitabit, apud Turcas gaudium, apud Christianos ingentem factum luctum, quum res, quæ commodius in aliud tempus transferrentur, vos curare, earum vero oblivisci animadvertant, quibus quam ocyssime occurrendum esset. Quis credet, vivere in pectoribus vestris studium Patriæ, studium religionis, & non potius merito sibi persuaserint, vos Turcis cupere, ac Christianæ Reipublicæ excidio gaudere? Nunc vestrum ingenium demonstrate, si infamiam vitare cupiatis. Nunc auxilia decernite, si utilia esse exoptetis. Nequaquam erit receptura vires Christiana res, ubi Turcæ rebus gestis ferociores erunt. Hoc momentum temporis, si illico postbabitis omnibus rem suscipiatis, certe judicabit, utrum laude, an ignominia digni sitis.* His, & aliis jactatis, Civitatum legatos in incepto perstare puduit. Sed ubi paucis post diebus de re agi cœptum est, orant, atque obsecrant, *ut sui misererentur, & de omnibus eodem tempore agerent. Non esse impedimenti loco de aliis negotiis cogitare, quominus trahendi belli ratio quæratur. Tum agitedum*, dicunt Regulorum legati, *perseverate in incepto. Evertite Rempublicam; prodite patriam; tradite liberos, conjugesque Turcis ad supplicium; deserite religionem. Tum contenti eritis. Tum felices vixeritis. O pertinaciam! Omnia per-*

permiſceri malitis, quam ab ſententia diſcedere. Quem unquam prudentem virum tam inconſiderate ſe gerere vidiſtis, ut plura negotia ſimul perficere vellet? An neſcitis, humanum ingenium, ubi pluribus intentum fuerit, minus ad ſingula eſſe? His rebus dicendis dies conſumptus eſt. Tandem quum dies, menſeſque tranſirent, ac belli ſuſpicio creſceret, conſilium capit Tunnius orare eos, qui majori authoritate erant, ut rem repræſentarent. Hi, ubi tempus ex ſententia venit, *hoſtium conſilia explorata* ſibi eſſe confirmant. *Eos nunquam intentius bellum apparaviſſe. Ne Turcarum verbis fidem præſtarent, ſed potius ſpectarent ingenium: decernerent auxilia, ut reliquo hyemis tempore parari bellum poſſet.* At Civitatum legati, quibus rebus poſſunt, rem diſtrahere parati, *in præſentia rem ſuſcipi poſſe* negant, *propterea quod nondum reliquarum Civitatum conveniſſent legationes. Earum expectarent adventum. Illas in itinere eſſe, ac brevi affuturas.* At Regulorum legati *ipſarum culpæ illud eſſe tribuendum* confirmabant, *quum ad diem non veniſſent. Satis, ſuperque prolatatos eſſe dies ſummo cum patriæ periculo: proinde puderet tandem eos eſſe impedimento, quominus ſe ad defenſionem compararent.* Brevis inde altercatio ex animorum contentione exarſit. Tandem Civitatum legati, ut in quartum diem res conferretur, quo reliqui eſſent conventuri, pervicerunt. Hac re compoſita ubi dies venit, Sceoborniuſ dicit, *quoniam jam, ut de bello conſultaretur, conveniſſet, proinde ſi Pannoniis ſuccurrendum eſſe videatur, utrum rei pecuniariæ, an militum ſubſidia mitterent, & quantum pecuniæ, vel armatorum conferrent, decernerent.* Ubi hæc audita ſunt novitate rei Tunnius, quique Cæſari favent, permoventur. *Nunquam armatorum, ſed ſemper rei pecuniariæ ſubſidia Cæſari Germanos miſiſſe* dicebant. *Quid igitur ſibi vellent de ea re diſceptando? Idem eſſe, opem non ferre, ac rei militaris imperitos mittere. Non ſolum timendum eſſe modo conſcriptos nullo uſui futuros, verum etiam nocituros. Solum Cæſarem militum copiam habere. Cæſarem rei militaris peritum exercitum nullo negotio cogere poſſe. Reliquis vix pluribus annis uſus militaris imperitos contrahendi facultatem eſſe. Debere ſuſpicari, eos ignominiæ timore ea auxilia conferre, quæ re ipſa inutilia ſint. Si communis cauſæ ſtudium apud eos poſſet, pecuniam eſſent Cæſari daturi, quæ una ad bellum trahendum eum deficit.* His invicem ſermonibus plures traducuntur dies. Hic, ut hujus rei cauſa innoteſcat, aliqua ſupra repetere juvat. Germaniæ Reguli nimia Ferdinandi ejus nominis ſecundi potentia admoniti, nimium erant de libertate ſolliciti: timebant enim, ne, ſi Auſtriaci generis potentia creſceret, reſiſti ei poſſet, An.1663

adeout

An.1663 adeout de suo jure non dimicarent. Sciebant, Philippum Hispaniæ Regem pecunia, armis opulentem, Cæsarem viris opulentissimum esse. Non fugiebat eos, inter ipsos nunquam dissensionis causam esse coortam, sed alterum alteri cupere: ideoque verebantur ne societate armorum juncti, ut voluntate concordes erant, Galliam, reliquamque Germaniæ partem in eorum ditionem redigere velint. Huc respicientes conditionibus pacis Monasterii firmatæ cavendum curaverant, ne Cæsar Hispano auxilio esse possit, ut destitutus Philippus ex æquo cum Gallis pugnaret, Cæsarique, si usus veniret, deesset. Eadem de causa quum Leopoldum in Romanorum Imperatorem elegere, eum tot legum vinculis constrinxere, ut quodammodo eis parere, non imperare videretur. Invidorum Regulorum opinioni Ludovici Galliæ Regis consilium suffragabatur: nam licet nonnulli per se rationem inire, qua se tutos redderent, turpe non ducebant, tamen ab eo sollicitati fœdus cum illo facere non dubitarunt, ut Leopoldo belli metum inicientes, eum leges servare cogerent. Fœderati igitur etiam nunc Ludovici hortatu, ut circumferebatur, non pecuniam, sed viros conferre cupiebant. Nam eo consilio duas res uno tempore consecuturos confidebant, quod sui usum militiæ percipientes usui maximo sibi esse possent, quum bella inciderint, & quod, Cæsari pecunia non suppetente, neque milites conscribendi, neque ingentes exercitus alendi ei facultas esset, quibus postea se terrere posset. Terrebat præterea eos, Cæsarem, ubi victoriam adeptus esset, summo cum ipsorum periculo ea usurum. Non ita; quum ipsi suas possent revocare copias. Ipsorum igitur consilii erat neque Cæsarem potentia auctiorem, neque infirmiorem velle: nam altero casu ab eo, altero ab externis sibi timendum judicabant, quum illius opibus tegi non possent. Omnibus his de causis ita in incepto perstiterunt, ut nec precibus, nec rationibus permoveri potuerunt, quin aliud inirent consilium. Quæ res, & multo magis dissensio, ac invidia, ut in fine omnibus dilucebit, Turcis salutem attulit. Horum voluntatem non occultam habens Tunnius, postridie quum omnes sententiæ Cæsari succurrendum dixissent, atque timeret, ne, si illico de ratione auxiliorum consuleretur, eorum sententia obtineret, qui milites in Pannoniam mittendos censebant, omnes orandi consilium capit, ut, prius quam aliud statueretur, Cæsarem de re docere possit. Sperabat enim, quum Cæsar sibi pecunia opus esse scriberet, eum ab ipsis illud impetraturum. Probat rem Scenbornius, *ac, cognita per Cæsarem necessitate, melius decerni posse* dicit, *utram mediocres, an ampliores copiæ mittendæ essent*. Non inop-

An.1663

inopportune hoc Civitatum legatis accidisse visum est, quod spatium temporis nacti, donec Cæsar litteras remitteret, de rebus, quæ ad se pertinerent, agere volebant. Hic operę pretium est Guidonem Ubaldum Tunnium singulos præhensantem videre, *ne demonstrarent, ipsos belli oblivisci velle, quando, ut aliæ res conficerentur, tenderent. Quid opus est*, inquit, *de tam necessariis rebus remittere, quum Cæsar statim est litteras missurus. Agitedum demonstrate, in aliam rem non trahi vestram mentem, quam in justum bellum, & pia arma*. His, & similibus verbis diem ex die ducens, quod animo proposuerat, adeptus est. Magni enim hoc interesse arbitrabatur, ne aliqua dissensionis causa coorta, dum de aliis rebus ageretur, tam necessariæ rei esset impedimento. Sero tamen scripsit Cæsar, quo consilio nescio, *nunquam Turcas majore contentione, quæ ad bellum opus sint, paravisse, præterea pontes in Danubio facere. Haberent periculi rationem. Jam constare, eos fidem fallere in turpissimis non habere rebus. Quid igitur eis crederent? Se propter ærarii inopiam pecuniæ egere. Æmularentur majorum exempla, qui magna pro re, & tempore rei pecuniariæ subsidia misissent. Præterea, pecuniam conferendo, majorem gratiam & ab se, quia sibi petenti id tribuerent, & ab Christianis omnibus essent inituri, quia utiliorem operam eis præstarent*. Litteris perlectis, major pars Cæsari satisfacere cupiebat, sive quod cum animo reputabant, præstare unius auspicio, quam plurium bellum geri, sive quod rem in celeritate positam videntes, minime opportunum judicabant tempus in delectibus habendis, ac in itinere ab remotissimis Germaniæ partibus in Pannoniam agendo consumere, sive quod ab cura conscribendorum militum se exonerari cupiebant. Quod simulatque cognoverunt fœderati, omnibus resistere, nulla ratione fieri dicere, & se minime consilium probaturos affirmare. Hæ dissensiones quum diu tenuissent, nullius sententia accepta est, maxime quod nonnulli ex legatis libera mandata de summa rerum expectare simulantes, dies prolatabant, ut interim de pace nuncius veniens de stipendio se eximeret. Tandem quum vere etiam inito haudquaquam Turcas de apparatibus remittere viderent, atque Goesius exiguam se pacis spem habere scripsisset, permoti etiam exemplo Philippi Gulielmi Bavarię Ducis, qui equites ducentos, ac pedites mille, ac aliorum, qui ingentem pecuniæ vim ad bellum polliciti erant, consensere, ut fœderatis milites, reliquis pecuniam conferre liceret. Fœderati ultro octo armatorum millia polliciti sunt. Utinam vero ita ad præstandum prompti fuissent, atque ad promittendum parati fuerunt: nam nunquam tam in angusto Chri-

stia-

An. 1663 stianorum res fuisset. Magna solum dissensio extitit, quam pecuniæ summam reliqui darent. Petebat Cæsaris verbis Tunnius, *ut periculi magnitudinem, hostium opes, & Cæsaris tenuitatem respicerent. Cæsarem in defendenda Pannonia Germaniæ arce, quidquid pecuniæ habuisset, profudisse, proinde superiorum, ac insequentium annorum impensarum rationem haberent*. At legatorum alii suas civitates exinanitas dolentes, *pergratum Cæsari se facturos* dicebant, *quum præsens respicerent periculum*, pars Tunnio, Cæsarique morem gerere in speciem non abnuebant, re autem ipsa, quod conferre pollicebantur, ægerrime satis erat ad mense exercitum alendum. Postremo & precibus,& imminente periculo permotis omnibus, summa pecuniæ convenit; quæ quum esset pro necessitate exigua, majorem in reliquum tempus, si res postularet, dare professi sunt. Demonstratum est, Cæsarem Goesio Temesuariam petendi, pacemque firmandi facultatem permisisse. Hic ubi ad Halium pervenit, non statim de mandatis agere instituit, sive, ne suo maximo studio Cæsarem summopere pacem cupere, demonstraret, quam rem Turcam ferociorem efficere posse non ignorabat, sive ut tempus intercederet, quo omnia ab Peresio cognoscere posset. Magni enim interesse arbitrabatur, quæ Halii mens, qui mores essent, quique apud eum authoritatem haberent, explorare, ut per eos adiens, consequi rem posset. Earum rerum causa ubi primo Halium convenit, ne verbum quidem de pace faciens, privati officii mandata explet. Aliquibus post diebus Halius ad se eum vocans, quærit, quare, quum pacis mandata attulisset, rem diutius duceret. Goesius *ipsius dignitati se tribuisse* dicit, *ut hujus rei prius ab ipso mentio inferatur. Posse nunc, si videretur, de pace colloquia haberi*. Probat rem Halius, atque quum esset pluribus in utramque partem disputatum, tandem convenit, ut Cæsar de Transylvania præsidia deducat, ut propugnaculum ab Nicolao Serino non procul ab Canisia ad Muram flumen institutum everti jubeat, ut Haidones perpetuo sub Turcarum Regis ditione esse patiatur. Æquissimæ omnibus, qui sermoni interfuere, æquissimæ Peresio, Goesioque, æquissimæ etiam Germanis conditiones visæ sunt, ubi eas ex Goesii litteris cognovere. Postridie tamen Halium Goesius interrogat, *quos nam Haidones esse arbitraretur? melius sibi videri, ipsius voluntatem, prius quam fides detur, accipiaturque, manifestam habere, quam postea, ne controversia in ea interpretanda orta armorum causa sit*. Tum Halius, *Nunquam me meus fefellit animus*, inquit, *Cæsarem omnia magis velle, quam pacem, maxime quod ex composito te dies prolatare perspexi. Cur igitur itineris laborem* susce-

suscepisti? An mei fallendi causa? Non certe eveniet. Non ferme committam, ut in vulgus efferri possit, Christianos mihi verba dare potuisse. Certiorem protinus Mehemetem de ludificatione faciam, ut subito consilium sibi capere valeat. Ad ea Goesius respondet, *neque sibi, neque Christianis aliis id moris esse, ut dolo proficere exoptent. Se pacis firmandæ causa venisse, eamque firmaturum sperare, si Turcæ de eo non abnuant. Proinde vellet hoc, vel ne, illico significaret, ut omnia ad bellum comparare Germani possent.* Responso permotus Halius, *Haidones omnes sub Turcarum Regis ditione esse* dicit. *Quid igitur cavillaretur?* Negat hoc Goesius, *Haidonesque Biboriensem, ac Zatmariensem pagos incolere* confirmat. *Hos nequaquam ex conditionibus suo Imperio adjuncturum esse Mehemetem* dicit Halius. Hac de causa certiore pacis spe domum se recipit Goesius. Nocte vero multa cum animo suo reputat. Jam Turcas Varadinum munitissimum oppidum recepisse. Illud parum ab Zatmaria, Calloo, Tochæoque abesse. Ea oppida, utpote parum munita, nihil esse negotii Turcis tempore capto expugnare. Debere huic rei omnino prævertere. Id optime futurum, si Zechelidem paludibus, ac manu munitum oppidum Transylvanis non reddiderit. Illud nuper receptarum urbium, Pannoniæque arcem contra Turcas futurum. Facile ex oppido præsidium non deduci Halium permissurum, quum in Bihoriensi pago situm illud cognosceret. His omnibus rebus adductus Goesius, ubi primum perficiendi negotii causa colloquia habita sunt, *ex Transylvaniæ, non Pannoniæ urbibus præsidia educturum Cæsarem* confirmat: *proinde Zechelidem non levi præsidio obtineri jussisse, quod in Bihoriensi agro sit posita.* In Transylvaniæ finibus positam affirmat Halius; inque eo perseverat. Tendente igitur Goesio, ne ex eo oppido Germani educantur, sed ut illud in ditione habere Cæsari liceat, magna exardet ira Halius, atque vi urbem eam, aliasque capturum minatur, quoniam ruptoris fœderis Deus ultor futurus esset. Goesius *& Deum suam causam defensurum, & Cæsarem haudquaquam animo defecturum* dicit. *Turcas violavisse pacem, quum contra, atque convenisset, Jenum, Varadinum obsedissent, recepissentque, ac finitima loca in Croatia munitionibus firmavissent. Quid igitur mirum, si Serinus, ut Turcas ab excursionibus probiberet, propugnaculum ad Muram excitavisset, & ipse Cæsaris verbis peteret, ne Pannoniæ oppida Transylvanis det?* Goesii oratione, & multo magis rationibus ita perturbatur Halius, ut eo die ne vocem quidem exprimere vellet. Sciebat enim & vera esse, quæ commemoraverat Goesius, & nemini occulta, ita ut inficias ire An.1663

An. 1663 sine pudore non posse cognosceret. Postera dies, quum aliud dissensionis initium factum non esset, de ea re disceptando consumpta est. Postulat Goesius, ut Transylvaniæ forma eadem sit, atque ante bellum fuisset, neu Principatu aliquem expellere Turcarum Rex possit, neu alium accersere valeat, sed Transylvanorum suffragio adlegi patiatur. *Nimiam sibi sumpsisse ipsum audaciam* respondet Halius, *quod alia ex aliis peteret. Se nimis Transylvanis esse concessurum judicare, si ipsorum suffragio creari Principem sineret, ubi Rex aliquem Principatu abire non cogeret.* Demonstrat Goesius, *hac conditione neque Transylvanos, neque Cæsarem contentum esse posse; potius eos ignominiosæ paci bellum esse prælaturos. Proinde pacem, an bellum agitari mallet eligeret.* Bellum suscipere non audere simulat Halius, ut, in eo manente Goesio, non convenirent conditiones. Nimis enim imperio delectabatur, & rem prospere cessuram confidens, suo auspicio bellum geri cupiebat, ut, authoritate rebus gestis amplificata, summum magistratum adipiscendi facultatem nancisceretur. Idcirco plures transierant dies, nec de pace agebatur. Postremo quum Halio in mentem venisset, alienum suis rationibus esse, demonstrare, se pacem nolle, ne Acmetes, consilio cognito, vel ad exercitum veniret, vel Goesium ad se vocaret, has dare conditiones statuit. Georgii Ragotii, ac Joannis Chimiani filiis nunquam Cæsar opem ferret. Propugnaculum ab Serino ad Muram flumen institutum everteret. Præsidia ex Transylvaniæ oppidis deduceret. Quæ si fecisset, Mehemetem Regem eandem esse Transylvaniæ formam, atque antea fuisset, passurum, ex Transylvaniæ finibus exercitum educturum, neque Cæsaris hostibus opem laturum, neque ejus socios, amicosque vexaturum. Ars illa fuit, ut, quum Zechelidem Transylvaniæ oppidum ipse diceret, atque Germani negarent, hanc belli inferendi occasionem futuram speraret. Voto ejus fortuna subscribit: nam Gabor quidam ab Abbasso Temesuariam legatus venit, qui, utpote Transylvanus, Transylvaniæ rerum peritus suam defenderet causam. Hic ubi, Zechelidem quis obtineret, non dum stare, reliqua vero convenisse intellexit, *ne sibi ab Goesio verba ingeri sinat*, Halium monet. *Illum fallendi ipsius causa Temesuariam venisse. Ejus rei testimonium esse, quod Zechelidem sub Pannoniæ Regis ditione esse confirmaret, quum semper sub Transylvaniæ Principis imperio fuisse nemini occultum esset. Mirari, quod, qui de hac re ambigat, repertus sit. At se Goesii, Germanorumque naturam multis jam rebus perspectam habere, eos semper per dolum dignitate auctiores esse velle.* Hæc opportune Gaborem meminisse Halius ratus, omnia etiam pleniora Acmeti

meti enunciat, ut nota ei causa esset, quare suspectum Goesium habens fidem dare in præsentia nollet. Hortatur eum præterea ad bellum, quia, ubi feliciter illud cessisset, magnam gloriam esset laturus. Halio enim, ut Mehemetis Chiuperlii præceptorum ignarus erat, an Acmetes bellum vellet, non constabat. Acmetes simulac ea cognovit, Reningherium increpat, *quod, quum æquis conditionibus Cæsarem contentum esse professus esset, nunc æquissimas ab Halio latas abnuisset. Se illis conditionibus pacem facere paratum esse. Hoc Cæsari renunciaret, ut, si illico eas non acciperet, bellum parare posset.* Hæc statim ad Cæsarem perferenda curat Reningherius, simulque eum docet, *se semper Acmetis, ac Turcarum reliquorum promissis parum confidisse, maxime nunc, quod omnibus provinciis delectum haberi, arma, omniaque ad bellum necessaria parari videret. Se suspicari, eum omnia simulare, ut initio veris, quo improvisior accederet, eo minore contentione Pannoniam perdomeret.* His rebus cognitis, Cæsar omnia ad concilium defert. Nunquam ita consensere Consiliarii, ut omnium una esset sententia, Turcas non esse hoc tempore bellum illaturos, quo Christiani Reges a bello vacui arma Cæsari jungere possent. In incepto ergo uti maneret, Goesio mandatur, & reddendi Zechelidis oppidi consilium ad extremum reservaret. Ad hoc consilium eo facilius descenderunt, quo in certiorem pacis spem pervenerant, quia Goesii litteris cognoverunt, *ipsum, postquam ad Cæsaris præscriptum in sententia de non reddendo Zechelide oppido Transylvanis perstitisset, atque Halius pacis eam conditionem esse negaret, proponendi consilium cœpisse, ut munitiones everterentur, ne alteri adversus alterum essent opportunæ. Ita Halium consilium probavisse, & se paratum esse ad Acmetem scribere confirmavisse, ut æquam Cæsari petenti pacem daret.* Hæc fuisset Halii mens, an simulasset, in incerto est. Unum vero non ambigitur, prorsus inverisimile non esse, eum mutavisse consilium, quod, quum Acmetem Constantinopoli Belgradum discessisse cognovisset, argumenti loco sumpsit, suo ductu bellum non geri. Adjuvat hanc opinionem, quum quod ipse Goesium hortatus est, ut Belgradum petat, quo Acmetem esse venturum sciebat, tum quod ipse magnis itineribus Sophiam ei occurrens, in concilio ne liberam quidem vocem mittere ausus est. Acuit Acmetis studium Halii silentium, quod habebat, etiam dum ejus sciscitabatur sententia, adeo ut causam ex ipso quæreret. Halius tamen respondet, *se nullius consilii authorem esse velle, ne ab se adversi eventus ratio reposcenda sit.* Alia dicere non valuit, quod insolitus torpor membra

An. 1663

An. 1663 tenebat. Quod simulatque cognovit Acmetes, eum plus animo præsentire suspicatus, ejus abditos sensus elicere magnopere exoptans, ut libere sententiam diceret, petit. At ille in eadem tristitia permanet. Tum Acmetes, *quoniam meis precibus*, inquit, *locus a te non datur, certe, mandatis pareas, oportet. Regis gloria, ac Reipublicæ charitas poscit, ut unusquisque libere, audacterque de ea dicat. Neque civis optimus, neque homo esse videtur, qui patriam suo consilio, ne dicam fortiter factis, juvare non vult. Proinde elige, utrum in numero civium, an hostium esse velis. Ain', numquid publicæ salutis studium, an privata gratia tacere te cogit? ut si optimum dederis consilium, te audiendo, uno animo, una mente vivere possimus.* Tum Halius vix præ lacrymis valens, *sibi æquas videri pacis conditiones* dicit, *ubi Cæsar deduci de Transylvania Germanos, everti propugnaculum ab Serino ad Muram excitatum jusserit. Sibi periculosum videri, eo tempore fortunam periclitari, quo Christiani Reges, quum in periculi societate esse arbitrentur, in belli societatem venire possent. Nimiam omnibus videri cupiditatem, quum Venetos, simulque Germanos perdomere sibi in animo esse demonstraret. Hoc sanum consilium non esse ex eo potissimum se intelligere, quod nunquam majores, quorum maximam fuisse quum prudentiam, tum virtutem constet, eo usi essent. Non semel expertum esse, de suo dimicavisse eos, qui æqua parte non fuissent contenti. Satis, superque esse, si sine ignominia susceptum conficeretur bellum. Quo igitur consilio nova aggrederetur?* Hæc res magnam difficultatem ad consilium ineundum Acmeti affert, quoniam ne militiæ dedecora eo majore periculo sibi objectarentur, periculum esse sciebat, quo pertinacius juvenis clarioris Ducis, ac senis consilium sprevisse diceretur. Igitur dies, noctesque dubitatione æstuanti occurrit, eum illo consilio bellum, quod prius suaserat, nunc dissuadere, quod suo auspicio bellum administratum iri non speraret. Hoc etsi pro certo habebat, tamen ut omnis expelleretur dubitatio, ex eo quærere statuit, quare prius se ad bellum hortatus esset. At ille *mutari consilium oportere* respondet, *ubi non easdem esse causas constaret, quæ ad illud descendere coegissent. Se semper bellum justum esse existimavisse, quibus necessarium, & necessarium, quibus ignominiosam tantum firmare pacem liceret. Goesium primo sua mora, deinde cavillationibus suspicionem sibi dedisse, Cæsarem a pace abhorrere, postremo iniquitate conditionum, quod Zecbelidem reddere Transylvanis nollet, se perpulisse, ut manu obtinendum censeret, quod pace non posset. At nunc Transylvanorum oppidum esse permittenti quare pacem non daret?* Hoc accepto

ref-

responso, diversus agitatur Acmetes, propterea quod tum magis in incerto erat, quare Halius sententiam mutavisset. Plures alios dies ibi moratus est, quum hac de causa, tum quod copiarum adventum, quæ minoribus itineribus subsequebantur, expectabat. Quæ ubi pervenere magis incertus Belgradum discedit. Nam tam pacem firmare, quam bellum Pannoniis inferre paratus erat, prout rem adhortari cognosceret. Hoc unum animo proposuerat, ut, si pacem cum Cæsare faceret, iter per Pannoniam sine maleficio faciendi potestatem impetraret, ut arma in Dalmatiam contra Venetos vertere posset. Sic tot apparatus non male casuros summo cum suo periculo judicabat. In itinere secum volvit, utrum præstaret suas ostentare vires, ut territus Goesius iniquiores pacis conditiones acciperet, an cum eo humanius ageret, ne honesta desperata pace, ut majore conatu bellum susciperent Germani, hortaretur. Quum ergo plures res in mentem venissent, facilius iniquiores conditiones perterritos imminente periculo, quam ab timore vacuos accepturos conjectans, Belgradum tali magnificentiæ apparatu ingredi statuit, ut pro parta victoria triumphaturus, non, quemadmodum eam adipisceretur, rationem initurus esse videretur. Præibant & corporis forma, & elegantia vestium ex omnibus lecti ad quadringenti pedites; quorum alii non modulate, sed altius obstrepentes incondita canebant carmina, pars præeunte execrabile carmen sacerdote ab Deo victoriam de Christianis precabantur. Subsequebantur sexaginta insignes equi egregiis ephippiis, aureisque frænis præfulgentes. Unusquisque ab duobus servis manu ducebatur; qui omnes rubri coloris vestibus induti, formosam speciem dabant. Post hos Acmetes ipse alba veste auro intexta, alba tiara ornatus, albo insidens equo lentius progrediebatur. Proximus ibat Hibraimus, qui ducentis equitibus, quos custodię causa circum Acmetem habebat, prçerat. Hi gladiis districtis ejus latera sepiebant. Totidem equites post hos turmatim veniebant, quibus omnibus Mehemetes Aleppi Præfectus præerat: deinde quadrijugis curribus, octuaginta numero, octuaginta bellica tormenta vehebantur. Ante unumquemque currum decem bellicorum tormentorum magistri incedebant. Mox quinque equitum millia longo agmine progredientia non injucundam præbebant speciem: postremo jumentorum, atque carrorum vis magna cum impedimentis ducebatur. Omnes vero prætorianorum millia sena claudebant. Acmeti venienti civitatis Magistratus, Præfectique omnes obviam gratulantes procedunt. Hoc idem faciunt oppidani, qui omnes, veluti parta victoria, Acmetem laudibus efferunt, ac læ-

titiæ

An. 1563

An. 1663 titiæ figna mittunt. Milites, qui oppido præfidio erant, in duas partes diftribuerat Præfectus. Per medium eorum omnes tranfeuntes, gaudium mutuis gratulationibus augent. Jam gloriam, jam victoriam, jam ante omnia prædam avidus miles providebat. Omnia æqua, & plana fibi fore ominabatur. In tanta diei celebritate lætis vocibus cœlum impletur: profpectus fumo ex tormentarii pulveris flamma, quæ ex tormentis emicat, adimitur: murmur, ac hilaris confufio omnes tenet. Stuporem, qui Goefium, reliquofque Cæfaris adminiftros tenuit, ubi ex apparatu fpe pacis fe dejectos effe cognoverunt, fatis explicare non valeo; id unum non ambigitur, quod reliquum diei, & integram noctem & cibi, & fomni immemores traduxere. At ne aliis quidem nox quieta fuit, quod five oppidani, five milites ex oppido fe eiicientes, in caftra perveniunt, quæ non procul aberant. Ibi infignes, generofofque confpiciunt equos; decora, ac gemmata arma contemplantur; armorum, ac veftium varietatem mirantur; tabernaculorum pretiofum ornatum, telorum, ac commeatus omnis generis apparatum, caftrorum tractum, ac munitiones confpicantur. Milites eos, cum quibus hofpitium ipfis intercedebat, per omnia præfidia circumducunt; ac periti linguæ cum commilitonibus cujufcumque gentis colloquuntur, atque de omnibus eos docent; qui fit armorum, ac tormentorum ufus; quid uniufcujufque ad pugnam, quid ad oppugnationem, quid in caftris fit. Revera pulchrum eft centum triginta armatorum millia in caftris diverfis rebus intenta confpicere. At pulcherrimum tot Turcarum millia confpicari, tum tot gentium mixtura, tum veftium, ac armorum pretiofitate, tum denique fervorum, camelorum, ac mulorum numero; quod apud eos ea confuetudo eft, ut proficifcentes omnia domo in caftra conferant. Erant ad duodecim mulorum, & fena camelorum millia. Erant equitum quinquaginta, peditum vero feptuaginta millia. Omnium fumma millia centum triginta. Quidquid enim roboris erat, Acmetes facilius rei confequendæ ftudio fecum duxerat: Præfectos propter virtutem notiores nominatim evocaverat omnes. Hi tantam rerum fuarum habebant fiduciam, quod ne confpectum quidem tantæ multitudinis paucos ferre poffe exiftimabant, ut, nihil de eventu dubitantes, non de belli ratione, fed quomodo victoriam exercerent, cogitarent. Vivebat in eorum pectoribus tanta prædæ cupiditas, ut, quum die ante oculos fibi proponerent hoftium cædes, expugnationes oppidorum, & quidquid talis generis hominum vaftus animus cupere fcit, nocte fæpe lætiffimo fomnio fruftra eluderentur. Oppidani quoque domum reverfi,

versi, dum mulieribus, puerisque visa enarrant, atque hi, ut fit, importune interrogant reliqua, & desiderio eadem conspiciendi capti, patres orant, ut postero die se quoque ea spectare sinant, nec conquieverunt. Sic partim lætitia, partim desiderio, partim dolore agitati omnes, nocte somnum non viderunt. Nam Acmetes etiam difficultate afficiebatur, quod, quum in pectore insedisset, quidquid Halius dixerat, in incerto habebat, quid nam consilii iniret. Postridie tamen Goesium alloquens, *se bellum Cæsari inferre statuisse* demonstrat, *quod ultra ferre non posset, Cæsarem nulla ratione rupti fœderis pœnituisse*. Consilium fuit, ex ejus vultu, orationeque cognoscere, utrum displiceret, vel non Cæsari bellum sumere. Goesius, his auditis, *Cæsarem bellum suscipere non timere* confirmat, *quod tum suis, tum Christianorum Regum omnium opibus confisus Turcas docere speraret, non ipsos, sed Germanos inter ferrum, & arma natos esse. Id unum & ipsum mandavisse, & se efficere cupere, ut nemini causam præbuisse belli appareat*. Ad hæc addidit, quare ipsi prodidissent fidem, quæ ut recensuimus, quum ea Halio objectavit, nunc libenter præterimus. Acmetes his permotus, *non suo, neque Mehemetis Regis, sed Cæsaris, & ipsius vitio factum* dicit, *ne ad otium res deducta sit. Se pluries ab armis discedere paratum esse demonstravisse, ejusque rei testem Reningberium habere. Hac de causa, quum consideravisset, eum bellum sumere statuisse, qui fœdus cum illo ferire detrectat, cum quo dissensionis causa extat, delectum edixisse, milites scripsisse, exercitumque eduxisse. Non esse nunc æquum, Cæsarem, quum omnia ad bellum comparaverit, auxilia accerserit, Christianos omnes ad suum auxilium concitaverit, pacem tanquam debitam nunc petere, quod in aperto virium certamine spem non habeat*. Tum Goesius, *Cæsarem pacem optavisse, & ejus rei testimonium esse* affirmat, *quod propositis ab Halio conditionibus eam facere non abnueret. Quod Cæsar bellum paravisset, id se negare non posse; immo addere; id consilii summa ratione ab longe prudentissimo viro initum esse, quum sciret, eum pacem velle, qui paret bellum. Orare, ut cum ipso de ea re agere possit, vel, si id minus per occupationes liceret, tanto muneri non impares viros deligat, quibus potestatem negotii perficiendi permitteret*. Acmetes ut ex Goesii pacis cupiditate conjecturam cœperat, Cæsarem sibi minime confidere, sibi spiritus sumens, *Quoniam*, inquit, *Cæsarem eniti dicis, ut armorum causa non sit, propugnaculum ab Serino institutam evertat, & præsidia ex Transylvaniæ oppidis educat. Si hæc prius fecerit, aliæ postea utrisque æquæ conditiones erunt*. Goesius demonstrat, *paratum Cæsa-* An. 1663

rem

An. 1663 *rem esse, ea exequi jubere, simul primum fides data, acceptaque sit. Aliter summæ dementiæ esset efficere, ut Turca rem consequatur, & ipse pacem habere non possit, si conditiones, quas ignorat, non convenirent. Proponeret æquas conditiones, quia de iis non abnueret.* Negat primo Acmetes, *hoc fieri posse, nisi prius, quæ paratum esse Cæsarem facere diceret, exequeretur*, deinde *Amuratem postero die eas propositurum* confirmat. Mane igitur Amuratem Goesius adit; cum eo Halium, Cutschiuciumque Varadini Præfectum, a quo Chiminianum fusum supra docuimus, esse invenit. Cutschiucius ante omnes loquitur, ac militum multitudinem, virtutemque ostentans, quasi per amicitiam Goesium monet, ut conditiones etiam iniquas accipiat, ne ad ultimum supplicium Pannonii, Germanique progredi necesse habeant. Æquissimis tantum conditioninibus contentum fore affirmat Goesius. Respiciendum esse demonstrat Cutschiucius, quod iniquæ conditiones æquissimæ iis essent, quibus majora impenderent mala. Nullum imminere Pannoniis, Germanisque malum, respondet Goesius, quos arma, virtusque tegant. Tum Amurates, *Non dixi*, inquit, *nihil actum iri his conditionibus? Ita Acmetes jubet. Ad necessitatem juveni gloriæ avido, ac rerum militarium imperito parendi subigimur. Deus, ut bene, feliciterque res vertat, efficiat. Me haudquaquam hujus consilii authorem fuisse profiteor.* Sibi quoque Acmetis sententiam non placuisse affirmat Halius. Amuratem magni consilii, ac expertæ probitatis virum esse Acmetes arbitrabatur, quod ejus opera præcipua Mehemetes pater erat usus. Hic quum rem in dubium devocandam non censeret, libere, audacterque, quæ sentiebat, Acmeti proponebat. Qui ob hanc rem, & sermonem, quem cum Halio habuisse Cutschiucius enunciavit, eum ita suspectum habuit, ut perniciem viro tantæ inter Turcas authoritatis insequente anno machinari non timeret. Halius etiam capite liberi sermonis pœnas dedisset, ut Amurates, nisi ejus vitæ morbus finem prius fecisset. Postquam multa in eandem sententiam dixit Amurates, conditiones proponit, quarum summa fuit. Vicies centena nummorum aureorum millia in scribendo exercitu nequicquam profusa Cæsar Mehemeti Regi daret. Quotannis centum nummorum aureorum millia stipendii nomine penderet. Iter per suos fines exercitui daret, quo facilius terra, marique Venetos premere possit. His auditis, etsi iniquissimas conditiones fore providerat Goesius, tamen, ubi eo temeritatis Acmetem processisse cognovit, facere non potuit, quin mens alienaretur, maxime quod Cæsarem imparatum deprehendi sciebat. Tum igitur & indignitas rei iniquitatem

tem conditionum probare, & majoris periculi timor hiscere contra pacem prope necessariam prohibuit. Postero die tamen expedire ratus, tempus ad deliberandum sibi sumere, ac rem ad Cæsarem reiicere, ut tempus, dum aliquomodo se pararet, intercederet, postulat, *ut nuncius ad Cæsarem mittatur, & interea ipse eisdem castris exercitum contineret, dum ab Cæsare redire possit. Se decem diebus Belgradi futurum, decemque dies in itinere consumpturum* pollicetur Acmetes. Enunciari præterea Cæsari jubet, *æquum esse, si Nicolaum Serinum prædatas res dominis restituere, vel æqua æstimatione facta pecuniam pro eis soluere cogeret*. Peresius, quia domum repetere ei opus erat, mutatis ad celeritatem jumentis ad Cæsarem perveniens, omnia exponit. Cæsar ad famam Turcarum exercitus quædam bello utilia expediverat. Nunc, quoniam turpis afferebatur pax, ad concilium omnes sibi fidos adhibet. Duo dies disputando traducti sunt, tandem omnibus visum est, de iniqua pace abnuendum, etsi, quod ingenti exercitui pares esse non possint, aliquid detrimenti accipi oportere cognoscebant. Sperabant enim ad tanti belli, ac periculi famam celeriter, si non Pannoniorum, saltem propria charitate omnes excitatum iri. Hac re composita ad Goesium scriptum est, *Acmeti renunciaret, Cæsarem non parum miratum esse, eum tantam suarum rerum habere fiduciam, ut tam iniquas proponere conditiones non puduisset. Ipsum brevi de Germanorum virtute judicaturum. Proinde, si alias conditiones proponere nolle profiteatur, Viennam se dimitteret*. Ad consilium hæc scribendi ea ratio Cæsarem deduxit, quod pro certo habenti, Acmetem de nulla re, & præsertim de numero dierum fidem non servaturum, præstare visum est, nuncium ante diem mittendo, alacritatem præbere, quam suo timore instantibus hostibus in contemptum venire. Hæc ubi intellexit Acmetes, Cæsari rei bene gerendæ fiduciam aliqua de causa innatam esse suspicatus, minoribus itineribus progreditur, ut, quid facto opus esset, consuleret. Sic magnum usum nuncium ab Cæsare illico missum compertum est; quoniam qui antea fidem fallens subito Belgrado discesserat, ille serius omnium opinione pervenit, quod amplius viginti dies consulendo consumpsit. Sed si Acmetis animus æstuabat, quia Halius, Amuratesque, ne novum susciperet bellum, nisi quum susceptum confecerit, persuadere ei nitebantur, Germani non minori sollicitudine afficiebantur. Magnus enim incesserat metus, quum Turcas centum triginta millia esse accepissent, atque ipsi ægerrime hominum viginti millia in armis haberent. Accedebat, quod neque in unum locum contrahere exercitum pote- An. 1663

X rant,

An.1663 rant, quia incerti de Turcarum consilio omnibus præmetuebant urbibus, quum iter secundum Danubium flumen habentibus se vertendi, quo placeret, atque oppida, quæ opportunissima existimarent, oppugnandi facultatem esse scirent. Ob hanc causam omnes muniendæ erant urbes, ac firmissimo præsidio obtinendæ, quarum rerum alteram temporis exiguitas, alteram paucitas defensorum impediebat. Vix enim triginta Germanorum millia cum Pannoniorum præsidio ad omnes defendendas sufficere non ignorabant. Non esse de re frumentaria provisum magnam præterea boni eventus desperationem afferebat. Quum in his angustiis res esset, atque urbes omnes viris, aliisque rebus simul munire, ut qualibet Turcarum impetus non extimeret, impossibile visum esset, omnes consensere, ut exercitum in unum locum contraherent. Sic, exploratis hostium rationibus, facile præsidium in illud oppidum, quod oppugnare Turcæ aggrederentur, prius se introducere posse confidebant. Ea modo, ubi castra locarent, consultatio fuit. Erant enim sententiæ, quæ *in ea oppida, quorum munitionibus maxime confiderent, firmissimum introducendum præsidium, reliqua vero exercitu tegenda* censerent. *Nam extrema ausurum præsidium sperandum esset, ubi neque necessariis afflictaretur rebus, neque parum firmæ munitiones desperare de defensione cogerent. Præterea magno usui fore firmissima præsidia, etiamsi mœnia non tentandi, sed porro progrediendi consilium Turcæ caperent, quia excludere eos a commeatibus nullo negotio possent. Postremo in utramque partem tutam esse sententiam, quum, si res posceret, deducere ex oppidis milites possent?* Alii autem rogitabant, *quid metus confessionem exprimerent? Per utros stare videatur, quominus castra castris sint collata, eos sibi parum fidere demonstrare. Se semper expertos esse, audaciam suos alacres, hostes perterritos fecisse. Quid igitur expectarent, quin, quum primum possent, contra eos contenderent? Quin prope hostium explorarent rationes, ut pro tempore consilium capientes, eo introducendum præsidium curarent, ubi necessarium fore intelligerent?* Hæc ubi audita sunt, nonnulli ex eis quærunt, *quid tandem ubi tam fortem animum gessissent? utrum cum Turcis prælii copiam sibi fieri poscentibus certamen essent transacturi? an pugnam detrectaturi? sive detrectent, quem ignorare, hanc maximam timoris confessionem Germanis animum minuturum, & hostibus spem ita aucturum, ut castra certiore victoriæ spe, oppugnare instituant? Sin autem acie dimicent, cui dubium esse, quin ad unum omnes in tanta virium inæqualitate interficiantur? Hoc consilio ostentari magis, quam præberi metus opinionem, quoniam ubi exi-*

exiguas viderint copias, subito alacriores Turcæ facti conficere bellum exoptaverint. Optimum esse castra alicujus oppidi muris conjungere, ut sine dedecore prælio abstinere possent, & tuti ab oppugnatione castrorum essent. At hæc sententia ea maxime ratione non obtinuit, quod cito exercitus pabulum, frumentumque illud esset consumpturus, quod ad obsidionis casum paravissent. Denique prima sententia ea lege accepta est, ut, quum primum Pannonii Germanis se adjungerent, e regione hostium castrametarentur. Id enim spei momentum aderat, quod, quum Cęsar necessitate auxiliorum permotus templa omnia, quæ superioribus annis hæreticis ademerat, eis reddi passus esset, illi quadraginta hominum millia ad bellum polliciti erant, Catholicosque viginti millia collaturos esse sperabatur. Hoc consilium ab Cæsare quoque probatur, qui Germaniæ prospicere maxime cupiens, Comiti Gualterio Leslio mandat, ut coactis, quos posset, equitibus Austriæ præsidio sit. Idem ut faciat Sigismundus Fridericus Trautmendorfius Stiriæ Præfectus, imperat. Qui indicto Gratii ejus gentis concilio, ab omnibus obtinuit, ut finitima oppida præsidio tenentes, suæ, ac omnium saluti consulerent. Cæsar, iis initis pro tempore consiliis, unam, & certiorem defensionis spem in Pannoniorum auxiliis consistere arbitratus, quod eos ad id non amplius dubiæ voluntatis esse judicabat, quum omnia, quæ ab se petiissent, adepti erant, magnam optimatum partem Viennam ad se vocat, ac docet, *Acmetem hominum millia centum triginta in ipsorum perniciem ducere. Cogitarent digna fortissimis viris consilia pro patriæ salute inire. Æmularentur tot maximorum virorum, tot majorum exempla, qui omnia ausi pro ea essent. Ne se in patriam studio, quod esset turpissimum, vinci ab Germaniæ Regulis patiantur. Eos suis precibus permotos auxilia decrevisse. Se itidem omnia pro ipsis facere paratum esse. Sed nulla virium parte Turcis parem esse posse cognoscere, si ipsorum studia sibi deessent. Caperent igitur arma, & illis libertatem tegerent.* Hæc ubi dicta Cæsar dedit, pro omnibus Georgius Lippajus Strigoniensium Archiepiscopus verba facit, *atque suæ causæ Pannonios neque defuturos, neque pacto non staturos* confirmat. *Ipsos promisisse, & paratos esse arma capere. Sperare, Pannonios millia sexaginta armatorum posse conficere. Idcirco orare, ne prius in Pannoniam Germanos mittat, quam in unum locum Franciscus Veselinus Pannonios contraxerit: quoniam, ne frumentum, pabulumque paratum, si primo venerint, consumant, timeret. Paratos item esse præsidia intra urbes accipere, quo certiore spe mœnia defendantur.* His dictis eos domum Cæsar dimit-

An. 1663

An. 1663 tit, ut, plebem ad necessariam defensionem hortando, negotium in celeritate positum subito conficerent. Tamen ad Cæsaris spem eventus non respondit: quoniam Pannonii sive in ipsum odio, sive Turcarum metu, sive quod sine stipendio nomen dare nollent, sive ei parere parati, qui ab alterius injuria se prohiberet, negotium in Kalendas quintilis primo transferunt, postremo ad Ugherischium, quo armati convenire jussi erant, pauci adfuere. Idibus ejus mensis ad Altemburgum pervenit Montecucculus, ibi copias omnes expectat. Quæ ubi convenere, recensens exercitum, vix Germanorum millia decem in armis habere, Pannoniorum paucos convenisse reperit. Quibus rebus sollicitudine affectus, ad Cæsarem scribit, *rem in angusto esse, quia sibi cum paucis Germanis ne ab rapinis quidem Turcas probibendi facultas esset, quum Pannonii, quod polliciti essent, non præstitissent. Imperaret, quid faciendum censeret. Se ad omnia exequenda esse paratum, etiam si mors sibi oppetenda esset; quæ eo rerum statu exoptabilis esset, ne ante partum navatæ ipsi operæ decus nunc, deses oppidorum jacturas spectando, amitteret*. Litteris, & periculo maxime Cæsar permotus rescribit, *in præsentia magis suam prudentiam, diligentiamque, quam superioribus temporibus semper prospere adhibuisset, ipsum præstare oportere; quoniam in reliquum tempus sibi curæ foret, ut valido exercitui imperans Turcis obsistat. Interea Jaurinum, & Comaram milites præsidii causa mittat, & Vagbi fluminis ripas custodiat, ut in Germaniam ingressu Turcas probibeat*. Hæc ubi jussa effecit Montecucculus, Francisco Veselino scribit, *se Pannoniorum nobilitatem mirari, quod, ne ubi quidem, quæ postulavissent, ab Cæsare impetrassent, se defendendi consilia iuirent*. Veselinus Cæsaris quoque litteris increpatus Comaram, ubi eum esse sciebat, venit. Eodem Lippajo perveniente, consultationes habitæ sunt. Ultro *Pannoniorum animos se arrigendum curaturum* Veselinus pollicetur. Hac de causa Montecucculum consulit, *quid faciendum censeret, ubi insolens belli multitudo armata convenisset. Haud dubium esse, eos ne oculorum quidem Turcarum acies esse laturos, & sua fuga vel veteranos territuros*. Tum Montecucculus, *etiam, re ita se babente, magnum usum babere* demonstat, *armis sumptis ad imperatum omnes venire, quum quod Turcis, Pannoniorum consensu perspecto, spes minueretur, tum quod ex pluribus legere alacriores, reliquosque domum dimittere possent*. Hoc consilium probatum est. Cæterum, quo undique convenire armatos juberent, disputatum est, dum unusquisque, ut exercitus propinquitate tegi sua regio posset, tendebat. Montecucculus igitur ubi quemque per-

pertinaciter in sibi utili sententia perstare animadvertit, media via consilium init, *ut homines, quos pagi ad Danubii dextram positi conferrent, locum inter Papam, & Jaurinum peterent, quos vero pagi, qui ad sinistram sint polliciti essent, eos Neisum castellum inter Vagham, & Nitriam flumina mitterent. Illis ubi Jaurinensium Antistitem, his Adamum Forgatium proposuissent, remedium omnibus malis repertum esse; quia, ponte ad eum Danubii locum facto, quo in duas diffluens partes insulam efficit, quam Schintam vocant, breviore itinere, quum usus posceret, se conjungere possent.* Optimum consilium cuncti concelebrant, virique prudentiam laudibus efferunt, quod eam inire scivisset viam, qua & omnibus satisfactum esset, & omnibus consuleretur. Utinam ejus consilia virtute confirmavissent: nam nihil calamitatis acceptum esset, etsi Acmetes, postquam ad mensem consulendo traduxerat, utrum ab armis discederet, an ad arma rem deduceret, tandem bellum sumere statuens nihil intentatum reliquisset, ac meliore consilio bellum administravisset. Hac re constituta subito magnis itineribus in Pannoniam contendit. In itinere concilio convocato, omnes, quorum virtus, ac in re militari usus magni habebatur, interrogat, *quam commodissimam belli rationem esse judicarent.* Sed nihil convenire potuit, quoniam fere tot fuere sententiæ, quot capita. Alii enim, *quandoquidem Montecucculum exiguis copiis præesse scirent, fortunæ beneficio, ac opportunitate ad rem magni momenti conficiendam uti optimum esse* dicebant. *Proinde nulla interposita mora Viennam admovendum exercitum* censebant. *Sperare munitissimam urbem, ac totius Christianæ Reipublicæ arcem, priusquam convenirent auxilia, expugnari posse.* His resistit Halius, *quoniam & commeatu interclusum exercitum fame periturum, & tantam audaciam, ac imminens periculum Christianos omnes excitaturum haud dubium esse* demonstrabat. *Postremo quum æstatis extremum esset, etsi permiscendæ eæ res minime essent, tamen, nisi intra mensem oppidum expugnarent, magna cum infamia exercitum inde abducturi essent, ac quotidianis, & difficilibus itineribus eum essent confecturi.* Concludebat igitur *sibi semper placuisse Comaram uno tempore obsidione, ac oppugnatione premere, quod expeditiore re frumentaria Danubio flumine avecta uti possent.* Hanc sententiam nulla ratione se accepturum confirmat Acmetes, quoniam, quum eum suspectum haberet, illud dedisse consilium conjectabat, ne tantæ rei gloriam ipse ferret, maxime quod minoris contentionis Viennam recipere esse cogitabat, quam Comaram. Postremo etsi majoris periculi illa res esset, plurimum insudare laboris eum An.1663

non

An.1663 non tedebat, quod opportunissimam se consequi rem non ignorabat. Hyeme enim & Comaram, & reliqua Pannoniæ oppida ab Germania seclusa recepturum sperabat. At alii *se certis authoribus comperisse* dicebant, *esse cum Montecucculo & numero, & usu rei militaris non spernendas copias. Quid igitur temere vel longius procederent, vel munitissimum oppidum oppugnare adorirentur? Præstare minoris laboris rem certiore spe suscipere, quam majora cum periculo aggredi*. Hic sermo inter hos congruebat; sed quod oppidum invaderent, non constabat. Alii enim aliud, cujus facilius potiri posse sibi persuaserant, aggrediendum censebant. His difficultatibus circumventus Acmetes, nec animo deficit, nec itinere desistit. Prope enim exploratis hostium rationibus, pro re, & occasione, quam fortuna esset datura, consilium initurum sperabat. Vix hoc sibi animo proposuerat, quum maxima sese offert opportunitas. Comes Adamus Forgatius Neoselio oppido præerat. Hic per exploratores cognoscens quatuor Turcarum millia ab exercitu seclusa nihil esse negotii opprimere, quod aqua pontem, quo Danubium transierant, interrupisset, opportunitate uti nulla interposita dubitatione constituit. Igitur quinque Pannoniorum millibus, ac Germanorum equitum millibus binis coactis, contra Turcas magno animo proficiscitur; temere credens, eos ne equitibus quidem pares futuros. Ita omnia gratulatione plena erant, quod Dux militibus, & milites Duci fidebant, ut nullo hortante omnes adderent gradum, & moram odio habentes vix Forgatii jussu contineri possent, quin nocte iter continuarent. Forgatio spes amplior erat, quod magnam gloriam se laturum sperabat, quum optimum belli omen acciperet, ubi primos, qui hostiliter Pannoniæ fines ingressi essent, temeritatis pœnitere coegisset. Adventante luce tanta lætitia milites iter accelerant, ut ad prædam, non ad prælium properare viderentur. Oriente sole, antecursores agrestes quosdam ad Forgatium ducunt. Hi, quæ de hostibus cognovissent, pronunciare jussi, pontem haudquaquam interruptum dicunt, item quindecim Turcarum millia Danubium transducta esse, quorum magna pars in sylvis se abdidisset. Cæterum viginti millia expedita citra flumen stare. Hæc ubi cognovit Forgatius, primo paulisper silentium habet, ut, quid agere ex usu esset, secum volvere posset, deinde, quantum ego coniicio, sive suspicatus, eos ab Turcis pecunia corruptos ficta ad illorum voluntatem pronunciare, ut periculum vitantes consilio naturam vicisse gloriari possent, sive ea vera esse arbitratus, sed prælio in tanta propinquitate diffugere se non posse existimavisset,

vissent, se pro hoste eum habiturum pronunciat, quem ea militibus tradidisse comperierit. Magni enim interesse famam supprimere judicabat, propterea quod, si sui re alacres essent, ut verbis feroces erant, victoriam se adepturum sperabat. Sic ad vanum consilium temeritate quoque accedente, quis rem feliciter cessuram sperare poterat? Qua enim ratione milites animo non defecturos sperabat, quum velut dedita opera ad supplicium se hostibus traditos cognoscerent? Itaque simulatque procul majorem aciem viderunt, quam ab se sustineri posset, subito fraude factum existimantes, ut falsis nunciis fides extitisset, sistunt gradum, & primo hortante, deinde etiam imperante Forgatio ultra progrediuntur. Incedit vero mutum agmen, atque alii alios intuentur, quod lacrymæ partem, partem dolor loqui prohibebat. Deinde quidam commiserari fatum, pars queri fortunam, pars suam dolere mortem, plerique alios rogitare, quo pergerent. Erant igitur omnia timoris, luctusque plena, tamen Forgatius inceptum perficere exoptans, neque animo se demittit, neque negotio desistit. Fit concursus ad eum Præfectorum omnium. Subsequuntur gregarii, ac opem ab eo poscunt. Hac re permotus Forgatius, consilium habet. Brevis vero consultatio fuit; quoniam, ut omnes nullam in fuga salutem in tanta hostium propinquitate perspiciebant, pars *adjuvandam suorum paucitatem loci æquitate* censent, *pars in desperatione rerum animi magnitudine suos confirmandum*, *ac hostes terrendam* existimant. *Nam, si locum superiorem caperent, timoris confessionem exprimendo, hostes alacriores factos opere se circumvallaturos timebant. Tum quum subsidii spes nulla esset, aut mortem eo oppetendam esse, aut saltem deditionem subeundam*. Horum opinionem ea res adjuvat etiam, quod, quum vix decem hominum millia numero Turcas esse arbitrarentur, virtuti locum esse posse videbant, si, antequam reliqui flumen transirent, atque subsidio suis venirent, prælio dimicaretur. Hoc ut perfici posset consilium, milites alloquendos Forgatius ratus, ita disseruisse dicitur. *Quo loco res nostræ sint, omnes juxta mecum intelligere persuasum mihi habeo, quum, hic dies vel maximarum victoriarum, vel periculorum initium sit, oporteat. Reputate cum animis vestris, quid vobis magis ex usu sit, præda, gloria belli, an ignominiosa mors; & quod vobis expedire videbitur, illud eligite. Hujus diei exitus ex vestra voluntate pendet. Eventus vel prosper, vel adversus sit, oportet. Aut vincendum, aut moriendum est; media via iniri consilium nullum potest. Vel vobis signa inferentibus non resistent Turcæ, vel fugientes impune occident. Optio vestra est. Si inulti trucidari cupiatis,*

An. 1663

tis,

An.1663 *tis, fugæ consilium ad hanc rem aptum est, at si victoriam adipisci exoptetis, audacia opus est. Ne, quid velitis, obscurum sit, vel alacritate, vel vultus mœstitia significate, ut mihi consilium capere possim; quoniam, si in vobis fidendo erravi, non committam, ut in reliquum tempus decipiar. Quis enim rei bene gerendæ occasionem dimisisset, quando vestra alacritas in certissimam victoriæ spem me pervenire faciebat? An vobis decipiendi Ducem est usus? Vel verius hostes suo aspectu vobis animos ademerunt, quandoquidem, ubi signa procul vidistis, timor incessit? Forsan plusquam hominum eorum ingenium, virtutemque esse vane credistis? Hoc falsum esse sæpe majorum exempla ostenderunt. Minus quam fœminarum eorum impetum esse sæpe ipsi experti sunt, quum pauci plures delevere. Hoc est ingens hortamen ad virtutem præstandam. Illorum exempla vobis imitanda propono. Plana sunt omnia audacibus, contra iniqua timidis. Audacia, non timor, pro muro habetur. Nolite quæso hanc maculam mihi, vobisque metipsis inurere, ut, quum victoria haud dubia alacribus esset, calamitatem tamen inferre patriæ vestra ignavia, & quantum in vobis est, eam prodere velitis. Hostium numerus, an virtus vos terret? Si virtus ea in pugna patere soleat, quæ cujusque animo inest, certe ex ea re metus non se ostendit: quoniam exploratum est, nulli Turcas luxu fluentes, ac belli imperitos ignavia cedere. Cujus rei maximum testimonium est, quod alacres, fortesque viros morari potuisset nemo, quominus, simulatque venientes conspexissent, magno animo ad vos adoriendum venissent. Quid igitur, si hic timor non officit, imbellis multitudinis impetus veremini? Quid expectatis, quin duplicem feratis gloriam, & primus patriam defendisse, & numeri inæqualitatem virtute adæquavisse? Agitedum magnum animum præbete. Enitemini, ut vincendo, & timoris suspicionem vitetis, & vestræ fortitudinis opinio apud cives, exterosque augeatur.* Hac oratione, sive quod prælio sine ignominia, & sine detrimento abstinere se non posse cognovissent, sive quia desperatio, & summæ rei discrimen timidos fortes fecisset, milites permoti, Forgatio confirmant, *se acriter enisuros, ut victoria penes ipsum remaneat, vel, si id minus poterunt, uti saltem funestam hostibus victoriam faciant.* Hoc solum præstiterunt Germani: nam simul primum hostibus appropinquatum, ac prælium initum est, Pannonii omne subsidium non in animi magnitudine, sed in pedibus ponunt, propterea quod numerus amplior tum visus est, quam quantum esse & per exploratores cognoverant, & ipsi procul aciem conspicantes, arbitrati erant. Arcte enim statuerant Turcæ ordines, & pedites in terra projecti stabant, ut mediocrium copia-

rum

rum species præberetur, quando amplius viginti armatorum millia erant. Sic recens Turcarum equitatus ad consectandos Pannonios immissus, plerosque interficit, nonnullosque capit. Germanorum minima pars in deditionem accepta, maxima pars fortissime pugnans, postquam luctuosam victoriam Turcis fecit, interfecta est. Ubi captivi in castra reducti sunt, Acmetes ad unum omnes interfici coram Goesio jubet. Hoc duabus de causis fecisse dicitur, ne Pannonii veniæ spem respicientes in Cæsaris amicitia manerent, utque suorum mortem ulcisceretur: nam neque bellicorum tormentorum, ac impedimentorum præda, neque victoria dolorem levavit, quod amplius ex Turcis octingenti interfecti essent, in iis Præfecti quindecim. Pannoniorum vero, ac Germanorum millia cæsa quatuor. Hujus pugnæ eventu sublatus Acmetes nihil moratur, quominus Neoselium aggredi decerneret, quum quod exteriores munitiones perfectas non esse compererat, tum quod rem ad defensorum paucitatem esse redactam sciebat. Re vera majorem occasionem ei fortuna dare non potuit, ut sibi opportunissimum oppidum sine magna contentione reciperet. Facilius tamen illud expugnavisset, si nulla interposita mora decem equitum millia, quæ Danubium jam transierant, eo misisset: nam vel cum præsidio mixtis aditus ad oppidum fuisset, vel saltem mille & quingentos ingressu prohibuissent, quos Montecucculus, ubi de adversa pugna accepit, suspicatus fore id, quod accidit, subito misit. Igitur ex eo die dies tres in castris exercitum continuit Acmetes. Quarto die omnes copias flumen transducens, passuum millia tria ab Neoselio consedit, quinto die obsidere oppidum cœpit. Hac re solum contentus hostiliter populari agros, ac tormenta in oppidum disponi vetuit, quia recenti clade perterritos deditione sibi prospecturos confidebat. Ejus rei causa nuncium cum litteris, quas palam perlegeret, ad Forgatium mittit, quarum ea erat sententia, *se Mehemetis Turcarum Regis jussu ad Neoselium oppugnandum ingentem duxisse exercitum, cui omnino pares esse non possent Germani. Prospicerent ergo sibi deditione*. Addit præterea *de Regis, ac sua optima in Pannonios voluntate; quoniam exercitum eo consilio coegisset, ut eos in libertatem vindicaret*. Litteris perlectis, *nunquam se tantum admissurum facinus* Forgatius profitetur, *sed oppidum defendere paratum esse, quoad spiritus eum deficeret*. Ubi responsum accepit Acmetes, magna indignatione exardens, tormenta contra eas turres, quæ perfectæ non erant, disponit, ac vallo, fossaque oppidum circumvallare instituit. Tum Forgatius hortatus suos, ut, magnum præbendo animum, de Ao.1663

 defen-

An. 1663 defensione se non desperare demonstrarent, ex oppido erumpit: Fortiter se gessere Pannonii, fortiter Germani; quoniam nonnullis interfectis, ac domibus extra murum incensis, ne cui usui hostibus essent, ad unum incolumes in oppidum revertuntur. Hac re permotus Acmetes, non tam facile esse oppidum paludibus munitum, ac ab forti Duce, strenuisque militibus custoditum expugnare, cognoscens, magnam hominum multitudinem ex proximis regionibus evocat, atque hanc operis rationem instituit, ne apertis ad aggrediendum muros contendentibus militibus tormenta nocerent. Terram primo coagmentandam curabat, ut omnino tuti ab telis essent, qui fossam in justam altitudinem, latitudinemque perducebant. Hi terram etiam ab summis labiis in altitudinem jaciebant. Hanc, immissis in terram, religatisque inter se sudibus, distinebant. Ubi vero in justam longitudinem perducta fossa erat, aliam transversam perducebant: quae duae fossae in idem punctum convenientes anguli formam faciebant. Sic angulatim opus terra protectum ita procedebat, ut seni ab fronte Turcae sine periculo moenibus appropinquare possent. Conati sunt obsessi opera eruptionibus disturbare, sed, quoniam partitis temporibus decem praetorianorum millia administros tutabantur, in oppidum rejecti sunt. Magnum praeterea cratium numerum, quibus fossam compleret, expediri, ac pontes celeriter fieri Acmetes imperat, ut uno, eodemque tempore omnes adire possent. Dum haec ad Neoselium geruntur, Lippajus, Veselinus, Nadastiusque Posonium veniunt. Hoc ubi cognovit Montecucculus eo contendit. Paucis post diebus Joannes Rotalius ab Caesare missus eodem pervenit. Ibi consultationes habitae, si fortasse ratio aliqua obsessis opem ferendi iniri posset. Sed omnibus visum est exiguis copiis tantam rem aggredi periculosum, praecipue si Pannonii omnes, qui per aetatem arma ferre possent, se sibi non conjungerent. Sed hoc difficillimum esse non ignorabant, quod etsi toties id polliciti erant, tamen pluribus illatis causis nunquam fidem exolverant. Litteris ergo eorum animos tentandum statuunt. Sed surdae optimis omnibus consiliis eorum fuere aures: nam Posoniates, quae est urbs ad Danubium posita, atque ob hanc rem maxime opportuna, intra moenia accipere posse armatum praesidium negaverunt, etsi Montecucculus, Rotaliusque ad persuadendum acriter enisi sunt, magnum totius Pannoniae defensionis momentum in eo oppido retinendo consistere, quoniam, eo occupato, in ulteriores regiones Vaghum flumen transeuntibus Turcis gradus foret. Rebus his nequicquam tentatis, statuit Montecucculus parvas manus in expeditionem mittere, ut illae itinera infe-

infesta Turcis redderent, ne expeditiore re frumentaria uti possent. An.1663
Mittitur hac de causa cum millibus equitum binis Comes Joannes Sporchius: qui ubi Turcas firmissimo præsidio commeatus ducere cognovit, & in quinque equitum millia incidit, satis habuit, paucis amissis, se in castra conferre. Ex equitibus tres captivi ad Acmetem perducuntur. Qui per eos Germanorum paucitatem cognoscens, consilium cœpit nocte viginti hominum millia ad castra adorienda mittere. Ne vero oppugnatione desistere cogeretur, Scythas, aliosque, quibus ad oppugnandum non utebatur, eo contendere jubet. Dux vero omnes excusat, quod Scythis nec castra, nec oppida oppugnandi, nec acie dimicandi usus esset. Suos excursionibus, populationibusque meliores esse, quam pugna. Hac spe exclusus, secum reputat Acmetes, utrum obsidionem relinquere expediret, ut Germanos deleret. Non ignorabat, pulso exercitu, & Neoselium, & alia oppida se esse recepturum, sed timebat, ne consilio, vel casu Montecucculus periculum vitaret; & sic fama exire poterat, se infecta re discedere, coactum fuisse; quod, utpote ignominiosum, Turcarum animos ab se avertere posse conjectabat. Earum rerum causa satis habens in inceptum perficiendum insistere, & Scythas in expeditionem mittere, rationem hujus rei perficiendæ quærit. Captivos ergo ad se perduci jubens, eos interrogat, utrum periti earum regionum essent. Quinque reperti sunt, qui se locorum scientes esse professi sunt. Quos magnis præmiis, pollicitationibusque excitatos ad concilium adhibet. Captivi fidem post promissa ducentes, se itineris duces pollicentur. His fidens Acmetes, Damasci Præfecto imperat, ut Scythis hominum millia sena adjungens, ubi primum per captivos vadum reperiretur, ripas occuparet, & firmissimo præsidio teneret, quoad Scythæ reverterentur; ne reditu ab Germanis interclusi deditionem subire necesse habeant. Jussa & ipse, & Scythæ efficiunt: nam, utraque Vaghi fluminis ripa occupata, Scythæ prope Freistelium vado transeunt. Major pars difficilibus itineribus per montes, ac invia loca in Moraviam contendit, reliquorum pars Silesiam, pars Boemiam petit. Et res ex sententia cessit; quoniam incautos, inopinantesque agrestes nacti, partem eorum interficiunt, nonnullos fundunt, plerosque capiunt. Sic ferro, & igni agris hostiliter depopulatis, fumantibus passim tectis, magno jumentorum, ac hominum numero capto, repetere iter pergunt; & homines, quos imbecillitas, aut ætas ipsorum iter adæquare prohibebat, crudelissime interficiunt. Dum castra repetunt, Dominicum Ligoem e Societate Jesu prope Tirnaviam capiunt.

An.1663 Qui ab Joanne Gregorio Giga Valachiæ Principe redemptus, egregiam religioni operam præstare valuit. Nam ubi in Gigæ conspectu fuit, oculis nunc cœlum, nunc terram intuens, eum excitavit, ut, quid sibi vellet, ex ipso quæreret. Tum Ligoes lachrymarum plenus, *se Christianæ Reipublicæ fortunam misereri* dicit, *quod eos cum suis innatis hostibus illius evertendæ consilium inire videat, qui in illorum perniciem conspirare jure tenerentur*. Hæc ubi cum assensu audiri intellexit, alia addens, ut eum ab Turcarum amicitia averteret, effecit. Hac re composita, Comaram Ligoes petens, Comitem Buseinum de Gigæ voluntate docet. Denique, communicatis consiliis, secreto in Turcarum castra redit, atque Gigæ de Buseini consilio persuadet, ut amicitiam cum Nicolao Serino instituat. Pollicetur Giga, atque missis, remissisque nunciis, ubi tempus stetit, utrique ad locum ambobus placitum accessere. Salute data, atque reddita, Turcarum consilia ei enunciat Giga; atque se enixe consilio, & re Christianos juvaturum sacramento confirmat. Re vera hujus opera plurimum Christiana res adjuta est: nam, quum Acmetes parum contra Neoselii præsidium profici videret, & susceptam rem dimittere nollet, Montecucculi castra adoriendum statuerat, ut, hac re bene gesta, hominum opinionem teneret. Magnam exercitus delendi spem habebat, quum quod inter captivos, ac exploratores omnes sermo ille congruebat, vix septem millia numero Germanos esse, tum quia idem ex eo cognoscebat, quod neque excursionibus occurrere, neque obsessis opem ferre Montecucculus valeret. Quod ubi cognovit Giga, Scythas, Moldavosque hortatur, *ut, quoniam prospere excursiones experti essent, locupletes fieri velint. Magnum usum habere, cum ingenti gloria, prædaque domum se recipere. Se etiam cum suis in eandem belli rationem insistere cupere, quod consilium explicare nihil periculi esset*. Pauciora verba avidissimos homines latrociniis natos accendissent; propterea Præfectos orant, ut hanc facultatem ab Acmete obtineant. Præfectos eadem excursionum cupido tenebat, tamen cruciatus veriti, legationis munus pro se recusabant. Hoc simulatque cognovit Giga, egregiam in Turcas voluntatem simulans, Acmetem adit, ac docet, *Scythas ægre pati, quod ab rapinis contineantur. Magni interesse, militibus morem gerere, ut postea, quum usus venerit, ipsius gloriam propria salute cariorem habeant. Se ultro legationem sibi suscepisse, ne quid detrimenti accipiatur; quoniam insequente anno non esse se reversuros Scythæ confirmarent*. His rebus permovetur Acmetes, quum quod, ne tumultus Scythæ excirent, timebat, tum quia difficile posse bellum trahere cogno-

gnoscebat, ubi Scytharum auxilia desideraret. Igitur potestate facta iterum in Moraviam Scythæ contendunt. Ibi omnia incendunt, atque in homines, quos capiunt, suæ sævitiæ exempla statuunt. Hæc res tantum tumultum præbuit, ut alterius excursionis memoria, & Caroli Leopoldi fratris, qui Vienna Lentiam discesserat, fuga perculsi unam salutis spem in pedibus ponerent. Sed omnes sternit improvida fuga. Conatus est Sporchius cum equitum millibus binis Scythas consectari, sed, ut illi, ubi recentes equos nanciscebantur, in eos se inferebant, periculum vitant; atque sine vulnere ingenti præda potiti in castra se conferunt. Hæ excursiones etsi omnes magna formidine impleverant, tamen magnum habuerunt ad Pannoniæ salutem momentum, quod Montecucculi exercitum adoriri Acmetes non potuit. Harum rerum causa quanta sollicitudine Montecucculus afficeretur, explicatu difficile est; solum conjectare libet, longe clarissimum ea tempestate Ducem maximum ex ea re capere dolorem, quod inutilis ac supervacaneus esse videretur, quum Turcarum consiliis non officeret. Mihi autem Germanorum paucitatem, ac Turcarum multitudinem consideranti satis esse visum est, eum non modo nullum accepisse detrimentum, verum pluries levibus præliis hostes fudisse, præcipue quum accederet, quod plus ab Pannoniis, quam ab Turcis timere cogeretur. Posonio ergo præmetuens, quia oppidani recipere præsidium mœnibus nolebant, eo cum exercitu contendit. Sperabat, vel propinquitate opportunissimum sibi oppidum defensurum, vel, mistis vi precibus, ab oppidanis, ut Germanos in urbem acciperent, obtenturum. At ubi eo pervenit, locum idoneum castris invenire non valens, itemque pabuli inopia affectus, castra movere constituit. Ad hoc consilium incundum illa etiã res hortabatur, quod Posoniates eo pertinacius in sententia perstare animadvertit, quo tutiores ab repentino Turcarum impetu propinquitate exercitus se esse cognoscebant. Profectionem jam paranti Gigæ litteræ redduntur, *Acmeti in animo esse Posonium occupare*. Ob hanc rem castra non procul urbe ad Danubii amnis dextram ponit. Acmeti simulatque Montecucculum castra movisse nunciatum est, alio iter eum direxisse credens, subito quindecim Turcarum millia Posonium mittit; ut opportunitate data oppidum fraude caperent, vel præmia, formidinemque ostentando, oppidanos ad studium sui perducerent. Cussein Temesuariæ Præfectus, cui id negotii datum erat, rem suscipiens, sub solis occasum duo passuum millia ab oppido consedit. Sub vesperum quingentos equites mittit, qui nocte suburbiis ignem inferrent. Rem consecuturum confidebat, ubi, re improvisa perterritis oppida-

An. 1663

An.1663 danis, mœnia aggrederetur. Ad spem tamen eventus non respondit; quoniam insidias positas cognoscentes oppidani, rem ad Montecucculum deferunt; ab quo subito tria equitum millia missa Turcas consectata sunt. Cussein Montecucculum adesse arbitratus, maxima difficultate afficitur, qua ratione obsistere ei posset. Idcirco inter Præfectos variæ fuere sententiæ. Cussein de tertia vigilia ad salutem contendendum censere, alii consilium improbare, quod timorem significari turpe ducebant, quodque rem in periculum venturam suspicabantur, quum perterritus miles fuga salutem esset petiturus. Quum esset pluribus disputatum, prima sententia obtinuit, quum Cusseinis authoritate, tum quod tutius consilium reliquis visum est. Tantusque fuit omnium timor, ut profectio fugæ consimilis videretur. Equites ab Montecucculo missi ignari hostium numeri, & timoris oppidum metu liberavisse contenti, in castra se conferunt. Dum hæc geruntur, jam obsessorum constantia Acmetem quoque constantem effecerat, quod turpe sibi juxta, ac periculosum esse intelligebat, suum exercitum paucorum virtutem adæquare non posse, quum, ne culpa in suam imperitiam summo cum sui capitis periculo coniiceretur, timeret. At nunc, Cusseinis fuga cognita, sibi diffidere cœpit, propterea quod sua incepta non procedere videbat, atque Cussein amplius triginta hominum millia in armis Montecucculum habere dixit, ut sic suæ fugæ ignominiam tegeret. Quibus rebus permotus, confestim contra exteriorem hostem munitiones perfici Acmetes jubere, exploratores circummittere, dolere, quod vano incepto discedendum sibi esset, si illico cum exercitu Montecucculus veniret. Ei tamen timorem minuunt tres Germani ab exploratoribus capti: quoniam per eos falsa ea esse, quæ Cussein commemoraverat, comperiens, majore conatu in oppugnationem insistit. Jam oppugnationis initio tumulum terreum ab ea parte, quæ ad meridiem spectat, prope portam, quæ Viennensis appellatur, excitaverat, ibique tormentis collocatis, detrimentum magna spe templis, domibusque in altum patentibus infert, quod ea re territurum defensorem, & coacturum ad deditionem oppidanos confidebat. Ubi vero tantum laborem frustra sumi cognovit, terra coagmentata tumulum extollit. Hæc quidem res magnum habuit ad rem conficiendam momentum. Tormentis enim iis, qui se ex oppidi vicis ostendebant, nocebatur, & exploratores omnia, quæ in oppido gererentur, cognoscebant. Eodem tempore tribus in locis in munitionum non perfectarum perniciem disposita tormenta tantum profecerant, ut, muri parte eversa, aditus Turcis ad oppidum esse posset, præsertim

quum

quum pontes, ac opera instituta jam essent perfecta, adeo ut ex oppido in aggressores non esset prospectus. His rebus omnibus, ut animus Turcis amplior erat, non minori spe, quam conatu opus prope Viennensem portam aggrediuntur. Hoc ut novum extitit obsessis, locum validiore præsidio non firmaverant. Ob hanc rem primo impetu Turcis successit, ut locum per vim caperent. Quod simulatque ab defensoribus cognitum est, tanta vi in hostes se eiiciunt, ut eos loco depellerent. Aderat Turcis Halius. Hic cupidine ea captus, ut ab se victoria inciperet, suos metu, precibus, præmiis, pollicitationibus, fletu, miseratione, ac quibuscumque rebus potest, ad virtutem excitat. Pugnatur utrinque, ut pugnari ab illis pro salute, ab his pro gloria, ac præmiorum spe debuit. Et licet magna vi utebantur Turcæ, adeo ut septies in munitiones evaderent, tamen septies ab Germanis repelluntur. Tandem, ad mille amissis, receptui Acmetes cani jubet. Milites magna cupidine ignominiæ delendæ in castra se recipiunt. Acmetes etsi rem non successisse vidit, tamen, ubi militum ardorem cognovit, spes certior quamprimum oppidi potiundi ei accedit. Postridie pugnæ facultatem poscentibus id concedere noluit. Hoc duabus de causis fecisse dicitur, quod magni interesse judicabat certaminis mora studium militum, ut fit, augere, & quod, tormentorum usu majore muri parte procumbente, faciliorem aditum suis ad urbem patere posse confidebat. Igitur simulatque non modo muri, sed turris magnam partem eversam esse cognovit, majore, quam antea, conatu tentare mœnia decernit. Quumque milites alacres esse animadverteret, tamen oratione, pollicitationibus, & consilio eos alacriores efficere statuit: sperabat, ad æmulationem rem deduci posse, ubi tribus in locis tres manus pugnarent. Hæc quum ita essent, atque res nulla ad Turcarum alacritatem deesset, adeo ut ii, qui turrim, Fedirichinam nomine, aggrediebantur, eam occuparent, tamen, quia obsessi ita pugnabant, ut nullum aliud tempus ad conandum habere arbitrarentur, Pii etiam, ac Locatelli Cohortis Præfecti exemplo excitati, Turcas in castra repulerunt. In eadem fortuna fuerunt aliæ manus, quæ aliis locis in oppidum irrumpere conabantur. Eo die duo circiter Turcarum millia, & ex obsessis minus ducenti desiderati. Acmetes, tanto accepto detrimento, animo non defecerat, immo in spem assequendæ rei se erexerat, propterea quod, quum Montecucculus nulla re ab Pannoniis sublevaretur, ejus copias augeri non posse sciebat, ita ut opem ferre obsessis posset. Obsessis nullo auxilio confirmatis succumbendum ad extremum esse eum non fugiebat. Tamen ubi militum jacere animos vidit, An. 1663

An. 1663 dit, quod suos conatus frustra esse cognoscebant, magna difficultate afficitur, quemadmodum eorum arrigeret animos. Igitur ordines circuit, atque omnes hortatur, *ne negotio desisterent. Sequentem diem finem laborum fore. Omnium laborum fructum in eo consistere, si magno animo tertium muros invaderent. Præsidium leve Neoselio imposuisse Germanos: majorem partem perire tot pugnis necesse fuisse: muri tantum concidisse, ut sibi ferro viam aperire possent: si suis dictis audientes essent, fore, ut primo impetu, quidquid exaastum sit laboris, confirmarent. Ad famam Turcarum nominis pertinere, quum Turcas milites eos esse apparuerit, ut non tædium oppugnationis, non hostium virtus, non pericula ab mœnibus eos amovere valeant. Eo spectarent, ut munitissimo expugnato oppido, & gloria immortales, & præda locupletes sint. Hoc inceptum si perficerent, magnum momentum ad famam, ad orbis terrarum opinionem, ad cætera bella futurum. At si vanum fuerit, omnes molles, inertesque Turcas esse despecturos, quod eos nunquam seræ spei exitum expectare cognoverint.* His pauca ad spem præmiorum addens, effecit, ut maximum rei perficiendæ studium omnibus innasceretur. Turcas fortiter se gerentes fortuna, in rebus bellicis potens, adjuvit, quod pugnæ tempore incertum casu, an alicujus perfidia tormentarius pulvis ignem comprehendens, horrei, ac proximarum domum ruina ad sexaginta milites interfecit, reliquosque inopinata re ita perterruit, ut nisi Forgatius, Piusque signa fugientium manu prehendissent, atque magna ope enisi essent, ut vanus abiret terror, certe Turcarum conatui locus datus esset. At ubi obsessos pudor tenuit, suam pro viribus non probare operam, quando Præfectos strenuorum militum munia obire videbant, magno impetu Turcas depellunt. Tum maxime Turcas miraculum obstinatæ defensionis veluti obstupefactos primo tenet, deinde multo firmius præsidium, quam re vera esset, oppidum defendere arbitrati, palam de relinquenda obsidione consilia inire incipiunt. His rebus obviam eundum curat Acmetes, ne sua salus in discrimen veniat, quum, re male gesta, invidis se ad Regem criminandi locus daretur. Igitur singulos Præfectos, militesque fatigare, universos hortari, precari, monere, orare, ne tanta ignominia Turcarum notarent nomen. Sed ubi surdas ad preces aures esse vidit, minitari gladio, irasci eis, quos consilii principes esse arbitrabatur. Nihil minarum, vel pollicitationum relictum erat, & tamen ægre patiebantur milites quartum periclitari tanto cum suo periculo fortunam. Sed si Acmetes Turcarum ignavia diversus agitatur, Forgatium, Pium, reliquosque, qui bellicæ laudis opinionem primam habe-

habebant, Pannoniorum perfidia sollicitos habet. Nam quum Forgatius munitiones excitandas curaret, ut alium impetum sine periculo ferre posset, lamentabilis puerorum, mulierumque ululatus milites ita excitavit, ut ad studium audiendi ferrentur. Harum aliæ multis cum lacrymis Pannonios orabant, *uti sibi, omnibusque consulerent, neu eo rem deducerent, ut extremis rebus ad deditionem recurrentibus Turcarum sævitia non parcat*, pars casum dolebant, atque suam, liberorumque miserabantur fortunam, pars liberas non mittebant voces, sed gemitibus, ploratuque omnia implentes, defensoribus spem, animosque minuebant. Hoc ægre ferentes Germani, eas confirmare student, *atque, munitionibus excitatis, nihil esse periculi* docent. *Ne timeant, seque muros, libertatemque defendere sinant*. At illæ eo pertinacius lamentabiles, ac flebiles gemitus ex imo dare, atque pueros, ut suam miseram dolerent conditionem, hortari; Pannonios increpare, quia immobiles silerent, & tantum civium charitas apud eos non posset, ut eis prospicere vellent. Itaque tantum augetur luctus, ut ad clamorem Forgatius conveniret. Qui ut documentum de deditione eo tempore non cogitandi militibus daret, magnis verborum contumeliis sexus imbecillitatem increpans, omnes domum se recipere jubet. At ut mortis timor eas pertinaces effecerat, majori, quam antea, fletu, ut suæ saluti provideat, petunt. Tum Forgatius Germanis, qui aderant, mandat, ut verberibus in eas animadvertant, quæ non e vestigio domum discederent. Major pars timore pœnæ adducta illico discessit, pars tum domum se confert, ubi Germanos ad Forgatii jussa efficienda paratos videt. His rebus permoti Pannonii, qui oppido præsidio erant, inter se colloquuntur. *Jam opera contra oppidum processisse. Jam murum collapsum esse. Jam subsidii spem evanuisse. Quid extremam tentarent fortunam? Quid ad ultimum supplicium progredi cuperent? Se non pro patriæ libertate, sed pro superbo Germanorum dominatu pugnare. Dementiæ esse, magis unius, quam alterius servitutem pati exoptare. Se seu Turcis, seu Germanis parere cogi. Cur pro alio contra alium pericula obirent? Optimum esse, ne in periculum salus veniat, ei portas aperire, quem potentiorem cognoscerent, ut ab alterius injuriis se prohibeat*. His, atque aliis omnes Pannonii ita permoventur, ut negotium uni darent, qui omnium verbis Forgatio nunciaret, *se deditione omnium saluti prospicere statuisse. Id malle Præfecto authore fieri. Si eum ab hoc consilio alienum cognoscant, sese paratim de sua salute cum Acmete agere paratos esse*. Horum perfidia maxime permovetur Forgatius; sed ad sanitatem eos reducere An. 1663

 posse

An.1663 posse sperans, omnia præsidia circuit, atque cunctos hortatur, *ne tam turpiter sacramenti, quod apud se dixissent, memoriam deponerent, neu, munitissimum oppidum earum regionum arcem hostibus tradendo, Patriam proderent. Eo se rem deduxisse, ut Turcarum impetus non extimeant. Omnium rerum copiam suppetere. Sperandum esse, etiam nunc ipsos esse Turcas repulsuros, quos toties, magno illato detrimento, rejecissent, maxime quod cito auxilia essent conventura. Totius Pannoniæ, totius Christianæ Reipublicæ oculos in ipsos versos esse. Si vanus terror ad turpem deditionem hortetur, gloria, atque patriæ salus ad necessitatem extrema audendi eos subigat. Se, aliosque Præfectos extrema tentare paratos esse, cur eandem fortunam ferre recusarent ipsi? Jam exploratum esse, Turcas magis dolo, quam virtute contendere. Eos, quod alacritate cum Christianis exæquari se non posse cognoscant, insidiis niti, ut saltem ea re illos superarent. Pluries majores suæ fortitudinis fructum percepisse, quum Christianis, & Pannoniis digna opera edidissent, ignaviæ vero pœnas tulisse, quum eorum fidem se eis dedendo experiri statuissent. Illos & divini, & humani juris expertes esse constare, maxime quod injustum intulissent bellum, postquam pluries eam mentem ipsis non esse professi essent. Non esse dubium, eos omnia esse promissuros, sed periculum esse, ne omnia non præstent. Quid igitur eis se committerent, quibus ne Deus quidem sanctus sit? Eos jus gentium violare turpe non ducere, quum sine fide captivos palam trucidari Acmetem jussisse constaret.* Hæc, & his similia ab Pio, Locatello, & aliis dicebantur. Tamen semper una erat omnium vox, *se summæ dementiæ accusandos esse, si aliorum pertinacia suam salutem in dubium devocare vellent.* Pius ubi hac ratione nihil profici vidit, eam inire viam statuit, qua præmiis captos ad sanitatem reduceret. Sed simulatque hoc quoque frustra esse animadvertit, tanto malo omnino occurrere paratus, gladium ex vagina educit, atque duos ex omnibus arrogantissimos interficit. Tum Pannonii pro sano nihil facere cupientes, in eum impetum faciunt. Atrox certamen adest, quod eum Germani defendunt. Eo convenientibus Forgatio, reliquisque, prælium dirimitur. Pannonii fuga se in muros conferunt, reliquosque ad furorem impellunt. Ex contagione urbs tota seditionibus impletur. Uni Germani in officio erant, & neque laborem, neque periculum recusabant, dummodo patriam non abiicerent virtutem. Forgatius, Piusque vix de perfidia Pannoniorum cogitant, adeo alia superabant mala: quia, quum eos Turcis portas aperituros, vel saltem consilia esse enunciaturos timerent, in eam rem eorum mentes trahebantur. Ob hanc causam concilium convocatum est. Brevis

vis consultatio fuit, quod omnes *ad virtutem hortandos milites* censuere: *qui si in sententia perstarent, statim legatos de deditione ad Acmetem mittendos, ne incommoda cognoscens opportunitate uteretur*. Locatellus se ad milites iturum pollicetur: sperare, eos consilium mutaturos, cognita defensionis necessitate. Hac potestate facta, omnia, & singula militibus exponit, quæ Forgatium commemoravisse diximus, aliaque addit, quare majus periculum se dedendo impenderet, quam se defendendo. At illi se statim ab eis consilium separaturos esse profitentur, nisi illico de deditione legatos ad Turcam mitti videant. Tum Locatellus graviter eos increpans, quos seditionis authores arbitrabatur, omnium iram ita acuit, ut eum de muro præcipitare constituerent: qui ægerrime ex periculo Germanorum præsidio se eripuit. Hoc simulatque nunciatum Forgatio est, non expectandum statuit, dum hostibus locum in oppidum introeundi seditiosi darent: idcirco subito legatos in castra mittit. Quos ubi vidit Acmetes, gavisus, omnia, quæ petierunt, eis concessit; & quod difficile id accidere posse arbitrabatur, quod summopere exoptabat, fraudem veritus, *ut duos obsides sibi darent* postulat: *se duos Præfectos obsidum nomine ea lege Comaram esse missurum, ut ii capite luerent, per quos stetisset, quominus pacto staretur*. Hoc ubi obsessi fecerunt, veluti explorata victoria, gaudet. Duos Præfectos statim Comaram contendere jubet, qui ibi obsidum loco essent. Negat Buseinus oppidi Præfectus se posse eos recipere mœnibus. Illi ubi ad multam noctem frustra expectavere, in castra redeunt. Buseinus de hac re Cæsarem certiorem facere necessarium ducens, ut ad id sibi consilium capere posset, celeriter nuncium ad eum cum litteris mittit. Qui eodem tempore revertitur, quo milites, qui Neoselio præsidio fuerant, cum carris ad trium millium numerum, magna ex parte Germani venerant. Pannonii enim ut proditionis fructum perciperent, in oppido remanserant. Germani ergo maximo dolore afficiuntur, quod Cæsar rescripserat, *Forgatium, reliquosque de obsidione toleranda hortaretur: sex dierum spatio Nicolaum Serinum opem eis esse laturum*. Propterea Pannoniorum mobilitatem detestantur, quod durare exiguum temporis spatium non valuissent, ut defensi oppidi gloriam ferre potuissent. Tantaque ira, ac pudor eos tenebat, ut immobiles terram intuerentur, & publicum aspicere nollent. Haud dubium erat, quin eorum manus ab iis non abstinuissent, quorum levitate, & perfidia tanta opportunitas corrupta esset, si eorum copia ipsis fuisset. Buseinus, Cæsaris litteris perlectis, nuncium remittit, qui eum doceret, *suis precibus non fuisse* An. 1663

An.1663 *ab Forgatio locum datum*, *quod oppidum deserere Pannoniorum causa necesse habuisset.* Quibus rebus commovetur Cæsar, eo magis quod maximum usum habuisset longinqua oppugnatio, ubi, bello in hyemem ducto, quæ jam suberat, alias res interim Turcæ aggredi nequivissent. Igitur merito Præfectis succensendum ratus, ut eos in liberis custodiis habeat, Buseino mandat. Hic jussa subito exequitur. Forgatius unus, quia discesserat, sero in vincula conjectus fuit. Tandem tum de eo, tum de aliis quæstione habita, omnes noxæ exempti sunt. Acmetes magni referre arbitratus ad Pannoniorum opinionem, promissa præstare, ne nullam in deditione salutem perspicientes extrema auderent, pacto stare decrevit, adeo ut de quibusdam Scythis, qui in Germanos impetum facere cœperant, supplicium sumeret. Ubi igitur magna lætitia Neoselium ingressus est, duplici stipendio Pannonios deditionis authores donat. Sic, quibus rebus potest, Pannoniorum animos sibi conciliare studet. Mittit Ismaelem fratrem ad Mehemetem Regem, qui eum de omnibus doceret, simulque consilia communicaret. Quumque nihil interea, nisi de ejus consilio suscipere vellet, ne deses tempus terat, in firmandum munitionibus Neoselium, atque in opera ab se contra oppidum excitata evertenda insistit. Edictum præterea tota Pannonia evulgandum curat, *uti Pannonii potius suam fidem, quam vim experiri velint. Se, si subito jurandi causa convenirent, non modo nociturum nemini, verum etiam præmiis omnes remuneraturum, & omnium rerum immunitatem sex annorum spatio concessurum; eoque tempore transacto, levi imperio habiturum.* Edictum magnam difficultatem Cæsari attulit, quod nonnulli ex præmiis, quæ consecuti ii erant, qui apud Acmetem Neoselii remanserant, conjecturam capientes, se ei recte esse commissuros, se in potestate Turcarum Regis, atque in Acmetis arbitrio futuros juraverunt. Hic quoniam nullam Pannoniorum in Cæsarem volutatem fuisse, & supra eorundem mobilitatem maximam fuisse demonstravi, necessarium duxi pauca de eorum legibus, moribusque, præterea de regionis situ, atque aliis hujuscemodi dicere. Pannonia olim initium capiebat a Mysia, continebatur Savo flumine, Illyrico, Norico, Danubio, finibus Jazygum, & Metanastarum. Dividebatur in inferiorem, & superiorem. Superior ad occasum vergebat, & Austriæ partem, quæ ad orientem pertinet, maximam Stiriæ, & Carniolæ, non minimam Sclavoniæ partem etiam complectebatur. Inferior ad orientem spectabat, & magnam Hungariæ citerioris, & Sclavoniæ partem comprehendebat. Nunc vero Pannonia, quæ Hungaria dicitur, ab oriente

Tran-

Tranfylvaniam, ab meridie Serviam, Boffenam, & Croatiam, ab occidente Stiriam, Auftriam, & Moraviam, a feptentrione Sarmatiam fines habet. Sic hodie Hungaria tertiam partem in vetere Pannonia habet. Dividitur a Danubio flumine in duas partes. Pars, quæ citra Danubium eft, citerior, quæ vero eft trans hoc flumen, ulterior appellatur. Hungaria primo in quatuor & triginta pagos (Comitatus ipfi appellant) poftea in quatuor & quinquaginta divifa eft. Ex his pagis fex & viginti fub Turcarum Regis, reliqui fub Leopoldi ditione funt, præter maximam Cæpufienfis pagi partem, quæ eft fub Sarmatiæ Regis imperio, & quatuor pagos ultra Tibifcum, verfus Carpathos montes, quos Tranfylvaniæ Principes in poteftate habent. Quum igitur Hungariæ non femper iidem fuiffent fines, ideo nos latine Pannoniam eam dicimus. Hujus regionis pluribus in locis obfcurus aer eft, licet cœli temperatio commendetur. Mira eft terræ fœcunditas, quum frugum omnis generis, atque vini copia fuppetat. Inveniuntur ibi æris prope omnis generis, ac optimi auri venæ. Creberrima funt oppida, caftella, ædificiaque: pecoris magnus numerus: apti venatibus, aucupiifque faltus: pifcium tanta copia, ut in proverbium veniret, Tibifcum tertia parte ex pifcibus conftare. Sunt plura flumina, quorum nobiliffima videntur Danubius, Saus, Draus, Savaria, Corcora, Arrabo, Tibifcus, Granus, Marifius, Cufus, Aliċtius, Bacuntius, Valdamus. Reliquorum nomina, quæ navigabilia non funt, referre longum effet, folum de aquarum fontibus novitatis gratia, pauca dicere non fupervacaneum ducimus. Sunt enim pluribus in locis calidæ aquæ, quibus ægroti lavantur: fed aliæ ita ebulliunt, ut alia aqua temperentur, oporteat, aliæ fuaviter calent. Ad Vagum flumen non procul Galgocio aquæ calidæ non fcatent, fed, fi alveo fe flumen teneat, in glarea, fi ripas fuperet, ibi fcrobes funt fodiendæ, ubi, flumine non reftagnante, aqua non invenitur. Aliis locis aquæ manant, quæ ferrum erodunt, vel lapidefcunt. Ex quibufdam fontibus fi animantia bibant, intereunt. Ex his fontibus unus crefcente luna augeri, deficiente minui dicitur. Aquæ & acidæ fcatent, quæ pleneticis mirum in modum profunt, & falfæ, ex quibus optimus fal excoquitur. Et hæc de fontibus innuiffe fatis fit, nunc de gentibus, quæ Pannoniam habuerunt, dicamus oportet. Omiffis igitur iis, quæ de primis hujus regionis cultoribus dicuntur, utpote ea, quæ nobis non conftant, dicere contenti erimus, Gothos Pannoniam perdomuiffe, & incoluiffe, donec Hunni eos acie dimicantes pluries fuperarunt, expugnatifque oppidis, ibi confederunt. Sic Pannonii in jus, & victorum nomen concefferunt, An. 1663

adeo

An.1663 adeo ut Hungari pro Hunnis dicerentur. Hunnorum tanta erat audaciæ, sævitiæque apud omnes opinio, ut non deessent, qui eos a dęmonibus genus ducere fabularentur. Re vera Hunni loca circa Męotidem Paludem incolebant: qui domo egressi Pannoniam possedere, quoad, Attila Rege, qui D. Leonis Pontificis Maximi jussu Italia cum exercitu excessit, mortuo, filii quum de Regno inter se pugnarent, opportunitatem ab se deficiendi Gepidis, Ostrigothisque dederunt. Ita, iis calamitatibus fractis, difficile non fuit Valamiro Gothorum Regi Hunnos Pannonia expellere: qui satis habuerunt quædam minoris Scythiæ, Macedoniæque loca incolere. Gothos postea Longobardi expulerunt. Qui quum a Narsete in Italiam evocarentur, ne vacuam Pannoniam Gothi iterum occuparent, Hunnis ea lege incolendam dederunt, ut, si ipsi in Italia sedes figere non possent, subito oppidis reciperentur. Quum igitur Longobardis belli fortuna secunda fuisset, Hunnorum res paulatim crevit, usque eo, ut maximum Germanis, aliisque terrorem inferrent. Unus Carolus Magnus eos in officio continere valuit, quum superiore Pannonia, Gaba Rege superato, potiretur. Quam & ipse, & Ludovicus Pius diu retinuerunt: tandem Hunni amissa recuperarunt, & tantam potentiam sibi addere valuerunt, ut Germanos stipendiarios haberent: in quos, aliosque plurima cruciatuum exempla statuerunt, donec Geisa Rex Christianam religionem opera Adelberti Pragæ Episcopi professus est. Geisæ Stephanus filius successit. Hic ad Pontificem Maximum Astricum quendam legatum misit, qui ab eo peteret, ut, quos idoneos duceret, Pontificatus inire juberet, quo docere suos Christi doctrinam possent. Sic Romanus Pontifex novem creavit Episcopos, unum Archiepiscopum, qui Strigoniensium Antistes dictus est. Stephano etiam deprecatori diadema, aliaque regia insignia Pontifex Maximus indulsit. Idem alii Reges ab Pontifice Maximo obtinuerunt, ubi ei vectigales fuerunt. Hac ratione Andreas Rex edicto ab Honorio Romam vocatus fuit, & Innocentius ejus nominis tertius Hungariæ Regi pronunciavit, se proximiori ejus consanguineo Regnum adjudicaturum, nisi patris vota persolveret. Stephanus Rex ubi naturæ concessit, propter merita in Christianam Rempublicam, & maxima virtutum documenta dignus fuit, qui in Divorum numerum referretur. Plures alii fuere Hungariæ Reges pietate illustres. In his Ladislaus, qui ab Romano Pontifice impetravit, ut duo alii Episcopi in Pannonia essent. Qui omnes Regum munificentia divitiis, & honoribus auctiores sunt. Strigoniensium enim Archiepiscopus Primas, & Summus Secretarius nominatur, quia sigillum Re-

Regis majus in cartis imprimendi ei facultas est. Hic Regem sacro ritu oleo inungit: sicut Vesprimiensium Episcopus Reginam diademate ornat, & Reginæ Cancellarius appellatur. Episcopi principem locum in conciliis obtinent, quorum omnium suffragia observantur. Inter Pannonios maximæ habetur authoritatis ille, qui Palatinus appellatur: qui, quum bellum incidit,exercitui preest. Hunc magistratum quum Comes Veselinus gereret, eo Rotalius imprimis ad studium sui perducere illum frustra enisus est. Nam Hungari natura maxime seditiosi, & mobiles sunt, adeo ut prope contra omnes Reges conjurare ipsis solemne esse videatur. Hi licet multum de suorum majorum ferocia remiserint, tamen eos ex Scythis duro hominum genere originem ducere apparet. Bello student, sed, quum minus ordines servent, excursionibus, quam præliis sunt meliores. Ii vero, qui belli usum perceperunt, majorem virtutem, audaciamq; in equestri, quam pedestri pugna præstant. Infimi generis homines tritas induunt vestes. Nobiles vero vestimentis lauti sunt. Mulieres pretiosis, auroque pictis vestibus ornantur. Omnes multo luxu epulas parant. Regi aliqua faciendi nisi de concilii sententia non est potestas. Ad concilium Præsules, & ii, qui Magistratibus præsunt, item illi, quos appellant Barones, præterea nobiles adhibentur. Horum suffragiis antea Regis creatio permittebatur: tandem quum aliquibus de causis, quas hic commemorare non est necesse, Pannoniæ regnum in Austriacorum jus concessisset, in servitutem se ab Germanis abstractos Pannonii opinabantur. Hac de causa quum alieno in Cæsarem animo essent, nihil de defendendo bello ab Turcis sibi illato cogitabant, ea illata causa, quod Cæsar Germanos in suos fines, omnibus inconsultis, contra, atque legibus sancitum haberent, introduxisset. Ad hæc quum accederent Germanorum militum injuriæ, omnium animi ad ulciscendum ardebant, præcipue quum plerique non deessent, qui seditiosis orationibus, & quibus aliis rebus poterant,alios ad furorem impellerent. *Pannoniæ Regem esse legum vinculis obstrictum* dicebant, *proinde sicut ei illis se solutum demonstrare nefas visum non fuisset, ita ipsos jurisjurandi, per quod in Regis verba adacti essent, rationem non habere liceret. Nam libertatis curam omittere non modo turpe, verum etiam Pannoniis in arma natis nefas esse. Virtute, & audacia occurrendum pravis Germanorum consiliis. Omnia prius patienda esse, quam Pannoniis tantum animi non esse demonstrare, ut armis recuperare velint, quod majores armis partum reliquissent. Venisse jam tempus servitutis jugum demendi, quando fortunam tantum periclitari parati essent.*

An.1663

Si

An. 1663 *Si unum Pannoniorum omnium consilium fiat, satis Germanis erit Pannonia excedere, ne una parte ab Turcis, altera ab ipsis circumsistantur. Omnia pro libertate recuperanda honesta videri: idcirco optimum esse, si cum Turcis omnes se conjungerent, ubi aliam iniri rationem non posse apparuerit, qua Germanis Pannonia interdicere possint. Turcas sibi auxilio fore non esse dubitandum, quum solum propter odium in Germanos Pannoniam eos ingressos esse constet. Turcarum optimam in Pannonios voluntatem esse non solum conjectura cognosci, verum etiam pro explorato haberi, quando se subito domum repetiturum Acmetes pronunciavisset, ubi in libertate ipsos a Germanis relinqui cognoverit.* His, & aliis jactatis, prope omnes se ab Cæsaris amicitia averterunt, adeo ut nihil intentatum relinquere statuerent, ut alium Regem sibi acceptum crearent. Quod quum cognovisset Cęsar, Rotalio mandat Pannonios uti doceat, quid fraudis ab Turcis ferretur. Rotalius ergo ut Cæsari, & Christianis omnibus egregiam præstaret operam, quibus rebus potest, omnes ab Turcis alienare studet. Dicebat enim, *Turcas semper ea conditione bella gessisse, ut aliquam gentem in servitutem abstraherent. Quid ergo crederent, eos Pannoniorum causa bellum Cæsari intulisse? Haud dubium esse, eos hoc simulare, ut imperitorum sibi conciliarent animos, quum haudquaquam fidem essent præstituri, quando rem consecuti sint. Eos fidem fallere non modo turpe non ducere, verum etiam imperii fines proferendi causa pulcherrimum existimare, quum experientia compertum sit, iis ab ipsis honores habitos, qui negotii conficiendi opportunitatem fide potiorem habuissent. Prospicerent ergo sibi initio; quoniam nulla ratione obsistere postea eis valerent, qui opinione victoriarum ferociores erunt. Si ipsi digna fortissimis viris consilia inirent, fore ut innati Christianorum hostes, magno accepto detrimento, domum se conferre cogerentur. Quod si fieret, omnes Pannoniorum virtutem esse concelebraturos, at si seditiosorum verbis aures præberent, neminem fore, qui temeritatem non detestetur. Cæsarem Pannoniorum salutem, ac libertatem primam habere ex eo cognosci, quod, ut ipsos ab Turcarum injuria prohibeat, suorum sanguini non parcat. Quod si nequissimi homines hanc mentem Cæsari non esse prædicaverint, scire juvat, eos omnia simulare, ut turbari res incipiat: ita enim se aliquid fore arbitrantur, qui virtute se non posse intelligant.* Hæc & alia frustra jactata, quia omnes quasi Acmetem pro sua salute pugnare cognovissent, ei magnopere studebant. Sic nullo consilio tandiu Neoselii moratus fuit, quum plures rei bene gerendæ occasiones dimisisset.

Haud

Haud dubium erat, Acmetem, si expugnato Neoselio asperiorem rem aggressus esset, negotium confecturum fuisse; quoniam omnia parata non esse constabat, quando tum primum majoribus munitionibus Vienna firmatur. Nunc etiam Cæsar Posonio veritus, Montecucculo scribit, *ut, velint, nolint oppidani, validum præsidium in oppidum introducat*. Montecucculus non descendendum ad vim existimans, nisi ubi preces non processisse vidisset, Petrum Strotium hortatur, ut in oppidum contendens, singulos fatigando, rem obtineat. Qui rem suscipiens, ubi pervenit concilium convocari jubet, causasque exponit, *quamobrem Cæsari gratiæ agendæ essent, quod ipsorum periculi rationem haberet, quum milites oppidi tuendi causa mitteret*. Quibus rebus adducti oppidani, paucis repugnantibus, *Cæsari, ipsique morem gerere paratos se esse* confirmant. Strotius igitur etsi rem consecutus erat, tamen nihil actum esse arbitratus, nisi, munitionibus excitatis, eo rem deduceret, ut neque minas, neque Turcarum vim vereri cogeretur, vallum, fossamque ab montibus, qui ad superiorem urbis partem pertinent, ad Danubium perducere parat. Hoc munitionis genus magnum usum habere existimabat, ubi milites custodiæ causa ibi disposuisset, atque bellica tormenta collocavisset. Dum in hoc opere occupatus erat, magis, magisque oppidum munire exoptans, consilium oppidanorum habet. Ubi ergo in principio orationis gratias omnibus egit, quod sui periculi rationem haberent, *magnam se habere spem* dicit, *ipsos ad omnia descendere paratos fore, ut suæ securitati prospicerent. Hæc fieri oportere, si Turcarum impetus nulla ratione extimere velint. Primum urbis fossam in majorem altitudinem, latitudinemque perducerent; deinde partitis temporibus ipsi in opere versarentur, ut quamprimum omnia perficiantur; postremo materiam in oppidum comportarent, atque suburbia incenderent, ne Turcis usui essent*. Ad hæc nihil in præsentia oppidanis respondere visum est, sed diem ad deliberandum sumunt. Postridie duo omnium verbis renunciant, *se altiore, ac latiore fossa oppidum circummunire paratos esse: cæterum alia propter tenuitatem facere non posse: nec tam ferreos esse, ut domus propriis manibus succendere velint*. Horum pertinacia tanta ira plenus erat Strotius, ut in eos animadvertisset, nisi metus, ne tota Pannonia ejus rei causa deficeret, obstitisset. Hæc simulatque cognovit Acmetes, quod jam Neoselii munitiones plene erant perfectæ, Præfectos omnes, quos rei militaris peritissimos cognoverat, ex castris, quæ non procul aberant, Neoselium in concilium accersit. Inter eos diversæ fuerunt sententiæ. Nam alii *moram nullam infe-* An. 1663

An. 1663 *rendam esse* censebant, *quin Viennam contenderent, ut ibi militum hyberna constituentes frequentibus excursionibus agros vastarent, & Cæsari oppida defendendi facultatem adimerent*. Pars vero, *ut triginta hominum millia contra Montecuccculum mitterent*, existimabant, *& reliqua exercitus parte ipsi Canisiam peterent, atque propugnaculum ab Serino institutum per vim caperent. Hac re & Mehemetis Regis gratiam redimi, & aditum in Stiriam parari*. At alii *nulla ratione rem magnæ contentionis suscipi* dicebant, *ut, sire infecta discederent, partum Neoselii expugnatione decus amitterent. Optimum esse, in tanta animorum fluctuatione, priusquam munitiones perficiantur, Posonium oppugnare instituere*. At Acmetes horum improbat consilium, quod magni discriminis res esset illud adoriri oppidum, quo validissimum præsidium intromissum sciebant. Alias non accipit sententias, quod, quum rei prospere, aut secus gestæ gloriam, vel ignominiam ad se delegatam esse non ignoraret, oppida post se relinquere, & inita prope hyeme tam asperam aggredi rem nolebat. His dictis, concilium dimittit. Paucis post diebus Ismael frater ab Rege redit; qui dona etiam ab eo missa tulit. Per hunc ejus voluntatem cognoscens Acmetes, Nitriam Cusseinem Budæ Præfectum cum decem hominum millibus, & Caplanum Silistriæ Præfectum cum Turcarum millibus octonis Novigradum contendere jubet. Sperabat, eos subito negotium confecturos, quod parum munita oppida tentarent. Et opinio eum falsum non habuit; quoniam Cussein, missis in oppidum legatis, qui per colloquia Præfecti, oppidanorumque tentarent animos, oppido recipitur. Joannes Feresius oppidi Præfectus in arcem se recipit. Sed postridie de deditione legatos mittit, etsi naturæ loci confidere poterat, & Schedinavius, quem Retano opem tulisse demonstravimus, ad eum scripserat, *se confestim auxilio esse venturum*. At ubi Feresius cum militibus Comaram se contulit, capite ignaviæ, seu verius perfidiæ pœnas tulit. Caplanus vero quum frustra præmia ostentavisset, vim tentare statuit. At Lodanus oppidi Præfectus, & milites, qui septingenti numero erant, fortiter se gesserunt, quoad Acmetes, Leventio sine contentione recepto, eo exercitum duxit. Nam tum Lodanus, incertum metu permotus, an pecunia corruptus, portas Acmeti aperit, atque in Transylvaniam ad Abbaffum, cruciatus Germanorum, ut coniicio, veritus, se confert. Quibus rebus lætus Acmetes, Schintam petit. Eo primo Mustafum cum mediocribus copiis miserat; qui quum neque pollicitationibus, neque denunciatione periculi permoveri præsidium cognovisset, ab artibus ad vim versus, tormenta in muro-

rum

rum perniciem disponit. At Nicolaus Bavarosius, qui oppido præerat, potius ultimum pati supplicium, quam ignominiæ notam incurrere paratus, munitiones excitare, milites ad laborem, ad virtutem, ad constantiam hortari, omnibus occurrere. Et ne tum quidem animo permovetur, ubi ingentem exercitum ad circumsedendum oppidum Acmetem duxisse cognovit: nam documentum Turcis, Christianisque juxta dare exoptans, majus præsidium in animi fortitudine, quam in munitionibus esse, & virtute munimenta, non munimentis virtutem defendi, omni contentione utitur. Quod ut cognovit Acmetes, adoriri muros constituit. Quumque id non processisse animadvertisset, frustra iterum Nicolai animo tentato, vano incepto Constantinopolim discessit. Multi mirati fuere, Acmetem tantum mœstitiæ, ac pudoris tenere, ut victus, non victor, esse videretur. At mihi jure eum doluisse constat, quum quod Neoselio recepto majora perficere potuisset, modo ea suscepisset, tum quia, quum nihil sibi infectum crederet, irrito incepto Schinta discedere coactum esse, & pluribus præliis suas manus fusas esse non ignorabat. Nam Buseinus Comaræ Præfectus quum pabulatum equites octingentos misisset, hi in mille Turcas ad Vaghum flumen incidentes, opportunitate uti ad eos circumveniendos constituunt. Turcæ tamen paululum restiterunt; ad extremum tantum impetum sustinere non valentes, sese fugæ mandant. Hos incautius sequuntur Germani, adeo ut duo millia Turcarum equitum, quæ casu eo venerant, cognita suorum fuga sarcire detrimentum cupientia magno animo prælium redintegrare valuissent. Germani etsi itineris, atque pugnæ labore confecti, & pares numero Turcis non erant, tamen animo se non dimittunt, sed paulatim pedes referentes, impetum sustinent, donec oppido appropinquavisse cognoscentes, collectis viribus tanto animo sese in Turcas eiiciunt, ut ex eis resistendi causa consisteret nemo. Sic satis habuerunt Germani magna gloria, prædaque, ad quingentis interfectis, Comaram reverti posse. Eandem fortunam tria Scytharum, ac Turcarum millia tulerunt; quoniam ubi se neque viribus, neque virtute Germanorum, ac Pannoniorum millibus quaternis, quibus præerat Comes Buduanus, se paria esse senserunt, in fuga subsidium omne ponunt. Fugientia consectatus Buduanus, alios capit, nonnullosque interficit. Hæc etsi pleniora ab suis inimicis commemorari Acmetes sciebat, qui suam minuere gloriam cupiebant, tamen non tanta lætitia rebus præclare gestis afficiebatur, quantum doloris ex eo eventu cœpit, quem Ismael Bossenæ Præfectus recepit, quum quod ab paucis plura Turcarum millia fusa, fuga- An. 1663

Aa 2 ga-

An.1663 gataque intelligebat, tum quia rem occultari non posse cognoscebat, quod de Mehemetis consilio censuisset, ut Ismael cum decem Turcarum millibus ad recipiendas ulteriores civitates, quæ ad Adriaticum mare pertinent, contenderet. Sic Germanis, quod Croatiam, Venetis, quod Forum Julii ferro, & igne vastarent, non minorem terrorem, quam detrimentum illaturum sperabat. Consilium certe processisset, nisi ab Joanne Gregorio Giga Valachiæ Principe enunciatum Nicolao Serino fuisset. Qui quum majoribus rebus astrictus esset, Petro fratri rem aperit, ut tantæ rei occurreret. Hujus rei eventus certe docuit, in bello arcana cum pluribus communicare periculosissimum esse, quod quo certius res prospere cedit, ubi inopinatum hostibus existit, quidquid susceptum est, eo periculosius, patefactis consiliis, res aggreditur. Petrus ergo Serinus simul primum de Ismaelis consilio accepit, Comitem Avesperghium Carolostadii Præfectum orat, *ut rem suscipiat. Nisi prius eis occurrerent, quam agmen per angustias traductum sit, remedium tanto malo non fore.* Hæc ubi dixit, brevis, ut debuit, consultatio fuit. Nam Avesperghius mille, & quingentos Germanos, quorum maxima pars Carolostadii præsidii causa erat, Serino attribuit. Qui ut amplius tria hominum millia coegerat, certissima spe profectus est. In itinere vero inter Præfectos dissensio extitit, quoniam nonnulli *bipartito in hostes impetum faciendum* censebant. *Magnam enim difficultatem ad consilium capiendum inopinantibus allaturos esse, si mille locis superioribus, qui ad montes Jurevesteinenses pertinent, consistere juberent, quatuorque millia aliis locis eo consilio disponerent, ut, quum Turcas se in angustias insinuasse conspexissent, illi ab tergo, hi a fronte in eos se eiicerent.* At hæc sententia accepta non est, quoniam, ut Serinus locorum peritus erat, *proclive Turcis esse* demonstravit, *per exploratores de insidiis cognoscere, si quatuor millia locis sylvestribus se non tenerent. Melius esse, omnes copias montium angustiis, ac sylvis continere, ut de improviso ex omnibus locis in Turcas provolarent, ubi in vallem, qua necessario ipsis transeundum esse constaret, se demisissent. Hac ratione incruento exercitu victoriam esse adepturos.* Hæc ubi obtinuit sententia, locum insidiis antecapere maturant, præcipue quum per exploratores quina passuum millia Turcas ab angustiis abesse cognovissent. Postridie adventante luce, Amurates Ismaelis frater cum primo agmine in cavam vallem temere se demittit. Qui quum paulo processisset, Germani, signo dato, in eum se eiiciunt. Jam inopinata re perculsis Turcis consilium, jam virtus, jam animus deficit, adeout vix duobus casus nunciis relictis, quos

quos pedum velocitas tutatur, reliqui vel conciderent, vel caperentur; in his Amurates, qui armis abjectis salutem ab Serino precatus est. Ismael ut angustias non intraverat, ex periculo se eripere haud difficile poterat, si itinere converso domum se recepisset. At quum ab eis, qui profugerant, doctus esset, *Amuratem fratrem fortiter impetum sustinere, neque multum abesse, si ei auxilio sit, quin agrestes alacriter pugnantes, quod opportunitate loci confidant, ad internecionem redigat*, in insidias se præcipitat. Igitur suos cohortatus, ne periculum pro commilitonibus suscipere recusarent, in locum, ubi insidiæ positæ erant, pervenit. Tum Serinus cum suis in eum advolat. Ismael quum ex suorum cadaveribus, ab eis, qui profugerant, se deceptum cognovisset, tamen non se deserit, ut fit, sed fratrem, quem occisum arbitrabatur, ulcisci exoptans, suos hortatur, *ut fortiter pro sua salute, atque gloria belli se gererent. In ipsorum virtute, ignominiam delere, positum esse. Magnam laudem ad ipsos esse perventuram, si prope exploratam hostibus victoriam virtute interpellarent*. Pugnatur ab Turcis, ut ab viris fortibus in desperatione omnium rerum pugnari debuit. Tamen ubi hostium numerum semper augeri, & occasionis, non prælii rem esse viderunt, quia locum virtuti contra eos, qui ex locis superioribus pugnabant, non esse cognoscebant, paulatim sine ullius imperio pugnando pedes referunt. Hæc fuit ratio ne Ismaeli quidem ingrata; quoniam militaris consensus & ipsi, & aliis salutem attulit, quum Serinus incepto occurrisse satis habens, eos consectatus non est, ne æquo loco prælio dimicans rem in dubium devocaret. Ex Turcis eo die ad duo milla desiderata; octingentique capti. Victoria lætantur Avesperghius, Serinusque, quod ipsorum opera metu liberati Germani essent; lætantur milites, quod ex direptione impedimentorum mediocri præda potiti sunt; lætantur Germani, Italique, quod ex periculo se ereptos videbant. Eo loco discedere illico, consilium non esse Serino visum est, quod summa cum ignominia futurum non ignorabat, si bene partam victoriam male perderet, quum Ismael certior de discessu factus, reverteretur. Tertio die quum per exploratores cognovisset, Ismaelem noctem diei conjunxisse, ut subito domum perveniret, paucis ibi præsidii causa relictis, Carolostadium se recipit. Quo ubi perventum est, Amurates triginta nummorum aureorum millia dare pollicitus est, si sibi libertas concederetur. Non spernenda pecuniæ summa Serino visa est; proinde, ubi per Cæsarem licuisset, eum dimittere non dubitabat. Quod ut intellexit Avesperghius, suam prædicans prædam, captivum sibi tradi jubet. Negat Serinus An. 1663

An. 1663 nus ad ipsum pertinere prædam. Sic pecuniæ cupido discordes res inter hos ita fecit, ut si prius tanta discordia eos tenuisset, hæc dissensionis causa orta non fuisset, quod neque victoriam adepti essent, neque Amuratem cœpissent. Controversia utriusque consensu ad Cæsarem introducta est. Cæsar rem ad concilium defert. Duo summi viri, & Cæsari accepti, magis privata gratia, quam jure, ut coniicio, in concilio certant. Princeps Avesperghius ad fratrem pertinere prædam dicere. Portia sive in Serinum amore, sive in Avesperghium odio Serino captivum adjudicandum censere. Hæ duæ factiones diu distinuere concilium, quoad Serinus signa militaria capta ad Cæsarem referendi specie Viennam veniens, Cæsarem in hunc modum allocutus fuit. *Tibi, Cæsar, quia omnia debeo, omnia gratificer, oportet. Nunquam in tua authoritate me futurum negavi, immo, quia summæ gloriæ, decorique mihi esse existimo, ad nutum, & ad tuam voluntatem omnia facere, rem ad te deferendi author fui. Tuum est arbitrium. Decerne, quod libet. Adjudica Avespergbio prædam, si tibi expedire videatur. Mihi satis erit, si me tuam gloriam ita primam habere apparuerit, ut pro ea meam salutem in dubio esse non recusaverim. Non parum habebo, si me tibi utilem præstitisse operam demonstrabis. Hoc unum præmium pro tuo decore periculi suscepti deposco, maxime si hęc res occasionem alia pro te audendi aperiat. Gloriam belli, ac Germaniæ securitatem fructum victoriæ fuisse lætabor, non prædam. Sit penes illos præda, apud quos plus illius cupiditas, quam in te studium valet; gloria vero penes eos remaneat; quos ejus cupiditas ad virtutem excitat. Hæc signa meæ gloriæ, simul egregiæ in te voluntatis testes sunt. Captivi, prædaque indicio sunt periculi. Illa ad te retuli, ut decus tuum sit. Hæc cui jusseris tradere non recusabo. Satis mihi erit, si innotescat, alium ex ea arbore poma legere, quam ego servi. Sufficit metu Germaniam, Italiamque liberavisse. Sufficit & Christianorum securitati me prospexisse, & Turcis obviam ivisse. Utinam & alii, ut soli prædam domum avertere cupiunt, ita periculi socii velint esse. Unum ab Deo precor, ut hæc præda illis ad fortiter omnia audenda sit incitamento.* His verbis permotus Cæsar, prædam Serini esse decernit. Hortatur tamen eum, ut milites, qui Carolostadii præsidii erant, ab Avesperghio missos aliqua parte donet. Hæc dum aguntur, Goesius Viennam pervenit, qui ægerrime sibi discedendi facultatem ab Acmete fuisse permissam, Reningherium vero retentum esse docet. Ex hoc Cæsar magna contentione omnia ad bellum necessaria ab Acmete comparari cognoscens, suorum consilium habet.

Quum

Quum omnibus certissimum exitium imminere visum esset, nisi validus cogeretur exercitus, legatos ad Reges rogatum auxilium mittere decernunt. Itaque Comite Petro Strotio ad Ludovicum Galliæ Regem, ad Fridericum Danorum Regem, & ad Batavos Comite Rodulpho Sisendorfio, Comite Conigseghio ad Sveciæ Regem, Comite Testa Piccolomineo ad Alexandrum Pontificem Maximum contendere jussis, Cæsar Ratisbonam contendere constituit. Per Legatos item hortatur Germaniæ Regulos, *Ratisbonam veniant. Quum hostes in faucibus urgeant, non esse tempus rem diutius ducendi. Si eo venirent, fore ut coram paucorum dierum spatio de communi salute ea ineantur consilia, quæ vix anno ab legatis inirentur. Optimum esse, si pro viribus tanto hosti obsistere conarentur: nam humanos se præberent, si Cæsarem beneficio obstringerent, & prudentes, si Pannoniorum calamitatem ab Germania sejunctam non esse intellexerint*. His rebus expeditis, Montecucculum milites in hybernis collocare jubet, ubi Acmetem Constantinopolim petere cognovisset. Idem ut faceret Nicolaus Serinus, mandat, qui Pannoniorum, ac Croatorum millia decem castris non longe ab Arrabone flumine continebat. Montecucculus Posonio discedendo jussa efficit; Serinus, dimissis Pannoniis, cum Croatis se domum recipit. Montecucculus tamen Cæsari scribit, *Acmetem cum majore exercitus parte discessisse, cæterum Halio quindecim hominum millia tradidisse, ut fines tegeret, & data opportunitate vel ad occupandas urbes, quæ prope Nitriam ad montes pertinent, ubi auri, argentique fodinæ sunt, vel in Moraviam contenderet*. His rebus Cæsar occurrere cupiens, Suchio imperat, ut quina hominum millia ad tegendas auri fodinas ducat. Suchius ubi eo pervenit, communicatis cum Veselino consiliis, tria millia peditum ad urbes defendendas sufficere ratus, cum equitum millibus binis in Moraviam venit. Eodem Cæsaris jussu venit Comes Olachius, qui copiis, quas subsidio Cæsari miserant fœderati, præerat. Magni enim interesse existimabatur, iis prospicere locis, in quæ iram hostes evomere velle constabat. Ejus rei causa Montecucculus in Cituorum Insulam mille, & quingentos ex suis mittit, qui tam opportunum locum præsidio obtineant. Halius simul Cituorum Insulæ, auri, argentique fodinis prospectum vidit, decem hominum millia magnis itineribus Canisiam contendere jubet, quæ noctu Muram transirent, ac, propugnaculo sive consilio, sive per vim expugnato, populatum ulteriores regiones peterent. At quia Nicolaus Serinus equites, qui late explorarent, circummittebat, Turcas Muræ appropinquare cognoscit. Itaque fluminis ripas pedi- An. 1663

tatum

An.1663 tatum cuſtodire, equites vero, quos Suchius, & Olachius duxerant, nocte etiam ſtratos, frenatoſque habere equos jubens, effecit, ut Turcas flumen tranſire conantes pedites funderent, fuſoſque equites perſequerentur. Sic ad duo Turcarum millia in flumine, & in fuga concidiſſe dicuntur. Hoc quantum Halio diſplicuiſſet, explicatu difficillimum eſt; ſolum conjectari libet, maximo dolore affectum eſſe eum, qui, quum ſuam authoritatem rebus geſtis creſcere optaret, nihil earum rerum ſucceſſiſſe vidit, quas in ſuam curam delegaverat Acmetes. Fortunam querenti occaſio rei bene gerendæ accidere viſa eſt; quoniam quum bellica tormenta Schinta Poſonium duci cognoviſſet, id fore ſuſpicatus, quod non ſatis oppidum defendere ſperarent Germani, eo tria equitum millia mittit. Maximam laudem ad ſe perventuram judicabat, quum oppido, quod ingenti exercitu expugnare non valuiſſet Acmetes, ipſe potitus eſſet. Sed eum opinio fefellit; quoniam Nicolaus Bavaroſius oppidi Præfectus vir non minori virtute, quam in Cæſarem fide, eruptione facta, eos ita perterruit, qui contra ſpem tantam alacritatem præſidio innatam eſſe viderunt, ut amplius ducentis amiſſis fugæ ſe mandarent. Halius mœroris, ac iræ plenus ubi tam turpiter equites perfugiſſe cognovit, nonnullos, qui omnium conſenſu conſilii fugæ principes deſtinabantur, magnis cruciatibus interficit. Dolorem auget nuncius de Nitriæ jactura, adeo ut, ſi paulo poſt certior factus non eſſet, Pannonios, qui Turcarum veſtes induti in oppidum ingreſſi erant, fugere coactos eſſe, mors haud dubie eum ignominiæ ſubtraxiſſet. Cæſar, etſi res hæ ſucceſſerant, tamen ut ejus mens in nullam aliam trahebatur partem, quam in providendum, quem eventum res inſequente anno reciperet, magna ſollicitudine afficiebatur. Idcirco antequam dies inſtaret, quo Ratisbonam peteret, rationem quæri jubet, quemadmodum Turcis impedimento eſſet, quominus Viennam venirent, etiamſi ſatis validus exercitus eorum non moraretur iter. Conſiliarii omnes *nullam aliam iniri rationem poſſe* demonſtrant, *quam Pannoniæ munire oppida, qua neceſſario Turcis tranſeundum eſſe ſcirent*. Diſſenſio modo extitit, quod alii aliud oppidum muniendum cenſebant. Tandem pluribus diebus diſputando conſumptis, Montecucculus, quem in conſilium Cæſar acciverat, *duo eſſe itinera, quibus itineribus Turcæ Viennam pervenire poſſent*, docet. *Alterum per citeriorem Pannoniam facile, quod non montes, non ſylvæ, non munita oppida intercedant, ſi unum excipias Jaurinum, quodque expeditiore re frumentaria Danubio flumine avecta uti poſſent. Alterum per Pannoniam ulteriorem multo difficillimum, quod loca*

ſyl-

sylvestria, ac montosa excipiant, quod Posonium, Tirnavia, Comara, Insula Schinta post terga magno cum rei frumentariæ periculo relinquenda ipsis esset, quod plurimum ab Agria abessent, ubi horrea necessario constituere necesse haberent. Hæc quum ita essent, si Viennam oppugnandi consilium cœperint, faciliore itinere esse venturos se suspicari. Ob eam causam munitionibus Jaurinum firmandum esse: &, quam firmissimum possent, præsidium ibi collocandum, ut, si oppidum post se reliquerint, in angustias rei frumentariæ incidant, si Jaurinum oppugnare instituerint, plurimum insudare laboris necesse habeant, priusquam urbis potiti ultra contendere possint. Sententiam etsi quam paucissimis Montecucculus peregit, tamen omnem expellere dubitationem valuit, quum quod magna erat ejus virtutis, ac consilii apud omnes opinio, tum quod neminem melius, ac tutius pro re, & tempore consilium dare posse apparuit. Igitur postquam Cæsar laudibus Montecucculum celebravit, mandat, ut ipsi curæ sit, Jaurinum maximum Germaniæ momentum, quibus rebus posset, tutum reddere. Quod subito in se recipiens Montecucculus, Francisco Vimesio cohortis Præfecto, quod harum rerum haud ignarum esse sciebat, negotium dat, ut, quæ a peritioribus desiderari videantur, ea addat opera. Hic rem suscipiens, paucis mensibus exteriores institutas munitiones perficit. Quam rem quum Montecucculus maxime probavisset, ut Papam oppidum non procul ab Jaurino positum muniret, imperat. Quod opus ante exactam hyemem diligentissime quoque absolvit. Cæsar ut novis munitionibus non perpetuo, sed aliquo temporis spatio ab Germania Turcas arceri posse videbat, maxime exercitum numero hominum non spernendum cogere exoptans, quod illum unum Regni ornamentum, & præsidium esse cognoscebat, Ratisbonam fiducia plenus petit; quoniam commune periculum Germanos nõ neglecturos confidebat. Aliquam tamen difficultatem ipsi ea res afferebat, quod Alexander Pontifex Maximus a belli timore vacuus non esset: nam licet Ludovico vere belli suscipiendi mens non esse diceretur, tamen nunc in certiorem pacis spem veniebat, nunc de ea decidebat: quoniam, quum pax pro firmata haberetur, Avenionenses, quæ Galliæ urbs sub Romani Pontificis ditione est, sub eorum Imperio esse, a quibus lingua, moribus, legibusque differunt, ægreferentes, urbis Præfectos, militesque circumsistunt, ac oppido, finibusque excedere cogunt. Rebellione facta, legatos ad Ludovicum mittunt, qui eum hortarentur, ut ea utatur opportunitate, qua Italis omni Gallia interdicere possit. His Ludovicus liberaliter respondens, ut in An. 1663

An. 1663 eadem ſententia permanerent, hortatur, ac domum remittit. Ob hanc cauſam Aquæ Sextiæ Senatui mandat, ut eos in fidem recipiat. Ne vero injuſtam cauſam ingreſſus videretur, libros edi jubet, quibus juſtiſſimum Regis Galliæ in ea Civitate imperium eſſe demonſtraretur, quum Joanna Neapolis Regina vi, metuque urbem Clementi ejus nominis ſexto Pontifici Maximo ſe tradidiſſe conqueſta eſſet. Ejuſque rei teſtimonia Lugduni adhuc extare addebant. Hoc ubi primum Romam nunciatum eſt, puncto temporis, quæ de conciliata pace perferebantur, evanuiſſe conſpiciens Alexander, rem ſibi cogitandam ſtatuit, propterea legatos quoquo verſus mittit, de iis queſtum, quæ accidiſſent. Univerſos cohortatur Catholicos Reges, *ut ea res ipſis curæ ſit, atque in belli ſocietatem veniant. Plurimi intereſse, ejus infringere audaciam, ut omnes in reliquum tempus ab injuſto ſuſcipiendo bello deterreant*. Hæc uno, eodemque tempore mandata ad Philippum, Leopoldum, Venetoſque referuntur. At Philippo ea mens erat, ut ne militibus quidem, quos Alexander in Helvetiis conſcribendos curaverat, iter per Inſubriam dare vellet, adeo ut nonnulli mirati eſſent, eum id Alexandro deprecanti denegare, quod ultro Ludovico concederet, præſertim quum ei non conduceret Gallos finitimos habere, qui locis in Italia occupatis contra ipſum uterentur, quum bellum incideret. Sed Philippum ad hoc conſilium cum aliis cauſis hæc potiſſimum ratio impulit, quod, ſi ipſe Alexandri animum incenderet, eum omnia Ludovico denegaturum ſuſpicabatur, quum, ſi opes ad ei obſiſtendum ſibi deeſſe intelligeret, æquis conditionibus Regi ſatisfacturum eſſe confideret. Leopoldus vero, *neminem magis ex belli cauſa cœpiſse dolorem*, reſpondet, *quam ſe, quum ob ſingularem omnium temporum tam ſuam, quam ſuorum majorum in Romanum Pontificem obſervantiam, tum ob Chriſtianæ Reipublicæ periculum, quæ nunc ejus egeret opibus. Se tamen, quam poſse, eam voluntatem tribuere, ac delectum Germania habendi poteſtatem ipſi facere*. Veneti tamen Alexandrum hortabantur, *ut diſsenſionum hoc tempore obliviſceretur, quo Chriſtiani nominis hoſtes in faucibus urgeant. Præſtare, ut pacem filius habeat, patrem quacumque conditione uti, quam ab Turcis oppida expugnari*. Hæc eadem cum Ludovico per legatos agebant. *Qui ſe paratiſſimum fuiſse* demonſtrat, *omnia Pontificis Maximi dignitati dimittere, ſed æquum non eſse, ab eo, cujus ſemper ſibi prima fuiſset dignitas, pro beneficiis injuriam extorqueri*. Grimanus quum Ludovicum a pace non abhorrere vidiſſet, ac ſolum eas non poſſe convenire conditiones non ignoraret, quod Alexander Eſtenſibus, Farneſiiſque id tantum

tum dare cupiebat, quod ęquum, justumque postea judicibus visum fuerit, (quod Ludovico non placebat) in pręsentia illis Alexandrum satisfacturum pollicetur, etsi hoc in mandatis non habebat. Magni enim interesse arbitrabatur, ne res vere ad arma deduceretur, illud promittendo rem diutius ducere, quum tempore intermisso componi rem posse speraret. Hæc ubi Alexander rescivit, etsi Grimanum mandati fines excessisse vidit, tamen eadem spectans, consilium probat. Magno vero dolore afficiebatur, quod de injuria, quam sibi illatam credebat, sibi, aliisque juxta ita satisfieri vellet, ut omnia perturbari malle videretur, quam eis, quorum patrocinium susceperat, deesse. Quarum rerum causa ita negotium effectum Farnesio videbatur, ut, quod fama exierat, se separatim ab Ludovico sibi consilium capere, ad complures litteras mitteret, præcipue ad Principem Pamphilium suum necessarium, quibus se omnino in Ludovici authoritate esse, & in eo uno spem habere professus est. At Farnesium opinio fefellit, quum ad extremum Ludovicus pluribus de causis bello Pontificem Maximum persequendum non existimaverit, ut alienas ulcisceretur injurias: nam non alio consilio, ut nonnulli dicebant, Victorii Siri Farnesii legati hortatu rem susceperat, quam ut, illarum rerum opinione majorem Alexandro incutiendo terrorem, certiorem impetrandi ex conditionibus spem haberet, quod nunquam antea impetrare potuerat. Hæc quum ita essent, ubi ea quæ petiit se adeptum esse Ludovicus vidit, sua magni referre arbitratus, pacem cum Alexandro facere, & speciosis conditionibus Farnesiis, Estensibusque consulere, colloquia de pace haberi contentum esse confirmat. Hoc statim per Venetos Alexandro enunciatur. Qui, ne opportunitas corrumperetur, Cæsarem Rasponum summi consilii, ac dexteritatis maximæ virum in Galliam mittit, qui certis conditionibus ad otium rem deduceret. Rasponus ubi Lugdunum pervenit, itinere desistit: eo enim Ludovici legatos conventuros esse Grimanus demonstraverat. Dum horum adventus expectatur, Ludovici mandata ad urbis Præfectum perferuntur, ut Alexandri legatum Gallia excedere cogeret. Novitatem rei miratur Rasponus, miratur Grimanus, quod, qua de causa promissis non stetisset Ludovicus, nescientes, exiguam pacis conciliandæ spem habebant. Sed ubi postridie nuncius cum Ludovici litteris ad Grimanum venit, *posse Rasponum in Allobrogum fines se conferre, eo Crecbium cum pacis mandatis esse venturum*, animus eis amplior est. Est flumen, quod Galliam ab Allobrogibus dividit. In eo flumine pons est, Bellovicinus appellatur, qui oppidum conjungit. An. 1663

An. 1663 Pars trans flumen posita sub Regis Galliæ Imperio, pars vero citra flumen sub Allobrogum Ducis ditione est. In hanc oppidi partem Rasponus se recipit: in illam Grimanus, Turieta Philippi legati a Secretis, & Crechius se conferunt. Colloquiis habitis, statim conditiones illæ convenere, quibus Ludovico satisfieret, solum dissensio extitit, quod, quum Alexander aliorum Summorum Pontificum decreta nunquam perfringere statuisset, Castrum Farnesio reddere nolebat, nisi ubi temporis spatio clara justitiæ causa apparuisset. In hoc eo magis perseverabat, quia rumor exierat, Farnesium Ludovico Castrum esse permissurum. Hoc ut summo cum Italię periculo futurum simul Veneti, simul Hispani intelligebāt, Alexandrum hortabantur, ne iniquissimam acciperet conditionem. Quorum voluntate confirmatus Alexander, Raspono scribit, *ut palam profiteatur, se nulla ratione conditionis iniquitatem probare posse*. Quæ fuit causa, quare colloquia sublata essent. Petierunt ab Crechio Veneti, Hispanique, *ut vel Madritum, vel Venetias veniret, posse ibi conciliari pacem*. Sed ut Crechius ad arma rem deduci studebat, eis morem geri posse negavit. Pace infecta ubi legati rediere domum, maximus belli timor omnes invasit, sed quum postea Ludovicus lenius ageret, & se neque pecuniam Farnesio daturum, neque Castrum obtinere velle profiteretur, pacis studium ei innatum esse argumenti loco sumunt. Quibus rebus permotus Flavius Chisius Cardinalis, simul alienum suis rationibus existimans inimicitias cum tanto Rege exercere, Alexandrum patruum, *ut dissensionum oblivisceretur*, hortatur. *Semper maxima mala ex bello orta esse, at nunc majora oriri posse, quum Turcæ supra caput sint. Præterea nullo consilio pro incerta spe certa pericula ipsum subiturum esse. Jam constare, dubium belli eventum esse, dubiam fortunam, quæ magnos afferre soleat casus.* His atque aliis eum impulit, ut Cardinalium suffragiis rem permitteret. Quorum maxima pars, sive Flavii precibus fatigata, sive quod eo rerum statu non æquam etiam pacem, quia necessariam, bello præferendam existimabat, non esse cunctandum censet, quin pax firmaretur, etiamsi contra, atque ab aliis Pontificibus decretum esset, Castrum reddere Farnesiis polliceretur. At alii *turpe esse metus præbere opinionem* dicunt, *adeo ut ad alterius præscriptum Christianam rem administrare cogeretur. In Dei ope spem ponendam* demonstrant. *Aliorum Pontificum constantiam*, *atque Leonis exemplum, qui non armis, non exercitibus, non munitis oppidis, sed constantia, animi magnitudine, ac divini auxilii spe Attilam arrogantissimum juxta, ac potentissimum Regem ab incepto* de-

deterruit, ante oculos ponunt. Dimisso concilio, vagus, incertusque agitatur Alexander: nam Turcarum potentiæ timor, opem Cæsari ferendi studium, otii cupiditas, dubius belli eventus pro pace; gloriæ vero cupido, iniquitas conditionum, turpitudo alteri parendi contra eandem suadebant. In tanta agitatione Flavius multa exponens, effecit, ut Ferdinando Magno Etruriæ Duci suam pollicenti operam negotium daret, ut ad otium rem deduceret. Ferdinandus affirmabat, Ludovicum saltem speciosis conditionibus iis consulere exoptare, quorum patrocinium susceperat, ne tantum admitteret dedecus, ut suum inceptum frustra fuisse videretur. Ferdinandi, ac totius Medicei generis prudentiam, ac summum consilium quum Chisii, tum omnes probabant: quoniam, quum eis datum videretur, ut ob bonas artes Regibus cari essent, ejus affirmatione in pacis spem veniebant. Nec opinio eos falsos habuit: nam Ferdinandi legato Ludovicus se paratissimum esse pacem firmare respondit. Hoc statim Alexandro Ferdinandus enunciandum curat. Qui, etsi res summopere optata afferebatur, & magni Ferdinandi authoritatem faciebat, tamen prope inverisimile ipsi videbatur, puncto temporis tantam voluntatis commutationem factam esse, ut colloquia, quæ interrumpi jussisset, haberi nunc exoptaret. Ob hanc rem quum esset inter spem,& metum, res accidit, quæ dubitationem expulit omnem. Erant familiari amicitia conjuncti Bichius Prior ordinis D. Joannis Hierosolimitani Alexandri ex sorore nepos, ac Sureus ejusdem ordinis Commendator Gallus. Hic in pacis sermonem ingressus, omnia Bichio enunciat, quæ per Ferdinandi legatum ad Alexandrum allata erant. Miratus Bichius, ex eo quærit, qua ratione ea comperisset, quorum pauci participes essent. At ille ad interrogata non respondens, *si sibi ab Alexandro potestas fiat, in se recepturum* confirmat, *rem ad otium deducere*. Sureus ob singularem prudentiam, ac fidem Ludovico acceptus erat, atque ejusdem consilii particeps: quæ ad id tempus tum Chisii, tum reliqui ignorabant. Ubi vero hæc comperta sunt, simulque, quod pollicitus erat, per Bichium ad Alexandrum perlatum est, facultas, quam petierat, ei data est. Factum est ergo hujus opera, atque Ferdinandi authoritate, ut Ludovicus pacis colloquia Pisis haberi, & potestatem pacem firmandi Ludovico Burlemontio Gallo Romanæ Rotæ Auditori permittere non abnueret, ne itineris mora, ac Crechii audacia rerum accideret commutatio. Alexander Cæsarem Rasponum Pisas illico mittit. Qui ubi pervenit, & reliqui convenere, nulla coorta fuit mora, quin his conditionibus armorum causa tolleretur. Flavius Chisius Cardinalis in Galliam pro- An.1663

An.1664 proficifceretur, cui difcedenti Alexander Legati a latere poteftatem permitteret. Marius Chifius Roma excederet, neque redeundi facultas effet, nifi prius in Regis confpectum Flavius filius veniffet, & eo infciente omnia accidiffe profeffus effet. Laurentius Imperialis fui purgandi caufa itidem Regem conveniret. Auguftinus Chifius Narniam obviam Crechio Romam redeunti procederet. Idem Alexandri fratria faceret, & Crechii uxori omnes ex eo doluiffe renunciaret, quod Roma exceffiffent. Cyrneis nunquam in reliquum tempus militiæ munus Romæ fuftinendi facultas fieret. Ad fempiternam pofteritatis memoriam litteris gefta in marmore traderentur. Satellitum Præfectus in exilium mitteretur. Pontificis legatus Avenionem reciperet. Omnibus, qui Ludovici fidem imploraffent, ignofceretur, ac bona reftituerentur. Eftenfes Pompofæ Abbatiæ Jufpatronatus obtinerent. Eifdem ab Alexandro Romæ daretur domus. Eorum creditoribus trecenta nummorum aureorum millia, ac ufurę folverentur. Farnefiis Caftrum obtinendi facultas fieret, ubi annorum octo fpatio ad fexcenta viginti novem millia fupra decies centena nummorum aureorum millia folveret. Si medietatem pecuniæ daret, medietatem agri, ac oppidorum partem obtineret. Data, & accepta fide, omnia ad diem facta funt. Uni Farnefii, quia pecuniæ fummam non dederunt, rem confecuti non funt. Flavius magno Nobilium, Præfulumque comitatu iter Galliam verfus habere cœpit. Idemque magnificentiffimo cultu Laurentius Imperialis fecit. Qui ubi pervenere, libentiffimis animis ab omnibus accipiuntur. Maximique honores eis ab Rege habentur. Et licet inter Galliæ Antiftites, & Chifium Cardinalem a latere Legatum diffenfionis caufa orta effet, tamen eorum fententia obtinuit, quorum clarius in Pontificem Maximum ftudium erat. Flavius fubito Romam redire decreverat; idemque difcedenti Alexander verbis mandaverat, tamen quod initio invitus fecerat, poftea, quia liberaliter a Rege habebatur, voluntate manebat. Hunc tantis officiis fibi devinxit Ludovicus, ut, ubi Romam rediit, maxima ope ad Alexandro perfuadendum anniteretur, ne earum rerum Ludovicus repulfam ferret, quę ab ipfo fe deprecatore peteret. Alexander primo omnia ei dare poffe negavit; deinde cum animo reputans, maximi quum fua, tum Chriftianæ Reipublicæ referre, eum beneficiis obftringere, ut compofita amicitia magis, magifque firmaretur, omnia conceffit. Et hic fuit belli exitus, quod occupatione temporum, & Turcarum exercituum timore follicitam Chriftianam Rempublicam habuit.

Finis Libri Primi.

DE

DE BELLO PANNONICO

Liber Secundus..

ACE inter Alexandrum Pontificem Maximum, & Ludovicum Galliæ Regem conciliata, animus Germanis amplior eſt, quia Alexandrum ab timore vacuum non modo operam daturum confidebant, ut Chriſtianis Regibus innatum perſequendi hoſtem conſenſio eſſet, ſed rebus omnibus Cæſarem juvaturum pro certo habebant. Jam exercitum eo conſilio is non dimiſiſſe nunciabatur. Jam ab Petro Strotio, quem ad Ludovicum ab Cæſare legatum miſſum demonſtravimus, nuncii venerant, *Ludovicum magna Cæſari mittere auxilia velle*. Jam de Philippo Hiſpaniæ Rege non dubitandum exiſtimabant, quin pro viribus Cæſari opem ferat. Igitur alius animus, alia omnium ſpes videbatur, quum his rebus, tum maxime quod Cæſari nihil Regulos, ac Civitatum legatos coram eſſe negaturos judicabant. Hæc ſpes Cæſarem ad Ratiſbonam petendum impulerat. Et quia multis de cauſis utile etiam, non commodum ſolum videbatur, cum ipſis Regulis agere, litteras ad omnes miſerat, *rem, ut Ratiſbonam contenderet, poſtulare: ne gravarentur ipſi id publicæ cauſæ tribuere, ut eodem venirent*. Horum majori parti ſatis viſum eſt polliceri, quum, aliqua illata cauſa, illud non præſtitiſſent. Ex Germanorum Regulis ii, quibus Imperatoris creandi facultas eſt, alios ſecum exæquari turpe ducunt. Ex his quum Maguntinorum, &

Tre-

An.1664 Trevirorum Antiſtites, Bavariæ, atque Saxoniæ Duces Ratisbonam veniſſent, reliquis hæc Cæſari morem non gerendi cauſa fuit. Ei tamen decus quoque gratificari, non fuiſſe negaturos profitentur, ſi commodiſſime per legatos omnia agere non poſſe cognoviſſent. Ex hac re conjecturam nonnulli cœperunt, nondum omnium mentes, a ſuperiore conſilio reſediſſe. Quod quidem brevi cognitum eſt, quum Cæſar, ut ſibi rei pecuniariæ auxilia mitterent, impetrare nequiviſſet. Fruſtra ergo ii, quibus patriæ ſalus privata gratia carior erat, ante omnium oculos ponebant, *non minus Gallum, quam Turcam Germano timere opus eſſe, quum utrique libertatem, & gloriam ſibi eſſent erepturi. Semper Gallos fuiſse imperandi cupidos, at nunc Ludovico Rege rationem negotii perficiendi quærere. In Auſtriaco genere Germaniæ ſpem verti. Si hujus authoritas minuatur, ne ipſi præcipites cadant, timendum eſse. Quid novam tentare fortunam vellent, quum in tam diutino hujus generis imperio nihil ſui deperdiſsent? Debere quemque operam dare, ut ſaltem ejus non minuantur opes, ſi potentia auctius eſse non placeat. Hujus rei perficiendæ rationem iuitam eſſe conſtare, quando uno animo huic bello ſervirent, & ab uno omnia adminiſtrari paterentur. Non ſemel plurium imperium inutile bello fuiſſe experientia compertum eſſe, propterea quod diſcordia inter plures eſſe ſoleat. Unam igitur periculi vitandi rationem eſſe, ſi pecuniam, qua una Cæſar egeat, conferrent.* Alia ab aliis jactata, quæ ut ſuperius recenſui, nunc libenter omitto. Nihil vero horum dicta illos permovent, qui Ferdinandi potentiam animo continebant, quin, ut ſuos exercerent, fœderati quatuordecim, quatuor vero, & viginti armatorum millia reliqui conferre his conditionibus pollicerentur. In dies, quid in caſtris geratur, omnibus enunciaretur. Cuilibet vel peditatus, vel equitatus auxilia mittere liceret. Certior unuſquiſque fieret de numero militum, quem conferre deberet. Præfecti de concilii ſententia conſtituerentur. Reguli, Civitateſque minora bellica tormenta, majora vero Cæſar compararet. Auxiliares cohortes Montecucculi dicto ſolum pugnæ, vel oppugnationis tempore audientes eſse tenerentur. Hæc ubi conſtituta ſunt, nihil reliquum eſse, quam de conſtituendis Præfectis agere, Cæſar ratus, *ut res diutius non ducatur*, petit. Hac enim re expedita, intentiore, quam antea, cura in bellum apparandum incumbere ſe poſse cognoſcebat. Sed quum diſsenſionis cauſa orta eſset, nihil convenit. Omnium enim primum Catholicis, Hæreticiſque erat ad ſummum honorem aliquem ex ſuis evocare: peritus ne armorum uſus, an non, is eſset, curæ neutris erat. Hæretici ergo *Friderico Gulielmo*

Bran-

Brandeburgi Duci belli summam maxima cum authoritate permittendam censere; Catholici vero *Imperatore opus non esse* dicere. *Si Ducem minori cum authoritate exercitui præficerent, præter alia commoda, minus stipendii ei decernere oportere. Pecuniæ parcere difficillimis temporibus optimum esse*. Hæc ostentabatur magis causa, quam vera erat, quum ideo uni viro exercitus summam permittere nollent, quia, si suffragiis res permitteretur, Fridericum Gulielmum rem consecuturum arbitrabantur. Horum consilium ex hæreticis quidam adjuvabat, *tantam potentiam formidolosam Germaniæ toti fore*, dicendo. Quod opportune accidisse Cæsari visum est, quia haud facile tanto viro finem statui posse videbat, quando ei exercitus in manu esset. Quum ergo plurimi sua interesse animadverteret, virum optimum, ac sibi fidum auxiliis præponi, quantum gratia, & authoritate valet, ut Marchionem Leopoldum Badenium copiis omnibus præficerent, enititur. Hunc tum negotio, quod pluribus inveteraverat præliis, tum sibi opportunum fore judicabat, quod militibus, quos circum se custodiæ causa habebat, præesset. Quumque majorem legatorum partem Cæsari satisfacturam esse appareret, hæretici *nulla ratione fieri dicunt, ut homini, qui Cæsaris totus sit, confiderent. Principem Philippum Sulzbachium omnibus opportuniorem esse, & belli usus peritiorem*. Ad hæc etsi alia addiderant, tamen, suffragiis re permissa, Catholicorum sententia obtinuit. Hoc ægre passi quum hæretici, tum fœderati, adeo ut *nunquam Badenium copiis, quas ipsi conferrent, præfuturum* dicerent. Cæsar huic rei occurrere cupiens, Sulzbachium suarum copiarum parti præpositurum pollicetur. Hac ratione Sulzbachii animum sibi conciliare nitebatur, ut potius sibi certa afferenti, quam aliis vana promittentibus morem gereret. Nihilominus tanta controversia inter omnes erat, ut, ne ad ulteriora veniretur, iterum ad concilium rem deferri oporteret. Atque tametsi nihil etiam tum obtinere potuerunt, tamen conatu non desistunt, nisi ubi Brandeburgi, atque Saxoniæ Duces movisse de sententia Cæsar ferebatur. Badenium itaque Ducem ad unum omnes probantes, Ducem Uldericum Virtemberghesium equitum Magistrum, Ducem Alphonsum Olsteinium equitum Instructorem, Comitem Franciscum Fugerem bellicorum tormentorum Magistrum, Marchionem Gustavum Adolphum Badenium Durlachium, Comitem Puchium, Ducem Augustum Olsteinium peditatus Instructores dicunt. Fœderati, ut Comes Olachius etiam suis copiis præsit, decernunt, eique Comitem Valdechium adjutorem submittunt. Hi etsi tot, tantosque Præfectos certamina in consiliis An. 1664

 omni-

An.1664 omnibus accensuros arbitrabantur, & ea bono publico obstare intelligebant, tamen, ne Cæsar victoriam adipisceretur, adeptamque exerceret, duos ex Regulorum numero in castra mittendos censuere, qui quodammodo Duci etiam præessent. Hos haud dubie potius totam Germaniam, quam Cæsarem respecturos confidebant. Res tamen longius ducta est, quum quod plerique nova introducenda exempla non existimabant, tum propter candidatorum magnum numerum. Tandem, quum esset pluribus inter omnes disceptatum, Bernardus Calenus Monasterii Episcopus acerrimi ingenii, & singularis prudentiæ vir, & Marchio Fridericus Badenius Durlachius ad dignitatem evocantur. Qui horum Consiliarii essent, Raffinius, & Stombius cohortium Præfecti, Haubisius, atque Otto Manumerodes deliguntur. Hoc adeo nonnulli ægre tulerunt, quia se dejectos honore videbant, ut stipendium eis nunquam se esse decreturos profiterentur. Non opus sibi stipendio esse, ut Christianæ Reipublicæ operam daret, confirmat Calenus. Tanta animi altitudine perspecta, cunctos rem improbare puduit. His rebus omnibus constituendis duos circiter menses consumpserunt; reliqua vero multo post convenere, adeo ut Calenus, Durlachiusque, quum æstatis extremum erat, in castra pervenirent. Ex his omnibus cognoscere licet, quantum Cæsari ii cuperent, qui, ne auxilia usui essent, operam dabant. Quod quidem eo majorem Cæsari difficultatem afferebat, quo certius Ludovicum Germanorum amicitias, quod alta nimis cuperet, appetere arbitrabatur. Propterea non parum cuncti mirati sunt, quum Strotius Gallia rediens, Regem equitum millia bina, & peditum millia quatuor, atque majora auxilia, si opus esse cognoverit, missurum esse demonstravit. Cujus consilia etsi quo pertinerent cognoscere non poterant, tamen suspecta Austriacis erant, quia Ludovicum sibi invidere, quum aliis ex rebus conjecturam capiebant, tum maxime ex eo, quod Gravella non mediocris dexteritatis vir ex Gallia in Germaniam veniens Ferdinandi Mariæ Neoburgi Ducis animum tentavisset, & nunc Regulos alios sollicitare non desisteret. Itaque solum ab Alexandro P. M. metus non se ostendebat, quod nummorum aureorum millia septingenta Cæsari subsidio misisset, quod certum tributum Ecclesiasticis, qui sub Cæsaris ditione erant, imposuisset, quod peditum millia octo, & equitum millia duo suo sumptu aleret, donec ineunte vere in Pannoniam iter facere possent. Italiæ Reguli etsi omnes certa rei pecuniariæ subsidia miserunt, uni tamen Mantuæ Duci, quia clarius suum in Rempublicam Christianam studium demonstraverat, Cæsaris verbis gra-

gratiæ sunt actæ. Horum auxiliorum tanta Constantinopolim opinio perlata est, ut Acmetes cum animo suo reputare cogeretur, utrum difficile sibi esset tanto Regum omnium consensui obsistere, an non. Nam si bellum prospere non cederet, invidiæ tempestatem imminere pro certo habebat. His ut occurreret malis, pacem firmare optimum judicabat; maxime si ea, quæ de fœdere dicebantur, vera esse cognosceret. Hoc inito consilio, magna sollicitudine afficitur, quemadmodum id Mehemeti Regi persuaderet. Timebat enim, ne sibi timidi consilii authori vecordia objectaretur. Eam igitur vitare cupiens suspicionem, Regis Consiliarios sensim criminatur; palam dicit, *bellum duci non posse, propterea quod gregariis fortitudinis exemplo Præfecti non essent. Eos potius omnia permisceri malle, quam vitam strenue pugnando in periculum deducere. Nonnullis ex Consiliariis aurum fide carius esse. Eosdem pecunia corruptos clam omnia hostibus enunciare consilia. Quid igitur fœdere sibi juxta, ac omnibus non consuleret, quum externis, simulque internis hostibus resisti non possit? Alio tempore Pannonios perdomere nihil negotii fore.* Hæc, atque alia hujuscemodi sæpius eo dicente, jam Mehemetes suum flexerat animum, ut in insontes animadverti juberet, nisi summi legis interpretis, quem Musthium ipsi appellant, authoritate permotus consilium mutavisset. Interim quum tota Germania, Gallia, atque Italia delectus haberi, arma portari, omnia, quæ ad bellum usui essent, parari nuntiaretur, excidium imminere Turcæ rati, iniquis etiam conditionibus pacem redimendam existimabant. Et quia sibi Christianos aures non esse præbituros existimabant, Acmetis consilium omnibus precibus detestantur, quod pro disciplina habere nollet eventus, quos ii excepissent, qui nimium fortunæ belli confidissent. His rumoribus permotæ mulieres, supplices manus ad cœlum tendere, fortunam queri, fletu omnia complere. Earum vocibus ubi illos etiam permoveri Acmetes vidit, qui fortes habebantur, ne seditio oriatur, Regi persuadet, rem uti ad concilium deferat. Magni enim interesse confirmat, de plurium consilio omnia perfici. Concilio convocato, nonnulli, *ut pace publicæ saluti prospiciatur*, censent. Alii, *turpe esse* dicunt, *metus præbere opinionem*. Tantaque dissensio existit, ut unusquisque ab sua sententia se nunquam discessurum pronunciaret. Illos enim boni publici studium, hos invidia in eo perseverare cogebat. Hoc die nullius sententia accepta. Postero die posteaquam omnes convenere, hujuscemodi orationem ille, quem Musthium appellant, fertur habuisse. *Quamquam pacis dulcissimum est nomen, quo non mo-*

An. 1664

An.1664 *do homines, verum etiam prope dixerim inanima lætari videntur, tamen postbabitis omnibus bellum suaderem, si inge ns victoriæ spes nos teneret. Mitto, quod hæc in fortunæ manu sit, quæ parvo temporis spatio magnas rerum efficit commutationes. Prætereo, quod experti sæpe sumus, partam prope victoriam a minima re interpellatam, & in utramque partem levem causam magnum habuisse momentum. Sed quum hujus negotii facies varia, atque incerta sit, summæ perfidiæ is accusandus videtur, qui contra, atque a majoribus instituti sumus, faciendum censeat. Videte si in victoriæ spem venire liceat, quum pluribus ex partibus nos Christiani perfidi hostes circumstiterint. Dicere, & ominari horreo, quod præsentio, tamen non omittam non extraneorum, non ignavorum, sed majorum, quorum virtutis monumenta plurima sunt, exempla esse imitanda, qui tanto studio colebant pacem, quum adversus alium bellum gerebant, ut nihil supra. Et quidem merito. Nam nonne summæ dementiæ est, in discrimen omnia adducere, ut plures devincas, quando sine vulnere perdomere aliquam gentem valeas? Præstat meo judicio aliquid sine contentione, quam maxima cum periculo sibi parere. Nonne, si contentione utamur, nullo negotio Cretam occupare poterimus? Nonne clades accipi potest, quam nimium apud nos imperii cupido valet? Hæc quamquam omnes intelligunt, tamen, ne desit occasio periculis eos objectandi, quorum egregia virtus est, trahere bellum volunt. Hac ratione magistratum perpetuo gerere se posse ignavi cognoscunt, si fortissimos ex omnibus de medio tollunt. Jam Præfecti, Ducesque rerum militarium peritissimi fraude potius amicorum, quam hostium vi interierunt. Jam multi inscitiam simulant, ne virtus in invidiam casura sit. Jam quorundam perfidia nostræ contusæ sunt opes, & tamen desistere bello nolunt. Si superiore anno, quo spe pacis Germanos ludificarunt, vix tot fortissimorum Turcarum jactura Neoselium recipere valuerunt, quem expectare exitum nunc licet, quum anni spatium ad comparandas copias, ad Christianos Reges concitandos nacti sunt? Nunc belli componendi tempus est, quum unusquisque sibi confidit. Frustra dolebimus, ubi experiri volumus, quid communis Christianorum consensus possit. Tu igitur Mehemetes verus Dei Propheta eam tuæ genti mentem da, qua in majorum vestigiis pedes ponens, quidquid exopto, consequatur. Tu fac, ut præsens intersit Deus quum omnibus, qui in te posuerunt spem, tum maxime Regi nostro, ut, quod ex usu omnium sit, cognoscat, & deletorum tui nominis hostium gloriam ferat.* Permovit omnes quum prudentia, tum viri authoritas, adeo ut, quum Reges plurimum sacerdotum consiliis uti solere non igno-

ra-

rarent Consiliarii, longe aliam sibi mentem esse, dicere timebant. An.1664
Quum igitur diu silentium tenuisset, Ismaelem quendam, qui magnæ virtutis vir habebatur, & Acmeti infensus erat, in hunc modum locutum accepi. *Quantum res nostra aucta bello sit, nemo est, qui ignorat: cur ergo ea ratio, quam procedere experti sumus, non est sequenda? Semper, qui hostem non horruerunt, eos victoria potitos esse constat: cur igitur bellum imperterrite ducere dubitamus? Quæ mens his sit, qui incertis rumoribus servientes ab armis discedere exoptant, intelligere vix possum: nam Christianorum omnium vires extiment, quasi jam inita societas sit, vel si inita, perpetua sit futura. Quid enim facilius est, quam ad discordiam rem deduci? Sed meo judicio etsi Christiani Reges consenserunt, nihil tamen nobis timendum est, quum nos exercitus numero, ac virtute hominum ingentes, pecuniæ, ac arma tegant, contra ipsi non in his rebus, sed in pace spem ponere cogantur. Hæc quum ita sint, cur tantum timorem vos invasisse demonstratis, ut pacem, supplicibus missis legatis, petere velitis? An nescitis, a quibus pax petitur, iis maximam attribui authoritatem? Quis unquam dubitabit, quin nostris studium diminuatur, hostibusque alacritas innascatur? Considerate, quam turpe sit tum muliebriter timere, quum alacriores certior victoriæ spes nos facit. Omnia profecto matura sunt, gloria belli, victoria: nam quæ de ista societate dicuntur, aut omnino falsa, aut minora opinione esse confirmo, quum accidere plerumque soleat, ut opibus destituti neque arma parare, neque bellum trahere valentes ad artes, multa prædicando, recurrant. Jam victis plus verborum, quam potentiæ esse constat. Quam turpe igitur esset, quum hæc Germani signa miserint, negotii conficiendi occasionem dimittere. Haud dubium est, quin sibi diffidant, qui nihil his rumoribus nos permoveri intelligent. Quid animi iis esse posse existimatis, qui in majus semper periculum se venire animadvertent, quum innatum omnibus sit, magis de futuris periculis, quam de præsentibus conturbari? Jam Pannoniorum animi ita a nobis alieni non sunt, ut de victoria desperare nos cogant. Jam se adjutores fore pollicentur. Quid ergo non est periculum faciendum? Quid partam victoriam non retinebimus? Hic dies, si fortem animum geremus, labores confirmabit omnes, si timoris præbebimus opinionem, maximorum dedecorum initium erit. Nam qui ab irrisione liberi esse poterimus, quum per orbem terrarum fama percrebuerit, Turcas ab Germanis pacem petendo, ut eis spiritus accederent, effecisse, qui sibi timere cogebantur? Agitedum majorum vestigiis insistite, qui magis de timoris suspicione vitanda cogitabant, quam plures bello persequi*

sequi

An.1664 *sequi nolebant*. At Acmetes, qui tacitus ad id tempus fuerat, utrumque probare consilium, summæ esse dementiæ dicit. *Quid enim turpius dici, aut excogitari potest*, inquit, *quam Turcas incertis rumoribus permotos authore hoste de summa rerum consilium capere? Aut quid detrimentosius esse potest, quam fortunam tum periclitari, quum Christianos Reges Cæsar concitaverit? Mei consilii est explorare, quid ab Christianis consilii ineatur, ut, si tempore interposito vera hæc esse cognoscam, pax, sin falsa, bellum agitetur. Interim de bellicis apparatibus remittere non est consilium, sed eo majore conatu in illos insistendum censeo, quo facilius Leopoldum, cognitis iis, pacem firmaturum provideo. Hoc, nisi animus fallit, quod expedire Regi videtur, eo faciendum proposui: quoniam ita ab ineunte ætate vitam institui, ut Regis gloria, ac publica salus mihi prima esset. Nec alio consilio susceptum ab Mehemete patre bellum ducere exoptavi. Propterea errat, qui contrarium existimat. Cui respondere omitto, ut, si alia re juvenis superare senem non potero, certe modestia vincam, ne hoc tempore ad controversiam res deducatur, quo arma maxime parare oportet*. His auditis, Mehemetes Rex contra Turcarum Regum morem, *Macte*, inquit, *virtute, consilioque Acmetes esto. Tuo ingenio liberati omnes metu sunt. Tua diligentia Turcas prædam, & gloriam belli inventuros confido*. Cognita Regis mente, ut innatum Turcis est Regi assentari, etiam Musthius laudibus consilium effert. Tum Acmetes gratias Regi agens, eum monet, *quoniam sua obtinuisset sententia, ne accipere gravaretur, quid sibi de belli ratione videatur. Se bellum gerentem coram perspexisse, plus dolum, quam vim procedere; idcirco acrius adnitendum esse, ut in vulgus efferatur, Mehemetem Regem haudquaquam de sua in Pannonios voluntate diminuisse, quod dementiæ finem non fecissent, quum, ut ipsos in libertatem vindicaret, bellum aggressus esset. Ei in animo esse, Regem acceptum ipsis dare. Si Michaelem Abbassum probarent, illi Regnum esse adjudicaturum. Hac arte haud dubie Pannoniorum animos sibi conciliaturum confidere, quum quod se ab Germanorum populationibus liberos fore sperarent, tum quia Regem suo suffragio haberent. Præterea spe pacis detinere Germanos optimum esse, ut minore studio necessaria ad bellum parent*. Ubi hæc dicta sunt, omnes, quod Regi se gratum facturos existimabant, hominis diligentiam laudant, *ac nunquam tam maturæ virtutis juvenem fuisse* pronunciant. Dolis compositis, Reningherium ad se Acmetes vocat, (eum nunquam dimittere voluerat, ut, quum adesset usus, de pace cum ipso agendi facultas esset,) *atque nunc de compositione agendi tempus esse* docet. *Si æquas acci-*

peret

peret conditiones, fore ut Germani, Pannoniique ad ultimum supplicium non progrediantur; quoniam, quum majori, quam nunquam antea, apparatu Rex ipse in Pannoniam contendere statuisset, aliud remedium, quam pacem redimere, ipsis non esset. His auditis, Reningherius ut ludificationem cognoverat, *sibi nullam esse ab Cæsare potestatem factam* respondet; *omnia ei proponere oportere*. Quoniam in hunc locum perveni, de Turcarum legibus, moribus, aliisque ejusmodi pauca dicere non supervacaneum duco. Turcas a Pomponio Mela, Plinioque cognitos nonnulli arbitrantur, quum eorum meminissent. Ex Scythis originem ducunt, atque Mehemetis cujusdam flagitiosissimi hominis commenta probant. Mehemetem patria Cyrenæum, obscurisque parentibus ortum heri viduam ejus facultatum magis, quam formæ amore captum (quinquagenaria erat) uxorem duxisse scriptores nostri fere omnes tradunt. Quæ omnia neque refellere, neque probare audeo: nam tantæ impudentiæ non sum, ut vel contra tot doctissimos viros eniti velim, vel Araborum scriptorum authoritatem nihili facere demonstrem. Nudum igitur proponam, quod ex Arabicis libris interpretatum mihi est: propterea credat quisque, quid placet; licet, ut in Arabicis rebus Arabis historicis fidem præstem potius, & animus inclinet, & ratio poscat. Itaque Arabes Mecam in Arabia patriam Mehemeti fuisse; eumque nobili, illustrique Ascemitharum genere prognatum testantur. Et hujus gentis familiare sacerdotium templi, quod Caabaum dicitur, fuisse addunt. Patre mortuo, Mehemetes in patrui tutela fuit; qui effecit, ut nobilem, licet 40. annos natam, uxorem sibi jungeret, quia plurimum divitiis eam posse sciebat. Mehemetes ergo ut natura novis studebat rebus, ubi divitiis authoritatem sibi maximam comparavit, magis, magisque secum reputabat, quid novi aggredi optimum esset. Inter hæc Sergius quidam monachus Nestorianæ hæresis damnatus in Arabiam se recipit: qui, ut flagitiosissimus ex omnibus erat, ubi cum Mehemete amicitiam instituit, suam ei operam pollicitus est. Sic modo hanc, modo illam doli rationem composuerunt, usque eo ut Mehemetes Propheta ab multitudine appellatus, se ab Deo legum condendarum causa missum dicere auderet. Hoc modo regnum sibi conciliavit, & commentis tantum apud rudes profecit, ut leges tanquam divinæ acciperentur. Sic non pauci ex ipso superstitionem hausere. Mehemetes tamen ad extremum veneno, incertum propter invidiam, an imperii injustitiam, ab Judæis necatur. Hujus corpus Methymnæ Talnabiæ sepulcro conditum colendi gratia immensos maris, terræque tractus Turcæ peragrant. Superstitionem hanc ad septingentorum annorum

An. 1664

rum

An. 1664 rum spatio non pauci coluere, plures vero ubi Othomanus potentia, dignitateque auctior esse cœpit. Othomanum nonnulli ab quodam Scythiæ pastore prognatum arbitrantur. Non desunt, qui eum splendidis natalibus ortum dicant, quum ejus majores prope ab hominum memoria suæ Civitatis in Scythia principatum obtinuissent. Mehemetes vero Turcarum Rex ejus nominis secundus, ut crederetur, tendebat, ab Commeni Græcorum Imperatoris nepote genus eum ducere; qui ab patruo deficiens in Scythiam se recepit. De re tam antiqua unusquisque, ut libet, sentiat. Accidere enim solet, ut non eadem scriptoribus mens sit de re jam vetustate obliterata. Nam nec certum inveniri potest, Othomanus ne Aladini Regis miles sive injuria, sive dominandi libidine permotus ab eo defecisset, an Rex, & Aladini socius fuisset; qui, Aladino mortuo, occasione invitatus confines paulatim sub suum imperium coegit. Id vero inter omnes convenit, quod res a parvis initiis orta eo processit, ut maximum Christianæ rei detrimentum inferret, quum unus Othomanus Cappadociam, Pamphyliam, Ciliciam, Pontum, & Bithyniam perdomere valuisset. Othomano Orcanes successit; ei rursus alii, qui omnes finitimas provincias sub suum Imperium coegere, usque eo, ut magnam nunc Africæ, Asiæque, non minimam Europæ partem sui sceleris prædam facerent. Multis artibus tantam gloriam, potentiamque sibi Turcarum Reges addere valuerunt; quarum eæ fuerunt præcipuæ, quod statim, expugnatis urbibus, perdomitisque gentibus, viros vel inter suos authoritatis, vel maximi consilii, & fortitudinis sive interfecerunt, sive, ne motus excire valerent, alio se conferre coegerunt, quod nunquam, dum res hortatur, propagandæ superstitionis causa bellum inferre nefas putant, quod per vim expugnata oppida, vel urbes, ubi templum ædificaverint, ex fœdere reddere salva religione nequeant. Militum magna copia est; quos tam otii, quam belli tempore alunt. Hujus rei multas afferunt causas, ut disciplinam perdiscere curet, qui, nomine dato, quum usus venit, sibi ad exercitum contendendum esse sciat, ut celerius exercitus contrahere possint, ne plus pecuniæ belli tempore in stipendiis militum profundere, oporteat, quam antea. Prætoriani ex omnibus habentur fortissimi, etsi nunc eorum audaciæ minuendæ gratia feroces animos dedita opera mollire Reges cœperunt, ne opinione virtutis elati Regno expellere alios, alios accersere valeant. Sunt præterea amplius centum hominum millia (Timarotas ipsi appellant,) qui domi equum habere coguntur, ut ad bellum evocati

ti

ti, nulla interposita mora ad imperatum veniant. His ne in castris quidem stipendium redditur, sed suo sumptu militare debent, quum unusquisque saltem tantum possideat agri, quantum ad se, equumque alendum sufficiat. Nam apud ipsos ea consuetudo est, ut, aliqua perdomita natione, veterem cultorem agro exuant, & aliis hac lege eum distribuant. Hanc rem ipsis opportunissimam esse ex eo cognosco, quod non tam mari, quam terra pollent Turcæ, quum neque Præfectos, neque milites, neque remiges certos habeant, quibus stipendium non reddant, sed quoties armandæ sunt naves, militum, remigumque delectum habere coguntur. Hos rei maritimæ imperitos, atque ad hujusmodi incommoda sustinenda insuetos, præterea arcte habitos non minus labor, atque morbus, quam hostium virtus absumit. Tamen laborem, ac periculum nemo recusat; quoniam Regi, quem ipsi Magnum Dominum appellant, parere ita religiosum putant, ut, qui ejus jussu mortem subeant, illi felices existimentur. Hic aditu difficilis est: quidquid libet potest; etiam innoxios quandoque possessionibus, pecuniave mulctat; alios interficit; pars ut in proscriptorum numero fit, imperat. Fratres, simul primum Rex salutatus est, interfici, vel in vincula coniici jubet, ne ad eos ad regnum evocandos occasione permoveri possent milites. Raro domo egreditur. Hæc Constantinopoli ad mare ab Solimano ędificata fuit. In trium millium passuum circuitu est. Muris, ac certo quoque spatio turribus institutis munitur. Solum porta patet, qua omnibus est aditus: aliæ nonnisi Regis jussu aperiuntur. Domus in interiorem, exterioremque dividitur. Interiorem nemini adire licet, ne mulieres, quas numero ad quadringentas, plus, minusve, uxorum loco habet, videantur. His ancillæ, eunuchique ministrant. Exteriorem partem ingredi interdicitur nemo. Primo ingressu dextra ad decem prætorianorum millium statio posita est. Sinistra illi, quos Capigios, Chiaussiosque appellant, manent. Horum est Regis mandata ad Præfectos perferre. Hic multi sunt porticus, spatiaque, ubi cupressus satæ non injucundam speciem præbent. Hic palam summum gērens magistratum pro tribunali sedet. Hic sunt Præfectorum, militum, ac ministrorum, servorumque cubicula. Hic præterea Christianorum filii morantur, quos postquam suis legibus imbuerunt, disciplinaque instituerunt, diversis præficiunt negotiis. Omnes ita silentium habent, ut ne vox quidem, atque murmur audiatur. Prope in interioris domus vestibulo ędiculæ duæ sunt. In altera consilium coram Rege habetur. Rex neque sententias exquirit, neque, quid sentiat, dicit. An.1664

An.1664 Ad eum, cujus sententia accepta est, si res non procedat, Regis mandata pullo involucro perferuntur. Color, eum adversi eventus morte pœnas dare oportere, demonstrat. In altera Rex super stratum sedens, Regum, Civitatumque legationes audit. Legato, ut primum cum familiaribus ingressus est, serica, auroque intexta clamis dono datur; deinde medius inter duos Capigios ad Regem venit; cujus vestes subito deosculatur. Mox nonnulli ejus dona manibus ferentes, in Regis conspectum sigillatim veniunt. Postremo, ubi is, qui summum magistratum gerit, respondit, dimittitur. Eum Magnum Visirium appellant, qui unus Rempublicam administrat, quum Rex corporis voluptatibus deditus solum, quum placet, vel necesse est, eum magistratu expellit, vel interfici jubet. Superstitio multifariam colitur. In primis Persæ alio modo leges, atque Turcæ, interpretantur, aliaque instituta habent. Turcæ ad id maxime indignatione exardent, quod Halium Mehemeti præferendum Persæ dicant, etsi ille ab hoc disciplinam accepit. Adversus hos ita perpetuo odio Turcæ sunt, ut in pugna nec arma proiicientibus parcant: magnum enim admitti facinus putant, quum Deo, Mehemetique invisum hominum genus prædæ cupidine non interficiant. Duobus & septuaginta modis superstitionem coli ipsorum opinio est. At si quis diligentius exquirere rem velit, plures opiniones ipsos habere, quam quis credat, reperiet; quum nemo sit legum interpres, qui aliquam inter suos habere authoritatem putat, qui commentitias sententias excogitare non cupit. De omnibus dicere consilium non est; quatuor præcipuarum nomina tantum referre lubet. Disciplina, qua major Araborum pars utitur, Scaffia appellatur. Quam pauci colunt Arabes, Hambella dicitur. Malechiam appellant, quæ in Africa obtinet. Hanniffiam vero dicunt, quam reliqui tenent. Legem explicare solum illi, quem Musthium appellant, licet. Hunc summo sacerdotio Rex præficit: cujus tanta est authoritas, ut, quidquid ad Rempublicam pertinet, administret. Eum adeundi cuique potestas est; qui ad instar Romani Prætoris, veluti formulam Pedaneo Judici in papyro scribit. Ejus mandata tum non exequi Judici fas est, quum actorem falsum exposuisse compertum sit. Rex, ut se pium ostendat, sæpe eum consulit; qui sibi timens, ad Regis voluntatem omnia interpretatur. Secundum dignitatis locum illi, quos Cadileschenios vocant, obtinent. Hi initio duo fuere. Selimus postquam Ægyptum perdomuit, tertium addidit. Horum est militum minuere controversias. Sunt præterea minores judices, Cadios eos appellant. Ad hæc mu-

munera solum illi, qui ex Turcis originem ducunt, evocantur. Hi nullo tempore, aut loco auxilium implorantibus impune deesse possunt: nam orta controversia, eodem die Judices, quid ipsis visum fuerit, decernunt. Qui de perduellione alicujus nomen ad eos detulerint, magno in honore habentur, ac præmiis afficiuntur: qui vero de alio maleficio indicaverint, in numero impiorum habentur, quamquam, quum Judici visum fuerit, præmia consequuntur. Perduellio ita severe vindicatur, ut omnibus cruciatibus sontes juxta, ac insontes interficiantur. Non raro, qui propter rerum gestarum magnitudinem plebi accepti sunt, aut sibi comparaverunt authoritatem, tanquam perduellionis convicti, necantur. Ob hanc causam apud ipsos ea consuetudo est, ut difficile in locum patris succedat filius: magnopere enim Rex timet, ne clientum auxilio tumultus excire valeant. Judicibus omnibus verberibus in noxios animadvertendi, vel de iis supplicii sumendi potestas sit. Pœnæ gravissimæ maleficiis sunt constitutæ. Hac de causa, sive potius quia fugæ spes nulla relinquitur, raro ab verborum contumeliis, & verberibus ad arma descendunt. Judæis, Christianisque testibus nulla ibi fides fit. Judæos ita parvifaciunt, ut eorum aditus defugiant, etsi frequentes urbes incolunt. Hi ex omnibus diligentissimi speculatores sunt. Hi vectigalia exercent, exiguntque. In unoquoque oppido magistratus est, qui annonæ, aliisque ad victum necessariis rebus summa cum authoritate præest, ac reos statim verberibus coercet. Omnes hi quasi in sacerdotum numero habentur, quod Divini Juris intepretes sint. Non enim alias leges habent, nisi eas, quas Mehemetis precibus de cœlo missas arbitrantur. Magno præterea in honore habentur, qui Templa custodiunt. His populum convocare licet. Hoc clamore ex turribus significant. Qui divinis rebus intersunt, longiore veste ab aliis distinguuntur. Sunt item, qui certis constitutis legibus vitæ integritatem, paupertatemque profitentur. Hi in duo dividuntur genera, alterum Chelvetorum, ex quo sex alia oriuntur, Nacsbendiorum alterum: ex hoc duo alia originem trahunt, quorum nomina hic referre longum esset. Omnes, qui uno utuntur instituto, ab eo, qui disciplinam reperiit, vel ex Arabia alio transtulit, nomen trahunt. Omnibus, qui idem profitentur vitæ genus, unus summa cum authoritate præest, qui omnium suffragio adlegitur. Plures unam domum habitant, ac convivunt. Ex omnibus illi, qui Dervisii appellantur, Turcarum existimationem tenent. Hi silere optimum ducunt; certis hebdomadæ diebus jejunant; tunicas, subuculasque rudes habent; tibialibus, calceisque etiam An.1664

An. 1664 duriſſimo hyemis tempore ſe munire turpe ducunt. Pectus nonnulli veſte non tegunt, ut ſe candenti ferro exuſtos oſtendant. Peregrinis horum domus patent, quibus victum communicant. Serpentum non extiment morſus, ubi malum incantant carmen, eoſque undique conquiſitos comedunt. Divi Georgii equum ita in honore habent, ut reliqui Turcæ aſinum, quo Jeſus Chriſtus inſedit, Mehemetis camelum, Septem Dormientium canem. Bini eodem cubiculo dormiunt. In Arabicis, Perſiciſque litteris perdiſcendis plures conſumunt annos. Alii ſunt, qui in ſylvis degunt, pellibus pro veſtibus utuntur, magna corporis parte nuda: novacula carnes, pecunia accepta, diſcindunt. Hoc Deum placandi gratia faciunt. Alii magno pretio coemptas aves dimittunt, feles, caneſque alunt, quod hæc gratiora Deo officia exiſtimant. Pars eos, qui ſacris initiari cupiunt, quadraginta dies in cuſtodiis habent, nec plus, quam uncias cibi tres eos ſumere ſinunt. Pars integros dies, nocteſque ſaltando certum locum circundant. Ex eis tamen non deſunt, qui ſtatutis horis Deum non orare turpe non ducunt, & gulæ ſervire, atque corporis voluptatibus deditos eſſe optimum exiſtimant. Plurima ovium, columbarum veluti inſtituta habent ſacrificia, quarum carnes viritim pauperibus diſtribuunt. In templis ardentium lampadum multitudo, & ſcriptæ in parietibus ſententiæ, nihil vero pictum conſpicitur, quod Deum hominis forma pingere irreligioſum ducunt. Nemini illoto templum ingredi fas eſt. Hac de cauſa nullum ibi invenitur templum, in quo fontes plures non ſint. Ibi perlui multitudinem, conſpicare licet. Quinquies in die, primum albente cœlo, deinde ſub meridiem, tertio ſub ſolis occaſum, mox ſub veſperum, poſtremo paulo ante primam confectam vigiliam preces ad Deum genuflexi fundunt, vel capite ad terram, vel manibus ad pectus admotis. Hoc tempore neque ſpuere, neque extuſſire, neque oculos flectere licet. Magna ipſorum pars pietatem oſtentare neceſſarium ducit: propterea multitudinem paſſim in plateis eo modo diſpoſitam videre libet. Qui ſtipe non focillant miſeros, eos in numero impiorum haberi lex jubet: tanta tamen eos invaſit avaritia, ut pauci, qui hoc non negligant, reperiantur. Vinum, & ſuillam guſtare carnem vetantur. At ſuillum genus re ipſa exhorrent, vinum etiam palam bibere vix ignominioſum exiſtimant. Septimo anno filiorum circumcidere genitalia ſolent, etſi legibus hoc ſancitum non habent. Nihil Deo gratius eſſe putant, quam diverſis locis ædificare, ut egentes, quo ſe recipiant, habeant. Paſſim diverſoria inveniuntur, quo ſe conferre nocte cuique licet. Ibi

fer-

servi sunt, qui dapes publice paratas ministrant. Canum magnam curam habent, eosque cibo juvare ita religiosum ducunt, ut plerique testamento hæredes rogent, ut annuam pecuniam in eis alendis profundant. Flagitium ingens fieri existimant, quum cameli plus justo onerantur. Proclive esse sibi ab averno revocare gradum putant, quod omnes certo elapso tempore Deum intueri oportere existimant. Disputando de religione differere nefas putant. Armis eam tueri optimum ducunt. Deum unum Maximum primo, deinde Mehemetem colunt. Christum Jesum ex Virgine natum, & Dei spiritum esse non abnuunt. Mariam Virginem, omnesque veteris testamenti Prophetas observant. Hos omnes corrupte suo nomine appellant. Horum preces maxime apud Deum valere arbitrantur. Lunam in honore habent; propterea ab ejus cursu menses numerant. Quum jejunant, a prima luce usque ad vesperum quidquam gustare non licet. Noctem tunc temporis in negotiis curandis, diem in dormiendo consumunt. Postea diem festum celebrant, quem Ramazanum appellant. Funera sumptuosa non sunt, quum sine apparatu amici, propinquique pedibus, modo in urbe, equis insidentes, si extra sepulcro donetur corpus, comitentur. Humile genus lapide capiti, pedibusque substrato tumulantur. Regum filiorum corpora uno loco prope S. Sophiæ templum reponuntur; Regum vero templis ab se votis, dedicatisque conduntur. Nulli lugubrem vestem induere fas est, nisi Rege mortuo. Dum vero cadaver ducitur, pullis tæniis uti non vetitum. Mulieres ita contemnunt, ut ne templa quidem adeundi ipsis potestatem faciant. In publicum, nisi ore obvoluto, non prodeunt. Nec sericas, nec pretiosiores habent vestes. Nobiles ab aliis vestium colore differunt. Septies quandoque in die perluuntur: idcirco, qui diligentiores in eis custodiendis videri cupiunt, ut domi balneum sit, efficiunt. Palpebras nigro colore, ungues, capillosque rubro inficiandi apud ipsas consuetudo est. Domesticis curis non tenentur, sive ne ipsis impedimento sint, quominus tunicas acu pingant, cui rei maxime student, sive ob servorum copiam, quibus id negotii dant. Doti, quum nubunt, viro dicunt, quæ ipsis divortio facto restituitur, ni quæstione habita adulterii damnata sit. Divortii causæ sunt, vel quum vir uxorem alere recusat, vel quum ea abuti per vim vult. Hoc judici calceamento detracto, soleaque sursum versa mulier significans, delere nomina ex libro judicem cogit, ubi ea scripserat, quum viro nupserat. Unicuique, quot placuerit, uxores ducere licet. Christianorum connubia petere fas, Judæorum vero nefas putant. Miscere genus, sanguinemque cum ancil-

lis An. 1664

An.1664 lis haud ignominiosum ducitur; sed, simulprimum filium ex ea suscipiat, libertate donetur, oportet. Hujusmodi filii una cum aliis patri sui hæredes sunt. Vestimentis lauti sunt Turcæ: nam plerique purpura, nonnulli auratis, omnes pretiosis utuntur vestibus. Dum in bello versantur, quo horribiliore aspectu in prælio sint, ferarum pelles studiose conquisitas quidam induunt. Tiaris insignibus cujuscumque coloris, præter viridem, caput ornant: hæc enim facultas unis iis fit, quos ex Mehemete originem ducere arbitrantur. Salutem dant, redduntque, pectori applicata manu, inclinatoque corpore, non aperto capite. Judices, aliosque summos viros ambabus manibus ad pectus admotis salutant. Nihil inurbanius existimant, quam terga ad eum convertere, cui dixere salutem. Itaque abeuntes ora, oculosque ad illum conversos habent. Sinistra apud illos honori ducitur, ut commodius gladium educant. Capillos omnes eradunt, paucis tantummodo paulo supra occiput relictis. Barba omnibus promissa est. Mancipiorum barbam herus abradi jubet, ut cogniti ex fuga retrahi possint. Servos neque arcte, neque opulenter habent. In eos verberibus animadvertendi, non interficiendi hero potestas est. Eosque vel gratia, vel pretio manumittunt. In libertos eadem sunt jura Turcis, atque Romanis patronis erant. Domus humiles, parvasque magna ex parte ligno firmatas habent. Primorum vero illæ elegantes sunt, etsi etiam ligneæ: hoc faciunt, ut eam vitent suspicionem, se cupidine Regni arces instituere velle. Publicæ vero, sacræque ædes pro Turcarum cultu magnificę. Viæ ut plurimum quadrato lapide stratæ. Qui non dum uxorem duxit, eum in lecto cubare in turpissimis habent rebus. Neque mensis, neque scamnis utuntur; sed lectos humi stratos dapibus extructos, ac nobiles, humilesque simul cœnantes conspicari licet. Unicuique in alienis agris fœnum secandi, pomaque comedendi potestas fit. Mercatoribus, advenisque omnibus ad eos est aditus, nec, qua de causa venerint, interrogantur. Sed de his satis; nunc ad inceptum redeo. Iis initis consiliis, ad Præfectos scribit Acmetes, *Regem initio veris maximo conatu bellum gerere velle, proinde milites ex finitimis regionibus præmio illectos dimittant, ut, quum anni tempore possint, ad exercitum veniant.* At milites ii, utpote Christiani, contra Germanos iniquo animo arma ferebant, adeo ut se non fore Turcarum dictis audientes insequente anno palam dicerent. Quod ubi per Præfectos cognovit Acmetes, de consilii principibus, ut reliquos deterreret, supplicium sumit. Totusque in bellum insistens, naves vestibus, ac omnis generis commeatibus completas Budam mit-

mittit, ne milites alicujus rei egentes novis rebus ſtudere cogerentur. Complures alias naves Belgradum, quæ milites, quos cuſtodiæ cauſa circum ſe habere Rex conſueverat, ac frumentum tranſportarent, præmittit. Præterea Præfectis omnibus præcipit, ut animum ad omnia neceſſaria comparanda intendant, præcipue, quam maximam poſſent, pabuli vim contraherent, opportuniſque locis horrea conſtituerent. Delectus item haberi, pecunias ad neceſſarios uſus exigi, tormenta diſponi, equos commercari jubet. At interim ne Germani quidem quieti erant, quod nihil remiſſi Turcarum vim pati intelligebant. Itaque ubique milites conſcribere, pabulum, ac frumentum conquirere, conquiſitum certis locis locare, ſuos hortari, & ad bellum accendere, ac Pannoniorum animos ab Turcis avertere. Omnibus enim referebant ſermonibus, *Templum Deo ſacrum Turcas contra, atque ſacramento confirmaviſſent, Neoſelii eorum ſuperſtitione profanaviſſe; oppidanos ſervorum loco habere; nihil earum rerum, quas ex conditionibus deberent, præſtare. Ab Turcis Cartuſianos Monacos Nitriæ ſummis cruciatibus interfectos. Ab Turcis Monaſterium, ac Eccleſiam ibi incenſam, quod Germanos tecto recepiſſent. Proinde expectate* dicebant, *dum oppida expugnaverint, dum neceſſaria in ipſos fides ſit. Proh facinus! Quod nec nobis timendum, nec hoſtibus ſperandum erat, hodie conſpicamus. Quid gravius accidere vobis poteſt, quam ut veſtræ ſalutis ſpes omnis in barbarorum humanitate ſit? Quid turpius dici in reliquum tempus valet, quam Pannonios cum Turcis contra Regem, contra religionem, contra Deum conſilia iniiſſe? Ne innati quidem veſtri nominis hoſtes hanc maculam in vobis remanere cupere potuiſſent, quam vos vobiſmetipſis inuritis. Quid eſt aliud arma non capere, exercitum non cogere, oppida non munire, Germanos veſtros conſervatores non modo re nulla juvare, verum opportunitate data male habere, quam patriam prodere. Omnia, ut jugum imponant, promittent; haudquaquam, eo impoſito, quod polliciti ſunt, præſtabunt.* Hæc, & his ſimilia nequicquam jactata, quia tantus erat omnium conſenſus, ac proprium Regem habendi cupido, ut, quum homines, quod maxime exoptant, id ſubito credant, Acmeti evulganti *Mehemetem in animo habere, Abbaſſum Regem ipſis conſtituere* fidem facerent. Et prope effectam rem habebant, adeo ut, quum quatuor equitum millium præſidio Michael in Tranſylvaniam rediret, cuncti obviam ei gratulantes procederent, ac ſuum excellens ſtudium in eum profiterentur. Quumque pronunciari ille juſſiſſet, *ut, quicumque per ætatem ferre arma poſſet, ſeſe expediret, ac protinus ſigno dato* An. 1664

ſe

An.1664 *se sequeretur*, omnes æquo animo id esse facturos vulgo confirmabant, quia ad laborum finem pervenisse existimabant. Nonnullorum etiam voces exaudiebantur, nunquam incruentos Germanos Transylvania excessuros. Propterea inter se jusjurandum dabant, & quos poterant, ad idem jusjurandum adigebant. His ut occurreretur consiliis, Germanorum consultationes habitæ. Diu quid agerent, non constitit. Nam alii *oppidanos armis dispoliandos* censebant, alii *strenuos milites, ac ad vigilias multos nunquam bebetem timuisse vulgum* dicebant. *Quid ergo omnium animos ab se alienarent, qui haud dubia servituti se addicendi consilia esse existimabunt?* At illi, *nullam se salutem perspicere pronunciant, nisi arma perfidis adimerent. Eorum voluntatum minime rationem habendam, quum tam iniquo animo in se essent.* Negant proinde ab sua sententia discedere. Negant pariter alii. Tamen non multo post prima sententia obtinuit, propterea quod, qui vulgi timore non permovebantur, ii Turcas timere coacti sunt, quum Gioscalius Acmetis verbis pronunciari Germanis jussisset, *ut, si in maximas miserias proiici nollent, tota Transylvania, Pannoniaque quamprimum excedant.* His rebus cognitis non dubitat Diepebal Zechelidis Præfectus, quin, noctu occupatis opportunis oppidi locis, oppidanos ad colloquium appellaret, *ac non nisi coactum se ad hoc descendisse consilium* proponeret, *quod tam secundam omnium in Turcas voluntatem reperiri cognovisset, ut jure sibi præmetuere cogeretur. Se paratum esse ipsos defendere, si ad sanitatem reverti vellent. Hujus rei testimonium fore, si voluntate arma sibi tradiderint. Si cunctentur, se vim facturum* profitetur. Hac oratione perterriti oppidani, ad parendum nullam intulerunt moram. Simili ratione est ab aliis Præfectis factum. Quod tam graviter Transylvani, Pannoniique pertulerunt, ut omnes ad Michaelis amicitiam accedere exoptarent, ac de Germanis quererentur, quod injurias ad contumelias addentes suæ vitæ durius consulere se cogerent. *Quid amplius*, dicunt, *de Germanorum voluntate subdubitatis? Patefacta jam sunt consilia. Abstrahere, quod timebamus, omnes in servitutem cupiunt. Ne incepto occurri possit, omnes armis exuerunt. Cur viri esse, cur funestam saltem eis victoriam facere nolumus? Cur nos defendere libertatem tædet. Præstat in vulgus efferri, nos vinci malle, quam tentare fortunam nolle.* Hoc in omnium animis ita hæret, ut partim se in libertatem vindicandi gratia, partim quod ab factiosis sollicitabantur Rotalio, oranti dare noluerint, ut suas copias cum eis, quibus Suchius præerat, hoc hyemis tempore conjungerent; etsi in expeditionem missas ali-

aliquid detrimenti hostibus inferre posse non ignorabant. Eoque temeritatis procedunt, ut ne capitis quidem pœna contineri potuissent, quin Neoselium pabulum, frumentumque ducerent. Hoc alii propter odium in Germanos faciunt, alii quod fidem post avaritiam ducunt. Turcæ enim quum omnium rerum afflictarentur inopia, in Pannoniorum perfidia spem habere coacti, ut eos allicerent, non quanti res erant, sed quanti eas Pannonii faciebant, numerabant. Hac de causa illo sæpe mittebat equites Nicolaus Serinus, qui ab comprehensis meritas repeterent pœnas. Germani ergo quum consuetudine eo iter haberent, certiores per exploratores facti sunt, Strigonio carrorum magnum numerum non satis valido præsidio Neoselium duci. His rebus cognitis, magno silentio, quo occultior adventus esset, locum antecapere equites maturant. Sic, quum in insidias Turcæ ruissent, pauci fuga ad salutem contendunt, reliqui vel capti, vel interfecti, præda militibus divisa. Hoc ubi Neoselii compertum est, tantus repente luctus excepit, ut sibi diffiderent custodes: nec dubium erat, quin, si Germani exiguis copiis eos premere instituissent, paucorum dierum spatio sine vulnere oppidum recepissent, maxime quod rerum omnium inopia premebantur. At, dum Germanorum Præfecti non unum omnes sentiunt, opportunitas corrupta est. Non immerito idcirco plerique dicebant, plus sibi ipsis Christianos attulisse detrimenti, quam ab hoste accepissent. Hactenus discordia Ducum, nonnullorum invidia, & Pannoniorum mobilitas sollicitam Christianam Rempublicam habuere; in posterum vero etiam Germanorum perfidia maximum omnibus incussit terrorem. Germani, qui Zechelidem oppidum obtinebant, stipendium flagitant; quumque complures transiissent menses, & ne spei quidem momentum appareret, incerti aliquorum ne perfidia, qui id fraudarent, an temporum calamitate id eveniret, Deipebalem Præfectum oppido excludunt; ejusque domum diripientes, alium ex suo numero oppido præponunt. Hoc facto, se oppidum ei tradituros confirmant, qui debitam pecuniam sibi solvere paratus esset. In hujus rei spem veniens Abbassus, subito quosdam maxime callidos ad eos mittit, qui suis verbis stipendium dare pollicerentur. Jam major pars non spernendum perfidiæ pretium judicans, Abbasso morem gerere cupiebat. Sed ad finem tum non venit inceptum, quod, dum de aliis conditionibus agebatur, quidam Vienna venit: qui singulos adiens, *omnium Germanorum ora in ipsos esse conversa* demonstrat. *Nollent committere, ut, in quibus unam spem sitam Christiani existimarent, ab iis calamitatem acci-* An. 1664

Ee *piant.*

An.1664 *piant. Orare, obsecrare singulos, ne patriam abiiciant virtutem, neu Cæsarem, civesque prodant. Ea semper mansuetudine Cæsarem fuisse, ut, si inceptum omittant, omnia eorum virtuti, & aliis antea fideliter actis concedat.* Alia ut ab homine Cæsari studiosissimo pronunciata sunt. Ob ea quum quidam in eam spem venissent, se ab Cæsare veniam impetraturos, ac præmia percepturos, inter se de Cæsaris clementia sensim loquebantur. Horum voluntates ut cognoscebat Præfectus, diversus agitatur, utrum inceptum perficeret, an conatu desisteret. Ubi duos dies per dubitationem consumpsit, & divisos milites, divisos oppidanos animadvertit, concilium sibi fidorum convocat. At diu in incerto res fuit: nam etiam hi in duas discesserant partes. Dum in his angustiis eorum res esset, quod, quid ageretur, non constabat, Decurio quidam, qui ad id tempus tacuerat, assurgens, hujuscemodi verba facit. *Mirabar quidem prius, Præfectum benigne illorum accipere orationem, qui nefario proditionis nomine ab incepto nos deterrere nituntur. Sed quantum miratus sim, quum eum non alienum ab consilio animadverti, impossibile explicatu est, & si commemorari posset, difficile ad fidem esset: quippe qui in hos tanquam in hostes vindicandum esse cognoscam, quod haud dubium est, quin a Cæsaris nuncio pecunia, vel præmiorum spe corrupti nos tanquam pecora trucidandos iratis dare exoptent. Pollicitationibus, & impunitatis spe nos alliciunt, ut in sævissimorum potestatem venientibus non modo nihil eorum, quæ promiserunt, præstent, sed etiam ut de omnibus supplicium sumant. Nec enim turpe ducunt fidem fallere, quum hoc maxime faciendum censent, ne in ruinam misericordia casura esset. Nec quidquam crudele in nos esse opinantur, quum non ulciscendi gratia, sed ut alios a simili proposito deterreant, saltem conjurationis authores excruciatos necare omnino necessarium ducunt. Quum ita se res habeat, quis vestrûm ignorat, nobis magis timendum esse, quam aliis, propterea quod nos ad amentiam reliquos impulisse arbitrantur? Nunquam fando auditum esse credo, eos, qui novas experiri amicitias constituissent, bonitatis non dedisse pœnas, ubi eorum fidei, ab quibus se averterunt, se permittere voluissent. Quis unquam adeo demens fuit, ut recenti ira accensis sese voluntate commisisset? Aut quis hanc viam ingressus est, quem consilii non pœnituisset? Mihi affirmanti credatis, velim, non aliam rationem iniri ab iis posse, qui dominari injuste volunt, quam suppliciis omnes terrere. Reputate quæso cum animis vestris, si quid gravius ab hostibus accidere potuisset, quam ab civibus nobis accidit, quum per eos non stetisse constet, quominus fame consumpti simus. Quæ suspicio? Quæ causa? Quæ injuria eos contra nos ita accendit, quum beneficia*

potius

potius in eos conferimus, belli vim eorum causa sustinendo? Quid igitur certius evenire potest, quam ut omnia perferamus mala, si nostrum meritum ab injuria eos continere non valuit? Considerate, quam profunda sit eorum avaritia, qui negotiis præsunt, & certe promissum stipendium nunquam nobis reddituros esse cognoveritis. Perpendite, quam immanes sint, ut impunitatis pollicitationi confidere non valeatis. Quid enim turpius dici valet, quam tributum, quod milites alendi causa penditur, in privatos usus converti? Satis babent, coquos, musicos, venatores, canes etiam opulenter habere; nobis tantum labores, vigilias, vulnera relinquunt; ne frumentum quidem conferre volunt, ut saltem famem tolerare, & cum mœrore vitam exigere possimus. Proinde si natura insitum omnibus est, ut quibus rebus possint, mala, cruciatusque vitent, quis ab incepto detinere vos valet? Erratis, si vanus timor, ne proditionis notam incurratis, apud vos valet? Quis enim unquam repertus est, qui necessariam defensionem proditionis nomine appellare ausus est? Aut quis improbavit, quod natura omnibus præscribit, ut eadem mensura metirentur alios, qua ii ipsos metiti essent? Deseruit vos Cæsar; quid igitur ipsum deserere dubitatis? Animus certe ferre non potest, ut pro eo salutem in dubium devocem, qui me parvipendit. Hac oratione cuncti, qui aderant, permoventur, sed ex omnibus maxime Præfectus; in cujus pectus altius, quam quisque crederet, ratio illa descendit, quod ipse ante omnes pœnas esset daturus. Propterea consilium ad cœlum ferre; ejus virtute omnes in maximum non venisse periculum confirmare; orare, ut cuncti, de periculo doceantur. Hoc inito consilio, qui aderant, Decurionem omnibus obtestantur precibus, *ut rem perficiat, neu commilitones deserat, sese paratos esse omnia, quæ imperaverit, facere. Æquum esse, ut ab eo reliqui discant, quid fraudis ab Cæsare ferretur.* Quibus rebus sublatus Decurio, domo egreditur, ac concilii sententiam exponens, cunctos orat, *apud Michaelem Abbassum sacramentum dicant. Satis esse causæ, cur ejus fidem sequerentur*; prorsus alios alio modo incitat. Idem confirmant Præfectus, aliique, qui consilii participes erant. Quorum vocibus dubii confirmantur, infidelibus animus crescit. Vix perpauci commodum fidei postponere cupiebant, sed vocem exprimere non audebant. Deinde dum alius cum alio communicat, atque factum improbat, omnibus idem persuadere conantur. Sed quum apud eos nihil profecissent, ad quadraginta numero sese Zatmariam conferunt. Abbassus vestem, ac aureos nummos decem in singulos distribuendos curat. Cujus rei nuncius etsi Viennæ terrorem præ- An. 1664

Ee 2 buit,

An.1664 buit, tamen quum Cæsar Ratisbonæ esset, ejus Consiliarii nequaquam aliis militum motibus prævertendum existimant. Quod quidem omnino fieri oportebat, quia novum exemplum ingens hortamen aliis fuit ad idem audendum. Nec cogitandam suscipiunt rem, (difficile ad fidem, licet verum) etsi ab militibus, qui Clausemburgi erant, legatus oratum ad eos venisset, *ut sui misererentur. Milites, suis consumptis fortunis; nihil reliqui habere, quo inopiam tolerarent*. Legati verbis permoti, multa pollicentur, ac, uti ea militibus renunciaret, mandant. Eos bona spe complere solum volebant, quasi spe inopiam sustentari posse confiderent. Quæ ubi suis legatus renunciat, ab Præfectis ad gregarios fremitus perfertur, *consulto rem diutius ab administris duci, ut mortem obire necesse haberent*. Igitur inter se conjurantes, eos, quos suo consilio officere posse cognoscebant, ex oppido eiiciunt, & missis ex suo numero ad Abbaffum legatis, æquis conditionibus ei oppidum tradunt. Exempla hæc quingenti Pannonii secuti non sunt, etsi, quod sæpe flagitatum stipendium sibi non reddi videbant, ab officio discedendi, ac castella diripiendi consilium cœperunt. Quo facto ad Veselinum litteras mittunt, (sub ejus ditione castella erant) *se, quum nihil suppeteret, quo famem tolerarent, ad extremum auxilium descendisse. Ne, quod necessitate moti fecissent, in suam contumeliam verteret, sed potius in reliquum tempus stipendium sibi reddendum curaret, ne ad necessitatem idem audendi subigerentur*. His impunitatem concedere Veselino visum est. Quæ res cæcos milites in supplicia Præfectorum, qui eos in officio continere studebant, maxime egit: nemo enim apud gregarios plus pecuniæ, quam fidei studium valere ignorat; & si fidem erga Duces servant, id potius suppliciorum metu, quam virtutis amore evenit. Quamobrem, timore remoto, contra eos conjurant, quos suo consilio obstaturos arbitrabantur. Re vera Coppius Zatmariæ Præfectus, dum in capita conjurationis animadvertere parat, ab omnibus circumsistitur: nam, quum omnes in simili versarentur facinore, pro illorum periculo, tanquam pro suo, niti optimum judicabant. Coppius quum unam spem Cæsari operam præstandi in artibus restare animadverteret, eandem sibi, atque ipsis, mentem esse simulat. Qua re adducti milites domum redeundi ei potestatem faciunt. Ille vero subito manu facta cum eis, quos sibi, Cæsarique fidos ducebat, in arcem se confert. Milites etsi ludificatione permoti, atque cupidine stipendii ad ulciscendum ardebant, tamen legatos ad Abbaffum deditum urbem mittere noluerunt. Quod miratus Abbaffus, legatum ad eos mittit; qui hortaretur,

ut

ut inceptum perficerent, nisi pœnas dare vellent. Præstare novas experiri amicitias, quam in periculum salutem deducere, maxime quod magnis præmiis ipsos esset remuneraturus. Modico assensu hæc audita, adeo ut nullam in partem ab eis significatio fieret, propterea quod Coppius per legatos quotidie eos hortabatur, *ne tantum admitterent scelus. Proditores etiam iis invisos esse, ab quibus ad facinus impellantur. Eos proditionem probare, minime vero proditores colere, & observare.* His pauca ad spem largitionis addens, ac impunitatem promittens, effecit, ut cogitandam sibi rem existimarent. Vagi ergo, incertique agitabantur: nam animi furore ad scelus rapiebantur, &, desperata venia, nihil tutum sibi ducebant, nisi in aliorum potestatem venirent; porro liberos, uxores ejus imperio subjectas, quem prodidissent, pœnas daturas timebant. Vicit ad extremum in avidis ingeniis stipendii numeratio, ac impunitatis spes. Nunc primum Cæsaris administri, velut a somno exciti, malo obviam ire constituunt. Nec dubium erat, quin, si id neglexissent, Abbaffus eorum socordia omnia Transylvaniæ oppida recuperaret. Sed ubi Suchium cum mediocribus copiis in Transylvaniam proficisci jusserunt, qui milites in officio permanere cogat, atque Abbaffi consilia observet, ii, qui palam de proditione consilia inibant, deterrentur. Quod consilii si primo cœpissent, aut anxii fuissent, ne quid ad usum militibus deesset, nihil omnino earum rerum accidisset. Nam idem Abbaffus sive Suchii vires, ac prudentiam timens, sive quod Turcis id consilii esse cognovisset, ut suo nomine ad speciem uterentur, sive quod bellum secundum non cessurum judicaret, sive Germanis, & Turcis acceptum esse non difficile existimavisset, amicitiam cum Cæsare instituere decrevit. Igitur ad eum scribit, *se, utpote Christianum, coactum, & invitum Turcarum Regis fidem sequi, cæterum Cæsari studere, adeout cum ipso societatem instituere exoptaret, simul primum suos ad idem consilium impulisset. Nunc vero id dissimulari oportere, ut Turcarum consilia ipse ex se manifesta haberet. Orare proinde, ne cuilibet arcana committeret, quum non desint, qui pecunia corrupti omnia Acmeti enuncient consilia.* Has litteras mittendo, quid sibi Abbaffus voluisset, cognoscere Cæsar non poterat. Nam Consiliarii, quod, si vera ea essent, ad se pertinere facinus intelligebant, in Abbaffum invehi; ipsius falsandi gratia mentitum esse confirmare; alii eum mendacio Cæsaris voluntatem redimere voluisse dicere; pars eo nequissimum respexisse demonstrare, ut Cæsar, dum in infidos manifestos habendos incumberet, parum in bellum intenderet animum. Quum igitur An. 1664

tur

An.1664 tur alii in aliam rem id verterent, placuit, ut litteræ ad eum mitterentur, *Cæsarem non dictis, sed factis credere. Si Turcis auxilium non ferret, fore ut præterita ipsi condonet*. Abbaffus seu litteris permotus, seu Turcas veritus, Acmeti petenti, ut Transylvaniæ oppidis Turcarum præsidia reciperet, *sibi eam non esse facultatem, nisi de omnium sententia*, respondet. *Idque ab Transylvanis petendi alienum sibi tempus videri, quum suspicari possent, Turcas auxilii specie Transylvania omni potiri velle*. Ex his jam aliquid novi ab Abbaffo consilii initum Acmetes cognovit, tamen, ut magis, magisque ejus perspectam haberet voluntatem, petit, *ut suas expediret copias, &, quum opus esset, eas Budæ Præfecto adjungeret*. Hoc quum neque abnuisset, neque pollicitus esset Abbaffus, non dubitandum Acmetes existimavit, quin in gratiam cum Germanis rediisset. Ob hanc rem alii adjudicare Principatum constituerat, sed quum postea aliter se rem habere posse cogitaret, in Transylvaniam Præfectum mittit, ut per eum, quid Abbaffus gerat, aut quibus cum agat, cognoscens pro re, & tempore consilium caperet. Inter hæc Nicolaus Serinus coacto ex Pannoniis, Croatisque subitario exercitu, quos voluntate non pauci ex Germanis secuti sunt, magna celeritate in hostium regiones advolat. Ibi omnes inopinantes nactus, nullo negotio pabulum, frumentumque Acmetis jussu comparatum corrumpit, omniaque incendit. Et magno pecorum, hominumque numero potitus, alio itinere, ut ea loca etiam incenderet, milites præda onustos domum reducit. Commodissimum enim in hanc belli rationem insistere ei visum est, propterea quod, pabuli copia non suppetente, non nisi media æstate in unum locum contrahere exercitum Turcæ possent. Hæc res Constantinopolim nunciata tantum terrorem Turcis fecit, ut Serinum adventare arbitrati ex urbe egredi non auderent. At ex omnibus Mehemetes Rex permovetur, quod privato homini potentissimum ex omnibus Regem injuriis lacessenti feræ venirent pœnæ. Eum ad internecionem persequi exoptans, negotium Acmeti dat, ut omnia paret, quo certius initio veris contra arrogantissimum hominem consilio locus esset. Jam Acmetes ad bellum necessaria parabat, quum, ut suos confirmaret, optimum esse existimavit ad Præfectos oppidorum Croatiæ finitimorum scribere, *darent operam, ne quid detrimenti reliquo hyemis tempore accipiatur. Se, inito vere, ingentem exercitum in ejus perniciem ducturum*. Fuerunt non ingratæ hæ Præfectis litteræ, utpote qui, cruciatus quum vererentur, quod Serini incepto non occurrissent, se ab metu liberos videbant. Hæc posteaquam per captivos cogno-

gnovit Serinus, documentum eis dare exoptans, quid ipse virtute possit, Olachium adit, atque docet, *quantum usum haberet ad hostium audaciam infringendam ipsius copias sibi adjungere. Nihil esse negotii, hoc tempore capto, oppida expugnare, ac eam ferre gloriam, quam alio tempore magno cum periculo suam facere difficile esset*. Ubi Olachium non abnuere vidit, suos hortatur, ne laborem suscipere gravarentur, cujus fine contentione fructum essent percepturi. Qui quum nunquam ejus inceptum frustra futurum persuasum sibi haberent, *nullum periculum pro ipsius gloria se recusare* profitentur. Postridie ergo cum hominum millibus quindecim Serinus Berzenetum pervenit. Castellum parum opere, parum natura munitum non circumvallatione, sed corona oppugnare instituit. Jam prope erat, ut per vim intrarent milites, quum Castellani, missis legatis, ut vitam paciscerentur, obtinuerunt. Sic uno die castellum receptum, direptum. Scytha, qui ibi in præsidio erat, cæsus. Postridie secundum Traghum flumen iter agens Serinus, complura castella ad flumen posita sine contentione cœpit. Hæ, quæ successerunt, res ita ejus acuere cupidinem, ut asperrima aggredi vellet. Itaque secum volventi majorem ex expeditione percipere fructum non posse occurrit, quam castella omnia, quæ circa essent, recipere, & præsidio tenere; ut milites, qui Canisiam custodirent, ab aliis interclusos deditionem subire cogeret. Huic sententiæ unum repugnabat, quod timebat, ne ut facile castella caperet, ita ea amitteret, si, quum domum reduxisset exercitum, eo Turcæ cum mediocribus copiis venirent. Huic rei occurrere paratus, munita oppida etiam expugnare constituit, quæ castellis præsidio essent. Item aliam iniit rationem, qua nihil, se absente, præsidia Turcarum vim extimerent. Est pons in Dravo flumine, qui in longitudinem amplius passuum millia septem patet, quia non procul ab Essexia (ab quo castello ponti nomen inditum est) Draus in duas diffluens partes, ubi in Danubium influit, insulam effecit. Quæ quum propter paludes transiri, nisi ponte, posset, eo interrupto, aditus ad ea loca auxilii ferendi gratia Turcis non esse cognoscebat. Ob ea negotium omnino perficere decernit, etsi utramque pontis partem firmissimo præsidio, & omni munitionum genere firmatam esse eum non fugiebat. Hoc inito consilio, Sigetum versus exercitum prius ducere parabat, quum milites ab eo omnibus precibus petunt, *ut Peetium opulentissimum castellum, forum rerum venialium earum regionum celeberrimum, prius occupare velit. Si ea præda potiri se sineret, omnia postea facere paratos fore*. Hoc eo facilius petentibus concessit Serinus, quo mi-

An. 1664

An. 1664 minori contentione parum munitionibus firmum castellum recepturum confidebat. Factum est ergo sive militum studio, & virtute, sive castellanorum ignavia, qui fortunarum defendendarum cupiditate cæci plus æquo munitionibus fidebant, ut primo impetu in castellum irrumperent Croati, deinde omnes sequerentur. Iratus miles non infantibus, non mulieribus parcit; domos diripit, direptasque incendit. Quorum casu admoniti alii, qui proxima loca incolebant, legatos mittunt, qui in authoritate Serini se esse pollicerentur. Quibus omnibus incolumitatem concedit Serinus, sive quia eos turpe violare ducebat, qui fidem suam imploravissent, sive quod magnum usum habere ad Turcarum opinionem arbitrabatur, eos conservare, ac reliquos docere aliorum casum cum horum fortuna conferre, ut minori contentione reliqua conficeret. Breslenitii ergo, & Boconitiæ milites præsidii causa relinquens, eis, ut omnes ab injuria prohiberent, imperavit. Hæc quum ita essent, tamen complures in Serini mansuetudine spem ponere noluerunt. Qui pertinaciæ pœnas dederunt, dum Basilvam, Turbechiumque castella delevit. Hæc ubi facta sunt, ac Sigetum perventum est, in oppidum Præfectum Serinus mittit, qui vel periculi denunciatione, vel promissis ad deditionem oppidanos impelleret. Oppidani suis fortunis consulere non abnuere; Præfectus, milites que tantum dedecus admittere nolle. Oppidum & natura loci propter paludes, & manu munitissimum, atque Solimani celebris Turcarum Regis morte nobilitatum summa cum laude recepturum exiguis copiis Serinus sperabat. Tamen ubi rem diutius duci intelligit, Olachium cum exercitus parte ibi relinquit, ipse cum reliquis copiis Quinque Ecclesias petit. Quo ubi pervenit, Turcæ suburbia deserunt. Quæ ut statim occupaverunt sui, in secundum omen accipiens id Serinus, minime moratur, quominus quatuor ex partibus aggredi muros appararet. At eventus animi magnitudini non respondit; quoniam Turcæ munitionibus confisi eos repellere valuerunt. Qua re animo non se demittit Serinus, sed tormenta in muri perniciem disponi jubet. Quæ ubi profecisse vidit, satis jam factum ad Turcas perterrendū existimans, legatum ad oppidi Præfectum mittit, qui præmiorum spe eum corrumperet, vel, si id minus posset, periculi timore iterum oppidanos ad se dedendos impelleret. Præfecto promissis se captum simulanti Serinus ita fidem præstat, ut, patentibus portis, ducentos in oppidum intromitteret. At ubi pars jam intraverat, extemplo ex omnibus partibus armatum præsidium in imprudentes advolat, portasque claudit, ac sexaginta ab aliis seclusos ad unum interficit;

in his

in his Comitem Francifcum Erbefteinium. Reliqui tormentis, ac contumeliofis vocibus repulfi, ira pleni ad Serinum fe conferunt. Qui cognita fraude confeftim milites oratione accendit. *Quid expectarent*, dicebat, *quin doli pœnas a barbaris repeterent? Proditorum morte omnino per fidem circumventis commili tonibus parentandum effe, fi viri videri velint. Non effe dubium, quin ii minimum virtute poffint, qui dolis vincere nitantur. Quid igitur timerent periclitari fortunam, ubi haud dubia victoria fit?* Hæc vix præ clamore ulcifci exoptantium audita funt, ac tantum fuit in militibus ftudium, ut uno, eodemque tempore fe expedirent, arma fumerent, mœnibus appropinquarent, ac in muros evaderent. Exulcerati ignominia ubi urbem ingreffi funt, obvios five repugnantes, five arma abiicientes, pueros, mulierefque promifcue interficiunt. Oppidanorum pauci, militum vero magna pars, quia in arcem concedunt, ex periculo fe eripuerunt. Hoc fine contentione fucceffit, quod negligentia apud eos orta erat, qui Serinum, militefque ludificatione permotos, ac difficultate oppugnationis adductos infecta re abituros confidebant. Re vera, fi eandem adhibuiffent diligentiam, quam poftea in defendenda arce adhibuerunt, idem fubfecutus effet eventus. Nam quum durare propter anni tempus in caftris Serinus non poffet, poftquam triduum diripiendo, atque incendendo oppido dedit, ut pontem interfcinderet, Dardam proficifcitur. Dum loco appropinquavit, Segeri Forgato cohortis Præfecto bina Germanorum equitum, ac Croatorum millia tria attribuit, ut propugnaculum, quod ad defendendam eam pontis partem Turcæ inftituerant, tentaret. Ibi erant præfidii caufa ex omnibus lecta peditum fena millia, quia, quum Acmetes in tam opportuno loco retinendo earum regionum falutem conftare intelligeret, validiffimo præfidio rei profpexerat, adeo ut ex fententia res ceffiffet, fi fuum officium præftare præfidium voluiffet. Nam quum primo, pluribus interfectis, Forgatum rejeciffent, tamen, ubi equitum millia bina fubfidio ab Serino defeffis miffa cognoverunt, tantum dedecus admittere non dubitarunt, ut in fuga fubfidium omne ponerent: quæ in majus difcrimen, ut folet, ipfos adduxit. Ad mille enim, & quingenti conciderunt. Occupato propugnaculo, Serinus reliquam exercitus partem ducit, atque nulla interpofita mora, igne, ferro, & quibus aliis rebus poteft, pontem interrumpit. Sic longiffimi temporis labor puncto temporis interiit. Hoc fimulatque factum eft, magnis itineribus ad Sigetum contendit. Ibi tum fuis, tum Turcis rem nullam ad virtutem defuiffe reperit; & quum Olachius omnia expertus effet, tamen femper fru- An. 1664

An.1664 ſtra ejus conatus fuere. Quod ubi cognoſcit Serinus, milites hortatur, *ut, quoniam aſperiora confeciſſent, receptæ urbis gloriam ſuam facere niterentur. Nihil eſſe, quod virtute, & perſeverantia non ſuperetur. Omnia plana alacribus fore. Dandum operam, ne, quod laboribus peperciſſent, opportunitatem corrupiſſe dici poſſet.* His dictis conclamant omnes, *ſeſe pro Ducis ſui gloria nullum recuſare periculum paratos eſſe. Sperare ſe ejus conſilio conſequi rem poſſe.* Quorum perſpecta alacritate, Serinus extrema tentare ſtatuit. Sed quia oppido præerat vir non magis belli peritus, quam diligens, & Regi ſuo fidelis, qui præſidium ad virtutem arrexerat, Serini conatui locus non fuit. Conatus eſt Serinus iterum muros aggredi, ſed rem ſæpius fruſtra tentatam dimittere tandem decrevit, quia duriſſimo hyemis tempore optime de ſe meritos milites conficere pudebat. In itinere parum abfuit, quin ab contentione ad contumelias Serinus, Olachiuſque deſcenderent; quoniam, ut Olachius ægretulerat, Serinum, ubi Sigetum redierat, dixiſſe *rem proſpere ceſſuram, ubi ipſe ſuis adeſſet*, nunc quod Serino quoque vano incepto diſcedere oportuiſſet, *fraude factum* demonſtrat, *ut ipſe facillimas res aggrederetur, magnæ contentionis negotia ſibi daret, ne gloriæ particeps eſſet*. Negat Serinus, *& facillimum ſibi fuiſſe Sigetum expugnare* dicit, *ſi ibi remanſiſſet*. Multa utrinque dicta ſunt, & quamquam ultra verba non proceſſere, tamen, altero alteri invidente, reipublicæ detrimentum, ut neceſſe erat, irrogatum poſtea eſt. At Serinus ſimul primum domum rediit, ſuum familiarem ad Cæſarem mittit, qui doceret ſua fortiter acta; quæ etſi erant per ſe magna, latius tamen, inflatiuſque litteris, nunciiſque concelebrabat. In Serino enim quamquam multæ bonæ artes, in iis animi magnitudo, & audacia magis, quam militiæ peritia erat, tamen, lingua, an manu promptior eſſet, parum conſtabat: eo pro invidia lenienda majorem ſibi conflabat: quod quidem & ſibi periculoſum, & communi bono detrimentoſum fuit, quia privata gratia res magnæ utilitatis impeditæ. Cæſari ubi omnia nunciata ſunt, magnam in ſpem venit Caniſiæ recipiendæ, maxime quod Serinus ad omnium rerum inopiam adductum præſidium, ac munitiones paucis ante annis incendio deletas non adhuc refectas eſſe docebat. Huc accedente, quod paludes, quæ alio tempore magnum habent ad defenſionem momentum, hyeme glaciatæ aditum ad oppidum darent, pro effecto negotium omnes habebant. Caniſiæ vero Præfectum pollicitationibus permotum Serino locum introeundi ſe daturum pollicitum eſſe, omne expellebat dubium. Quibus rebus adductus Cæſar, ad con-

concilium Gratii habendum rem defert. Eo Serinus veniens, & ea, quæ Cæsari exponenda curaverat, commemorans, ut de concilii sententia rem susciperet, effecit. Mehemetes Rex, Acmetesque, cognitis rebus a Serino actis, qui antea magnopere in ipsum accensi erant, quod populationibus semper suis terrorem intulisset, quod propugnaculum ad Muram flumen excitare ausus esset, incredibile memoratu est, quantum hac re permoverentur, quum subito Ducem deposcerent, qui illico, coactis copiis, contra eum contenderet. Hominem vero tam temerarium reperire non valuerunt, quod quisque eam rem in se recipere recusabat, quam non processuram sciebat, maxime hyemis tempore, quo præter frigus, rerum quoque omnium inopiam milites laturi essent. Spe igitur amissa quamprimum rei per vim obtinendæ, consilium cœperunt ad artes recurrere: & magna præmia tribuere iis polliciti sunt, qui vel vivum, vel necatum Serinum sibi traderent. Quibus illectus ex Pannoniis quidam, insidias Serino tendit. Qui, patefactis consiliis, meritas persolvit pœnas. At Serinus anxius erat, ne hyeme transacta negotii perficiendi facultatem amitteret; proinde Ratisbonam ad Cæsarem proficisci constituit. Coram enim ei persuasurum sperabat, magnum habere usum ad Turcas populationibus prohibendos hyeme Canisia potiri. Ne vero temere rem incognitam pronunciaret, prius loca sibi exploranda decernit. Modico igitur paucorum Præfectorum præsidio eo contendit; & cupidine cuncta perspiciendi captus, incautius ita oppido appropinquat, ut vix prius fuga, deinde quorundam Croatorum auxilio, qui sive casu, sive Dei consilio eo venerant, se ex Turcarum manibus eripiendi facultas fuisset. Sed ne hoc quidem periculo animo permovetur: nam mutatis ad celeritatem jumentis, Ratisbonam veniens, ab Cæsare petit, *ne dies prolatando occasionem Canisiæ Turcis adimendæ e manibus dimitteret. Si, ante quam hyems præcipitaret, res susciperetur, duabus de caussis rem successuram sperare, quod glacies iter ad oppidum expedire posset, quodque citissime, ut res postularet, auxilia convenire non possent. Si Canisia Germanorum fiat, præter parem dolorem, quem Turcis redderet, nullo negotio conciliari ea conditione pacem posse, ut quisque occupatum obtineret. Re ita se babente, clariorem ipsum inter Christianos futurum, quod in tanta rerum iniquitate æquam fecisset pacem, quam inter Turcas Acmetem*. Hæc ita in Cæsaris animo hæsere, ut quamvis in concilio Montecucculus, Strotiusque rem non suscipiendam censuissent, quod, quum inopia ærarii urgeantur, nullo consilio in re, quæ procedere non posset, pe- An. 1664

Ff 2 cuniam

An.1664 cuniam essent erogaturi, tamen sive quia plus æquo Serini pollicitationibus fidebat, sive quia, ut natura fit, gloriæ studium, & proficiendi cupido ex difficillimis facillimas res redegerant, contra aliorum opinionem rem suscipiendam existimat. Hac de causa unicuique certas partes ad negotium conficiendum attribuit, & quibusdam negotium dat, ut, quæ usui ad id essent, compararent. Qui viginti bellica tormenta in propugnaculum ducenda curavisse contenti, reliqua, incertum pecuniæ, aliarumque rerum inopia, an privata gratia, intermittunt, usque eo, ut, quum ver appropinquaret, magis Turcæ ad defensionem, quam Germani ad oppugnationem se comparavissent. Acmetes enim apparatibus quoque, non Serini tantum vocibus permotus, & Canisiæ Præfectum, quia in suspicionem venerat, interficiendum curaverat, & Hassanem, cujus fidem, & usus militaris peritiam probabat, oppido præfecerat, & alia majore, quam potuerat, contentione paraverat, ne, adversæ rei culpa in suam imperitiam collata, mors sibi oppetenda esset. Ex his cognoscere licet, quantum usum in bello habeat, consilia, rationesque hostium manifesta habere: nam Acmetes ut magis, magisque rei occurreret, majori, quam unquam ante, diligentia contrahere in unum locum exercitum maturat, & pontem in Dravo flumine a Serino incensum reficere instituit. Sic facilius obsessis subsidio venire posse confidebat. Sed industria neque naturam, quia reficere pontem non exigui temporis opus erat, neque Turcarum morem vinci posse conspiciens, quod ante tempus in castra contendere nolebant, commodissimum esse statuit, spe pacis detinere Germanos, donec, coacto exercitu, in aperto virium certamine spem haberet. Jam enim, extinctis rumoribus de fœdere inter Christianos Reges icto, bellum trahere cupiebat. Quo inito consilio, Reningherium ad se vocat, atque monet, *ut Cæsarem de concilianda pace iterum hortaretur, quandoquidem sua opera factum esset, ut Rex potius æquas conditiones dare, quam belli fortunæ confidere paratus esset. Sperare sibi ab Cæsare pro tanto beneficio gratiam relatum iri, quum ex maximo periculo, in quod haud dubie venturus fuisset, eum eriperet*. Eadem fere fuit litterarum sententia, quas ad Lubcovitium misit. Reningherius vero non minus necessarium putavit de Acmetis mandatis, quam de ludificatione Cæsarem certiorem facere; quoniam id eo pertinere animadverterat, ut, ab Germanis mora interposita, exercitum contraheret, priusquam Canisiam contenderent. His, & Acmetis litteris in concilio recitatis, prope omnes ne aures quidem vaferrimo homini, ab quo paulo ante

fuis-

fuiſſent decepti, præbendas cenſuere; immo, quod pacem petendo Turca magnopere Caniſiæ timere demonſtraviſſet, nequaquam tantam occaſionem e manibus dimittendam. Hæc ſententia ab Cæſare quoque probatur, poſteaquam de hoſtium poſtulatis cognovit. Hac ratione res ita Acmeti ſucceſſit, ut, quod animo propoſuerat, non arte conſequeretur, ſed ſive indiligentia, ſive quorundam perfidia, qui opportuno tempore, quæ uſui ad oppugnationem ſunt, parare neglexerant. Hoc quidem Chriſtianæ rei maxime detrimentoſum fuit, quod pecunia, qua anguſte utebantur, fruſtra profuſa, & milites inani labore conſumpti. Jam Serinus, quia initio veris paludes glaciatæ non erant, &, patefactis conſiliis, Caniſiæ Præfectus promiſſorum pœnas dederat, ſuam gloriam in dubium non eſſe devocaturum dictitabat. At Cæſar ex timoris confeſſione, quam pacem petendo Acmetes expreſſerat, conjecturam capiens rem feliciter ceſſuram, *ne animo ſe demitteret*, eum hortatur. Huc accedebat, quod, quum maxime Viennæ, Germaniæque timeret, magnum uſum habere judicabat, Caniſiam expugnare, ut Turcæ in id recuperandum oppidum inſiſtentes alias corrumperent opportunitates. Serinus igitur Cæſari ſemper præſtare operam paratus, dum milites in unum locum contrahebantur, cum hominum millibus quinque loca omnia circa Caniſiam adit, quum ut præſidia ex arcibus, caſtelliſque hyeme occupatis deduceret, (in diſcrimen enim ea venire poſſe intelligebat, quando refecto ponte copiæ, quas expeditas citra flumen in armis Iſmael habebat, flumen tranſirent) tum ut omnia incenderet, ne caſtellani juvare aliqua re Turcas poſſent. Quod quidem negotium tanta alacritate ſuſcepit, ac felicitate confecit, ut maximum ſui faceret terrorem, uſque eo, ut agreſtes nihil citra Caniſiam tutum arbitrati eo ſe recipere conarentur. At ubi, clauſis portis, ingredi prohibebantur, ne inutiles bello defenſorum inopiam onerarent, incertis itineribus fuga ad ſalutem contendere ſtudebant; qui fere omnes in Serini manus incidebant. Accidit etiam res tum parva dictu, quæ, quum magna ſpe Serinum compleviſſet, prodenda memoriæ videtur. Quum, confecto negotio, domum repeteret Serinus, nunciatur ei, carrorum vim maximam Sigeto Caniſiam duci. Serinus omnia intercipere cupiens, quingentos equites eo mittit. Turcæ, qui cum carris veniebant, erant numero centum. Qui ubi procul Germanos ad ſe venire conſpexerunt, fuga ſalutem petere conſtituunt. Germani poſteaquam præda potiti ſunt, citatis equis fugientes conſectantur. Ita paucos velocitas pedum tutatur. Captivi ergo ſigillatim, quæ cognoviſ-

An. 1664

An.1664 vissent, pronunciare jussi *anguste uti re frumentaria milites, qui Canisiæ præsidio sint*, dicunt, *usque eo, ut vix viginti dierum frumentum suppeteret*. Qua re lætus Serinus domum pervenire maturat, ut de iis Cæsarem certiorem faceret, *& ne diutius rem duceret*, oraret. Cæsar itaque, ne spes corrumperetur, si, nemine iter prohibente, Turcæ frumentum in oppidum conferrent, Strotio imperat, ut confestim suas copias Serino conjungeret. Item ad Buduanum, nonnullosque ex Pannoniorum primoribus scribit, *cogerent, quas possent, copias, & ad Serinum quamprimum Canisiam contenderent*. Dicto prius paruit Buduanus: qui Nicolai Serini jussu prope Canisiam veniens, itinera omnia obsedit, ut singularem etiam hominem ingressu, egressuque prohiberet. Paulo post idem facit cum suis copiis Serinus. Qui postridie ejus diei Gratium se contulit, ut cum Strotio consilia communicaret. Strotius ibi remanserat, etsi milites, quibus ipse præerat, una cum copiis, quas fœderati contulerant, Canisiam venerant. Gratii igitur consultationibus habitis, omnes Serinum, Strotiumque hortati sunt, *ne dies prolatarent. Magis occasionis, quam contentionis rem esse. Facile occasionem amitti, difficile ea amissa rem obtineri. Idcirco subito conandum, ne Acmeti obsessis opem ferendi spatium detur*. In eandem sententiam loquitur Comes Colonnischius, qui principem locum in concilio obtinebat; solum addit, *maxima fore in Croatiam, Stiriamque ipsorum merita, si illud expugnarent oppidum, unde sępius Turcę populatum eas regiones venire consuescant*. His rebus non parum permovetur Strotius, etsi antea eam rem non aggrediendã censuerat. Serinus jam, velut explorata victoria, non vulgare peperisse sibi decus arbitrabatur. Propterea magis ei molestum fuit, quod fœderatorum copiæ alius dicto, quam Olachii, audientes esse posse negaverunt. Nam, quum post tot, tantasque dilationes illuxisse diem lætatus esset, quo tantæ gloriæ fieri compotem posse confidebat, ex interposita causa, non solum non laturum ex labore fructum, sed ante partam gloriam amissurum timebat. Ad Cæsarem ergo scribit, *non constare sibi, utrum nonnullos, qui dies extraxissent, an fortunam queri deberet, quæ velut constantior usque adhuc visa, quam humanarum vicissitudines rerum soleant, hanc rerum commutationem efficere velit, ut tot periculis partum decus aliorum culpa amitteret. Profiteri, se oppugnationem hyemis tempore suasisse, dum glacies, & necessitudo, quæ ipsi cum Canisiæ Præfecto intercedebat, præterea proximi subsidii difficultas in certam victoriæ spem rei militaris non imperitos erigere faciebant: nunc vero contra non suadere, quum spes illa superes-*

perefset, ad summam rerum necessariarum inopiam adductos mensem tolerare non valere, quo spatio auxilium eis ferre Acmetem non posse constet. Orare, ut vel oppugnationis consilium dimitti jubeat, vel severius eos castiget, quos moram non necessariam interponere compererit: praeterea Olachium ad exercitum venire juberet, quum sine illo profici nihil posset militum causa, qui solum ei se parituros professi sint. Litteris permotus Cæsar, Olachio mandat, ut ne horæ quidem mora illata ad Canisiam proficiscatur. Qui nihil sibi ad celeritatem reliqui faciens, Gratium pervenit. Ibi exiguum moratus temporis, ut de rebus, quæ ad oppugnationem pertinerent, consultaret, subito ad exercitum contendit. Ubi pervenit, ut tormenta, resque omnes erant paratæ, non modo amplius non terendum tempus Duces statuunt, sed etiam, quoad fieri posset, tantam præstandam alacritatem, ut parvo temporis spatio ea perficiant, quæ longo tempore antea vix confecissent. At Turcis non minus animi erat: nam excitati ab Hassane, qui & usum in re militari habebat maximum, & alacri, fortique animo erat, pluribus portis eruptionem facere constituerunt, atque, ubi minus firma militum pars eis videbatur, eo contenderunt, ut in fugam conjectos interficerent. At dum illi, in quos irruperant, impetum fortiter sustinent, & cominus gladiis rem gerunt, Strotius, qui proximum obtinebat præsidiorum locum, quanto in periculo res esset cognoscens, plures equitum turmas laborantibus submittit. Quæquidem res maxime fuit opportuna. Nam simul venientium signa conspexerunt Pannonii, non modo firmantur, verum magna etiam alacritate se in Turcas incitant: quos pedes referentes consectantur Germani, donec, quum proprius oppidum esset ventum, acrius instantes tormentis obsessi propulerunt. Sic multis illatis, acceptisque vulneribus, Turcæ in oppidum, Germani in castra se conferunt. Fama tamen adversi prælii in Turcas vertit, quod, quum fuissent primo omnium judicio superiores, ad quadraginta amissis, prope præcipites se fugę mandassent. Sic conjecturam capiens Serinus, suos plurimum, hostes minimum virtute posse, statim oppidum recepturum sperabat. Hoc rerum statu concilio habito, ut illico opera contra oppidum perducerentur, inter Duces convenit. Utque procedere citius res posset, inter se opus partiuntur, ac militum partem in opere versari, partem in armis esse jubent, ut operi destinatos defenderent. Hac ratione ad æmulationem re deducta, brevi opera ita processere, ut milites & suburbium adoriri auderent, & occupare posse sperarent, etsi munitionibus, ac obsessorum eruptionibus, & loci natura fiebat, An.1664

bat,

An. 1664 bat, ut magnæ contentionis res esset. Nam, quum quinquaginta passus in latitudinem fossa inter oppidum, ac suburbium ab ea parte pateret, quæ ad occasum spectat, pons in ea est, qui facultatem subsidii ferendi præbebat. Suburbium item alia nimis lata fossa muniebatur, in cujus interiore labro firmos arborum truncos in plures partes secatos ordinatim defixerant. Hi quatuor cubitos a terra eminentes inferius, superiusque revinciebantur, ne facile prosterni possent. Hæ manu factæ munitiones licet magnam Germanis afferrent difficultatem, tamen longe maximam paludes afferebant, quæ, ne mœnibus, nisi diutino labore, appropinquarent, efficiebant. At Duces, militesque virtute, & patientia majora superare confidentes, turrim ligneam prope oppidum ab ea parte, quæ ad orientem solem vergit, adoriri constituunt. Olsthius Cohortis Præfectus ante omnes, tormentis prolatis, quingentis hominibus propius eam venit. Serinus bina hominum millia pro castris collocat, ut subsidii spe Olsthius confirmatus fortiorem animum gereret. At Turcæ continenter horis quinque tantam virtutem præstiterunt, ut aditus Olsthio ad eam non fuisset, ni Strotius alia ex parte cum mille & quingentis in eos se incitavisset. Tum, munitionibus igne injecto, paulatim Turcæ se recipiunt. Quod ubi est ab Germanis animadversum, subito in eos omnibus ex partibus provolant. Turcæ inopinata re perculsi, quum consilii habendi tempus deesset, ac sibi fugientibus nihil tutum, & recenti victoria elatis nihil impeditum esse arbitrarentur, suburbium incendunt. Optimum enim ipsis visum est, locum delere, quem receptaculo hostibus esse posse judicabant, si fugientibus mixti intrarent. Facto forte Hassan intervenit; qui certior factus de Strotii adventu, recentes suis defatigatis subsidio ducebat. At suos perterritos certiorem capessisse fugam videns, quia ejus victoriæ favore oppidum etiam occupaturos Germanos timuit, summa ope remedium tanto malo reperire enititur. Igitur pavidos primo increpans, deinde fugientes signiferos interficiens, & omnes eandem daturos pœnam pronuncians, nisi e vestigio adversi hostibus existerent, fugam comprimit. Ubi ergo prælium restitutum vidit, precibus, præmiorumque spe militem ad virtutem accendere studet. Sic prælium minori detrimento diremptum est. Postridie tamen timens, ne suorum ignavia Germani oppidum occuparent, omnes orat, *ne Mehemetis Regis sui, suam, omniumque opinionem fallerent, sed pristinæ virtutis memores acceptum incommodum sarcire vellent*. Quibus vocibus permotis tantum accessit infamiæ delendæ studium, ut potius locum, quem cœpissent, mortuos corpore tegere, quam

inco-

incolumitatis spe eum relinquere constituerent. Hoc ita comprobavere, ut, quum continenter diebus tribus (res incredibilis) pugnatum utrinque magna pertinacia esset, nemo alium pugnæ finem sibi proposuerit, quam victoriam. Turcæ enim abditi in quibusdam ligneis casis, ac luto contectis, quas ad omnes casus Hassan excitaverat, ne vulneribus quidem affecti loco excedere exoptabant. Tantaque obstinatio vix ab Hassane vinci potuit; qui, quum ad extremum casum rem perductam videret, ne inutili contentione suos conficeret, receptui cani jubet. Major pars, ut fugæ ignominia aboleretur, dimittere locum abnuit, ita ut, nisi morte eorum, qui nominatim appellati imperium contempserant, reliqui Ducis dicto audientes esse didicissent, ad unum omnes concidissent, ubi paulo post Germani potiti loco essent. Discedentes casis ignem inferunt, quæ, ut erant ligneæ, ita conflagrarunt, ut duorum dierum spatio Strotio milites eo mittendi facultas non fuerit. Itaque Hassanem, quum non magis militum ignavia, quam temeritate accipi detrimentum posse intelligeret, apud pugnæ cupidos concionatum fuisse ferunt, eosque docuisse, *semper cavendum esse, ne quid sit nimium, neu quidquam tempore non opportuno audeant. Sæpe plus occasione, quam audacia profectum esse. Et experientia esse compertum, sicut erravisse eos, qui illius rei rationem non habuissent, ita magnam sibi peperisse gloriam, qui, quum maxime opus fuisset, contentionem præstitissent. Ex eo perspici posse, quemadmodum res cedere potuisset, quum eos timor incessisset, quando audacia opus erat, atque tum virtute timoris suspicionem vitare exoptavissent, quando cedere tempori oportebat. Proinde quantopere constantiam laudibus ferendam esse, quando ad ultimum supplicium progredi non dubitarent, tantopere amentiam incusandam, quum de rerum summa suum, non Præfecti judicium facerent. Se æque in suis alacritatem, constantiamque, ac continentiam, prudentiamque desiderare.* Hæc dicta tantum apud milites valuerunt, ut omnia omnino, quæ postea Hassan imperavit, facere non dubitarent. Quæ fuit causa, quare Germanorum conatui postea locus non esset. Læti tamen eventu Germani, ut quam citissime victoria potirentur, aquam ex paludibus derivare conati sunt. Sed quum plures nequicquam consumpsissent dies, & rem vel impossibilem, vel difficillimam suscepisse animadvertissent, consilium deponunt, & cratium, tabularumque vim parant. Sed quum id quoque maximi laboris esse cognoscerent, eos omnibus precibus detestantur, qui rem distraxerant; quoniam, si nondum hyeme confecta rem suscepissent, tantum insudare laborem non oporteret. Interim Olachius aliam turrim ligneam eadem

 ratio-

An.1664 ratione, atque aliam, institutam occupat. Quibus rebus perfectis, subito contra oppidum, quod, quum maxime munitum, & parum in circuitu esset, arcis obtinet locum, aggerem jacere, atque reliquum consilii explere Duces statuunt. At rerum omnium inopia, quæ ad oppugnationem opus erant, impediti angustè re frumentaria quoque utebantur. Omnia tamen hæc patienter ferebant, adeo ut, ubi tabularum, atque cratium numerus comportari cœptus est, paludes omnibus ex partibus perrumpere instituerent. Magnum vero detrimentum ab obsessis Germanis inferebatur, quum muris tecti tormentis sine periculo apertos propellerent. At ubi Serinus ad lęvam, Strotius ad dextram contra urbem, Olachius contra vetus oppidum opera perduxerunt, ut prospectus in eos non erat, ne repentinos quidem obsessorum impetus extimebant. Solum, quia controversia inter Duces orta erat, quod oppidi quamprimum recipiendi spes non esset, ut Cæsar imperaverat, quæ ex dissensionibus oriri solent mala, timebantur. Litteræ vero Cæsaris ad Serinum redditæ concordiam omnibus restituere. Nam, quum Cæsar mandasset, ut victoriæ primo partæ fructum, negotium conficiendo, perciperent, nemo Serino resistere audebat, ne & Cæsari resistere videretur. Sub idem tempus res quoque accidit, quæ, ut non Serini modo, sed reliquorum spem auxit, fuit causa, quare libenter durare spatium temporis in castris non abnuerent. Ex pluribus, qui ab Acmete ad Hassanem missi erant, unus per medias Pannoniorum stationes noctis, ac paludum beneficio transiens, Hassanem, militesque hortatur, *ne labori succumberent, quum parum absit ab eo, quin Acmetes obsidione eximendi causa veniat*. Hæc ubi intellexit Hassan, timens, ne subire deditionem cogeretur propter frumenti inopiam, si Acmetes cito cum exercitu non veniret, optimum esse judicavit eundem cum litteris ad Acmetem mittere. In litteris scribit, *se, quod exigue quindecim dierum frumentum suppeteret, diutius tolerare non posse*. Nuncius etsi regionum peritissimus erat, & per occultos tramites ibat, Croatorum tamen manus effugere non potuit. Ex eo Serinus cognoscens, quindecim dierum spatio sine vulnere oppidum recipere posse, conatum remittit omnem. Solum aggerem eo consilio excitandum curat, ut ex loco superiore tormentis obsessis nocens facilius eos ad deditionem impelleret. Sed quia indiligentia eorum, qui iis negotiis præerant, pulvis tormentarius deficiebat, sicuti Serinus consilio uti non potuit, adæque Strotius partem earum turrium, quæ erant contra locum, quem obtinebat, evertere nequivit, etsi procumbere cœperant. Ob eandem sulphurei pulve-

ve-

veris inopiam Olachio aggerem ab obsessis institutum excindendi facultas non fuit. Tamen non magnopere tanta sive indiligentia, sive perfidia perturbantur; quoniam magis se efferri posse sperabant, quum & perfidos, avidosque cives, & fortes, alacresque hostes simul vicissent. Sed Hassan, quum tam brevi non esse subsidia conventura præsentiret, parce frumentum metiri instituit, ut, quoad Acmetes veniret, tolerare posset. Utque æquo animo id ferrent milites, in concionem ascendens ita locutus fuisse fertur. *Multa me, ut hæc verba faciam, hortantur, sed, ut alia omittam, quum certior spes me teneat a vobis impetrandi, quod posco, summæ dementiæ esset, si de imminente periculo vos non docerem. Jam non dubito, eos parvo labore omnes alios supra insudatos esse confirmaturos, quos fortem animum gerere cognosco, adeo ut nihil supra ne ego quidem exoptare valeam. Quodque certius mihi constat, meo studio vestrum non cedere, eo nullum periculum pro vestra salute recuso; & nunc vigilias circumeo; die, noctuque omnibus intentus sum; vobis & consultor, & periculorum socius adsum. Sed quoniam nunc omnes nostros conatus male casuros provideo, permagni communis salutis interest, pro re, & tempore consilium iniri. Sciatis ergo velim, Acmetis litteras nuper ad me redditas esse, ipsum omnia expedire, ut nobis auxilio veniat. Hæc quum ita sint, tamen, quia cito eum conventurum esse impossibile duco, ob eam rem pulcherrimum judico, vos inopiam tolerare, ubi paulatim metiri frumentum instituero: Nam, quum parcendo paulo longius tolerari possit, quis libenter hoc non sustinebit, ne in eum casum deduci necesse habeat, ut ad innatos hostes supplices manus tendat? Jam, ratione inita, quindecim dierum frumentum suppetere tantum constat. Propterea nolite quæso tantam animi mollitiem præbere, ut facilius alia fortissimis viris digna audere, quam inopiam ferre velitis. Nam vir fortis dici is non meretur, cujus animus omnia æque non sustinet. Neque quisquam prudentis nomine appellari potest, qui, quum remedium malo repertum sit, in periculum venire cupit. Reputate cum animis vestris, si viri animus ferre possit, ut salus, & gloria belli in eo posita sit, si celeriter subsidium sibi mittatur. Agitedum nunc me solum audiatis, si magnam ad vos gloriam pervenire exoptetis. Nihil omnino timendum erit, si huic rei prospexeritis, quum loci natura, munimenta, & quod plus est, vestra alacritas, quam non augere, sed reprimere mihi opus est, omnes tutos reddant.* Oratio vix præ strepitu omnia perpeti paratos esse pollicentium audita est, immo se ignominiæ loco tulisse dicebant, *quod ipse animos oratione accendendum judicasset, velut se ad omnia pericula subeunda paratos non cognovisset.* An. 1664

Gg 2 Ho-

An.1664 Horum vocibus, & magis factis, quod, quum frumentum perparce metiretur, nulla vox fortibus viris indigna audiebatur, sublatus Hassan, legato ab Serino misso, ut milites ad deditionem impelleret, respondit, *se biennium ad deliberandum postulare; si quid velit, tunc reverteretur*. Tam audax responsum quum relatum ad Germanos esset, quin constantiam collaudarent, contineri non potuerunt, eo magis quod cito propter inopiam eum veniam esse imploraturum sperabant. Cuncti præterea mirabantur, Turcas tanta obstinatione pugnare, ut, quamvis angustiæ iter facere prohiberent, incredibili celeritate se reciperent, ubi ignem vallo intulissent, atque opera disturbassent. Et quando quisquam se ab aliis seclusum cognoscebat, potius mortem ibi oppetere, quam vivus in Germanorum potestatem venire volebat. Ex Germanis vero quotidie captivi ad Hassanem perducebantur, ab quibus omnia, quæ in castris gererentur, cognoscebat. Jam, quo sulphureum pulverem in castris conferrent, notum erat. Jam eum non fugiebat, vix omnes ad viginti millium numerum esse. Jam Christianos rerum omnium inopia premi, & Duces non unum omnes sentire non ignorabat. Propterea animus obsessis crescit, adeo ut facibus, aliisque rebus, quæ incendium excitare valent, maxime armati ex oppido erumpere, & ignem operibus inferre auderent. Quem sic distulit ventus, ut puncto prope temporis non minimam operis partem incendium hauriret. Erat ergo Serini in magnis difficultatibus res, quod, quum restituere amissa opera magni laboris negotium esset, quia agger septingentorum passuum spatio erat petendus, Olachius dimittendam oppugnationem censebat, & discedere se ab sententia posse negabat, etsi id nulla ratione fieri etiam Strotius confirmabat. Ne igitur dissensio bono publico obstaret, ut Olachius de omnibus Cæsarem certiorem faceret, consenserunt. Olachius ne falsa Cæsari se proposuisse dici posset, ad Serinum, Strotiumque nuncium mittit, qui epistolam ab eis perlectam illico ad Cæsarem perferret. At, ut crebræ ex oppido eruptiones fiebant, nuncius, dum ad Serinum contendit, ab Turcis comprehensus in oppidum ad Hassanem perducitur. Qui non modo lætatur, quod omnia, quæ in castris gesta essent, comperisset, sed etiam quia, quid gerendum esset, cognovisset. Facile enim, patefactis consiliis, sibi præcavere posse videbat; & in novo hostium consilio novas belli rationes reperire difficile non ducebat. Itaque ne imparatus deprehenderetur, quum exteriores munitiones hostes adorirentur, cuniculos agere instituit, ut ibi sulphureo pulveri incluso ad extremum ignem inferens, & munitiones, ne usui hostibus essent, everte-

teret, & milites omnes, qui eo accessissent, interficeret. Præterea transversas fossas intra muros in justam altitudinem, latitudinemque perduci, ac vallo muniri jubet, ut impetus hostium tardandi facultas esset, si, superatis muris, ingredi in oppidum vellent. Hæc opera etsi erant per se magni laboris, tamen quia milites, oppidanique laborem suscipere non recusabant, alia ad illa addere Hassan voluit, ne tormenti genus, quod Germanis esse cognoverat, incautis noceret. Nam in ferreo vase tormentarius includebatur pulvis, cui ubi ignis ex parvo foramine esset illatus, vas manu in oppidum coniicitur; quo confestim fracto, homines, juxta ac domus male habentur. Cui ut occurreret rei domorum partem muris proximam detegi, itemque diversis locis fossas institui jubet. Hoc operis genus magno usui obsessis fuit: nam etsi illis tormentis solum, quum muros aggrederentur, uti constituerant Germani, tamen consilium mutarunt, quia nova re permotos etiam, non inopia solum vexatos de deditione acturos confidebant. Nec dubitabant, quin hac re magnam ab Cæsare gratiam essent inituri, qui paulo ante Serino scripserat, *ut omnibus modis inceptum perficeret*. Sed partim artificis inscitia, partim Hassanis diligentia factum est, ut nullum ab obsessis acciperetur incommodum. Expectabant tamen Germani victoriam, quando, quindecim diebus lapsis, frumentum eis deficeret. Sed ubi transacto tempore spem hanc amiserunt, in castris quotidie alius alii temeritatem, sive indiligentiam objectat, ac jam Duces ab contentionibus prope ad contumelias descendunt, quia Serinus, utpote pluribus locis hostem fuderat, ac suæ virtutis, audaciæque opinio inter omnes erat singularis, adversæ rei culpam non in suam temeritatem, sed quum in aliorum ignaviam, tum maxime perfidiam conferebat. Re vera Serino major audacia, quam belli peritia inerat; Strotius etsi belli non habebatur ignarus, tamen, quum militum sanguine prope abuteretur, ac plus æquo suæ virtuti tribueret, majore animo, quam prudentia res, licet asperas, aggrediebatur; Olachius quum parum in re militari usum haberet, sive inscitia, sive ut se rerum earum peritum præberet, omnibus resistebat, ita ut quandoque a sua sententia divelli nulla ratione posset. Non immerito igitur, qui horum omnium naturam perspectam habebant, secundum eventum expectabant nullum. Non enim dubitabant, quin plures dissensionum causæ inter eos orirentur; præsertim huc accedente, quod non modo tormentarius pulvis, aliusque oppugnandarum urbium apparatus, sed frumentum quoque militibus deesset. Jam duo menses transierant, & licet Acmetes se Belgradum cogendarum copiarum An.1664

rum

An.1664 rum causa contulerat, tamen partim quod plurimum temporis consumpsit, ut copiarum adventum, quæ in Asia hyemaverant, opperiretur, partim quia equites, quos Spahios Turcæ appellant, ad exercitum, nisi extremum æstatis esset, se ituros negabant, ea illata causa, quod serius, quam consuetudo esset, hyberna petiissent, ea celeritate, quam in animo habebat, ad suis opem ferendam uti non potuit. Sed posteaquam alios præmiis, nonnullos pollicitationibus, plerosque seditionis principum morte in officio permanere coegit, ac alia summa diligentia expedivit, majoribus itineribus Canisiam ire contendit. Et priusquam ad pontem perveniret, quem ab Serino incensum docuimus, (eum si non eadem ratione, atque antea, nihilominus trabibus collocatis, ac super eis aggere jacto, ut commodissime paludes exercitum transducere posset, reficiendum curaverat) regionis peritum præmiis excitat, ut litteras ad Hassanem Canisiam perferat, eumque hortetur, *ut pristinam retineret virtutem, quoad exercitus subsidio ipsi veniret*. Nuncium non ita nox, ac paludes texere, ut ab Germanis non caperetur: qui cruciatuum metu confirmat, *Acmetem sexaginta hominum millia, sic animo paratum, ducere, ut prælio rem committat, si oppidi ingressu ipsum prohibere Germani velint*. Hæc eadem quum ex epistola cognovissent, concilio tempus Duces constituunt. Quod ubi venit, ac Olachius eam sententiam dixit, quæ, abjecta spe oppidi recipiendi, ad respectum exercitus servandi, castra movendo, quemque averteret, omnes consilium probare posse negant. Serinus *præsertim turpe esse dicere, authore hoste de ea re consilium capere, ex qua decus, dedecusque quum gentis, tum ipsorum pendeat*. Docet *irrisui fore timorem, si contra se locus esset fraudi, cui Schedinavii opera contra Cutschbiucium, Abbassumque locus fuisset: qui fama ingentis exercitus permoti Claudiopolis obsidionem reliquissent. Se non modo conjectura judicare, sed certis authoribus comperisse, vix viginti hominum millia cogere Acmetem potuisse: alias vero copias etiamsi adjunxisset, magis impedimento, quam auxilio fore*. His rebus adducti reliqui, *loco manendum* censent, *si viginti tantum millia contra se venire comperirent: contra illico discedendum, si ampliorem exercitum, quam quem fundere posse sperarent, Acmetem ducere cognoscerent. Interim munitiones contra exteriorem hostem excitarent, ac de omnibus Cæsarem docerent*. Mittunt hac de causa ad Cæsarem Præfectum, qui per dispositos equos, qua posset celeritate, ad eum perveniret, & postea illico ejus ad se referret mandata. Cæsar ab nuncio doctus, mediocres adventare copias ratus, *ne negotio desisterent*, Ducibus imperat. Et quo

fa-

facilius rem consequi possent, Montecucculo mandat, ut, quæ Altemburgum venissent copiæ, eas subsidio Serino mitteret. Hæc Præfectus incredibili celeritate rediens omnibus renunciat: qui quod cito auxilia conventura sperabant, in spem re infecta non discedendi adducuntur. Dum copiarum expectatur adventus, petunt ab Olachio Strotius, Serinusque, *ut, quoniam munitionibus plura millia passuum essent complexi, & maximam partem custodiæ causa ipsi obtineant, partem copiarum sibi submitteret, donec auxilia ab Montecucculo missa convenirent*. Olachius infensus eis erat, quod suam sententiam eos sprevisse suspicabatur, quia se nullum in re militari usum habere, ac ignavum esse existimavissent. Quamobrem, ut parem eis dolorem redderet, ac vecordiam objectaret, respondet, *si ipsi munitiones defendere vererentur, eas sibi attribuerent. Libenter se inferiore militum numero eas esse custoditurum*. Interim Acmetes quum duorum dierum iter abesset, equites præmittit, qui hostium rationes explorent. Qui ubi revertuntur, ac castris se tenere Germanos renunciant, diversus agitatur Acmetes, fortunam ne periclitaretur, an astante se hostes oppido potiri pateretur. Certamen enim transigere cum Serino, cujus virtutis apud Turcas maxima erat opinio, verebatur, etsi per exploratores viginti millia numero hostes esse compererat. Nam, ne in insidias incautus rueret, timebat, quum non sine certa spe exercitum ab prudente viro expectari judicaret, cui par non esset. Quæ opinio ita ejus pectori insedit, ut, quamvis Pannoniorum captivorum, qui fama Turcarum exercitus permoti domum pervenire properabant, orationem cum exploratoribus convenire cognosceret, & causam adiicerent, quia Serinus non ita ingentem exercitum contra se venire judicaret, tamen ultra progredi non audebat. Tandem quum ab omnibus partibus idem confirmaretur, turpe esse ratus tantam timoris præbere opinionem, iter accelerat. Hoc Olachius, aliique non occultum habentes, concilio convocato dicunt, *jam exercitum non hebetem, non infirmum, sed & numero hominum, & virtute militum ampliorem adesse. Quid igitur castris se tenerent, quum periculum esset, ne ea magno cum omnium periculo Turcæ adorirentur? Debere se ulteriorum regionum salutis habere rationem: nam, si Serinæ insulæ occupandæ consilium Acmetes caperet, & aditus in Stiriam ei sine periculo pateret, & se commeatu intercludere posset*. Quibus rebus permoti omnes, in Serinum ora convertunt. Tum Olachius, aliorum cognita voluntate, *confirma adhuc, nisi pudeat*, inquit, *exiguas esse hostium copias, virtute, ac genere hominum contemnendas; ac in incepto persta*; quo-

An.1664

An. 1664 *quoniam ego his omnibus testibus utar, ut, si res ad extremum perducatur casum, abs te Cæsar rationem reposcat.* Res contentione ad meridiem perducitur. Tandem Serinus detestatus nonnullorum perfidiam, qui dilationibus rem suscipi opportuno tempore impedivissent, in aliorum sententiam discedit. Hoc ubi convenit, quo exercitum ducerent, deliberatur. Nam non minus eo respiciebant, ut nullum acciperetur incommodum, quam ut itinere Turcas prohiberent. Placuit ergo omnibus, ut de media nocte majora bellica tormenta præmitterent, postridie exercitum Muram flumen transducerent, & in ripis custodias collocarent, ut transitu hostem prohiberent. Sic post sex, & triginta dies negotio infecto discessum est. Dum hæc ad Canisiam geruntur, Suchius tantam audaciam præstitit, ut Turcis lætitia nulla relinqueretur. Nam ubi post tot dilationes (quod res in invidia erat) copias magna ex parte ex delectibus ejus anni confectas idibus Martii accepit, eas labori non obiicere statuit, nisi rem frumentariam expedisset, ac omnia, quæ ad urbium oppugnationem pertinerent, comparasset, quum magnum dedecus ad se perventurum intelligeret, si amissa non recuperaret. Nam quum res, non causas, vulgum spectare intelligeret, propterea neminem esse quæsiturum suspicabatur, quare non profecisset, sed omnes Ducis indiligentiam detestaturos. Hac de causa ad Comitem Franciscum Veselinum litteras mittit, *se spem omnem in ipsius diligentia posuisse, propterea quod, simulatque in Pannoniam pervenisset, exercitum frumento esse juvaturum confideret, ut pollicitus esset.* His litteris acceptis, Veselinus ut multis de causis, quas nunc memorare necessarium non duco, consilium mutaverat, rescribit ei, *in summum periculum venire ipsum posse, si exercitum in Pannoniæ fines introducat, quum tanta, ac tam secunda totius Pannoniæ voluntas in Turcas, ac Abbassum, cui Regnum adjudicare Mehemetem velle Acmetes professus sit, reperiretur, ut nemo esset, qui veteres ab Germanis illatas sibi injurias ulcisci nolit. Idcirco orare, ne, exercitum ducendo, occasionem suspicandi eis daret, Germanos sui opprimendi causa venisse, quum impossibile esset, ne tum propter timorem maxime plebs laberetur.* Quanta sollicitudine Suchius, hoc nuncio accepto, afficeretur, impossibile memoratu est: quoniam, quum negotium in eo constare intelligeret, si egregia esset Pannoniorum in Cæsarem voluntas, quos commeatus exercitus sustinere posse speraverat, nunc hac spe lapsus Cæsari quoque operam dandi spem amiserat. Tandem quum multos dies, noctesque per dubitationem consumpsisset, præstare visum est, in

Pan-

Pannoniam contendendo, fortunam periclitari, quam tempus terere. Ubi pervenit, Rotalium, quem ab Cæsare missum in Pannoniam docuimus, convenit, ac de omnibus rebus docet. Exitus vero orationis fuit, *summo esse in periculo rem, nisi Pannonios de supportando commeatu, hortaretur*. Rem suscipiens Rotalius, familiarem suum ad Veselinum mittit, qui eum moneret, *ne gravaretur locum medium utriusque colloquio deligere. Velle de communi re dicere*. Utriusque consensu Sigmodatii colloquia haberi constituitur, quod castellum ad quindecim passuum millia a Trenchino abest. Item certa dies colloquio dicitur. Quæ ubi venit, Veselinus una cum multis ex Pannoniorum nobilibus, ac Rotalius, Suchiusque eo conveniunt. Ante omnes Rotalius verba faciens, *tanti apud Veselinum, cæterosque Pannonios Cæsaris gratiam valere* ostendit, *ut magnam habeat fiduciam ea obtinendi, quæ peteret, maxime quod ea ex Pannoniæ usu esse arbitraretur. Nam, si frumentum præstarent, præter gratiam, quam ab Cæsare essent inituri, incursionum timor quoque tolleretur*. Ad hæc Veselinus respondens, ei gratias agit, *quod optimum de se, ac aliis fecisset judicium. Sed quoniam temere res asperas aggredi dementiæ sit, omnia, quæ huic rei officere possint, patefacere velle. Non negare se, prius sibi curæ futurum pollicitum esse, Pannonios frumentum subministraturos: & neminem, plus quam se, ex illorum perfidia dolorem capere, quum per se stare apparent, quominus id non præstarent. Se tamen ipsos testes habere posse, nihil Cæsaris gloria habere carius: Pannonios vero Turcis cupere, & Germanos odisse; propterea monere, ne mediocribus copiis confiderent, quum ingens m... ...it, eos a Turcis contra ipsos auxilia esse accersituros*. Hæc simul audita sunt, collaudat Suchius Veselinum, quod hæc eo tempore enunciavisset, quo consilium sibi capere possit. Obtestatur tamen, *sibi adsit, exercitumque, quibus rebus posset, juvet, quum sibi curæ esset, Germanos haudquaquam Pannonios injuria lacessituros*. Quod ubi quoque obstinate sibi negari vidit, non dubitandum existimavit, quin vel regni cupidine inductus, vel Turcarum pollicitationibus permotus vetera odisset, novaque exoptaret. Sed hoc sibi dissimulandum existimavit, ne ille sibi timens aperte reliquos ad furorem impelleret. At durum videbatur consilium probare, quod vel re integra sibi discedendum esse existimabat, vel magnopere rei frumentariæ timendum, si in incepto perstare vellet. His difficultatibus circumventus diu in incerto habuit, quid ageret; tandem dum in majoribus angustiis res esset, nonnulli Nitria ad eum legati veniunt, *ac Turcarum servitutem diutius Nitriæ perferre se non posse*

An. 1664

Hh con-

An. 1664 confirmant. *Si quid auxilii in ipso non fit, omnes durius sibi prius consulere constituisse, quam pejora ab Turcis perferre: orare, itineris ut laborem suscipiat; sese reliqua esse perfecturos, quum ubi primum oppido exercitum appropinquare cognoscerent, locum introeundi ipsi essent daturi.* Turcas præterea, qui ibi in præsidio essent, vivos, vel necatos, ipsi tradere pollicentur. Hæc res multum Suchii animo addidere, sic ut eis fidem præstans rem effectam haberet. Jam ad Nitriam castra movere constituerat, tamen, ne temere rem suscepisse dici posset, Præfectos omnes ad concilium convocat, atque docet, *quanto cum dedecore re infecta, quasi ii essent, qui hostibus, ac infidorum dictis terrerentur, domum reverterentur. Considerarent, tum magis esse laudandam eorum virtutem, quum tot, tantisque objectis difficultatibus ne timoris quidem præbuissent opinionem. Non negare se, non expedita re frumentaria, inter medios hostes rem aggredi difficillimum esse. Experientia tamen comperisse, non raro animi magnitudinem res ex quam maxime difficillimis longe facillimas redegisse. Præterea secundum eventum omnino se expectare, propterea quod Nitriensium studium maximum in se esse cognovisset.* His auditis prope una voce ab omnibus responsum est, *sese neque negotio deesse velle, neque animo deficere, neque se decere existimare, quam in partem, aut quo consilio ducerentur, cognoscere. Juberet, quod libeat, se pro Ducis gloria nullum recusare periculum paratos esse.* His constitutis rebus, quod res in celeritate posita videbatur, ne aut voluntatum commutatio fieret, aut, oppidanorum consilio patefacto, Turcæ sibi prospicerent, illico castra movit. Ubi Nitriam pervenit, quamvis tormenta in muris disposita, & vigilias collocatas videret, tamen oppidanis confidens, subito exercitum muris succedere, ac tribus ex partibus oppidum adoriri jubet. Sic iis promissa efficiendi facultatem dari existimabat. At posteaquam spe conficiendi negotii rem ad noctem perductam vidit, & nonnullos ex suis vulneribus affectos, ac alios interfectos animadvertit, minime dubitandum existimans, quin sui fallendi causa (ut postea recepto oppido comperit) venissent, receptui cani jussit. Eo die quinquaginta ex Germanis desiderati sunt. Nocte sub armis morantur, ne ex oppido Turcæ erumpentes se incautos opprimerent. Postridie castra munire, aggerem instituere, tormenta disponere. Quæ quidem opera brevi processerunt: nam non modo ejus dici eventu animo non se demiserant milites, verum tantum ardorem oppidanorum perfidia fecerat, ut omnibus rationibus docere eos vellent, nihil ipsorum virtuti infectum esse. Ubi Turcæ, qui oppido

pido

pido præsidio erant, magnam muri partem procubuisse, item Suchium magno militum studio uti animadverterunt, locum parum manu munitum defendere diffisi, se in arcem recipiunt. Eodem omnes belli apparatus, ac frumentum conferunt, sic animo parati, ut potius ad extremum vitæ periculum adire, quam sese dedere vellent. Multum enim loci naturæ confidebant: nam, ut arx posita in monte excelso, atque ex una parte prærupto, ab altera tantum parte aditum habet, nullo negotio ex loco superiore eos depellere posse sperabant, etsi ne fossa quidem muniebantur. At Suchius aggere excitato, minora bellica tormenta in arcis perniciem disponit. Quæ postea quam minime nocere muris cognovit, ad proximorum oppidorum Præfectos scribit, ut majora bellica tormenta Nitriam mittentes gloriæ expugnatæ arcis velint esse participes. At quia tormentis urbes dispoliare periculosum visum est, gerere ei morem noluerunt. Hac spe dejectus Suchius, tamen inceptum omittere turpe ducens, nuncium ad Lubcovitium Viennam mittit, qui idem ab eo peteret. Lubcovitius, ne suæ culpæ tribui posset, tantam opportunitatem esse corruptam, subito ea comparat. Non ante tamen Kalendas Maii, quod longe ab Nitria Vienna abest, in castra pervenere. Tum Suchius milites cohortatus, ne labore permoverentur, tribus ex partibus tumulos terreos, qui fere arcis altitudinem adæquarent, excitari jubet. Hos singulari studio duorum dierum spatio milites perficiunt. Igitur, subito tormentis ibi collocatis, magnam muri partem evertit. Nihilo tamen secius obsessi sæpius eruptione pugnabant, ac tantam celeritatem adhibebant, ut uno, eodemque tempore ignem operibus inferre, operi destinatos concidere, ac postea se in arcem recipere prope viderentur. Pluries hoc tentant, donec Suchius, cuniculo ad eam partem acto, quæ ad occidentem vergit, spem omnem in deditione ponere eos subegit, maxime quod subsidii spem evanuisse credebant, quum, inspectantibus ipsis, milites, qui Neoselio veniebant, fusi, interfectique essent, & carri loco prædæ ab Germanis habiti. Quibus suppliciter agentibus eo libentius Suchius concessit, ut iisdem conditionibus uterentur, quas superiore anno Germanis ipsi dedissent, quo certius auxilia brevi conventura sciebat. His rebus constitutis, Turcæ alio se recipere Pannoniorum præsidio maturant. Nondum e conspectu Suchii abierant, quum Pannonii inter eos, Raitasium quendam, qui plurimum divitiis poterat, esse cognoscentes, consilio inter se habito, eum interficiunt, atque pecuniam loco prædæ habent. Summum flagitium fieri Turcæ exclamant, ac fidem multis cum lacrymis lædi que-

An.1664

An. 1664 queruntur. Ad clamorem citò convenit Suchius: qui cognito casu facinoris authores securi percuti jubens, Turcas consolatur, ac, ut eis pecunia restitueretur, enisus est. Item Pannonios in oppidum ducens, Germanorum cohortem una cum Turcis mittit, Pannoniis pœnæ loco illud injunxit onus, ut opera ab se contra oppidum, arcemque excitata soli everterent, munitionesque reficerent. Oppido præterea Spancavum cohortis Præfectum præficit. His rebus expeditis, etiam sollicitudine afficiebatur, quod satis bellici apparatus, minus frumenti, quam crediderat, in arce repositum invenit. Timebat enim, ne hujus rei inopia in Leventium oppidum recuperandum animum intendere posset. Id oppidum ea maxime ratione occupare exoptabat, quod Turcas, qui Neoselio præsidio essent, ab aliis secludere commodissimum judicabat. Dum in incerto haberet, quid consilii caperet, nunciatur ei, magnas peditatus, equitatusque copias contra se venire. Qua re cognita, magis, magisque dubitatione æstuat: nam, utrum contra hostes proficisceretur, an castris munitis eorum expectaret adventum non constabat. Jam Leventium oppugnare periculosum, & in Germaniam se recipere ignominiosum existimabat. Igitur quum militum vocibus carperetur, quod beneficio fortunæ ad recipiendum tam opportunum oppidum non uteretur, docet, *primo rei frumentariæ inopia, deinde adventantis exercitus fama permotum ibi constitisse. Persuaderi sibi, idem consilium ipsos quoque inituros fuisse, quando, exercitus quantus esset, aut quo consilio foret, non constaret. Timere, ne, dum ipsi tutiora potius, quam fortiora consilia probent, prælium inire abnuant.* Ubi omnes prælio dimicare paratos vidit, loco prope Nitriam opportuno castra ponit, atque communit, &, re frumentaria provisa, hostium expectat adventum. At postcaquam complures dies eo loco se tenuit, nec de hostium adventu fama quidquam perferebatur, in eam spem venit, Turcas exercitum ostentasse, ut sibi timorem iniicerent. Propterea, priusquam re frumentaria laboraret, Leventium petere, ibique reliquum consilii explere constituit. Mane quum agmen in portis esset, complures ex Pannoniis, in iis Joannellus, oratum veniunt, *ut, dum hostes absint, Leventium per vim expugnare velit, ne Turcarum excursionibus, qui ibi in præsidio sint, vexentur. Se frumentum, reliquasque res subministraturos.* Hoc opportune accidisse gavisus Suchius, rem susceptura pollicetur. Ipsos vero, ut præstarent, quod promisissent, monet. Itaque tum iter differre turpe ratus, octo millia passuum ex eo loco procedit. Postero die quingentos equites explorandi gratia præmittit; ipse prope flumen Granum subsi-

subsistit. De tertia vigilia præmissi equites revertuntur, ac fama comperisse nunciant, Turcas trium dierum iter ab se abesse. Hos posteaquam increpavit Suchius, quod levibus auditionibus permoti alia explorare intermisissent, eodem, unde redierant, mittit. In equites ira ardentes mane nondum luce certa antecursores hostium incidunt. Ex quibus quum quærerent Germani, quid venissent? se speculandi causa agmen antecessisse confirmant. His auditis, tanta captivos ad Suchium perducendi eos cupiditas cœpit, ut reliqua interrogare prætermitterent. Sic, quum captivi viginti Turcarum millia parum abesse renunciarent, haud vana equites attulisse apparuit. His authoribus credens Suchius, magnopere sibi præcavendum existimat, ne locis apertis exercitum duceret. Nam in summum periculum rem deduci existimabat, nisi angustiis exercitum contineret, atque de pugna desperantes Turcas ad iniquam pugnandi rationem descendere cogeret. Hoc ut perficiat consilium, vasa militari more conclamari jubet. Quod dum fit, tanta tempestas cooritur, ut profectionis consilium in posterum transferre cogeretur. Nocte in concilio Præfecti omnes *unam salutis spem in eo positam* demonstrant, *si, commeatu præparato, loci opportunitate defendere se possent*. Pannonii vero, quos nuper in castra venisse demonstravimus, consilium non probare. *Inverisimile enim sibi videri* dicebant, *Acmetem tot hominum millia contra se mittere voluisse, quum, ne Canisia amittatur, ingens metus sit*. At Suchius *Præfectorum consilium se probare* profitetur, *propterea quod illos eo respicere intelligeret, quo ante omnia respicere Dux debeat. Seque suorum paucitatem loci æquitate quamprimum adjuvare velle, ut tempus ad conferendum ex castellis frumentum in castra relinquatur. Postea, fusis hostibus, reliqua confecturum*. Itaque prima luce impedimentis, tormentisque præmissis, ipse multo jam die cum exercitu subsequitur, &, confecto justo itinere, in planitie subsistit. Postridie inter montes se recipit, & locum nactus egregie natura munitum, ibi castra ponit. Dum milites castra muniebant, nonnullos ex Præfectis circummittit, qui gentes, quæ montes incolunt, de supportando commeatu hortarentur. Quorum diligentia factum est, ut, conquisitis undique jumentis, tantum frumenti comportaretur, ut satis esset ad famem diu tolerandam. Joannellus quoque frumenti magnum numerum mittens, summam esse ejus in Cæsarem voluntatem demonstravit. His rebus expeditis, Bectasius Temesuariæ, & Cutislir Agriæ Præfecti, qui exercitui præerant, ad sex Turcarum millia Suchii castris subiiciunt. Facile enim eos ad pugnam elicere posse sperabant, qui exiguas An.1664

adesse

An.1664 adesse copias crederent. At Germani castris se tenent. Quod ubi viderunt Turcæ, ad castra adorienda iri oportere exclamant. Tantam alacritatem reprimere Ducibus optimum visum est, quia nunquam castra & natura, & manu munita expugnari posse cognoscebant. Loci hæc erat natura. Planities, ubi castra locata erant, præruptis undique montibus continebatur, atque tantum in latitudinem patebat, quantum instructa acies explere poterat. Ab ea parte, quæ ad orientem vergit, ab montis radicibus mediocri acclivitate collis nascebatur, ita ut aditus veluti per convallem esset. Suchius tamen timoris præbuit opinionem, quoad Turcæ de pugna desperantes ad reliquos se recipere cœperunt. Tum enim equitatum, qui novissimos carperet, immittit. Quod simulatque fieri Turcæ animadverterunt, ac nonnullos ex suis interfici cognoverunt, signa convertunt, ut universi in eos impetum faciant. Tum equites, ut jussi ab Suchio erant, omnibus, præter unum, incolumibus, qui in hostium potestatem venit, sese recipiunt. Ex quo quum cognovissent, ad quingentos Pannonios pabulatum petivisse, ad eos opprimendos contendunt. Quibus quum facile esset ex locis superioribus in planitiem prospicere, cognito hostium consilio, ad salutem diverso itinere contendunt. Turcæ eodem die non longo intervallo ab Suchii castris castra ponunt. Quamobrem, ut locum tutum ab hostium impetu Suchius redderet, adversum collem occupat, ac non levi præsidio teneri jubet. At mutat postea consilium multis de causis: propterea, communicato profectionis consilio cum Præfectis, de media nocte impedimenta, ac majora bellica tormenta, item peditatum ex novis delectibus confectum, compluresque equitum turmas, ad hoc metatores, qui castris locum deligerent, atque præmunire instituerent, præmittit, ipse cum reliquis prima luce subsequitur. Magnumque haberi silentium jubet, quia plurimi interesse arbitrabatur, rem tegere, ne ad novissimum agmen demorandum hostium Duces equitatum mittere possent. Turcæ ubi multo jam die Germanos castra movisse cognoverunt, id frumenti, pabulique inopia factum existimantes, eos subsequi cupiebant. Sed quum postea e conspectu agmen abiisse cognoscerent, multum processisse rati se suis locis tenent. Ad hoc consilium cum aliis causis hæc præcipue ratio eos deduxit, quod de re frumentaria non erat provisum. Præterea hac ratione duas res consequi posse confidebant, quod suos itineris labore non fatigarent, quod sua cunctatione formidinem hostium minuerent, quin recto itinere domum contenderent: & sic victoriæ occasionem non amittebant.

bant. At Suchius, justo ejus diei itinere confecto, constitit. Mane ut per exploratores cognoverat, neminem ex hostibus visum esse, diem exercitui ad quietem dat, equites pabulatum emittit; eos tamen longius progredi vetuit. Sub meridiem bellica tormenta versus Sanctam Crucem duci, ibique locum egregie natura munitum magnis operibus firmari jubet. Postero die eo exercitum ducit. Turcæ ad insequendum parati, ubi primum rem frumentariam expediverunt, exploratoribus antecedentibus, ne in insidias præcipitarent, eodem itinere ad Suchium contendunt, ac juxta eum castra ponunt. Mane instructa acie, æquum in locum descendunt, ut, si prælium Germani committere vellent, potestas non deesset. Ubi eos suis locis se tenere, & sine ulla spe munitissima natura, & opere castra oppugnare dementiæ esse cognoverunt, quotidie equestribus præliis, quid sui, quid Germani auderent, periclitabantur. Locus, quem castris Germani delegerant, ita natus erat, ut non magna planities inter duos ex omnibus excelsissimos montes esset, duosque haberet aditus. Ab ea parte, quæ ad meridiem spectat, quia facilis erat, locus duplici fossa, valloque muniebatur. Ab illa parte, quę ad septentrionem pertinet, loca erant prærupta, qua vix singularis eques ire poterat. Hac equitatum tuto pabulatum emisit Suchius, donec Turcæ, cognita re, magno circuitu trans montes equitatum, quo plurimum valebant, contra pabulatores miserunt. Suchius ergo ne quotidie magno cum periculo pugnaretur, trans flumen Granum castra locare constituit. Nam, quum ea loca integra essent, & commode pabulari, & sine periculo singuli commeari poterant. Accedebat, quod, si Turcæ eo venire vellent, in transeundo occupatos nullo negotio opprimere posset. Sed magna afficiebatur difficultate, quemadmodum consilium, antequam hostes quidquam sentire possent, perficeret. Nam, ne in dubium rem devocaret, timebat, si Turcæ, immisso equitatu, novissimum adorirentur agmen. Hæc secum volventi præstare visum est, fortunam periclitari; quam rerum omnium inopia premi. In Grano flumine duo pontes erant. Hac transire non difficile existimabat, si in locis superioribus certum militum numerum collocaret, qui premere novissimum agmen cupientibus Turcis resisterent. Hoc inito consilio, mille equites Chelleri cuidam, totidem Zeiseni cohortis Præfecto attribuit. Illum locum superiorem prope proximum pontem capere; hunc locum inter pontes, non procul fluento, quod in Granum influit, obtinere jubet. Utrique vero mandat, ut extremos tegerent, Turcasque repellerent. His constitutis rebus, Suchius copias ex castris edu-

An.1664 ducit, & albente cœlo triplicem aciem ducere incipit. Jamque primum agmen transierat, ac medium pontibus appropinquabat, quum Turcæ Germanos ex eorum manibus se eripuisse arbitrati, subito quinque equitum millia, ac peditum millia terna, quibus Cutislir præerat, mittunt, ut novissimos saltem male habeant. Cutislir visa opportunitate loci, quem Cheller obtinebat, ad eum occupandum mille equites mittit, ipse carpere extremum agmen cœpit. Sed ubi suos a Chellere in fugam conjectos vidit, eo cum maxima copiarum parte contendit; atque in loco occupando magna vi utitur, propterea quod in ea re victoriam constare judicabat, quum Suchium suis auxilium laturum arbitraretur, & sic omnibus copiis acie dimicandi potestatem fore confideret. Neque spes Cutislirem fefellit, quin Suchius charitate suorum prælio rem committeret: solum, quod erat ei magis optandum, spe victoriæ labitur, simulatque Suchius ægre jam sustinenti Chelleri quatuor veteranorum millia subsidio duxit. Nam, ut animo proposuerant, potius per virtutem in acie interfici, quam victoriam non adipisci, tanta alacritate se in Turcas ejecerunt; ut hi unam salutis spem in fuga consistere arbitrati subito terga verterent. Eos tamen consectati Germani, magnam partem eorum interficiunt. Reliqui quum ad flumen pervenissent, tantus terror eis incidit, ut in flumen se præcipitarent. Sic quos reliquos ex cæde fortuna fecerat, eos prope omnes flumen absumpsit. Hæc omnia tanta celeritate sunt acta, ut Bectasio Temesuariæ Præfecto tempus ad suis subveniendum defuerit, etsi, suorum terrore animadverso, subito reliquas copias ducere cœperat. Sed ut eos trucidari passim vidit, paululum subsistit, ut, qui animus militibus esset, cognosceret. Quos ubi brevi oratione ad virtutem accendit, & delendæ maculæ cupiditate ardere animadvertit, sarcire posse detrimentum sperans, in Germanos impetum facere decernit. Germani docti ab Suchio, qui hoc fore providerat, negotii conficiendi studio parati in armis erant. Igitur nihil dubitantes equites, ignavos, qui superessent, vincere, non expectant, dum ab Turcis pugna incipiat, sed confertis turmis in medios erumpunt hostes. Hæc audacia tantum reliquorum animis addidit, ut, quum unusquisque suam probare operam studeret, Turcarum signa turbarentur. Hæc quum ita essent, atque tantæ alacritatis miraculum Turcas obstupefactos teneret, tamen nec vinci pertinacia cœpta est, propterea quod ad extremum octo Germanorum millia defessa Turcarum millibus duodecim recentibus paria non fore sperarent. Omnes enim sic animo erant parati, ut trucidari, quam initium fugæ facere

mal-

mallent. Quæ audacia tutior his fuit, quam primis pedum velocitas: nam, ubi prælium nox diremit, ad salutem contenderunt. Germani vero ibi noctem confecerunt: qui impedimentis, bellicisque tormentis potiti eo magis lætantur, quod solum tercentorum morte victoria constavisset, quum ad quatuor Turcarum millia in acie, & in flumine periissent, atque reliquorum magna pars domum rediisset, adeo ut ex viginti millibus ad quinque millia redactis vix facultas se ab agrestium impetu tutandi fuerit. Et ita cuncti sive eorum fortunam, sive ignaviam despiciebant, ut milites, qui Cernovitium castellum vix muris munitum obtinebant, quamvis quinquaginta numero essent, eos consectari auderent. Ob ea Suchius suum laudibus effert consilium, ac victoriam litteris concelebrat. Mittit præterea ad Cæsarem Præfectum, qui non modo de parta victoria eum faceret certiorem, verum etiam Leventium oppugnare sibi in animo esse diceret. Quo nuncio accepto, Cæsar, omnesque, quod rerum commutationem fieri posse confidebant, lætitia afficiuntur. An. 1664

Finis Libri Secundi.

DE BELLO PANNONICO

Liber Tertius.

UCHII victoriæ non diutina lætitia Germanis relicta est, quum paulo post, ut supra diximus, suos Canisiæ oppugnationem dimisisse, ac Acmetem propugnaculum ab Serino excitatum expugnare velle cognovissent. Viennam enim Præfectus quidam ab Strotio missus consulendi Cæsaris causa venerat, utrum defendi propugnaculum, an incendi placeret, ne usui hostibus esset. Qui quum consilium omnium, quos idoneos, ac sibi fidos arbitrabatur habuisset, ea potissimum ratione, quoad posset, propugnaculum defendendum statuit, ut majorem æstatis partem ibi consumere Turcas cogeret, qui postea, diminuto militum numero, majora aggredi non possent. Utque meliore consilio res administraretur, placuit ei bello Montecucculum præficere. Cui, uti copias, quas Altemburgi coactas haberet, ad Muram ducat, præcipit. Eodem ut Pannoniorum copias mitteret, Veselino imperat. Acceptis litteris, nihil sibi Montecucculus, ut rem poscere intelligebat, ad celeritatem reliqui fecit. Rescribit tamen Cæsari, *quanto cum periculo rem esset suscepturus, quod parum opere, ac natura munitum locum defendendi potestatem fore vix esset credendum. Se tamen omnia ad ejus præscriptum facere paratum esse.* Providerat Montecucculus, ut usus belli peritissimus erat, An. 1664

An.1664 magnas sibi esse ferendas difficultates: at ubi pervenit, majora patienda coram perspicit: nam præter rerum omnium inopiam, qua exercitus premebatur, quum Turcis rerum omnium facultatem Draus, ac Mura flumina præberent, etiam illa res erat impedimento, quominus Acmetis consiliis officeret, quod militum partem inopia, ac labor absumpsisset, partem morbi vis absumeret. Locis enim palustribus tandiu consedisse, omnes prope ad rem gerendam inutiles effecerat. Huc accedebat, quod Duces plus inter se irarum, quam adversus hostem animorum habere comperiebat. In tanta rerum iniquitate quid consilii caperet, non constabat. Nam copias flumen transducere, & Turcis pugnæ copiam facere, quum dispar viribus esset, dementiæ videbatur: porro propugnaculum defendere, ac hostes transitu prohibere diffidebat. Hac de causa non parum miratur, Acmetem id consecutum non esse, quum in eam belli rationem primo instituisset. Nam simulatque Canisiam ingressus exercitum ex labore, obsessos ex inopia refecit, prope flumen castra fecit, & locis editioribus occupatis, atque ibi tormentis collocatis, Germanos, qui secundum flumen parati in armis erant, ex eo loco digredi impulit: qui, quod satis militum visum est, ad riparum custodiam reliquerunt. Conati sunt ea nocte Turcæ inopinantes, ac somno oppressos custodes fallere, & celeriter, priusquam reliqui sentire possent, copias flumen traducere, sed, qui ad flumen excubabant, ex fremitu equorum consilium cognoscentes, rem ad Serinum perferunt. Serinus subito arma capere, ac ad omnem casum se parare milites jubet. At, ut, nocte prospectu adempto, certi quid esset, aut qui hostium numerus venisset, constare non poterat, ingens metus cunctos invaserat. Sed Turcæ ubi ne custodiæ quidem diuturnitatem negligentiores Germanos effecisse animadverterunt, qui occasionis, non prælii rem esse sciebant, nullam ad se recipiendum intulerunt moram. Hoc casu admoniti Germani, firmiore præsidio ripas tenendas decernunt; quoniam in eo, si transitu hostem prohiberent, Germaniæ salutem consistere non ignorabant. Ob eam rem, munitionibus institutis, crebras ibi stationes disponunt. Tum Turcæ millibus passuum duobus ab Germanorum castris castra faciunt. Ibi triduum moratus Acmetes, quum nihil profecisset, conandum sibi aliquid de propugnaculi oppugnatione existimat. Itaque de prima vigilia cohortem ad locum superiorem occupandum, ex inferiore parte sylvestre, præmittit. Ibi tormenta collocat, ut insulam, quam Draus, Muraque flumina efficiebant, quæ non procul propugnaculo erat, postero die occupare summa

ope

ope eniteretur. Hoc enim occupato loco, propugnaculo aut per vim, aut per deditionem potiri nihil esse negotii existimabat. Hoc consilium, quia erat Germanis incognitum, Turcis, qui ad numerum tercentorum venerant, flumen sine contentione transire, ac locum, quem Strotius obtinebat, occupare successit, adeo ut, si alii transire flumen ausi essent, dum hi inopinantes Germanos occidunt, haud dubie rem obtinuissent. Sed dum soli primo magno impetu obvios interficiunt, deinde defessi non eandem præstant alacritatem, spatium perterritis ad se ex timore recipiendos, & ad hostium paucitatem cognoscendam datum est; maxime quod Strotius, ut cresceret suis animus, & apud primos gerebat, & summum flagitium fore exclamabat, si penes ignavos Turcas victoria remaneret. Cujus exemplo etiam, non vocibus solum accensi milites, tanta vi in eos feruntur, ut subito ad unum omnes trucidarent. Dum ergo cuncti lætantur, quod non seræ temerariis venissent pœnæ, Strotii mortis sensus ad eos pervenit. Qui eo majore mœstitia afficiuntur, quo leviore in prælio suas exercere opes fortuna voluisset, ita ut Turcæ non inulti amisisse vitam viderentur, quum virum magni animi, ac consilii interfecissent. Mira præterea huic morum elegantia, ut Italum decebat, ac tanta humanitas inerat, ut, quum carissimus omnibus esset, omnia, quæ petebat, adipisceretur. Ob hanc rem, dum Cæsar quandoque eum ad Reges misit, ipsum ejus prudentiæ non pœnituit. Ex hoc prælio quum Acmeti curam omnem in insulam occupandam intentam esse Serinus cognovisset, locum maximis munitionibus firmandum curat. Quod quum animadvertisset Acmetes, rem majoris nunc contentionis dimittendam existimavit, ubi propugnaculum non multum natura, vel operibus munitum expugnari posse confideret. Mons erat leniter declivis, qui pluribus continebatur collibus. Ejus radices flumen parum sublevabat. Propugnaculum ergo ita in declivitate hujus montis positum erat, ut montis pars major impenderet, & colles, quibus erat circumventum, ejus altitudinem adæquarent. Non muris muniebatur; sed terra coagmentata, quam longuriis, firmisque arborum truncis firmaverant, muri speciem præbebat. Inferioris partis ea erat munitionum ratio, ut terra in altitudinem muri congesta colles duos, qui in ipsa acclivitate nascebantur, complecteretur. In hujus munitionis medio, quam forcipem nominant, in eundem modum congesta terra, ac in quincuncem dispofita eminebat. Hoc opus rivellinum appellant. Dextra vero, & sinistra turres erant terra itidem, ac ligno firmatæ; quæ in eum modum elabo-

An. 1664

ra-

An.1664 ratæ, ut recentiores solent, bastiones appellantur. Tandem fossa has munitiones cingebat; cujus internum labrum columellis directis in longitudinem in terra collocatis, ac pluribus locis, ne revelli possent, revinctis muniebatur. Spatium vero exiguum his munitionibus complexus erat Serinus. Propugnaculo Comes Leslia præerat. Hic Turcarum vim ab munitionibus prohibendi sibi facultatem non esse confirmans, Serinum impulit, ut Avagherio nobili ex Gallia cuidam, qui posse, & audere se Turcas repellere professus erat, id negotii daret. Avagherius duos dies Turcarum impetus fortiter sustinuit: sed ubi postea loci naturam, ac munitionum vitia coram perspexit, de defensione desperans, *Serino optimum esse* exponit, *nocte propugnaculum incendere, ne, eo amisso, rei militaris decus amitteretur. Se brevi aliud propugnaculum æquiore in loco institutarum, ac majoribus munitionibus firmatarum.* Quæ posteaquam ab eo libenter non audiri intellexit, milites de periculo, quod impenderet, docere constituit. Qui quum in magnum pervenissent timorem, ne inulti trucidarentur, ægerrime, Serino imperante, statis diebus eo contendebant. Quod ubi cognovit Serinus, miratus quærit ex eis causam. Illi constanter omnes *Avagherii vocibus permotos se timere respondent, ne, propugnaculo expugnato, per cruciatum ab Turcis interficerentur.* His rebus cognitis, jam alium propugnaculo præficere statuerat Serinus, quum Montecucculus in castra pervenit. Quem subito convenit Avagherius, *ac non sui timoris, sed publici boni causa propugnaculum incendendam se censere* docet. *Ejus rei testimonium fore, quod suam salutem in dubium devocare non dubitaret, si in incepto perstandum existimaret.* Montecucculus etsi multis de causis locum dimitti optimum esse perspiciebat, tamen quum quod Cæsari morem gerere exoptabat, tum quia omnibus malis illud subsidium succurrere sciebat, quominus illico propugnaculum amitteretur, quod ponte, quem castris conjunctum habebat, singulis quibusque diebus recentes præsidii causa eo mittebat, non omittendum inceptum decrevit. His dictis, Avagherius auxiliis, quæ per pontem submitterentur, confidens, in propugnaculum se confert, & eruptionem, Turcarum ut disturbaret opera, facere milites jubet. Qui tantam virtutem præstiterunt, ut, quum locorum angustiis impedirentur, tamen, compluribus interfectis, se receperunt. Postridie quoque eadem ratione magnum Turcis detrimentum intulerunt. Avagherio ergo, quum feliciter eruptiones expertus esset, in eam rationem belli insistere commodissimum videbatur. Ob eam rem quotidie, quid quisque vir-

virtute posset, periclitatus est, donec, dum suos cohortaretur, occisus An.1664 est. Hujus morte lætati sunt Turcæ, magis vero Cisfocarsii Centurionis fortissimi viri casu, qui quum ex propugnaculo se ejecisset, ac digna se auderet, interfectus est. Hujus virtutem sic probabat Serinus, ut lacrymas tum tenere non potuisset. Acmetes igitur quum opera sæpius disturbari intelligeret, eruptiones comprimere exoptans, pontis interrumpendi consilium capit. Sed vix eum interscissum animadvertit, quum alium ab Montecucculo opportuniore in loco institutum vidit. Conatur & hunc interrumpere, sed quia ita aberat, ut tormentis adigi non posset, necessario conatu destitit, & omni contentione ad perficienda opera utitur, quum, iis perfectis, negotium subito se confecturum speraret. At ejus rei impediendæ causa Tassus, qui in Avagherii locum successerat, tria veteranorum millia nondum certa luce contra hostes ducit: & inopinantes Turcas nactus, ne spatium arma capiendi eis daret, celeritatem adhibere milites jubet. Quo præcepto diligentissime ab eis observato, huc res deducta est, ut circiter quingenti ex Turcis interficerentur, priusquam, quid accidisset, cognovissent. Sed quum postea spe prædæ, etsi revocati ab Tasso, ultra progressi essent, amplius tercenti cadunt. Inter hæc Spaar cum hominum millibus quatuordecim, ac Nadastius cum senis Pannoniorum millibus ad Montecucculum perveniunt. Qui ulterioribus regionibus prospicere cupiens, firmiore præsidio, certas cuique partes ad custodiam attribuendo, ripas tueri parat. Hujus rei magna cura Montecucculo, at major retinendi propugnaculi erat; & quum haud procul esse intelligeret, quin amitteretur, quod jam opera plene perfecta essent, ac tormenta plurimum munitionibus nocuissent, extrema tentare statuerat. Itaque, rebus ad incendium excitandum aptis præparatis, Tasso imperat, ut postridie cum maxima præsidii parte ad incendenda Turcarum opera contendat. Dum res distrahitur pluviarum causa, Decurio Germanus cum equitibus septem ad Turcas transit, & eos quum de hac re, tum de munitionum vitiis docet. Quibus rebus cognitis, subito omnes in armis esse Acmetes jussit. Turcarum majori diligentia animadversa, Tassus nihil dubitandum existimavit, quin ab Decurione omnia Acmeti essent enunciata: propterea omnia ad Montecucculum perfert. Montecucculus non tantum ex ea re, quod eruptioni locum non esse videbat, quantum ex eo dolorem cœpit, quod, ubi minime firmas munitiones esse Turcæ cognovissent, ea ad propugnaculum adoriendum venturos suspicabatur. Quod si fieret, in magnum discrimen venturum præsidium non

An.1664 non ignorabat. His omnibus de caufis incendere propugnaculum ei placebat. Qui ubi exiit rumor, Nicolaus Serinus Montecucculum convenit, ac palam de eo queritur, *quod locum, in quo Germaniæ falus pofita fit, defendere negligat. Se, quod nullum recufare pro publica quiete periculum conftituiffet, ad utramque rem paratum offerre, five ipfum in propugnaculum mittat, ut fuæ vitæ periculo docere Turcas, docere Germanos poffit, magnum defenfionis momentum animi magnitudinem effe, five quindecim hominum millia fibi adjungat, ut ad caftra hoftium contendens hebetes Turcas occidione occidat*. Ad hæc Montecucculo refpondere vifum eft, *non oportere fibi, quid agendum effet, præfcribi. Quumque fibi Cæfar totius belli fummam permififfet, abs fe, fi quid gravius accideret, eum rationem repofcere debere*. Serinus magnam fibi irrogari injuriam credens, quum pro fua egregia in Cæfarem voluntate ne mortem quidem fubire poffet, *fe difceffurum* profitetur, *ne tot fuos labores male cadere videret*. His dictis domum repetit. Montecucculus tamen, ne fui incufandi ei occafio effet, concilio diem conftituit. Suffragiis re permiffa, *turpiffimum effe nonnulli* dicebant; *optime de Cæfare meritos milites morti obiicere; ideoque præfidium deducendum, propugnaculumque incendendum* cenfebant. Pars, *quoniam rem fufcepiffent, ut bellum in hyemem ducerent, adnitendum* exiftimabant. Pars *nocte exercitum flumen tranfducere, ac acie dimicandi Turcis poteftatem facere optimum* judicabant. *Hoc vero nulla ratione fieri* plerique demonftrant, *quod, quum altiffima, ac omni ex parte prærupta ripa effet, quam Turcæ teneant, facile ipfis effet magno cum detrimento fe repellere*. Hanc fententiam omnes probant; cæterum, utrum locum dimitterent, an defenderent, nihil convenit. Quod ubi cognovit Montecucculus, confilium capit propugnaculum tutari, quoad Cæfar opportunum effe judicaret. Igitur neceffarium ducens Cæfarem de omnibus facere certiorem, Præfectum ad eum illico proficifci jubet, ut fubito ejus mandata ad fe perferri poffent. Terrebat enim Montecucculum, tantam negotii conficiendi cupiditatem Acmeti innatam effe, quia ampliffima munera ab Mehemete Rege ei miffa erant, ut ne momentum quidem temporis tranfiret, quin novi aliquid auderet. At Germani fortiter Turcarum impetus fuftinebant, adeo ut, quum turrim ad finiftram fitam occupare tentarent, ad octingentis amiffis repellerentur. Poftero die haudquaquam fuperioris diei eventu perterritus Acmetes, Germano Decurione duce ufus (quem ad ipfum perfugiffe dictum eft) majore conatu foffam aggere complere, atque iter cratibus expedire ab ea parte, quam minime firmam effe cogno-

gnoverat. Quod quum vidissent milites, qui in præsidio erant, animo se demittunt, quia munitionibus confidere non posse sciebant. Tamen a Tasso docti unam salutis spem in virtute consistere, ita pugnant, ut ingentem ederent cladem. Hoc die ex Turcis quingenti desiderati sunt. Hic prætermittendum nulla ratione videtur, Decurionem cum perfugis perfidiæ pœnas dedisse, quum ad unum omnes concidissent. Pari item gloriæ eventu eodem tempore ab Germanis ad flumen pugnatum est: nam credens Acmetes, Germanos, qui ripas custodiebant, suorum pugnæ intentos nihil esse negotii opprimere, ut flumen transirent, millibus Turcarum quinque imperat. Sed, ut apud Germanos nulla erat negligentia orta, Turcæ subito repulsi sunt. Hoc die non minori sollicitudine Montecucculus, quam Acmetes afficitur: nam etsi suos fortissimorum hominum opera edere paratos videbat, tamen, quum rem ad extremum perductam casum videret, ipsis succumbendum esse non ignorabat, maxime si cuniculi, quos ad hostium opera egerat, & operibus, & militibus non nocerent. Quamobrem ubi ignis vi parum detrimenti hostibus illatum cognovit, de defensione desperans, ponte in propugnaculum se confert. Ibi rem ita in angusto esse coram perspiciens, ut præsidii audaciam irritam esse provideret, postridie incendendum propugnaculum decernit, eo magis, quod Cæsar hanc potestatem sibi permiserat. Discedens igitur Tasso præcipit, ut primo bellica tormenta in castra conferenda curet, deinde munitionibus ignem inferat, ac præsidium ponte in castra ducat. Tassus quum ut Ducis dicto audiens esset, tum ut militum saluti consuleret, illico bellica tormenta in castra mittere cœpit. Quod simulatque per exploratores ad Acmetem est allatum, de Germanorum consilio conjectura judicans, milites orat, *ne ut venissent incolumes, ita & discedere Germanos pati vellent. Magnam ignominiam ad omnes esse perventuram, si, quum ventum ad finem esset, hostes e manibus dimitterent; & incendium hauriret, quod tot laboribus suum facere exoptavissent.* His plura ad spem præmiorum addens, effecit, ut militibus magnum negotii conficiendi studium accederet: nam, subito sarmentis, virgultisque collectis, quidam fossas complere, nonnulli munitiones trascendere, plerique eminus missilibus pugnare, cuncti pro viribus eniti, ut penes se victoria sit. Ita sive Turcis animus crevisset, sive Germani de pristina virtute remisissent, gaudet Acmetes, quod fossam sui trascendissent. Tasso etsi inopinata res acciderat, tamen se non deserit, immo tormenta contra eos, qui turribus successerant, collocans, tantum profecit, ut vix ex Prætorianis ducentis, qui eo venerant, quinqua-

 ginta

An.1664 ginta superessent. Hi tamen aliorum morte, contra; atque solet, ad iram accensi terreum tumulum ascendere conantur. Re vera, quum unus ab aliis sublevatus in summum evasisset, atque alios exceptaret, complures intravere. Qui omnes tanto impetu in tyrones, quibus is locus obvenerat, districtis gladiis feruntur, ut ex illis pugnandi causa nemo consisteret. Horum terrore animadverso, Tassus centum veteranos eis submittit. Hi etsi fugientes firmare non potuerunt, tamen soli prælium magno animo injerant, nec procul erat, quin eos reiicerent, nisi alii ab Acmete missi defessis Turcis adfuissent. Dum hic fortiter utrinque pugnatur, turpe esse alii Turcæ sibi rati Prætorianorum non æquare virtutem, munitiones, ut vel equitatui pateret aditus, perfringunt. Tum primum Germanorum pars sibi diffisi in omnem partem fugam petere, pars nequicquam orare barbaros, ut misericordia in se utantur, pauci vero resistere. Qui omnes parvo temporis spatio interempti sunt, præter illos, qui viribus confisi tranare flumen ausi sunt. Tassus quoque etsi gravi vulnere affectus, auxilio quorundam equitum in castra pervenit. Quod quidem magnæ fortunæ fuit: nam non pauci sine vulnere interiere; quoniam Montecucculus præ metu, ne simul Turcæ transirent, pontem interscindendum curaverat. Quamobrem non defuerunt, qui hoc consilium reprehendendum existimarent, quod nimium de aliorum salute sollicitus facultatem ad salutem contendendi reliquis ademisset. Alii culpam etiam in Montecucculum conferebant, quum haudquaquam tantam calamitatem acceptam esse arbitrarentur, si eos milites præsidii causa in propugnaculo collocavisset, qui primo congressu terga non vertissent. Cujus rei tanta opinio ad omnes perlata est, ut nemo esset, qui Montecucculi caput, domumque non execraretur. Ab eo enim, quidquid ab Turcis perpetirentur, se laturos arbitrabantur. Malisque nullum remedium esse posse sperabant, quia non solum Pannonios omnes, sed Montecucculum quoque cum Turcis consentire suspicabantur. Re vera ut immerito tanto viro hæc obiiciebantur, (ut iis, qui vere æstimare rem voluerint, patet) ita jure Pannoniorum perfidiam Croati querebantur. Nam Cæsar etiam quum nullo studio ab eis agi animadverteret, Rotalium, ut supra dictum est, in Pannoniam miserat, qui eos ad sanitatem reduceret. Rotalius ergo ut cum omnibus uno tempore agere posset, communi totius Pannoniæ concilio diem constituit. Qui ubi venit, *sibi mirum videri* demonstrat, *quod Pannonios semper optime de Cæsare meritos ab eo suum consilium separavisse rumor exiisset. Quod, si res ita se haberet, nihil aliud esse, quam ipsos patriam* *pro-*

prodere constituisse. Hanc suspicionem ab ipsis sustineri, turpissimum se ducere. Propterea orare, ut, quum id verum non sit, majore studio, quibus possent opibus, in bellum insisterent. Hac ratione purgare se Cæsari, purgare se Christianis omnibus possent. Hæc ubi cum assensu audiri Veselinus animadvertit, qui ad id tempus optimum studium, egregiam fidem, summam in Cæsarem voluntatem simulaverat, nunc Pannonios palam ab consilio deterrere statuit. Igitur, *quum summum fuisset tum suum, tum Pannoniorum omnium erga Cæsarem studium, eum de legibus quidquam diminuere æquum non esse* respondet. *Se legibus sancitum habere, ne externos milites in Pannoniæ fines introducendi Regi potestas sit. Quid igitur sibi vellet, quum tot exercitibus se circumstetisset? Timere se, ne, simulata Pannoniorum defensione, eos in servitutem abstrahi cupiat.* Extremum orationis fuit, *se, omnesque paratos esse obsistendi Turcis causa ingentes exercitus cogere, modo illico suis finibus Germani excedant; at si in incepto perseverare velint, se sibi consilium capturum.* Ita nunquam tributum esse collocaturos Pannonios sperabat, quod nunquam exercitus ex Pannonia educturi Montecucculus, Suchiusque essent, ne vacuam sine contentione Turcæ occuparent. Hoc quum cognovisset consilium Rotalius, magnopere miratur eo temeritatis Veselinum processisse, ut eum id publice profiteri non puderet. Et quamvis omnem impetrandi spem sibi ademptam videret, non tamen sese deserit, sed magna humanitate, ne ejus amentia augeretur, *errare eos*, demonstrat, *qui consilium perpetuam Pannoniis injungendi servitutem Cæsari esse dictitarent, quum ejus conatus eo pertinerent, ut ipsos ab Turcarum injuria prohibeat.* His dictis, magna controversia inter Pannonios extitit. Pars enim Rotalio, pars Veselino morem gerere cupiebant. Tandem, quum esset diu inter partes maledictis pugnatum, neutri satisfactum est; quoniam Rotalius infirma esse pro necessitate sex hominum millium auxilia conquestus est, & Veselinus suam spretam fuisse sententiam doluit. Hæc ubi fama divulgavit, non mediocris Christianorum omnium perturbatio facta est; quod, quum superiores militum numero Turcæ essent, Pannonii defensionem post omnia ducerent. Una tamen spes erat in Germanorum militum virtute, ac Ducum consilio. Propterea Petri Serini virtutem cuncti laudibus ferebant: qui certior factus, quod Acmetes ex finitimis oppidis præsidia eduxisset, in Turcarum fines suas copias introducere parabat. Quumque adventum copiarum, quæ Franciscus Cornarius Veneti Senatus nomine sibi auxilio mittere constituerat, expectavisset, ne in longum

An. 1664

An. 1664 differens rem tantam occasionem amitteret, ab Montecucculo petit, ut equitum millia duo sibi attribuat, quum majorem calamitatem hac expeditione Turcis esset illaturus, quam superiore anno intulisset. Montecucculus plurimi interesse arbitratus, manus hostium distineri, quod petierat, ei concedit. Serinus, accepto equitatu, Draum flumen vado transire posse confidens, ea, quæ usui essent ad faciendum pontem, parare neglexit. At ubi pervenit, vadum invenire non valens, quod flumen ex pluviis creverat, expectandum sibi statuit, dum pedibus milites transire possent. Turcæ ripas fluminis non satis valido præsidio tum tenebant, tamen, quum spatium intercessisset, auxilia ex proximis oppidis eo venere. Hoc ubi Serinus animadvertit, timens, ne in dubium rem devocaret, irrito incepto domum repetere non dubitavit. Sub idem tempus Coppium cohortis Præfectum re infecta Varadino discedere Pannoniorum aviditas coegit. Nam invitatus rei bene gerendæ occasione, quod ob multitudinem, quæ nundinas eo tempore frequentabat, suum adventum occultari posse sibi persuaserat, cum Germanis septingentis, Pannoniisque tercentis Varadinum ire contendit. Confecto sub lucem itinere, Pannonios sigillatim, ne militum speciem præberent, præmittit, ipse cum Germanis mille ab oppido passus subsistit. Pannonii ubi in oppidum ingressi sunt, neque occupaverunt portas, ut aditus venienti Coppio pateret, neque prope arcem constitere, ut de improviso Turcas, qui in statione pro portis erant, opprimentes arce potiri possent, sed prædam agitare cœperunt. Turcæ primo improvisa re perturbati, in eos impetum facere non audebant, solum arcem retinere exoptantes, portas subito obiiciunt. Tandem, simul primum paucos numero Pannonios in prædando occupatos nihil esse negotii opprimere animadverterunt, in eos se eiiciunt, ac nonnullos interficiunt; reliqui, velut quid inopinatum accidisset, timere, negotio deficere, fugere. Sed opportunissimo tempore Coppius cum reliquis perveniens, fugam suorum comprimit, Turcasque in arcem repellit. His rebus actis, quoniam iis indigebat, quæ ad arcis oppugnationem pertinebant, arcem nequaquam adoriendam constituit; sed unum diem moratus, ut oppidum diriperet, eodem itinere sese Zatmariam, cui urbi præerat, recipit. Hæc omnia quum non processissent, tamen nec diutina molestia Germanis relicta est. Nam paulo quietiorem postea Pannoniam Cæsar habuit, adeo ut Veselinus quoque Suchium in itinere conveniret, atque se de superioris temporis consilio excusans frumento exercitum juvare polliceretur. Suchio ut inopinata res acciderat,

rat, in incerto habuit, quid ageret. Nam quum parum verisimile esse videretur, ejus mentem ab superiore consilio rescidisse, ne sui fallendi causa id ageret, verebatur. Tandem, quum reliqui Pannonii opibus, & animo bello servire paratos esse profiterentur, propere in Leventium castra movet. Quo simulatque pervenit, ad oppidi Præfectum legatos mittit, qui cum hortarentur, *ut potius suam indulgentiam se dedendo, quam vim experiri velit*. Persuaserat sibi Suchius tormenta contra oppidum disponere non oportere, quum deditione sibi prospecturum præsidium confideret. At ubi legati omnia ad defensionem parata esse renunciarunt, castra munit, opera in oppidum instituit, tormenta disponit. His tantum muri eversum est, ut Turcæ, oppidi defensione desperata, in arcem se reciperent. Hac re sublatus Suchius, hoc majore conatu oppugnare arcem instituit. Tum Turcæ sibi præmetuentes, legatos ad Suchium mittunt, qui, quacunque conditione ab ipso ferretur, se contentos esse dicerent. Suchius satis ad gloriam perfectum existimans, quum sex dierum spatio sine vulnere oppidi potitus esset, æquissimas eis dedit conditiones. Turcæ Germanorum præsidio, quibus Casimirus Ferdinandus Metternicus cohortis Præfectus præerat, Strigonium incolumes perveniunt. Metternico ut gratiam referret, qui Leventio præfuerat, eum insigni donat equo. His rebus factis, Suchius tempus terere turpe ducens, oppido Joachimum Neunutum præficit. Cui, oppidi ut munitiones reficeret, negotium dat; ipse quia fama Turcarum exercitus præcurrebat, qua brevissimum iter esse cognoscit, ad ea castra, quibus, recepta Nitria, se tenuerat, occupanda contendit. Magno tamen circuitu ponte Granum flumen transire ei opus fuit, quia vado propter aquæ altitudinem non potuit. Acmetes quum de Suchii victoria, postea de Leventii oppugnatione accepisset, ad Præfectos omnes scripserat, *suam æmularentur gloriam, ac omnibus, qui bello inutiles non essent, coactis contra Suchium proficiscerentur*. Idem præterea, ut Moldaviæ, Valachiæque Principes faciant, præceperat. Budæ, Agriæque Præfecti, subito contractis copiis, auxiliorum expectant adventum. Interim Clemium castellum circumsidunt. Pannonii, qui ibi in præsidio erant, etsi ducenti numero, animo non se demiserant. Sed quum nullam subsidii spem restare cognoscerent, itemque munitiones parum firmas esse non ignorarent, salutis spem in deditione reponunt. Itaque quum vitam, ac libertatem pacti essent, eis portas aperiunt. At Turcæ contra jurisjurandi religionem ad unum omnes interficiunt, castellumque direptum incendunt. Hoc facto, Moldavi, Valachique An.1664

que

An.1664 que perveniunt. Conjunctis ergo copiis, fiducia pleni Danubium ponte ad Strigonium transeunt, quum non modo amissa se recuperaturos, sed Suchii etiam exercitum deleturos confiderent. His rebus cognitis, Suchius, etsi ad paucitatem militum rem pervenisse sciebat, quod partem morbus absumpsisset, pars pugnis, & oppugnationibus, quod accidere necesse erat, interiisset, omnia tamen parabat, ut victoriam adipisceretur. At erat magni periculi res; quoniam quum valetudine afficeretur, ne nocturnum quidem tempus ad quietem sibi relinquebat. Ob eam causam, ne naturæ concederet, ingens timor erat. Quod quidem summo cum exercitus periculo futurum omnes non ignorabant. Propterea Præfecti eum adeunt, ac orant, *ut, quoniam exercitus salus in ipsius salute posita sit, sibi parcat, donec commodiorem in statum pervenisset.* Idem ab eo Billottus medicus, qui in castra Cæsaris jussu venerat, petens, ut se curari Suchius pateretur, obtinuit. Paucis post diebus Comes Traunius Cæsaris Consiliarius in castra venit. Huic, quum fama percrebuisset, rem in angusto esse, quum quod exigua in spe Suchius animam traheret, tum ob Turcarum multitudinem, qui ad oppugnanda castra venissent, Cæsar mandaverat, ut Præfectos hortaretur, ne prælio rem committerent. At Traunius ubi rem aliter se habere coram perspexit, & ab Suchio accepit, *non dubitare se, quin hostes esset deleturus, si sibi supplementum mittatur*, Suchium monet, *ut, quoniam magnopere communis salutis interfit, ipsum convalescere, Tirnaviam se reciperet.* Cui ut morem gerat Suchius, subito eo petit. Discedens Præfectis mandat, ut postridie castra moverent, & Neoselio appropinquare contenderent, ne, quum longius absint, timoris suspicionem darent. Præfecti jussa effecerunt, & ad Vagum opportuno loco castra posuerunt. Dum Tirnaviæ moratur, turpe sibi Suchius ducens belli rationum oblivisci, Eisteri mandat, ut copias, quibus præsit, in castra ad Granum ducat; Buseinum vero, ut exploratores circummitteret, orat. Buseinus ubi Turcas Leventium magno impetu oppugnare comperit, subito de hac re Suchium docet. Qui magna sollicitudine afficitur, quoniam, ne sua cunctatione oppidum amitteretur, timebat. Ob hanc rem subito, ut convaluerat, ad exercitum venit, ut omnino suis auxilium ferret. Igitur quum unumquemque militem sex dierum panem sibi efferre jussisset, illico Leventium petere cupiebat. Dum parum ab profectione aberat, præmissi exploratores revertuntur, ac ad duo Turcarum millia ad se iter habere demonstrant. Suchius antecursores adesse, cæterum exercitum adventare ratus, iter dif-

differens, magnam equitatus partem in venientes mittit. Equites pleni animorum contra eos proficiſcuntur. Sed ubi propius ventum eſt, inſignibus, armiſque Germanos eſſe animadverterunt. Quumque ad eos læti acceſſiſſent, Eiſterem cum hominum millibus duobus adeſſe, cæterum tria veteranorum millia, quibus Comes Quintinus Ermeſteinus præſit, quinque dierum iter abeſſe cognoſcunt. His rebus ſtatim per equites in caſtra perlatis, ubi Suchius ſub meridiem auxilia ad ſe recepit, conſilium Præfectorum omnium habet. Quorum pars *expectandum auxiliorum adventum* cenſere, alii, *quum victoriæ ſpem ſibi præciſam viderent*, *quod pares hoſtibus numero non eſſent*, *nequaquam fortunam tentandam* exiſtimare. Horum increpant ignaviam reliqui, ac illico ſuis opem ferendam eſſe demonſtrant. Quorum ſententiam Suchius probat. Itaque præmiſſis de tertia vigilia impedimentis, ipſe cum exercitu multo jam die profectus, decima diei parte reliqua, mille paſſus a Sanbenedicto conſiſtit. Poſtridie, inſtructa acie, paulatim procedebat, quum mille Scythas Granum tranſiſſe, ac prælium cum antecurſoribus commiſiſſe cognoſcit. Sed ignoranti, utrum ſui, an hoſtes ſuperiores diſceſſiſſent, equites tria militaria ſigna referentes interveniunt. Qui ducentos ex Scythis primo congreſſu cecidiſſe, ex ſuis vero triginta interiiſſe demonſtrarunt, ubi incautius confectati eos eſſent, qui dedita opera pedes referebant. Hæc res eam lætitiæ cauſam omnibus præbuit, quod, quum tercenti mille fudiſſent, virtute Turcas ſibi pares non eſſe arbitrarentur. Hoc die quum ſub cujuſdam montis radicibus conſediſſent Germani, hoſtes eos montes tenere conſpiciunt, unde ad flumen Granum pervenire, ac nullo negotio ripas occupare poſſent. Hoc ne accideret, quum magnopere ſibi præcavendum Suchius exiſtimaret, Eiſterem cum compluribus equitum turmis, ut Turcis impedimento ſit, præmittit, ſeque cum omnibus copiis ſubſecuturum polliceretur. Hoſtes tamen eiſdem locis ſe tenent, & Suchius locum caſtris prope flumen deligi jubet. Quum hoc ſtatu res eſſet, Joannellus cum quingentis militibus in caſtra pervenit, qui ut magnis impedimentis venerant, Turcas perterruerunt, quum ampliores copias Suchio auxilio veniſſe arbitrarentur. Itaque convocato concilio, optimum eſſe conſtituerunt, obſidione abſiſtere, ut, Suchii exercitu deleto, ſine contentione oppida reciperent, quæ nunc expugnare magni periculi res eſſet. Hac conſtituta re, ut militum animos Budæ Præfectus, ad quem ſumma imperii reſpiciebat, confirmaret, *Etſi*, inquit, *vobis mirum videri non ignoro, me ad illud conſilium deſcendiſſe, ut negotio infecto* di-

An. 1664

An.1664 *discedam, tamen quo ampliore animo sitis, simulque ut monerem, vos advocavi, ne meam, ac omnium opinionem fallere velitis, quum dimicandi facultas erit. Nam hoc vobis persuasum habeatis, velim, quod victoribus omnia parent, eoque, si victoriam adipiscemur, sine contentione non Leventium modo, verum Nitriam etiam, atque alia oppida, missis ultro legationibus, recipiamus oportet. Non igitur ignominiæ loco ferendum est, oppugnationem relinqui, sed potius consilium laudibus concelebrandum, quod maxima hostibus inferetur calamitas. Jam victoria in manibus est; quid dubitatis eam exercere? Jam hostem tenetis; quid cunctamini, quin digna fortissimis viris audeatis? An nescitis, Suchium tantos sibi sumpsisse spiritus, prælio secundo facto, ut, quasi explorata victoria, alieno loco prælio dimicare non dubitaverit. Spernunt Germani, quos secum virtute exæquari non posse judicant. Quum ipsis unius prælii secunda fortuna fuisset, virtute se vicisse, & virtute se victuros existimant. Non cum Bectasio Temesuariæ Præfecto, sed mecum Suchio negotium nunc erit. Nunquam committam, ut locus fraudi contra me sit. Omnia summa ratione acta fortuna sequatur, oportet. Confidant audaciæ Germani, confidant peritiæ belli; præstent, quam poterint, audaciam. Contemnant nostram virtutem: nam ego quoque, timoris præbendo opinionem, eorum amentiam augebo, quo rem summo consilio administrare negligentes partum antea decus amittant.* His dictis, cupidissimis omnibus, oppugnatio dimissa est; nec erat quisquam omnium, qui de eventu dubitaret, si manus conferendæ copia foret. Spes tamen subito minuitur, quum propter obsessorum audaciam, qui novissimum carpere agmen ausi sunt, tum quod tantum animi quibusdam ex Germanis esse cognoverunt, ut flumen transire, & magna verborum contumelia se ad prælium evocare non dubitarent. Postero die dum lux adventaret, ventus cooritur, quo quum arbores offensæ levius streperent, agminis iter facientis tumultum esse rati vigiles, rem ad Suchium perferunt. Qui subito milites se expedire jubet, aciemque instruit, ut vel transire flumen conantes prohibeat, vel, si prælii committendi imposita esset necessitas, negotio non deesset. At ubi oriente sole omnia superiora loca præ multitudine hostium vix cerni posse cognovit, fortunam rei bene gerendæ occasionem dare velle existimans, exercitum flumen traducere constituit. Sic enim vel pugnæ facultatem futuram, vel, hostibus prælium detrectantibus, suos alacriores se facturum confidebat. Igitur ubi, ad concilium re delata, omnes Præfecti *non expectandum* censuere, *dum initium transeundi ab Turcis fieret, ut impeditos flumine opprimerent,* quan-

quando cunctando minime sibi confidere hostes demonstravissent, hu- An.1664
jusceemodi verba fecit. *Quam nunc tentare fortunam oporteat, iis persuadere difficile non est; qui nihil fortuito accidere persuasum sibi habent. Omnia Deo authore fieri jam constat, adeo ut non semel expertum sit, levi de caussa maximarum rerum commutationem esse factam. Hac de re in religionem vertendum existimavi, si, quæ ventus capere arma coegisset, ponere vos ego juberem. Non ergo expectandum statui, dum flumen transire conentur Turcæ, ut vestram experiar virtutem. Repræsento jam Deo authore diem. Nunc gloriam, nunc decus deleti exercitus vestrum fieri oportet. Satis est, usq; adhuc nos tempus consumpsisse. Satis suum timorem significavere hostes, quum Budæ Præfectus, suis ab oppugnatione reductis, in montes se recepit. Satis Ducis imperitia apparet, quando ripas fluminis occupare primo neglexit. Fluminis quum minima sit altitudo, quid veremini opportunitate uti? Planities ista trans Granum palmam vobis victoribus parat. Trans flumen locus est, qui Turcarum clade nobilitabitur. Ferax gloriæ seges est, si virtutem præstare parati estis, quia quos montes nunc complere conspicitis, eos brevi dissipatos fugere videbitis. Desiderata enim multitudo ea est, non veterani milites, quæ quum usus belli imperita sit, si e castris egredi audebit, nequaquam in acie consistet. Postremo illos eosdem esse, sciatis, velim, quos sine contentione fudistis, fusosque consectati estis. Non animus eis, sed Dux est mutatus, qui nunquam timidis virtutem addere valet. Agitedum ad laudem, ad prædam properate. Vestra enim præda est, & vobis reservatur, quidquid videtis.* Hac oratione ita permoventur milites, ut tyrones etiam, non veterani solum inter se cohortarentur, ne, quum fortuna præclari facinoris casum daret, ipsi negotio desint. Quorum alacritatem quum cognovisset Suchius, confestim tribus locis omnes transire flumen jubet. Qui tantam adhibuerunt diligentiam, ut, quum prope temporis momento major pars trans flumen esset, reliquos prohibere desperans Budæ Præfectus castris eo consilio se teneret, ut cursu exanimatos nullo negotio opprimeret, si castra adoriri constituissent. Eo audaciæ Germanos processuros quum verisimillimum judicaret, illico omnes se lavare jubet. Hæc Turcarum more gravissima ceremonia est, quod criminum maculas hac ratione aboleri putant. Hoc facto, Dux omnes hortari, ut temeritatis Germanos pœnitere cogant, obsecrari, triplicem instruere aciem, ac omnia trepidanter administrare. Dum hæc agebantur, Germani jam flumen transierant. Quumque non amplius prælio supersedendum Suchius existimaret, Covario, & Capraræ cohortium Præfectis

An.1664 mille attribuit equites, qui prælium inirent; ipse cum reliquis copiis lentius subsequitur. Ne tum quidem Budæ Præfectus castris egredi voluit, solum versus fluentum, qua transire Germanis opus esse cognoscebat, mille & quingentos mittit equites, qui iter Germanorum morarentur, quoad e sylvis Valachi se eiicientes ab tergo eos adorirentur. Quod nulla ratione factum est. Nam, quum de improviso in occupatos in ascendendo omnibus copiis impetum facere statuisset, partem copiarum ad eorum demorandum iter mittere nihil opus erat, ne, priusquam ipse subsidio suis veniret, missi equites funderentur, ut accidit. Ubi ergo Suchius Valacos per sylvam missos animadvertit, Eisterem cum hominum millibus binis eo mittit, qui Valacorum sustineret impetum. Quod non solum præstitit Eister, verum etiam, postquam acriter utrinque pugnatum est, eos in fugam conjecit. Eodem tempore, quum fortiter ab equitibus, quos Caprara ducebat, pugnaretur, Budæ Præfectus quatuor Prætorianorum millia, & equitum millia duo subsidio suis mittit. Quorum adventu tantum Turcis innascitur studii, ut impetum ferre Germani non potuissent, nisi Suchius cum hominum millibus duobus eis adfuisset. Hi etiam, postquam prælium restituerunt, tanto impetu in Turcas feruntur, ut paulatim pedes referentes in eum locum digrederentur, ubi Suchius insidiarum causa Blochium cum tercentis veteranis collocaverat. Sic Suchii consilium fortuna comprobavit, quia, quum hi ab tergo de improviso sese ostenderent, omnem pene exercitum instare Turcæ arbitrabantur, eoque se fugæ mandabant. Hoc acrius Caprara instat, ac jam omnes certiorem capessebant fugam, quum recentes copiæ a Budæ Præfecto missæ pugnam redintegrant. Atrox adest prælium, ac unusquisque pro viribus suam probare operam enititur, donec mille pedites cum bellicis tormentis defatigatis submittit Suchius. Nam tum primum Turcarum strage repletis campis, Matiovirtio duo equitum millia, & mille attribuere pedites Suchius valuit, ut Moldavos, Scythasque adoriretur, & funderet. Nihil enim actum ad Pannoniæ salutem existimabat, nisi exercitum omnem ad internecionem redigeret. Matiovirtius rem suscipiens, milites, *ut gloriam confecti negotii ferre velint*, hortatur. *Interiisse quidquid roboris fuisset, ignavos, inertesque superesse. Enitentur ergo incruenta victoria potiri.* His vocibus alacriores facti milites, magno animo in hostes irrumpunt. Moldavi, Scythæque quum incursionibus, quam præliis meliores essent, tamen sive quia nullam in fuga salutem perspiciebant, sive quia mille Prætoriani suo exemplo eos alacres fecissent, sive Budæ Præfecti vocibus per-

permoti, diutius, quam quis credidisset, Matiovirtii impetum tulerunt. *Maximam ipsorum gloriam fore* demonstrabat Budæ Præfectus, *si acceptum aliorum ignavia detrimentum sua virtute sarcirent. In ipsorum animi magnitudine Turcarum nominis decus positum esse. Præstarent maximam audaciam, quoniam tutior ipsis ea esset, quam fuga.* Itaque nec Matiovirtio extremum auxilium experiri cupientes propellere facile fuisset, nisi tormentis Cniges Scythas perterruisset. Hi ante omnes fugæ se mandantes, ut reliqui ab inermis pedibus auxilium peterent, effecerunt. Sic Neoselii, & Budæ Præfecti destituti interficiuntur. Quum tribus locis hostem superatum Suchius vidisset, spe conficiendi negotii fugientes persequi constituit. Igitur milites, etsi continenti labore defessos, hortatur, *ut, quoniam ad finem laborum esset perventum, æquo animo nunc suam præstarent operam. Periculosum esse, spatium perterritis sui confirmandi dare.* Milites ad omnia parati imperio parent. Ubi via, quæ Leventium ferebat, paululum progressi, hostes loca superiora capere, ac munire conari animadverterunt, ne sui colligendi facultatem eis relinquerent, eo contendunt. Tum, desperatis rebus, omnes fugæ se mandant. Hos, quantum viribus efficere potuerunt, consecuti pedites, magnum numerum eorum conciderunt. In iis Agriæ, ac Leventii quondam Præfectos. Dum hæc administrarentur, Eifler cum cohortibus duabus in castra irrupit. Hic inermes etiam, non repugnantes solum interfecti. Præda parta ingens. Turcarum amplius septem millia cæsa. Ex Germanis, ratione habita, quingenti desiderati, totidemque vulneribus effecti. Moldavi, Valachique omnes, ac Scytharum magna pars ex fuga domum contenderunt, reliqui ad sex millium numerum ponte Danubium transeuntes, ad Acmetem pervenerunt. Suchius noctem exercitui ad quietem dat; postridie Leventium petens, primo Templa adit, ac magna omnium lætitia gratias Deo agit, deinde sigillatim illos, quorum egregiam fuisse virtutem animadverterat, & generatim Pannonios, Germanosque collaudat. Præterea nuncium ad Cæsarem mittit, qui se decem hominum millibus paulo minus Turcarum millia triginta vicisse nunciaret. Cui munificentissime Cæsar præmia tribuit. Atque plurium dierum supplicatione indicta, litteras ad Suchium remittit, *se semper ipsius fidem, virtutemque probavisse, at nunc maximi consilium facere.* Quibus litteris permotus Suchius, militaria signa, ad centum numero, quibus erat potitus, ad Cæsarem Viennam referri jussit. Consilium item Præfectorum habuit: quid tamen agendum videretur, convenire non potuit, quum duæ sententiæ concilium distine-

An. 1664

An.1664 nerent, una eorum, *qui Neoselium oppugnandum* censebant, *quia, quum gravis pestilentia præsidii magnam partem consumpsisset, ac rerum omnium inopia esset, vel per vim, vel per conditiones oppido potiri posse sperabant; maxime quod Acmetes ab Montecucculo, quominus eis opem ferat, impediatur*. Altera nonnullorum, *qui quum, rebus sic stantibus, munitissimam oppugnare urbem magnæ contentionis negotium esse arbitrarentur, exercitui jam laboribus confecto onus frustra non injungendum* existimabant. Igitur quum unusquisque ab sua sententia discedere se posse negaret, res disputatione distrahebatur, nisi Suchius *errare eos* demonstravisset, *qui dissensionum, & non victoriæ exercendæ tempus esse existimarent. Sibi contentionibus opportunitates corrumpere nunquam placuisse: ideoque, ne controversia diutius alatur, quod de profectione in sextum diem collocaturus fuisset, nunc repræsentaturum*. Postridie ergo Sanbenedictum petit, ibique citra Granum flumen castra ponit. Hic nocte cum animo suo reputans Neoselium recipere suarum virium non esse, ne tempus deses consumeret, Barcanium e regione Strigonii castellum occupare decernit. Rem hanc nullius periculi esse existimabat, quum quod non magnis munitionibus sciebat firmatum esse castellum, tum quod exiguas copias ibi in præsidio esse cognoverat. Castellumque ea maxime ratione sibi opportunum fore non ignorabat, quod, si subsidia postea sibi mitterentur, Strigonium posset expugnare. Quod si accideret, maximo cum periculo oppidorum citra Danubium positorum esse intelligebat, quum, qua Turcæ subsidio suis venirent, non esset. Si semel maximi periculi hoc negotium esse cognosceret, posse tum Neoselium aggredi. Igitur ubi nuncium ad Cæsarem oratum misit, *ut sibi auxilia mitteret, si victoriam exerceri cuperet*, Kalendis sextilis maximo usus militum studio Barcanium venit. Duplicique instructa acie, Mansfeldio imperat, ut cum octingentis peditibus ad muros succederet; quo animus ei amplior esset, lentius quingentos alios subsequi jubet. Interim ipse pedites, equitesque alios alio itinere per hortos, qui castellum cingebant, propius fossam sine periculo ducit, cujus externum labrum palis in terram defixis muniebatur. Quod opus subito Germani scindunt. Conati sunt Turcæ hos eruptione propellere. Quæ quidem res Germanis salutem attulit, qui eos in castellum sine vulnere rejecerunt, quando magnum accipere potuissent detrimentum, si se in Mansfeldium ejecissent, qui temere spatium, quod inter hortos, & fossam intercedit, occupaverat. Nam, eo superato, ab tergo alios adoriri poterant. Et licet pauci postea se in Mansfeldium ejecissent, tamen tantum

tum opportunitate loci,& tormentis proficiunt, ut, Mansfeldio vulnerato, milites jam initium fugæ facerent. Quod nisi in his angustiis rem esse Suchius cognoscens integros contra Turcas duxisset, haud dubie calamitas accepta esset. Vix enim centum terga non vertisse, & ex eis ægerrime quintum quemque sine vulnere relictum esse constabat. Itaque quum terra, sarmentis, virgultisque ad hostes obiectis se munivissent Germani, tum omnibus copiis eruptionem nullo consilio Turcæ faciunt. Sub idem tempus tormenta contra pontem disposita ita ei nocuerunt, ut, sex navibus depressis, Turcæ locum retinere diffiderent. Tormenta item in murorum perniciem collocata tantum detrimenti Turcis inferunt, ut, quum nullam restare spem viderent, fuga ad salutem contendere constituerent. Igitur noctu igne domibus illato, lintribus, navibusque perfugiunt. Suchius ubi ab igne pontem quoque haustum vidit, ad Comaram pluribus de causis castra movet, quarum altera erat, ut exercitum ex laboribus reficeret, altera, ut citius auxilia ad se reciperet. Ibi quum frustra diu expectavisset, Cæsarem convenire statuit, atque orare, *ne rei bene gerendæ facultatem dimitteret, quum, nullo hoste probibente, oppida trans Danubium sine periculo posset expugnare*. Cæsar, ut in eam spem venerat, Turcas discedere ab armis posse, si valido exercitu ab ea parte urgerentur, non alienum suis rationibus putabat, ampliores Suchio attribuere copias. Optimum tamen consilium omittit, quod præstare cuncti dixerunt Montecucculo, ut fines tegat, quam Suchio, ut alienum occupet, auxilia decernere. Nicolaus Serinus quoque quum hac de re, tum aliis de causis, ut exercitus sibi permitteretur, non obtinuit, tametsi *aliorum culpa Canisiam se non expugnavisse* dicebat. *Se exiguis copiis asperiora & aggredi ausum esse, & conficere valuisse. Non esse dubitandum, quin, si sibi, quod petat, non negetur, magnam Turcis inferat calamitatem. Acmetem, quod propugnaculum cœpisset, præsidiumque trucidasset, Montecucculo acceptum referre debere, quum, si locum ipse defendisset, nunquam ejus conatui locus fuisset*. Hac oratione complures criminando effecit, ut prope omnes contra ipsum pro sua existimatione niterentur. *Serinum propugnaculum nullius usus ad Muram excitando Turcas ad bellum incitavisse* demonstrabant. *Serinum Canisiam contra aliorum opinionem oppugnando milites frustra labori objecisse, & pecuniam nequicquam profudisse. Serinum eadem re coegisse Acmetem citius, quam Turcarum consuetudo ferret, exercitum in Pannoniæ, & forsan in Germaniæ perniciem ducere. Hominem esse arrogantem, temerarium, ac nullius consilii. Non esse dubitandum, quin, si ei exerci-*

An. 1664

An. 1664 *citus tradatur, rem in periculum deducat, quum alios contemnendo, & sibi plus æquo fidendo impossibilia esset suscepturus. Non inverisimile præterea esse, eum Cæsarem proditurum, quum privatim externorum amicitiam colat. Jam constare, Franciscum Barberinum Cardinalem, ac Venetos eum re pecuniaria juvare. Jam non abesse suspicionem, quin in gratiam cum Ludovico Galliæ Rege venisset. Igitur vel, ut ei morem gerat, consulto male se gesturum, vel excursionibus, quibus nihil ad summam rerum proficitur, Turcas ita lacessiturum esse, ut nunquam omittere bellum velint*. Hæc, & hujuscemodi sæpe dicentes, Cæsari, ut paci studeret, persuadent, ac in bellum eo consilio animum intenderet, ut sibi parere pacem posset. Cæsar vero ne Serinum ab se alienaret, cujus maximam inter Pannonios, Croatosque esse authoritatem cognoverat, ei satisfacturum pollicetur, ubi Montecucculum eo rem deduxisse cognovisset, ut Turcæ in Germaniam contendere nequeant. Hæc enim res omnium curarum caput erat; quia id Acmetem summopere cupere sciebant. Re vera Acmetes, ubi propugnaculum, quod nullo usui esse cognoverat, incendit, Muram flumen transire vehementer exoptabat. Et quia apertam vim non procedere expertus erat, fraude rem obtinere constituit. Itaque de improviso castra movet, & Pannoniæ fines populari sibi in animo esse simulat, ut, si sui prohibendi causa custodes ex ripis Montecucculus deduceret, ipse de improviso iter convertens sine periculo exercitum flumen traduceret. Hoc vero fore suspicatus Montecucculus, omnes suis locis se continere jubens, tria equitum millia exploratum mittit. Hæc ubi visa esse Acmeti enunciatum est, Montecucculum jam fraude captum ratus, illico eo redire, unde profectus erat, exercitum jubet. At simul contra tam peritum Ducem fraudi locum non fuisse coram perspexit, tantus dolor incessit, ut, alienata mente, in quam belli rationem insisteret, diu in incerto haberet. Tandem castra juxta Montecucculum ponit, adeo ut alter alteri exercitui nocere tormentis posset. Nocte tamen, ne majorem æstatis partem consumeret, consilium discedendi, ac Danubium ponte transeundi capit, ut vel Montecucculum eandem fraudem timentem falleret, ubi Suchii exercitum deleret, vel cum eo ad insequendum parato æquo loco signa conferret. Montecucculus quum ex tumultu de Turcarum profectione sensisset, fraudem veritus, firmiore præsidio ripam teneri jubet. Majorem tamen equitatus partem ad novissimum agmen carpendum mittit. Equites longo spatio persecuti Turcas, ubi ad quingentos occiderunt, nonnullosque cœperunt, se in castra recipiunt. Ex his alio iter Acmetem habere Montecucculus cognoscens,

con-

concilium convocare ftatuit, maxime quod Badenius, qui auxiliorum ab Germaniæ Regulis, Civitatibufque miſſorum imperii fummam obtinebat, in caftra eo die perveniſſet. Omnium, qui concilio interfuere, una fuit fententia, quæ, ubi trium dierum ſpatio Acmetem iter ad Muram non convertiſſe cognoviſſent, moram ad eum inſequendum non inferendam cenſebat. Montecucculus tamen magna afficitur follicitudine, quod fruftra magnis itineribus fe eſſet extenfurus, ut plurium dierum iter progreſſos conſequeretur, quum illi altiſſima flumina fine contentione tranfire, &, quo placeret, fe vertere poſſent. Sed quum diu dubitatione æſtuafset, tandem Nadaftio tria Pannoniorum millia, & equitum millia duo attribuit, ut illico ad Arrabonem flumen contendat, ripaſque occupet, &, quum opus fit, tranſitu Turcas prohibeat. Hoc enim magnopere fibi præcavendum exiſtimabat, quum nullo negotio in Auftriam pervenire Turcæ poſsent, ubi hoc tranfiſsent flumen. At, fi ad finiſtram flecterent, & Jaurinum obſiderent, aut fi ad dextram Volceas paludes verfus iter retorquerent, tempus ad fuis fubveniendum interceſsurum ſperabat. Optimum confilium fortuna comprobavit, quia Nadaſtius ad Arrabonem perveniens, fubito cuſtodias diſpofuit, adeo ut Acmeti magno impedimento eſset, ubi depulſus ab confilio Suchii opprimendi (in itinere copias, quæ ex cæde fuperfuerant, recipiens acta cognovit) iter eo convertit. Non multo poſt Montecucculus, ubi quum Germanorum, tum Ludovici auxilia, quibus Comes Colignius præerat, ad fe recepit, ac copias omnes recenfuit, ut, quid roboris eſset, perſpiceret, ad Nadaſtium pervenit. Dum omnia in Germanorum caſtris gratulatione plena eſsent, quod eo tempore, quo Acmetis confiliis officere poſsent, veniſsent, res accidit, quæ falutem ipſis attulit. Tria equitum millia permota fama, quod duo Turcarum millia non procul inde pabularentur, ad ea opprimenda fubito contendunt. In itinere quum ex agreſtibus ampliores ibi eſse copias cognoviſsent, Chermendum iter convertunt. Cui caſtello dum appropinquarent, in incautos Scythas incidunt: qui unam falutis ſpem in fuga eſse rati, in proximam ſylvam fe recipiunt. Germani ubi nonnullos interfecerunt, & plerofque cœperunt, longius fuccedere non audentes, quamquem ad finem loca aperta intercederent, fe in caſtra conferre ſtatuunt. Igitur quum lentius progrederentur, ut ex locis fuperioribus in flumen proſpectus erat, cognofcunt Pannoniorum maximam partem multitudine Turcarum perterritam ripas dimiſiſse, nec procul abeſse, quin Turcæ tranfeant, niſi eos ipſi prohibere in- An. 1664

An. 1664 instituerent. Ob hanc causam inter se cohortati, ut tam opportuno tempore suam probarent operam, nulla interposita mora, eo contendunt. Horum adventu nequaquam perturbantur Turcæ, sed utpote illi, qui partam jam victoriam retinere enituntur, maxima utebantur contentione. Germani vero quum unum illud esse tempus intelligerent, quo maxime contentione opus esset, tanta vi in eos feruntur, ut omnes terga vertere cogerentur. Hoc die octingenti ex Turcis conciderunt. Germanorum vero circiter ducenti desiderati; in his Eques Santagnanus, ac Marchio Castrinovi, nobilissimi Galli. Qui alios virtute præcedere cupientes, ante omnes cum aliis ex Gallia nobilibus progressi sunt, ut fortissimos ex Turcis ad singulare certamen evocarent. Sed quum ex Turcis nemo repertus esset, qui, se plurimum virtute posse, demonstrare ausus esset, ne rei militaris gloria amitteretur, plures in eos impetum faciunt. Paululum se defendunt Galli, tandem circumventi duo interficiuntur, duo auxilio aliorum, qui, cognita Turcarum perfidia, venerant, vulneribus affecti inter manus in castra afferuntur. Postero die Acmetes iterum, si rem obtinere posset, tentare constituit: sed Montecucculi diligentia repulsus secundum flumen iter agere cœpit, ut vel occasionem nactus alio loco exercitum transduceret, vel, si Montecucculus sui insequendi studio de custodiis eo loco remitteret, de improviso iter convertens transiret. At ubi omnes suo loco se tenere animadvertit, perveniens Zacanium, quem locum tyronibus obvenisse per captivos cognoverat, subito magno sublato clamore suos, fluminis vadum tentarent, hortatur. Germanis quia Duces adsunt, fortiter se gerunt. Tum Acmetes omnia loca diligenter ab hostibus teneri animadvertens, magna difficultate afficitur, qua ratione eis detrimentum inferret. Incertusque agitabatur, si, hoc deposito consilio, novum quæreret: postremo regionis peritos ad se vocari jubens, ex eis, an alio itinere in Germaniam ire possit, quærit. Illi itinera campestria, quæ inter Arrabonem, & Muram flumina intercedant, haudquaquam difficilia, ac angusta ad Stiriam pertinere, quibus ex locis in Austriam pervenire nihil negotii esse respondent. Hac de re magna lætitia Acmetes afficitur, &, veluti jam parta victoria, magnis præmiis eos afficit, atque palam collaudat, quod eorum opera periculum vitaret, in quod venire necesse erat, ubi Arrabonem transire periclitatus esset. Sub vesperum ergo concilium cogit; magis ut pro novo consilio laudem ferret, quam ut de rebus consultaret. Jam eam se iniisse rationem pronunciat, qua sine vulnere Viennam quoque posset oppugnare. Quod quum es-

effent nonnulli admirati, *Quid admiratione afficerentur*, inquit, *quum nihil fuæ virtuti, ac diligentiæ, quibus omnia fibi peperiffet, effet infectum*. Alia ad hæc addit, ut majora de fe prædicaret. At ubi Caplanus, qui ob eximiam virtutem magni habebatur, confilii rationem accepit, in hunc modum locutus fuiffe dicitur. *Nunquam tibi, Acmetes, repugnare auderem, nifi boni publici, ac communis gloriæ ftudium me ad audacter dicendum impelleret. Hæc eft publicæ falutis charitas, ut pro ea ne temeritatis quidem notam fubire timeam, quum ei refiftere non dubitem, cui egregia gefta fummum magiftratum conciliarunt. Quæ quidem quum tanta fint, de iis filere potius, quam pauca dicere præftat. Tamen, ut ingenue fatear, in dubium devocari res poteft, quum periculum fit, ne fames victorem confumat exercitum. Quid profici poffe fperas longius procedendo, quando de re frumentaria provifum non eft? An hoftes neceffariis rebus exercitum effe juvaturos fperas? & non dubitabis potius, quin omnia ex agris in oppida conferant, atque pecora longius removeant, ut omnia ad ufum nobis defint? An frumentum ex horreis avehi flumine poffe confidis? & non potius timebis, ne omnia Montecucculus intercipiat? Quid ergo in periculum venire exoptas, quando hoftium delendorum facultatem nancifci nullo negotio poteris?* His auditis, ab fua fententia difcedere Acmetem non puduit. Quod etfi cuncti laudibus ferebant, tamen timens, ne Caplani authoritas augeretur, fuaque minueretur, aliquo fortiter facto maculam delere ftatuit. Hæc cogitanti nihil accidere gratius poffe vifum eft, quam fi per vim flumen tranfiret, & perterritos hoftes in fugam coniiceret. Igitur quum prope Sangottardum flumen non nimis in latitudinem pateret, eo loco fortunam tentare decernit. Tantaque cupiditate pugnandi ardet, ut nullum fpatium ad confilium ineundum fibi relinquens fubito milites in flumen fe demittere juberet. At, ubi fuos ægre Germanorum vim fuftinere cognovit, id fieri arbitratus, quod itineris labore confectos periculo objeciffet, perpaucis amiffis, receptui cani jubet. Reliquum diei confulendo confumit, non quemadmodum flumen tranfiret, & victoriam adipifceretur, fed quomodo victoria uteretur. Nunquam Turcas ab Germanis fuftineri poffe confidebat, quando ex omnibus viginti hominum millia legiffet, quæ eodem loco eos adorirentur. Conftitutum præterea ex omnium fententia eft, fimulatque victoria potiti effent, quam minimum fpatii ad fe colligendum hoftibus relinquere non oportere, fed eos primo ad internecionem perfequi, deinde oppida expugnare, ac Germaniam perdomere. Hæc non in animis folum, fed in

An.1664

An.1664 oculis Præfectorum ita esse videbantur, ut, velut jam parta victoria, Budæ Præfecto Acmetes mandaret, ut majora bellica tormenta, atque alia, quæ ad oppugnationem usui essent, subito mittat. Nec minorem rerum suarum fiduciam gregarii habebant, quum ne oculorum quidem suorum aciem Germanos laturos sibi persuasissent. Consulitur quoque de locis, quæ quisque obtinere debeat. De qua re quum esset pluribus ab nonnullis disceptatum, Acmetes Ismaelem Bosenæ Præfectum, qui Regis sororem uxorem duxerat, mediæ aciei præponit; Halium Prætorianorum Præfectum sinistrum cornu; Caplanum dextrum obtinere jubet. Mehemetis Aleppi Præfecti copias inter cornua dispertit, quæ, quos laborantes cognoscerent, eos confirmarent. Simulachium cum equitum millibus tribus paulo supra, Curcum vero cum equitum millibus quatuor paulo infra eum locum, ubi ipse cum exercitu esset, transire flumen, & ab tergo circumvenire hostes jubet. Multa præterea, quæ memoriæ prodenda non videntur, constituta sunt. Ad occasum solis concilium dimittens Acmetes, ut se quieti darent, quo majore alacritate sequentis diei laborem ferre possent, milites hortatur. At mane quum consilium perficere exoptaret, animadversum est, Baldassarem Gallum Pistoriensem ad Germanos transivisse. Huic quod ad dissimulanda omnia altitudo ingenii erat, captus ab Turcis ita Acmetem familiari amicitia sibi conjunxerat, ut, quum in ejus familiarium numero esset, omnium esset consiliorum particeps. Quumque Turcarum consuetudinis tædio affectus jamdiu fugæ occasionem quæreret, opportunissimo tempore inter Turcarum lætitiam, ac negligentiam nocte meditata perficiendi facultatem nactus, ad Montecucculum transit, *ac se Pistoriensem esse* demonstrat: *Acmeti adeo acceptum fuisse, ut omnia ejus consilia manifesta haberet. Quæ omnia, quum utile etiam, non gratum solum ipsi esse intelligeret, enunciare paratum esse*. Montecucculus opportune id sibi accidisse ratus, eum omnia aperire jubet. Qui subito, quæ supra dicta sunt, ordine exponit; simul quid roboris in Turcarum exercitu sit addit, quas cohortes firmissimas Acmetes habeat, quem numerum omnes expleant, quid uniuscujusque Præfecti natura, aut studium ferat, quique magni consilii, aut virtutis habebantur. Certamini sequentem esse dictum diem, ac eo loco flumen transire Acmetem velle confirmat. Hæc ubi Montecucculus audivit, quod pluribus præsentibus agitari nolebat, id quærit ex solo. Magnaque lætitia afficitur, quod Acmetes de Sangottardo castello expugnando ne cogitavisset quidem, licet ea sine contentione transire flumen ponte posset. Huic rei quum ma-

xime

xime præmetueret Montecucculus, locum secreto muniendum curabat, ne res in suspicionem veniret. Acmetes ergo hostibus consilia enunciata suspicatus, magna afficitur difficultate, si in eandem belli rationem insisteret. Dum rei militaris peritissimos consulenti, quid ageret, non constabat, idem Caplanus, *Quid de belli ratione commutanda cogitas*, inquit. *Non is Turca est, qui solum inopinantem hostem vincere audet : efferatum etiam ira, atque odio per virtutem superabit. Ne animo deficias. Quæ Germanorum animis virtus primo inerat, ea solum, patefactis consiliis, in pugna patebit: non animus, non audacia eis crevit. Ne dubites fortunæ beneficio uti.* Quibus verbis confirmatus Acmetes, de omnium consilio paulo supra eum locum postero die copias flumen transducere, & cum Germanis congredi constituit. At Montecucculus animo victoriam providebat, quia Turcas alieno loco prælium committere audentes temeritatis pœnas daturos confidebat. Cæterum aciem ad hunc modum instructam esse voluit, ut ipse cum veteranis Cæsaris militibus lævum cornu, Olachius cum militibus, quibus præerat, atque Colignius cum Gallis dextrum cornu, Badenius cum auxiliaribus cohortibus mediam aciem tenerent. Hoc ea maxime ratione fecit, quod, quum cohortes, quas Germaniæ Reguli, Civitatesque contulerant, minus firmas haberet Montecucculus, ab lateribus facilius subsidia mitti posse sciebat. Itaque quum uterque exercitus utrique esset in conspectu, ac tormentis pugnaretur, paucis Montecucculus milites ad virtutem accendit. Reliquum diei, quia prælium expectabat, in armis omnes essent, præcipit. At ubi noctem adesse, nec ullam in partem ab Turcis fieri significationem cognovit, ut nocturna quiete membra levent, monet. Ubi illuxit, Acmetes secundum flumen iter agere, & uno tempore in itinere, invento vado, copias flumen transducere conari. At Germani tanta vi utuntur, ut Acmetes de secundo eventu desperans suos revocaret, & paululum ex eo loco procederet. Noctu tormenta bellica prope flumen, sic animo paratus, disponit, ut oriente sole fortunam omnino periclitaretur. Nam, quum semel, atque iterum repulsus esset, si conatu desisteret, timidiores suos, confirmatiorem hostium exercitum fieri judicabat. Montecucculus nocte etiam progreditur, ut juxta Acmetem castra poneret; iterumque suos monet, ut in posterum magnum animum gererent, quum Acmetes prælio non esset supersessurus. Postero die ubi plura equitum millia ex hostium castris emissa cognovit, timens, ne alio loco transire vellent, Comiti Joanni Sporchio imperat, ut eorum rationes exploret. Sporchius ut paulatim loci regionem An.1664

An.1664 hostes superare animadvertit, non dubitandum sibi existimat, quin pabulatum irent. Proinde, quid sui, quid Turcæ virtute possent, periclitari cupiens, flumen tranantes tanta vi aggreditur, ut ne minimam quidem temporis partem impetum ferre possent, sed incitati fuga in castra se reciperent. Dum hæc geruntur, Acmetes paulo infra eum locum, versus vicum Chiesfalum, iter habet. Eo loco suorum virtutem experiri optimum ducebat, propterea quod ibi ad decem passus flumen in latitudinem patere arbitrabatur. In itinere paucis milites (tantam in eorum virtute spem habebat) ad dimicandum confirmat. *Flumen facili transitu esse: hostes perterritos, quum nunquam lacessiti extra munitiones egredi ausi essent. Nunc rem eo ductam, ut locus non magno præsidio eis sit. Deberent indignari, quod in tanta vicinitate pauci inertes conspectum tot fortissimorum militum ferrent. Jam victoriam, jam gloriam, jam ante omnia prædam in ipsorum manu esse. Forti igitur, alacrique animo essent, & sibi, fortunæque gratias agerent.* Hæc quum dixisset, Scythis, ut primi se in flumen demitterent, imperat. Scythæ unis excursionibus, latrociniisque nati in acie rem committere timebant; ideo iniquo animo lentius progrediebantur. Quod ubi vidit Ismael, ipse prælium inire decernit. Sic enim egregie rei gestæ gloria invidiam, qua æstuabat Acmetes, vincere posse arbitrabatur. Eodem tempore Caplanus, Mehemetesque aliis locis suos transducere flumen conantur. Horum tamen alacritatem non ita fortuna comprobavit, ut Ismaelis audaciam: qui ut in locum minime munitum, quem custodiebant tyrones, impetum fecerat, ad sex hominum millia flumen traducere, & rei militaris imperitos in fugam dare valuit. Cujus rei eventu magnos spiritus sibi sumunt Turcæ. Et quum Comes Fucherus hominum millia quatuor contra eos duxisset, tamen pars in loco muniendo erant occupati, pars fortiter pugnabant, adeo ut initium fugæ facerent Germani, ubi Fucherus inter primos agens occidit. Itaque res summis erat in angustiis, quum quidquid adderetur subsidii, id fugientium timore periculum augeret. Nam ne duæ quidem cohortes, quarum alteræ Smigdius, alteræ Nassovius præerat, hostem insolentem supprimere valuerunt, quin pars loco cederent, pars, Nassovio mortuo, armis abjectis, ut sibi ignosceretur, orarent. Sed ira exulceratos Prætorianos ab inermibus non abstinere non puduit. Hujus sævitiæ pœnas Princeps Carolus a Lotharingia ab eis repetit, quum equites, quibus præerat, confertis turmis in eos impetum facere jussit, & ipse, ubi plurimum laboris, ac periculi esse cognoscebat, eo processit. Venientis humerum hasta ex Turcarum

Præ-

Præfectis unus appetit. At Carolus, citato equo, & periculum vitat, & gladio eum confodit. Tantæ audaciæ miraculum obstupefactos Turcas tenet, donec Montecucculus cum tribus veteranorum millibus pervenit. Tum primum dispersi colliguntur, & pugnantes Germani firmantur. Tum primum acriter utrinque pugnatur, quum Germani Ducem, qui se in mediam dimicationem intulerat, imitari conarentur, & Turcæ audaciam calonum, quos spes prædæ ad consectandos perterritos evocabat, non adæquare turpe sibi ducerent. Germanis vero animus crescit, ubi calones, animadversa contentione, præcipites se fugæ mandantes effecerunt, ut reliqui Turcæ paulisper intermitterent prælium. Quod ubi cognovit Acmetes, calones detestatus, suos hortatur, *ne inertium fuga perterrerentur: levem esse timoris causam, quando iidem Germani instarent, qui ne primum quidem impetum sustinere potuissent*. At ubi cohortationes non audiri animadvertit, sex Prætorianorum millia contra illos, qui in sinistro cornu constiterant, mittit. Item Curcum quingentis passibus supra, & Hibraimum passibus septingentis infra eum locum, ubi res gerebatur, transire flumen, & circumvenire inopinantes jubet. Magnum usum habere Acmetes judicabat, hostes tot locis distinere, ut, quum alter alteri auxilio esse non posset, aliquo loco victoriæ initium fieret. Ad hos vero casus omnes (ut manifestum Acmetis consilium ex Gallo habuerat) hæc subsidia comparaverat Montecucculus, ut Carolus a Lotaringia, cum mille, & quingentis equitibus Curco officeret, & Sporchius cum equitum millibus binis Hibraimum repelleret. His locis primum tanti periculi res non fuit, quantum terroris Prætorianorum millia sex fecere, quæ lęvum cornu circumvenire conabantur. Olachium sinistro cornu ab Montecucculo præpositum supra demonstratum est. Hic ut rei militaris non satis peritus erat, ab confertis minus detrimenti accipi posse arbitratus, aciem arcte statuit. Sic custodes ex ripa, & palude, quæ ab tergo erat, deducere necesse fuit. Quod vitium ab hostibus non fuisse animadversum magnæ fortunæ fuit, quum difficulter eo loco depelli potuissent, quem nullo cœpissent negotio. Nec facile Montecucculo tum fuisset binis cohortibus, quas subsidio suis duxit, ferociorum hostium impetum retardare, quando, etsi locus illis præsidio non erat, tantam prę stiterunt virtutem, ut diu varia fortuna pugnaretur. Quãobrem erat in magnis difficultatibus Germanorum res, maxime quod, crescente hostium numero, Carolus, & Sporchius vix loco non cesserunt, quando tyronum cohortes, Turcas negotium confecisse exclamando, fugam capessunt. Ex his nonnulli Gratium adeuntes, An. 1664

quo

An.1664 quo jam Turcarum victoriæ fama per eos, qui primo fugerant, pervenerat, Montecucculum victum confirmant, Acmetemque, ne hora quidem ad quietem exercitui data, ulteriores in regiones iter habere addunt. Quum inter omnes sermo hic congrueret, ita multiplicatur terror, ut pars in sylvas, pars in paludes, alii alios in locos, qui salutis spem offerebant, se reciperent. Neque fama Germaniæ finibus se tenet, quin Itali communem dolerent casum, & maximo afficerentur metu. Fugientium quoque voces minus peritos impellunt Præfectos, ut ad Montecucculum accurrerent, & omnibus orarent precibus, *ne suis subveniendi studio exercitum in periculum deduceret. Non ignorare se, excellentissimam esse ipsius virtutem, tamen contra tantas difficultates humano consilio provideri non posse.* Montecucculus *sibi maxime mirum videri* demonstrat, *quod alii, plusquam se, de eventu rerum præsentire arbitrarentur. Sequimini me*, clariore voce inquit; *& extrema experiri conamini. Victoria haud dubia est, quando veterani supersunt. Pugnæ nunc, non concilii tempus est.* His dictis, citato equo acies circuire, atque omnes confirmare incipiebat, quum ei Badenius occurrit, *atque rem in angusto esse* dicit. *Præstare reliquis consulere copiis, quam spe prælii restituendi exercitum amittere. Sperare se, exercitus summa salva, alias rei bene gerendæ occasiones nancisci Germanos posse.* Hac oratione permotus Montecucculus, ut consultatio haberetur, consensit, ne collegæ in imperio prope paris animum offendens dissensionis causa oriretur, & sic maxima fortuna e manibus dimitteretur. Brevis vero, ut instans postulabat periculum, consultatio fuit, quoniam etsi non minima Præfectorum pars *exercitum omnem in periculum deducere summæ dementiæ esse* profitebatur, *quia, quum integri primos transitu prohibere non potuissent, nunc perculsi novissimos ferociores impedire non valerent*, Montecucculus tamen, *ipsorum judicii rem non esse* demonstrat, *ea re terreri, qua recreari maxime deberent. Ab Turcis eos, qui in re militari usum habeant nullum, fusos esse; non esse dubitandum, quin, si recentes, si integros, si veteranos adducat, & omnibus copiis labore confectos hostes aggrediatur, Turcarum nomen prope deleatur. Alacri, fortique animo essent, quia aliis consiliis locus non sit, quum in fuga nulla sit salutis spes. Nam præter periculum, in quod venire possent, ubi illico se Turcæ consectentur, timendum etiam esse, ne ab Germania eos probibendi facultas sit.* Probant, ac ad cœlum ferunt consilium Galli, nec se itineris laborem suscepisse confirmant, ut partam jam belli gloriam amittant, sed ut majorem sibi pariant laudem. Hæc ubi superat sententia, Montecucculus in eam partem,

tem, quam ſors obtulit, ad ſuos ad virtutem excitandos contendit. Idem faciunt reliqui Præfecti. Sic ſubito Germani ad ſex millium numerum ad eam partem, ubi plurimum periculi erat, perveniunt. Atrox certamen adeſt, quia Turcas gloria, & prædandi ſtudium, Germanos ſalutis ſpes ad virtutem excitat. Et haud dubie inclinari Turcarum acies poſſe videbatur, ſi Galli eodem tempore inſtarent: idcirco ad Colignium Montecucculus Præfectum mittit oratum, ne moram inferret. Colignius ex ripis cuſtodes deducere nolebat, ne ea flumen Turcæ tranſeuntes ſe aliis intentum rebus circumvenirent. Inque eo perſeveraſſet, niſi Fuilladius, qui equitatui præerat, vir non minoris audaciæ, quam virtutis, eum docuiſſet, *extremis rebus medendum extraordinariis conſiliis: nec conſiderati hominis eſſe magis faturi, quam præſentis periculi rationem habere. Si Germanos Turcæ ſuperaverint, nullam reſtare ſalutis ſpem. Eniteretur igitur una cum eis vel vincere, vel mori.* His impulſus vocibus Colignius, acriter pugnantes Turcas omnibus aggreditur copiis. Inter hęc Montecucculus mille, & quingentos Carolo, totidem Sporchio ſubmittit pedites. Quorum adventu confirmati Germani equites, tanta vi in Turcas feruntur, ut puncto temporis eos funderent, fuſoſque conſectarentur. Plures in fuga interficiuntur, reliqui vel vi fluminis abrepti, vel a ſuis oppreſſi pereunt. Ab his initium victoriæ factum eſt, quoniam alio loco quamvis ab Germanis, & Gallis Turcæ premerentur, tamen, quum in Acmetis conſpectu ſuam probare operam exoptarent, negotio non deſiſtebant. Hortatur quoque eos Acmetes, *ne ſubito terrerentur: virtute, & patientia omnia vinci. Cum iiſdem rem eſſe, quos primo adventu fudiſſent. Summæ rei diſcrimen ex timidis fortes eos feciſſe; ſed non ita, ut diu contra conſiſtere audeant, ubi eoſdem eſſe Turcas cognoverint. Nihil referre, utrum primo, an nunquam ſe viros eſſe demonſtraviſſent, quando victoria penes hoſtes remaneat.* His vocibus inſtinctos Turcas quum Montecucculus innixos ſtare videret, licet atrox cædes circa eorum ſigna eſſet, ſuos monet, *ne ſe obſtinatione ab Turcis ſuperari paterentur. Virtute ipſos reſtituiſſe prælium, virtute victoria potiantur, oportet. Si nunc contentionem non præſtarent omnem, nequicquam ad conandum aliud expectaturi tempus eſſent. Actum de ſalute, de religione, de patria eſſe, niſi Turcas repellerent.* His, & aliis excitati Germani, etſi extrema tentabant, tamen adhuc ancipiti pugnabatur prælio. Quod ubi cognovit Montecucculus, Pium, & Fuilladium cum hominum millibus tribus magno circuitu per ſylveſtres locos ad hoſtes cir-

An. 1664

An. 1664 circumveniendos mittit. Qui ubi pervenerunt, ac de improviso hostes adorti sunt, tantum profecerunt, ut ii nullius magis rei, quam fugæ memores arma abiicerent. Conatur tamen Acmetes recentes defessis submittere, atque precibus, & præmiorum spe perculsos confirmare. Quæ ubi frustra esse animadvertit, precibus ad minas versus, prælium restituere adnititur. At ab hac quoque spe repulsus, nominatim aliquos ex Præfectis appellat, & se sequi jubet. Qui quum versari in media pugnæ mole nollent, imperio non parent, etsi eum in flumen se demisisse cognoscebant. Tum Acmetes in maximum venit periculum, quoniam ex infimis quidam ordinibus Germanus miles eum consectatus est. Quamobrem, desperatis rebus, conatu desistit, & quia, ne illico flumen transirent victores, timebat, tormenta, impedimenta, ac sarcinaria jumenta relinquens, ut fugæ similis discessus videretur, effecit. Quum horæ iter processisset, & Montecucculum ne equitatum quidem ad se consectandum misisse cognoscceret, loco admodum natura munito subsistit. Quum tantus Acmetem invasisset timor, tamen metus ne, an dolor apud eum plus valuisset, facile judicari non potuit, quum complures ipse gladio interfecisset, viginti Præfectos capitis damnasset, & quadraginta loco movisset, & gregarios, quos fortiter se gessisse cognoverat, in eorum locum traduxisset. Misit præterea ad Montecucculum legatos oratum, *ut quos haberet in potestate Præfectos, eos liberaliter habeat, donec vel eos pecunia redimeret, vel per conditiones sibi restituerentur*. Maximo igitur dolore afficitur, quod omnes, quorum mentionem supra fecimus, eandem tulisse fortunam, atque Emirus tulerat: qui quum vexillum Mehemeti sacrum unus gestare per leges posset, quod ab Mehemete prognatus esset, in flumine deprehensus interfectus est. Præter vexillum militaria signa centum quinque & viginti quoque amissa. In acie millia Turcarum septena; millia autem novem in flumine periisse fama divulgavit. Præfecti propter virtutem notiores desiderati sunt omnes. Unus Caplanus primum pro occiso sublatus, deinde magna diligentia curatus convaluit, & suæ audaciæ fructum tulit, quum officio maritimo ab Rege præficeretur. Ex Germanis, Gallisque circiter mille conciderunt: supra vero mille vulnerati. Qui dubiis rebus in fuga spem omnem posuerant, in vincula conjecti sunt. Qua de re gratulatio inter eos fit, qui paulo ante perterriti ad vota, Divosque multis cum lacrymis se converterant. Non minori lætitia afficitur Cæsar, ubi per Mascherium cohortis Præfectum fortiter omnium acta, ac summum Montecucculi

culi consilium cognovit. Propterea templum D. Dominico sacrum, Deo gratias agendi causa, adit. Atque ut optime de se meritis militibus gratiam referret, celeriter frumenti vim in castra mitti, stipendiumque omnibus dari jubet. Plerosque, quos virtute reliquos præcessisse acceperat, militaribus donis, ac pecunia donat: Præfectis nonnullis, in iis Pio, & Tasso ipsorum virtutis memorem fore scribit. Montecucculo majore cum imperio belli summam permittit: Sporchium, Schedinavium, Pium, Spaarum ad superiores ordines pro merito traducit. Præterea quatuor peditum millia, ac equitum millia bina Altemburgo ad Montecucculum contendere jubet, ut majore vi victoriam exercere posset. In castris ubi Cæsarem tam gratum se præbuisse, ac ita fortia facta probasse compertum est, multo major alacritas negotii conficiendi omnibus innascitur. Proinde ad Montecucculum concursus fiebat, ac nunquam super consilium, ac diligentiam fortunam fuisse palam dicebant. Alia ratione bellum administrari potuisse negabant. Galli præcipue, qui sub peritissimis Ducibus militiæ operam dederant, maximum esse Ducem Montecucculum confirmant. Nec aliam opinionem de tanto viro Acmetes habebat; quoniam cum unum suis consiliis offecisse expertus erat. Non defuerunt tamen alterius gloriæ invidi, qui ejus diei exitum potius Acmetis imperitiæ, ac temeritati, quam Montecucculi consilio, ac virtuti tribuendum existimarent; propterea quod nulla ratione veteranos Germanos, Gallosque ille ita despexerat, ut ad iniquam pugnandi rationem descendere non dubitavisset, quando rem consequi potuisset, ubi Sangottardum expugnasset. Acmetem ergo in tanto suorum metu unum recreabat, quod, imbre coorto, aqua Arrabonis fluminis ripas superavisset, ut hostem ad se insequendum tardaret. Nam magnam accipere calamitatem expectabat, (tantum Germanos, Gallosque recentis victoriæ opinione, & virtute posse arbitrabatur) si pugnæ eis copia foret. Quumque Præfecti omnes infamiæ notam delere exoptarent, ac ob eam rem peterent, *ne dubitaret aliquod oppidum aggredi, ut suam experiretur virtutem*, tamen summæ dementiæ se accusandum esse Acmetes profitetur, si, fortibus viris amissis, fortunam periclitari exoptaret. Ob hanc rem, & aliis de causis ad Albam Regalem castra movet. In itinere cum copiis, quæ ab Asia veniebant, se conjungere sperabat. At tantus erat omnium timor, ut semper Germanos adventare arbitrarentur. Nec dubium erat, quin calamitatem accepissent, si reliqui Duces Montecucculo auscultare voluissent. Demonstrabat Montecucculus, *turpe esse perculsis hostibus parcere: & quoniam ad fi-*

An. 1664

An.1664 *nem laborum perveniſſent, ne gravarentur itineris incommodo victoriam confirmare*. At ii, quibus Cæſarem dominatu auctiorem eſſe non placebat, rei frumentariæ anguſtias, ac exercitus defeſſi pericula vereri ſimulantes, inſudati jam laboris fructum percipere impediebant; quia neque cum omnibus copiis conſequi Acmetem voluerunt, neque equitatum ad noviſſimum agmen carpendum, ac ad explorandum mittere optimum ducebant. Montecucculus tamen Nadaſtium, qui hoſtium exploraret rationes, cum Croatis, Pannoniiſque mittit, ipſe poſtero die caſtra movet. Ubi Sopronium minoribus itineribus pervenit, Sulzbachiū ad Cęſarem mittit, *qui diceret, ne mirum videatur, ſi iter a propoſito diverſum habendo rei bene gerendæ occaſionem dimitteret, propterea quod aliqui privata conſilia in difficultates viarum, atque in rei frumentariæ anguſtiarum ſimulationem conferant. Præciperet, quid agendum in tanta diſſenſione putaret: ſe omnia facere paratum fore*. Sub idem tempus Bernardus Calenus Monaſterienſium Epiſcopus, & Badenius Durlachius Marchio in caſtra perveniunt. Hos, ut ſupra demonſtravimus, Germaniæ Reguli mittunt ſpecie continendarum copiarum in officio, re autem ipſa, ut Cæſarem uti victoria impediant. Idcirco non immerito quidam dixit, eo tantum tempore experientia compertum eſſe, dilationem aliquid commodi attuliſſe: nam ſi citius, quid in mandatis eis darent, conveniſſet, haud dubium erat, quin prius in caſtra perveniſſent, & ſic adipiſci victoriam impediviſſent. Simul primum Calenus, Durlachius ad munus evocati fuere, de iis rebus, quæ eis in mandatis darent, diſceptari cœptum eſt. Sed magno temporis ſpatio conſumpto, Kalendis Junii Joannes Philippus Scenbornius, & Guido Ubaldus Tunnius, Maguntinorum alter, alter Saliſburgenſium Archiepiſcopus Ratisbona diſcedunt. Interim, qui remanſerant, de aliis diſcernunt controverſiis. Comes Valdechius, qui Olachio adjutor ſubmiſſus erat, equites ut circum ſe cuſtodiæ cauſa haberet, petebat. Diſceſſerunt in duas partes omnes. Pars petenti adeſſe, pars ei morem gerendum negare. Tandem etſi majori parti placuit, ut ex iis, quos circum ſe haberet Olachius, quinque & viginti Valdechio attribueret equites, tamen, contradicentibus nonnullis, re infecta Valdechius diſcedit. Sexto Kalendas Sextilis Tunnius Ratisbonam repetit. Eodem biduo poſt Scenbornius venit. Qui, quantum authoritate valent, enituntur, ut controverſiis finis fieret; ſic communi conſenſu, quid ex uſu Germaniæ eſſet, decerni poſſe cognoſcebant. Horum authoritate cuncti permoti, nonnulla mandata Caleno, collegæque dare contenti fuere. Quorum hæc erat

ſum-

summa. Curæ ipsis esset, ut omnes in eadem permanerent libertate, utque Cæsar auxiliis solum contra innatos Christianorum hostes uteretur. Caverent, ne ad dissensionem res deducatur, ex quibus omnia oriri mala necesse est. Stipendium militibus reddendum curarent. Darent operam, ne pabuli, ac frumenti inopia esset. In officio omnes continerent, ne injurias milites cumulantes Pannonios ab Cæsare alienarent. Moldaviæ, Valachiæque Principes ab Turcarum amicitia averterent, & eos, aliosque Cæsari, si possent, conciliarent. Consilia soli haberent; nec quidquam aliis enunciarent. Monerent Duces, ut omnem diligentiam, quam necessitas requirat, adhiberent. Bellum, nisi de communis totius Germaniæ concilii sententia, non componerent. Maguntinorum Archiepiscopum de omnibus, quæ in castris gerantur, certiorem facerent. Hæc scripta mandata eis dederunt. Cæterum alia addiderunt, quæ nunquam divulgata dicuntur, quum, ut penitissimo pectore ea absconderent, eos monuissent. Hæc omnia Cæsari sunt enunciata, ut ea probaret. Qui consulto tempus primo traxit, deinde iis rebus se esse contentum confirmavit. Sed ne tunc quidem ad exercitum contendere Calenus, Durlachiusque valuerunt, quia, quum Cæsarem vellent adire, petebant, *ut litteræ ad eum communi nomine, quæ muneris testimonio essent, mitterentur*. Sed controversia orta, Calenus subito discedit, Durlachius frustra aliquot expectavit dies. Idem facere decreverant illi, quos consilii causa delegerant: sed, quum ex eis duo sacramento cavere negarent, se nihil, nisi quod ex usu totius Germaniæ esset, acturos, omnes maxime perturbantur, *& haudquaquam discedendi potestatem se ipsis facturos, nisi jurarent*, profitentur. Hi rem ad Cæsarem deferunt, qui, concilio convocato, rem distrahit. Quod ubi Calenus, Durlachiusque cognoverunt, ad exercitum eo tempore contendunt, quo omnes gloriæ, & prædæ studio Albam Regalem petere cupiebant. Quum pervenere, profectionem in posterum transferunt. Interim concilio habito, *summæ se iniquitatis accusandos* dicunt, *si majoribus obiicere laboribus milites vellent*. Nec aliud obtinere ii valuerunt, qui *turpe esse* demonstrabant, *ipsorum adventum exploratam interpellavisse victoriam*, quam ut, viginti diebus ad quietem exercitui datis, hostem consequerentur. Hæc sententia ea de causa etiam superat, quod Sulzbachius Vienna reversus, Cæsarem ad Duces rem omnem rejecisse confirmavit. Plura alia demonstravit Sulzbachius, quæ memoriæ prodenda non existimo. Quibus responsis acceptis, Montecucculus eo Cæsarem nihil mandavisse suspicatur, quod pax fa- An. 1664

 cta

An.1664 cta esset. Hæc exierat superioribus diebus fama, quod magnis itineribus nuncius ab Reningherio missus Viennam petierat, sed rei fides non fuerat, quod Cæsar summo studio ab Ferdinando Maria Bavariæ Duce, & ab aliis, quorum summam in se voluntatem perspexerat, auxilia accerseret, & ab Germaniæ Regulis rei pecuniariæ subsidia peteret. Sed Montecucculus, aliique omnia occulta habebant, quamvis quotidie Viennæ consultationes de pace haberentur. Jam Acmetes diffisus bellum trahere sine veteranis, quos jam superioribus amiserat pugnis, fractus calamitatibus ab Suchio, & Montecucculo illatis, dejectus spe auxiliorum Abbaffi, & haudquaquam Pannonios se cum Turcis conjungere velle existimans, item Provincias magno, ac diutino bello confectas de omnibus abnuere cognoscens, firmare pacem optimum judicabat: porro in spem veniebat, si in hyemem bellum duceret, tempus ad omnia paranda intercessurum, ut insequente æstate amissam recuperaret gloriam. His de rebus vagus, incertusque agitabatur. Erant in castris Mehemetes, & Hassan, quibus familiarissime Acmetes utebatur, quod eos magni consilii viros esse existimabat. At hi, utpote Christiani, qui vanam superstitionem amplexi erant, timebant, ne Acmetes crederet, se Baldassaris Galli vestigiis insistere velle. Ob hanc rem nequaquam ejus abditos sensus elicere enitebantur, sed solum, ut suspicionem omnem vitarent, simulque in familiariorem usum se ei insinuarent, sermones illos serebant, quos aptos ad depellendas animi molestias arbitrabantur. Acmeti enim post pugnam nox quieta nulla erat. Igitur quum media nocte requiescere non posset, Hassanem, Mehemetemque ad se vocat, atque omnia, quæ superius retulimus, exponens, eorum sciscitatur sententiam. Tum Hassan, *nescire se* dicit, *utrum majores nunquam se novo onerare bello noluissent, quia Deo magnam aviditatem cordi non esse judicavissent, an quod solos ad omnia sufficere non posse cognovissent. Non ignorare tamen, eos id instituisse, & magno cum periculo alios eorum sprevisse exempla. Nec alia de causa superiore anno, licet inopinantes Germanos deprehendisset, ipsum minus opinione profecisse, & hoc anno calamitatem accepisse. Haud dubium esse, in majora mala Turcas præcipitaturos, nisi in majorum vestigiis ponere pedes velint, quum invitati prædæ, gloriæque occasione Christiani Reges jungere arma possint. Præstare expugnati Citæi laudem sine periculo suam facere, quam Pannoniæ perdomendæ studio in periculum venire. Se libere, audacterque locutum, quia, quum ipsius gloriam primam habeat, non sine maximo dolore rem non successisse cognosceret.* Vera Hassanem locutum confirmat Me-

heme-

hemetes, & in una pace periculi vitandi rationem constare docet. His rebus magna sollicitudine afficitur Acmetes, quia, ne pacem petendo suum metum significaret, & Germanos ferociores efficeret, verebatur. Quum hæc diu secum volvisset, commodissimum judicavit, in bellicos apparatus ingenii, animique vires profundere omnes. Sic Reningherio, sic Cæsari, sic Christianis omnibus terrorem inferre posse sperabat, adeo ut ab eis mentio pacis inferretur. Hæc spectans, quotidie ad se Reningherium vocabat, sermonesque compositioni aptos serebat. Quod quum præter consuetudinem fieri Reningherius animadvertisset, ab armis Acmetem discedere velle conjectat. Quamobrem, quid propositi haberet, cognoscere exoptans, in eum sermonem ingredi optimum judicavit. Acmetes quum nihil aliud expectaret, quam ut ab ipso initium de pace agendi nasceretur, subito *se pacem Cæsari dare paratum esse* demonstrat, *quando æquas accipere conditiones non respueret.* Reningherius nihil certi respondens, noctis spatium ad consilium capiendum postulat. Quod ubi obtinuit, magna difficultate ad liberandum afficiebatur: nam si bellum non componeret, quum Acmetis, quia explorandi causa eam instituisse orationem suspicari poterat, tum maxime Cæsaris iram verebatur, quod optatam pacem, quum posset, non firmaret: porro si pacem faceret, in maximum periculum se venturum arbitrabatur, si probare conditiones Cæsar negaret. Hoc accidere verosimilius posse judicabat, quum, commutatione rerum facta, voluntatis quoque commutatio fieri posset, eo magis quod vel exercere victoriam, vel æquiores obtinere conditiones res daret. His difficultatibus circumvento consilia cum Casanova, quem Cæsar sibi adjutorem submiserat, communicare optimum visum est. Res disputatione ad primam lucem perducitur, tandem, ut iis conditionibus, quas antea Cæsar proposuerat, rem ad otium deduceret, convenit, quia si Cæsar se revocavisset, enunciandam ipsis rem curavisset. Hic omnia commemorant, quare Cæsari pacem firmare oporteret, quæ ut superius recensui, & infra proponenda sunt, nunc libenter omitto. Mane igitur Reningherio Acmetem conveniente, conditiones convenere omnes: solum controversia extitit, quod, *ut alii Transylvaniæ Principatum adjudicare liceret*, Acmetes petebat. *Abbassum ingratum Turcis fuisse: idcirco non pertinere ad Turcarum gloriam magis, quam ad Regum omnium securitatem hoc institui exemplum, ut ab tanto vitio mortales deterreantur.* Sed quum hoc probare se posse Reningherius negaret, viginti annorum inducias æquis conditionibus paciscitur: quarum hæc erat summa.

An. 1664

An.1664 ma. Michael Abbaffus Tranfylvaniæ Principatum obtineret; qui fexies centena nummorum aureorum millia Turcarum Regi folvere debeat. Abbaffo mortuo, Tranfylvanorum fuffragio Princeps crearetur. Eifdem legibus, ac inftitutis Tranfylvani uterentur, ac in eadem libertate, atque ante bellum, permanerent. Zatmarienfem, ac Bihorienfem pagos Cæfar obtineret. Turcæ Varadinum, Neofelium, aliaque Tranfylvaniæ oppida, quæ recepiffent, retinerent. Cæfari Nitriam, aliaque oppida munitionibus firmare liceret: Turcis vero hæc poteftas non effet. Zechelidis arx, ne alicui officeret, folo æquaretur. Hæc omnia latinis, ac Turcicis litteris confcriberentur, ac exempla ad Cæfarem, & Mehemetem mitterentur. Utque fides dari, & accipi poffet, utrinque legati cum donis mitterentur. His rebus actis, fuum familiarem Acmetes ad Regem mittit, qui doceret, *fe ad hoc defcendiffe confilium, quod nullam ufus belli peritiam, ac virtutem militibus effe cognoviffet: æquiffimis conditionibus caviffe, ne rerum egregie ab majoribus geftarum gloriam ignaviffimi homines fuis turpiter factis amitterent. Ne igitur dare fidem magno cum periculo abnueret.* Tanta pacis cupido Acmetem tenebat, ut non immerito nonnulli opinati effent, cum Varadinum, Neofeliumque iterum Chriftianorum fieri paffurum fuiffe, fi eam unam compofitionis conditionem effe Reningherius profeffus effet. At Reningherius timens, ne Cæfaris animum offenderet, fi alias conditiones proponendo, ut a compofitione Acmetes abhorreret, efficeret, folum illis contentus fuit. His conftitutis rebus, Cæfarem de omnibus facit certiorem: qui Confiliariorum fuffragiis rem permifit. Inter quos quum controverfia exifteret, res diutius ducta eft, ita tamen, ut nunquam in vulgus allata fuerit. Et quia confultationibus Viennæ habitis, nihil convenerat, Eberftorfium venandi caufa fe Cęfar confert; ibique quotidie, quos idoneos ducebat, ad concilium convocabat. Tamen, quia non una omnium fententia erat, ex die dies ducebatur. Tandem, quum effet amplius quadraginta diebus difputatum, Lubcovitius in hunc modum differuiffe dicitur. *Si quis unquam in longiorem diem conferre rem adhuc velit, quod prudentis viri effe fibi perfuafiffet, recte æftimare rem, in qua omnium falus pofita eft, haud dubie eum errare confirmo. Nam non femper, quæ prudentia appellatur, ea eft, fed plerunque timor, & rerum imperitia. Eo non tantum contendo, ut mea obtineat fententia, quantum peto, ut, quod iniri confilium debeat, illud opportune ineatur. Aut arma parare, aut ab armis difcedere oportet. Quid ergo, quafi uno confilio opus fit, utriufque curam omittitis? Non in-*

inficias eo, priusquam res aggrediaris, consulere oportere, sed consultando opportunitates dimittere optimum esse nego. Nam quem ex Christianis esse putatis, qui istam consilii rationem non detestetur, quum nos uti victoria nolle intelligunt? An omnes ita rerum imperitos esse putatis, ut occidione occidi perterritos Turcas, oppida expugnari, aut saltem amissa recuperari potuisse non cognoscant? Non idcirco mei consilii est bellum trahere, sed iniquissimis conditionibus minime ab exercitibus discedere, quando æquioribus componi res potest. Nunquam me legisse, aut andivisse recordor, ea parte aliquem fuisse contentum, qua, priusquam victoriam adipisceretur, contentus erat, nisi in supplices, & subjectos misericordia se usum esse demonstrare voluisset. Videte igitur, si infestissimo, ac potentissimo hosti parcere deceat, ab quo non injuriæ modo, sed calamitates nobis illatæ sunt. An ab injuria hujus beneficii memoria Turcas temperaturos in reliquum tempus existimatis, quando, ut libera facultas sit in Pannoniam exercitus introducendi, Varadinum, Neoseliumque retinere enituntur? Nulla ratione ei parcitur, quem non solum aliis nunquam pepercisse compertum est, verum, quum facultas sit, minime ignoscere in animo habere conjectas. Dementiæ est, misericordia uti, quando in miseriam converti potest. Nunc tantæ potentiæ imminuendæ tempus est. Nunc in multas ætates belli differendi occasio videtur, quum, deleto exercitu, opportunissima oppida in potestatem redigere possumus. Et hoc non difficile esset, quum quod omnes Germani auxilia, & pecuniam conferre parati sunt, tum quod Alexandrum Pontificem Maximum Christianorum Regum unum consilium effecturum sperare licet. Quæ si non procederent omnia, tamen Montecucculo optimo Duci, fortissimisque Germanis ignavissimos adversis rebus exterritos delere facile erit. Quod si hanc accipere sententiam nolitis, (neque, ut vos in eam traham, tendo) saltem respiciatis, oro, utrum induciæ insidiarum quidquam habeant, necne. Nam dulci compositionis nomine nunc capi non modo turpe, sed nefas sapientissimis viris est, propterea quod periculum est, ne Pannonii frequentibus excursionibus vexati Turcarum fidei se permittant. An eos, qui per se parum fidi sunt, hac impulsos occasione id consilii non esse inituros confiditis? An omnia belli fortunæ committere, quæ varios afferre solet casus, periculosum non ducitis, quia, quum longe viris, armis, pecunia opulentissimus Turca, quam Cæsar sit, rem secundam non cessuram judicatis? Et cur potius non respicitis, quid accidere nobis possit, quando, paratis de integro omnibus, ingentem exercitum ad Germaniam oppugnandam ducent, quum hoc tempore, quo Turcarum res in- An. 1664

ex-

An.1664 *extremo sita est, vobis diffidatis. Nec consuetis, nec extraordinariis remediis tunc sisti poterit: actum de Pannonia, Germaniaque erit. At rem non ita se habere ex eo potissimum cognosco, quod, quum, florentibus suis rebus, magno rerum omnium apparatu contra nos incautos venissent, tamen victi nunc pacem petunt, quam irritam fecerunt.* Lubcovitio, ubi finem dicendi fecit, nonnulli assentiebantur, quod nimis durum videbatur, victores iis conditionibus uti, quæ ab victis latæ essent. At Portia rogatus sententiam ita locutus fuit. *Etsi præter omnium opinionem accidit, ut victoria penes nos remaneret, tamen magis mirandum visum est, Acmetem paci studere. Nam sicut nemo ignorabat, Turcis in tanto imperio neque pecuniam, neque alia, quæ ad bellum pertinent, deesse posse, ita exercitum ex variis hominum generibus constantem, cui plures præsunt Duces, victoria difficile potiri posse cuncti arbitrabantur. Sed Deus, cui Christianæ Reipublicæ excidium cordi non est, eam dedit Acmeti mentem, ut ad iniquam pugnandi conditionem descendere non dubitaret, licet summum Ducem Germanis adesse intelligeret. Qui quum nihil intentatum relinqueret, & loci æquitati confideret, non tamen procul fuit, quin auxiliarium cohortium ignavia maxima acciperetur calamitas. Quum ergo & aliis ex rebus, & ex ejus diei eventu fortunam sæpe fallere expectationem omnium consuesse cognitum sit, cur omnia ei committere pulcherrimum ducitis? Sed hæc, & his similia libenter omitto, quia, si multum hæc cogitatio apud omnes posset, qui bellum gerere vellet, non reperiretur. Propterea de iis potissimum dicam, quæ inclinare ad compositionem nunc animos possunt. Bene, & pro sua dignitate Lubcovitius de omnibus disseruit: quæ ut referam, satis causæ non videtur, quum ea neque ut probem, neque ut refellam, inclinat animus. Quis enim non esse æquum non intelligit, easdem accipere conditiones victorem, atque dubiis in rebus accepisset? Quis victoriam non provideret, si summo sociorum studio Cæsar uteretur? Haud dubium esset, quin veniri in certiorem profectus spem possit. Sed quum suspecta Cæsari Germanorum etiam, non Gallorum solum auxilia sint, atque tantam belli molem sustinere solus non possit, quis, bellum trahendo rem in discrimen deduci, probare potest? Eo res ducta est, ut magis Germani nunc, quam Turcæ sint pertimescendi. Nam his armatis resistitur armis, at illis, dum Cæsari invident, & occulte dolo nituntur, quando melius offici potest, quam in otio? Non enim abest suspicio, quin nonnulli, ut Cæsarem ad bellum incitent, auxilia mittant, quæ utilia non sunt. Hac ratione eum, imminutis opibus, infirmiorem redigi posse confidunt. At hæc opinio certo ipsos falsos habebit; quoniam ve-*

veneno illitum esse munus cognitum est, quum non pecuniam, sed milites illos conferre voluerunt, qui initium fugæ faciendo rem in dubium devocarunt. At hoc satis non fuit, quin operam darent, ne partam victoriam Cæsar exerceret. Quod si hæc omnia in unum congruentia haud dubiam eorum non facerent voluntatem, nonne novis rebus studere Germaniæ Regulos illos apparet, qui contra omnia vetustatis exempla fœdus cum Ludovico Galliæ Rege fecerunt? Nonne alta nimis cupere Ludovicum ex eadem re cognoscitis? An incerto authore rumor exiit, Ludovicum conciliare sibi velle Germanorum animos eo consilio, ut in Romanorum Regem eligi possit. Ad hanc rem suscipiendam adjuvat adolescentia, adjuvat animi magnitudo, adjuvat summa potentia. Videte igitur si gerere bellum expediat, quando ex Turcis victoriam parere nequimus, & in aliam partem mens trahatur, oportet. At dicunt vel bello, vel æquiore pace opus est, ne Pannonii destituti sibi diffidant. An inita ratio non est, qua Turcas a Pannoniæ nostræ finibus probibere possumus, quum urbes muniendi, propugnacula opportunis locis excitandi nobis ex conditionibus facultas sit? Quid igitur alias proponendo conditiones Turcis iterum belli, & arma spectandi occasionem dabimus, quum nunc omnibus ex partibus metus sese ostendat, & alio tempore, Germanis unum sentientibus, certiore spe victoriam adipisci poterimus? Hac oratione cuncti permoti, non esse cunctandum censent, quin negotium perficiant, maxime quod Philippi Hispaniæ Regis legatus Cæsarem hortabatur, *ut, quibus posset conditionibus, rem ad otium deduceret, quia Philippus ipsi auxilio esse non posset alius belli timore.* His de causis jam belli componendi cupido Cæsarem cœperat, sed ne Germaniæ Regulorum animos offenderet verebatur, si, ipsis inconsultis, fidem daret. Igitur quum alius aliud diceret, Avesperghius *haudquaquam dici posse* confirmat, *inscientibus eis ab armis discedi, quando quum Goesio, tum Reningberio conciliandæ pacis facultatem permissam omnibus enunciatum esset.* Non ingrata Cæsari hæc ratio fuit; propterea ubi hæc omnia eis scripsit, immortales omnibus agit gratias, quod communis periculi rationem habuissent. Docet *æquissimas esse conditiones, quia non amplius Tibiscus flumen suum imperium finiret, & Pannoniæ, Germaniæque novis munitionibus consulere posset.* Hæ litteræ Germaniæ Regulis voluptatem non attulerunt, etsi tributo se vacaturos intelligebant; sed pars se spretos querebantur, quod, inscientibus omnibus, transacta res sit, pars occasionem rei bene gerendæ omissam esse dolebant, alii alia privata causa consilium improbabant. Dum hæc agebantur, etsi castra pervase- An. 1664

An.1664 rat rumor, esse pacem factam, tamen, quia Acmetem castra ad Strigonium movisse intelligebant, de ratione belli administrandi consultare necessarium ducebant, maxime quod non aberat suspicio, quin pontem ibi reficere Acmetes vellet. Eaque Montecucculo confirmatur opinio, ubi postridie per speculatores cognovit pontem esse refectum. Propterea de Præfectorum consilio Rodulphum quendam, qui navibus longis præerat, naves cum mille & quingentis conscendere, & Strigonium pontis interrumpendi gratia contendere jubet. Cui ut animus amplior esset, ut Zeises cohortis Præfectus cum armatorum millibus binis eodem proficiscatur, præcipit. Quæ ut prospere cederet res, Rodulphus, Zeisesque tempus definiunt, quo rem susciperent. At quum Zeises in parandis rebus ad pontem interrumpendum aptis paululum moratus esset, ad noctem præstitutam non venit. Rodulphus ubi pervenit, negotio deficere nolens, ignem navibus pontis infert. Jam quatuor conflagraverant naves, quum Turcæ certiores de periculo per vigiles facti, arma sumunt. Tum Rodulphus, ad viginti amissis, se Comaram recipit. Zeises mane per captivos Rodulphum discessisse cognoscens, iter Nitriam convertit. Quod ubi ad Montecucculum perlatum est, quum jam, concilio convocato, fere omnium sententia fuisset, ne, diminutis copiis hostem persequendo, rem in discrimen deduceret, optimum esse judicavit iterum ad Arrabonem contendere, ibique auxiliorum adventum expectare. Interim nuncius ab Cæsare ad Montecucculum venit, qui Traunium, & Suchium tum ipsius, tum Caleni, Durlachiique adventum Posonii expectare docuit. Montecucculus subito Posonium contendens, cum Suchio agit, ut copias, quibus ipse præsit, educi ex Cituorum insula, & Altemburgum iter dirigere jubeat, ut alter Strigonium oppugnaret, alter venienti subsidio suis Acmeti officeret. Paulo post Calenus, Durlachiusque veniunt: qui consilium non probavere. Ea spe lapsus Montecucculus, ut saltem perterritum hostem aggredi liceat, petit; quoniam, conjunctis exercitibus, periculum non esset, ne militum paucitate calamitatem acciperent. Hoc fieri oportere Suchius, Trauniusque confirmant. At Durlachio, quid labori, ac inopiæ optime de Cæsare meritos milites obiicerent, rogitante, quum Turcæ in manus essent venturi, Calenus *ad Vagum flumen exercitum rapere optimum esse* demonstrat, *propterea quod eo loco Pannoniam, Germaniamque juxta tegerent, & quacumque iter habentibus Turcis occurrere possent, ac flumen perrumpere conantibus certa spe officere valerent. Utque flectere, qua placeret, possent,*

duos

duos esse instituendos pontes proponit, alterum prope Comaram, alterum prope Guttam. Hæc vicit sententia, etsi Montecucculus acerrime repugnavit, adeo ut postea nonnulli existimarent, Cæsaris ad eum mandata fuisse delata, ut in aciem rem illico committeret. Nam, si Turcarum exercitum deleret, fidem dare nolebat, si vero æquo prælio discederetur, sublata proficiendi spe, bellum componere exoptabat. Sed hanc vanam fuisse suspicionem mihi constat. Consilio inito, Calenus Comaram, Jaurinumque petit, ut munitiones coram perspiceret; Durlachius Viennam proficiscitur; Montecucculus vero ad exercitum contendit. Qui vix eo pervenerat, quum per exploratores cognoscit, Turcas stativa non procul Strigonio habere, & primum agmen trans Danubium stare, majorem vero exercitus partem citra flumen reliquam esse. Huic rei etsi fidem præstare non poterat, quod non tam rerum imperitum Acmetem existimabat, ut primum agmen ab reliquis seclusum deleri nullo negotio posse non cognosceret, tamen hostium rationes explorare sua magni referre ratus, Buseino Comaræ Præfecto negotium dat, ut Turcarum exploraret consilia, & ad se perferret. Buseinus Rodulphum cum navibus, qui omnia cognosceret, mittit. Rodulphus rem suscipit, & ubi Turcas prope ripas conspicatur, e navibus fortissimos ex militibus egredi, & ad eos intercipiendos contendere jubet. Qui omnes etsi constanter non aliter Turcarum agminis ordinem se habere dicebant, tamen, ut certiora perferret, ulterius procedit. At Turcæ sive ab exploratoribus, sive ab iis, qui Germanorum manus effugerant, docti, opportuna loca occulte occupant, & in utraque ripa tormenta disponunt. Ubi insidias naves intrarunt, tum ex omnibus partibus tormentis eis nocere Turcæ incipiunt. Erat magni periculi res, quum neque procedi, neque retrocedi sine periculo posset: &, ab omnibus remigandi labore suscepto, in majus Rodulphus periculum venerat, quia Danubius in duas diffluens partes insulam efficit; eoque majus accipiebatur detrimentum, quum non nimis in latitudinem pateret. Tum necessario in insulam expositis militibus, Rodulphus desperata ope humana, ad Deum, Divosque, ad vota se convertit. Hic videre licuit subitam rerum commutationem, quum, adverso vento in secundum se vertente, omnes conscenderent naves, & inter medios hostes, non magno accepto detrimento, evadere potuissent. Rodulphus ubi ad Buseinum pervenit, non magis necessarium de suo periculo eum docere existimavit, quam vera ea comperisse nunciare, quæ ad Montecucculum allata essent, quum sermonem inter omnes captivos congruere cognovisset. Bu- An.1664

An. 1664 seinus subito omnia Montecucculo enuncianda curat: qui inopinantes Turcas ab aliis seclusos opprimere nullo negotio posse ratus, spe co incitatus ferebatur. At quum in itinere omnes flumen transisse comperisset, consilium, iterque commutat. Duobus castris Meutinum castellum, quod non procul Vago flumine est, venit. Ibi quum propter inopiam frumenti, tum quod, interrupto ponte, tempus intercedere necesse erat, quo refici posset, plures ibi dies stativa habet. Quum esset jam de re frumentaria provisum, Acmetem primo ad Barcanium, postea ad Neoselium castra movisse cognoscit. Tum consultandi gratia consilium habet. Plerique igitur, *se magnopere mirari* dicebant, *cur in turpissimis non haberent rebus, tempus intra vallum terere, & perculsis hostibus parcere, quum sua inscitia, vel inertia id fieri per orbem terrarum fama percrebuisset, maxime quod conjunctis copiis, quibus Suebius praerat, cum exercitu nunc nulla ratione vitare suspicionem possent*. Horum verbis tantum studium negotii perficiendi omnibus injectum est, ut contra hostem eundum statuerent, simul primum cum copiis Nadastius rediisset, qui explorandi causa discesserat. Nadastius non ita multum moratus, in castra perveniens, *rem magni esse periculi* docet: *Acmetem vacuum ab hoste esse; propterea oppida expugnandi facultatem ei non deesse*. Quibus rebus permotus Montecucculus, quia, nondum refecto ponte, omnibus copiis proficisci nequibat, tres cohortes, quæ præsidio essent, Nitriam, Leventiumque mittit. Sed Acmetis consilium non eo pertinebat, ut oppida oppugnaret: sed satis habebat eo tempore hominum opinionem tenere, quo fortuna se inclinavisset, quum sua prudentia fieri videretur, ne victores Germani secum congredi auderent. Perfecto ponte, iterum de profectione agitur; at, quum milites biduo pane caruissent, in majores rei frumentariæ angustias incidere posse arbitrabantur, si ultra progrederentur. Propterea *se Ducis dicto audientes non fore* dicebant, *quum castra moveri juberet, nisi saltem dierum quindecim cibum secum ducerent*. Hoc impossibile omnibus videbatur: nam etsi frumentum eo anno angustius non provenerat, & horrea certis locis constituta erant, tamen indiligentia eorum, qui iis negotiis præerant, frumentum deficiebat. Præterea ne carrorum quidem magnus numerus suppetebat: proinde Galli, quibus decem carri erant attributi, Montecucculum adeunt, ac summa inopia se affici queruntur: utque consulere sibi posent, viginti alios carros deposcunt. Hos Montecucculus consolatus, ad eos, qui negotio præerant, severius scribit, & Cæsarem ab ipsis pœnas esse repetiturum minatur, nisi carrorum vim compararent, & de

re

re frumentaria providerent. His litteris perterriti, eam rem sibi cogitandam suscipiunt, adeo ut aliquo studio frumentum in castra subvehendum curarent, carrosque summa diligentia conquirerent, & ad exercitum mitterent. His expeditis rebus, nemo dubitabat, quin contra hostes tanta ira omnes ferrentur, ut temporis puncto omnia ea perficerent, quæ magno temporis spatio alias fuissent perfecturi. Sed Christianos plus irarum adversus se, quam audaciæ adversus Turcas habere apparuit, quum dissensionis causa inter Donevalium cohortis Præfectum, & Pium oriretur, qui ab verborum contumeliis ad vim, & ad arma descenderunt. Quæ fuit causa, quare castra movere Montecucculus non potuit. Hac re composita, nec castra moventur. Sic aliæ ex aliis dissensionis causæ oriebantur. Consultationes tamen quotidie habebantur: sed eo tempore magis facto, quam consulto opus erat. Montecucculus unus, qui hostem e manibus dimitti turpe ducebat, quum per pavidos agrestes quatuor Turcarum millia non procul abesse cognovisset, subito quatuor equitum millia, quæ vado flumen transirent, contra eos mittit. Germani lentius progrediebantur, ne itineris labore confecti, quum prælium iniretur, minus acriter instarent. At ubi Turcas infestis signis ad se venire, & ampliorum copiarum, quam arbitrati erant, speciem præbere animadverterunt, non mediocriter perturbantur, quod parum fidis authoribus fidem fecissent. At quum intelligerent eo maxime tempore salutis spem in animi magnitudine, & audacia ponendam, inter se cohortati, locum capiunt superiorem: & orbe facto, ad omnes casus se parant, adeo ut fortiter Turcarum exciperent impetum, donec æquo prælio discesserunt. Turcæ ubi in castra pervenerunt, constanter Acmeti omnes renunciant, Montecucculum ingenti cum exercitu adesse. Hoc faciunt, ne inertes viderentur, quod victores in castra non redissent. Ob ea tanta Turcarum perturbatio facta est, ut confestim castra propius Neoscelium locari Acmetes juberet, ut, si usus adesset, oppidi muris se defenderet. Terror vero abiit, ubi per exploratores cognitum est, Montecucculum eisdem ad Vagum flumen castris se tenere. Et timor in iram vertit, ubi ne septena quidem Turcarum millia Germanorum millia quatuor vincere potuisse animadvertit. Igitur in eam cogitationem Acmetes venit, se nullo prælio victorem discedere posse, quando neque suorum numero, neque suorum virtuti confidere posset: propterea magna sollicitudine afficitur, quando exploratores enunciatum veniunt, Montecucculum Vagum transisse: timebat enim, ne bellum Cæsar trahere vellet, quando Montecucculus itine- An.1664

An.1664 itineris laborem suscepisset. Eadem de causa Turcæ sibi præmetuere, non necessarii belli authorem detestari. *Consulto ab Acmete bellum susceptum* dicebant, *ut fortissimos viros periculis objectaret. Ipsum etiam, non alios solum non esse prospere cessurum bellum scivisse. Jam cometam fuisse maximi periculi pronunciam. Jam lunæ defectionem calamitatem portendisse. Jam Dei iram in Turcas omnes Acmetem armasse, quum contra, atque Solimanus sacramento confirmavisset, Arrabonem flumen transire conatus esset. Non satis pœnarum Turcas luisse eum arbitrari, quia exitium ab ipsis arcere nollet. Se sibi consilium capturos, quandoquidem unius morte sibi prospicere possent.* Acmetes igitur, quum quod occulta hæc non habebat, tum quia ex eis, quæ acceperat, Cæsarem ab armis discedere nolle conjectabat, diversus agitatur: nam, quum alienum suis rationibus esse arbitraretur omnibus aperire, induciarum conditiones convenisse, in suorum favorem venire non posse judicabat. Libenter igitur ab exploratoribus cognoscebat, Montecucculum septem passuum millia ab Arrabone consedisse. Quod, ut suis animus cresceret, ab timore nasci palam dicebat. Re vera Montecucculus ulterius progredi non poterat, propterea quod ii, qui rei frumentariæ præerant, satis habuerunt operam dare, ne paucorum dierum spatio frumentum deficeret. Igitur, quum horum indiligentia occasionem nonnullis tribuisset privatam causam in hujus rei timorem conferendi, profectionis consilium in Kalendas Octobris translatum est. Interim nuncius ab Cæsare ad Reningherium venit, qui eum conditiones probavisse demonstravit. Ob hanc rem Acmetes ad lætitiam excitatur, quia Regem etiam conditionibus contentum esse cognoverat, proinde Montecucculo captivos tradi jubet, suosque, *ne quid Germanorum, Pannoniorumque violarent*, monet. Simili ratione jussu Cæsaris Montecucculus facit. Fit ergo gratulatio inter Turcas: qui Acmeti gratias agunt, quod omnium habuisset rationem. Ad horum gaudium etsi accessio nulla esse posse videbatur, tamen incredibile memoratu est, quanto majore lætitia afficerentur, quum Ismaelis, quem fortissime pugnantem cecidisse demonstravimus, bona publicat, & pro rata parte militibus, Præfectisque distribuit. Tum lætitiæ signa omnes mittere: tum Acmetem summum esse Ducem dicere: tum Ismaelis ignaviam detestari. Tanta commutatio pecuniæ studio omnibus injecta est. In Germanorum castris nihil simile Turcis erat: hostem enim ex manibus ereptum dolebant plerique; paucis tyronibus nuncius gratus fuit: cæterum ne auxiliaribus quidem Ducibus, qui imperio delectabantur, voluptatem attulit. Calenus subito Ger-

Germaniæ Regulos de omnibus certiores facit. Qui jam ex Cæsaris litteris, ut supra dictum est, rem cognoverant. Pannonii ubi illis conditionibus inducias firmatas acceperunt, concilium indicunt: & qui antea, tanquam nihil contra se ageretur, minime de defensione cogitabant, nunc mente, animoque in hanc rem incumbentes, de Cæsaris consilio queruntur, *quod ex composito Neoselium hostium esse passus esset, ut, quum perpetuo se in armis Turcæ haberent, de suis commodis agere non possint. Se tamen suæ salutis rationem habere, nec inultam tantam injuriam relinquere velle. Nihil aliud in re esse, quum contra, atque legibus cautum sit, inscientibus omnibus, induciæ sint firmatæ, quam quod servorum loco se Germani habere vellent. Omnino rationem servitutis grave jugum demendi quærendam.* Quum omnes maxima ira flagrare Cæsar acciperet, Pannoniorum primores Viennam ad se vocat. Qui simulatque ad diem venerunt, Lubcovitius eadem cum ipsis agit, quæ Cæsarem ad Germaniæ Regulos scripsisse retulimus: addit præterea *Cæsarem rei non defuisse, quum, si ipsi pro magnitudine periculi bello studuissent, Neoselium recuperari potuisset, quamvis illud oppidum Pannoniorum perfidia amissum esset. Proinde sibi mirum videri, cur publico consilio fidem dare nollent, ut pace frui possent, ubi Acmetes Turcas, & Cæsar Germanos ex ipsorum finibus deduci jubeat.* Ad hæc nihil respondere ipsis visum est, propterea quod, aliis inconsultis, nullum inire consilium possent: eo temporis spatium postulant, ut cum aliis rem communicent. Conditionem non respuit Lubcovitius, etsi rem distrahi non parum ei displicebat. Ob hanc rem nihil certi responsum legato est, qui ab Mehemete Rege ad Cæsarem venit. *Solum non mediocri lætitia Cæsarem affectum esse* demonstrat ei Lubcovitius, *quod induciæ factæ sint: quumque nonnisi lacessitus spectare arma Cæsar consuescat, sperare perpetuam amicitiam ei cum Rege fore.* Idem Lubcovitius Reningherio Cæsaris verbis mandavit, *ut Acmeti persuaderet, summa ope Cæsarem eniti, ut, fide ab Pannoniis quoque data, induciæ exirent.* Dum hæc geruntur, copiæ jam in Austriam pervenerant, nec, ubi in hybernis collocarentur, convenerat. Idcirco in concilio Cæsar agit, si eas dimitti expediret. Utque in duas omnes discesserant partes, alii, *se iniquos fore* dicunt, *si, quum usus exercitus non sit, sublevare provinciarum inopiam nollent*, alii Montecucculi authoritate permoti *non prius dimittendum exercitum* censebant, *quam idem ab Acmete factum cognovissent.* Non defuit vero, *qui considerati hominis esse* dixit, *alicujus rei specie exercitum in armis habere, ut tam Pannoniis, quam Germanis esse* An.1665

im-

An.1665 *impedimento possit, quominus novis rebus studeant*. Hæc ut superabat sententia, consilium in vulgus edendi cœperunt, Cæsarem hanc optime de se meritis militibus gratiam referre turpe sibi ducere, ut, confecto bello, hyemis tempore eos dimitteret. Ex hac re factum est, ut Cæsar exercitus retinendo nullam Acmeti, nullam Pannoniis, nullam Germaniæ Regulis suspicionem daret. Placuit etiam in plures locos cohortes distribuere, ut, quam minimo possent provinciarum incommodo, militum commoditati prospicerent. Gallis, ubi placeret, hyemandi optio est facta. Jamque Colignius, ut sibi Boemia ad hyemandum concederetur, petierat, quum Ludovici litteræ ei redduntur, *in Alsatiam iter confestim haberet, ne diutino bello confectis civitatibus, quæ sub Cæsaris ditione sint, incommodi quidquam ferret*. Hæc res simul optimæ Ludovici in Cæsarem voluntatis, simul maximi in Christianam Rempublicam studii indicio fuit. Cæsar vero, ut gratus in referenda gratia videretur, oppidorum Præfectis imperat, ut Gallos in itinere liberaliter habeant, rebusque omnibus juvent, & tertium quemque diem ad quietem eis darent: Colignium amplissime donat, & quoniam Viennam non venerat, (quam rem in superbiam nonnulli vertebant) litteras ad eum misit, *se neque ipsius maximæ virtutis ignarum esse, neque immemorem fore*. Alia præterea misit, quæ eis dono daret, quorum egregiam cognovisset virtutem. Re vera omnes Galli egregiam Christianæ Reipublicæ operam dederunt, at Fuilladius tam fortiter se gessit, quum plura signa manu cœpit, atque plurimos ex Turcarum Præfectis interfecit, ut sine laude tanta virtus prætermittenda non videatur. Hic neque Ludovici Galliæ Regis animi altitudo præteriri potest: qui militaria signa, quibus, prælio ad Arrabonem facto, potiti erant Galli, quæque ad se Colignius miserat, ad Cæsarem per Germovillium deferenda curavit. Qui demonstravit, *Ludovicum auxilia mittendo solum egregiam in Cæsarem voluntatem, ac summum in religionem studium videri cupivisse: proinde alium ex ea referre fructum turpe sibi ducere*. Quibus rebus Cæsar permotus, *nihil se tam anxie quærere* respondet, *quam occasionem Ludovico suam præstandi operam. Signa ea lege se accipere, ut in templis dono fixa & egregiæ Gallorum virtutis, & Ludovici in se, atque in Christianam Rempublicam beneficii testimonio essent*. His expeditis rebus, Cæsari cura omnis in sanandas Pannoniorum mentes intenta est: nam illi, quos Viennam venisse demonstratum est, de concilii sententia ad Lubcovitium litteras miserunt, quarum ea sententia erat: *se, quod Cæsaris consilii participes non fuissent, jure dolere posse: nam nulla*

ra-

ratione eo tempore, quo Goesius Halium convenisset, se hat potuisse probare conditiones, quum non esset tum Neoselium totius Pannoniæ arx amissum. Se igitur lacrymas tenere non posse, quando rem ad extremum perductam casum cogitarent, quum, si aliqua ex parte novis munitionibus comprimere Turcarum excursiones possent, haudquaquam se ab Germanorum injuriis, qui propugnaculis præsidio essent, probibere valerent. Obviam saltem huic rei ire cogitaret. Cognita Pannoniorum voluntate, Lubcovitio in hunc modum eis rescribere necessarium visum est; *sibi occultum non esse, Cæsari inteutiorem curam Pannonios ab injuria probibendi esse, quam aliis, quum non alio consilio tantam belli molem sustinuisset. Et non alia ratione ab exercitibus nunc discessisset, quam ut ipsos ex periculo eriperet. Hujus rei causa locis opportunis propugnacula de ipsorum consilio instituere vehementer cupere.* Ad extremum etiam ipsorum animos confirmavit, *quia Germanos non esse ipsis detrimentum illaturos* demonstravit, *quum stipendium eis reddere statuisset.* Litteris permoti Pannoniorum principes, eidem Lubcovitio *se paratos esse Cæsari satisfacere* demonstrant, *dummodo copiarum imperium alicui ex Pannoniis permitteret, & oppidis trans Danubium positis itidem Pannonios præficeret: præterea factiosos Pannonios apud se dicere sacramentum juberet, ne ad Turcas transeuntes omnia sibi infesta redderent. Si bi urbibus præsidio essent, Germanorum opera opus non fore.* Durum Lubcovitio, durum Cæsari, aliisque videbatur, hæc eis concedere, quos non mitiores, sed asperiores in se fore suspicabantur: tamen, quia iis de causis, quas supra memoravi, bellum gerere ex usu non esse cognoscebant, satisfaciendum eis censuere. Quod ubi est ad Pannonios allatum, nullam interposuerunt moram, quin fidem darent. Qua re Cæsar contentus, Lubcovitio mandat, ut Acmeti scriberet, *jam Pannonios ratas habuisse inducias: & Cæsarem, confecta hyeme, legatum ad Mehemetem Regem cum donis esse missurum.* Libentissime de his omnibus Acmetes accepit, quia summo cum suo dolore haud dubia belli consilia ab Germanis iniri rumor exierat. Ubi igitur ad Lubcovitium litteras remisit, *brevi legatum ab Rege Viennam venturum, qui rem perficiat,* maximam exercitus partem dimittit. Quod quum accepisset Cæsar, idem facit. Sic Christiani, qui Pannoniæ verebantur, eo magis de Cretæ periculo timere cœperunt, quo minus Turcarum vires distineri intelligebant.

FINIS.

INDEX

A

INDEX

pi-

INDEX

con-

INDEX

Po-

Va-

ER-

E R R A T A

PAg. 19. verf. 14. uno, *lege* uni. P. 20. v. 18. profufiffe *l.* profudiffe. P. 21. v. 16. utranque *l.* utramque. P. 26. v. 10. conjectari *l.* conjectare. P. 27. v. 8. revocare *l.* devocare. P. 34 v. 23. quas *l.* quæ. P. 40. v. 18. confuerat *l.* cenfuerat. P. 50 v. 4. præfentiam *l.* præfentia. P. 51. v. 15. fimultatem intercedere *l.* fimultatem non intercedere. P. 58. v. 30. præftaviffet *l.* prçftitiffet. P. 74. v. 27. Conftinopolim *l.* Conftantinopolim P. 79. v. 2. aboliretur *l.* aboleretur. v. 22. præftaveritis *l.* præftiteritis. P. 123. v. 41. inftituendum *l.* inftruendum. P. 135. v. 40. fufferret *l.* tolleret. P. 140. v. 41. Clomacum *l.* Comaclum. P. 150. v. 2. opulentem *l.* opulentum v. 30. potuerunt *l.* potuerint. P. 151. v. 36. Philippi Gulielmi *l.* Ferdinandi Mariæ. P. 155. v. 39. fententia *l.* fententiam. P. 159. v. 26. accerferit *l.* accerfiverit. P. 162. v. 36. minuturum *l.* minuturam v. 37. aucturum *l.* aucturam. P. 167. v. 2. comperierit *l.* compererit. P. 188. v. 27. hi *l.* hæc. P. 202. Ferdinandi Mariæ *l.* Caroli Ludovici. P. 205. v. 1. timebant *l.* timerent. P. 211. v. 35. reperiit *l.* reperit. P. 215. v. 20. confpicamus *l.* confpicamur. P. 221. v. 38. falfandi *l.* fallendi. v. 39. Cæleris *l.* Cæfaris. P. 249. v. 5. conftaviffet *l.* conftitiffet. P. 252. v. 39. fylveftre *l.* fylveftrem. P. 259. v. 17. collocaturos *l.* collaturos. P. 262. v. 38. efferre *l.* afferre. P. 278. v. 24. offendens *l.* offendendo. P. 280. v. 26. tuliffe *l.* tuliffet. P. 282. v. 25. quæ *l.* quas. P. 292. v. 7. plures ibi dies *l.* plures dies.

